శ్రీః

శ్రీ మహాగణాధిపతయే నమః

విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రము

శ్రీ మచ్ఛంకరభగవత్పాదవిరచిత భాష్యము ననుసరించి

విద్వాన్ సరస్వతి వేంకటసుబ్బరామశాస్త్రిచే వ్రాయఁబడిన

టీకాతాత్పర్య సహితము

చెన్నపురి:

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్

26, రామానుజ అయ్యర్ వీధి, మద్రాసు - 21

వారిచేఁ బ్రకటితము

బ్రాంచి: **152** హస్తినాపురం (దక్షిణం) నాగర్జునసాగర్ రోడ్డు

ఎల్. బి. నగర్ పోస్టు, హైదరాబాదు - **500 074.**

All Rights Reserved

Printed and Published by
ALLADI SWAMINATHAN, Advocate
Managing Trustee, V.V.S. Public Trust
For V.Ramaswamy Sastrulu & Sons,
26 Ramanuja Iyer Street, Chennai - 600 021.
1999 - 1500 Copies

శ్రీ విష్ణు సహస్రనామ స్తోత్రము

శంకరభాష్యము - ఆంధ్రానువాద సహితము

అనాదియగు వేదములు మన భారత సంస్కృతికి పునాదులు. ఆ వేదములాదేశించిన ధర్మములను వివరించుటకే పురాణేతి హాసములు రచింపబడినవి. వాటిలో పరాశర పుత్రుడు సత్యవతీగర్భ సంజాతుడగు వేదవ్యాస విరచితమైన మహాభారతము ఉత్కృష్టముగా లోకమున విరాజిల్లుచున్నది. "భారతం పంచమో వేదః" అని ప్రసిద్ధిగాంచినది. భారతమందులేని విషయము మరోచోట గానరాదు. మరోచోట కన్పించునది భారతమందవశ్యము కన్పించునని భారత గౌరవమును కొనియాడుదురు. ఇయ్యది ప్రపంచ వాఙ్మయమునందు అనితర సాధారణమైన గ్రంథరాజము. ధర్మములకు రత్నాకరము.

స్వచ్ఛంద మరణ వరముతో ఉత్తరాయణ పుణ్యకాలమునకై ప్రతీక్షించుచు ఈశ్వర ధ్యానముతో శరతల్పమునందుండు భీష్మ పితామహుని ధర్మపుత్రుడు నమస్కరించి జీవితమున కవశ్యమైన విషయములు తెల్పమని ప్రశించెను. వర్ణాశ్రమ ధర్మములు, రాజధర్మములు స్త్రీ ధర్మములు, మోక్షధర్మములు, ఆపద్ధర్మములు మొదలగువానిని వినిన తరువాత మరల "కిమేకం దైవతం లోకే" అని ఆరంభించి మానవజాతికి తరణోపాయమును, మనశ్శాంతికి మార్గమును తెల్పునట్లు ఆరు ప్రశ్నలు ధర్మపుత్రునిచే చేయబడినవి. వాటికి భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుని సమక్షమున చెప్పబడిన సమాధానమే ఈ శ్రీ విష్ణు సహస్రనామ స్తోత్రము.

ఇయ్యది మహాభారతమందు ఆనుశాసనిక పర్వమున 140వ అధ్యాయమైనది. మనదేశమందు అతిప్రాచీనకాలమునుండి పెద్దలచే పఠన - పాఠన - పారాయణ సంప్రదాయమునందున్నదీ స్తోత్రము. భీష్మాచార్యులు "భక్తితో పురుషోత్తముని స్తుతించుటయే మానవుడు చేయు ధర్మములలో ఉత్తమోత్తమమైన ధర్మమని నా అభిప్రాయము " అని తెల్పియున్నారు. పరమాత్ముని నామోచ్చారణమే మనము చేయు వ్రత, పూజాదుల యందలి లోపములను మాన్పి పరిపూర్ణత నొసగు శక్తిగలది. యజ్ఞములన్నింటి యందును జపయజ్ఞమే శ్రేష్ఠమైనది.

జపయజ్ఞమునందు హింసయో, ఇతరుల యపేక్షయో యుండదు, సదా సర్వకాలములందు అందరు చేయవచ్చును. కాన ఈ విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రపారాయణము మిక్కిలి ప్రశస్తమైనది. కలికాలము నందు మానవులకు అత్యంత అవశ్యమైనది. సకల పాపముల నుండి విముక్తుడై శాశ్వత సుఖములను బడయుటకు ఏకైక ఉపాయము విష్ణుసహస్రనామ పారాయణమే. ఇందు గానవచ్చు పేర్లు వేదములందు ఋషులు స్తుతించినవే.

ఈ ఉత్తమమగు స్తోత్రమునకు శ్రీ శంకర భగవత్పాదులు తన ప్రసన్న గంభీరమగు వ్యాఖ్యతో లోకానుగ్రహము గావించిరి. వేదాంత శాస్త్రాభ్యాసము చేయువారు ప్రప్రథమముగా పఠించు భాష్య మియ్యదియే. ఈ భాష్యమునకు తెలుగు భాషలో చక్కని అనువాదము ఆనాటి విఖ్యాతపండితులైన బ్రహ్మశ్రీ సరస్వతుల వేంకటసుబ్బరామ శాస్త్రిగారిచే చేయబడినది. భాష్యభావము అనువాదమునందు చక్కగా ప్రతిఫలించుచున్నది. శ్లోకములకు ప్రతి పదార్థములు, భాష్యమునకు సరళమైన ఆంధ్రీకరణ కొనియాడదగినది. సంస్కృత భాషయందు ప్రావీణ్యత లేనివారికి ఈ ఆంధ్రానువాదము పెన్నిధిగా భావింపవచ్చును.

ఆంధ్రభాష యందింతటి ఉద్గ్రంథమును, మూలము-భాష్యము - అనువాదములతో చేర్చి చక్కగా ముద్రించి తెలుగు తల్లి పాదపద్మములందు కుసుమాయమానము గావించిన "వావిళ్ల" సంస్థ ప్రచురణల విభాగపు ట్రస్టీ అయిన శ్రీ అల్లాడి స్వామినాధన్ గారి శ్రద్ధాసక్తులు కొనియాడదగినది. ఈ గ్రంథపునర్ముద్రణ ఆంధ్రులు చేసుకొన్న పూర్వపుణ్యఫలమనుటలో అతిశయోక్తి ఇసుమంతయు లేదు.

చెన్నపురి
ప్రమాది ఉగాది
18.03.1999

బుధజన విధేయుడు
డా॥ గోడా వేంకటేశ్వర శాస్త్రి
M.Sc., Ph.D., CAIIB.
సాహిత్య, మీమాంసా, న్యాయ, వేదాంత
శిరోమణి విద్యావారిధి, అద్వైత సిద్ధిరత్నాకర

శ్రీః

శ్రీగణేశాయ నమః.

విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రము

శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదవిరచిత

భాష్యసమేతము.

సచ్చిదానందరూపాయ కృష్ణాయాక్లిష్టకర్మణే,
నమో వేదాన్తవేద్యాయ గురవే బుద్ధిసాక్షిణే.

సచ్చిదానందరూపుఁడు, మోహము నొందఁగువాఁడు, వేదాంతములచే, (ఉప నిషదాదులచే) నెఱుఁగఁదగినవాఁడు, బుద్ధికి సాక్షీభూతుఁడు, గురువు నగు శ్రీకృష్ణ పరమాత్మకు నమస్కారము.

కృష్ణద్వైపాయనం వ్యాసం సర్వభూతహితే రతమ్,
వేదాబ్జభాస్కరం వన్దే శమాదినిలయం మునిమ్.

వేదము లనెడి కమలములకు సూర్యుఁడును, శమము, దమము మొదలగు గుణములకు నునికిపట్టును, సకలభూతములకు మేలొనర్చుటయందుఁ బట్టుదలగల వాఁడును నగు కృష్ణద్వైపాయనుఁ డగు వ్యాసమునీంద్రుని మ్రొక్కెదను.

సహస్రమూర్తేః పురుషోత్తమస్య
సహస్రనేత్రాననపాదబాహోః,
సహస్రనామ్నాం స్తవనం ప్రశస్తం
నిరుచ్యతే జన్మజరాదిహాన్యై.

పెక్కుమూర్తులు గలవాఁడు, పెక్కుకన్నులు, మోములు, పాదములు, బాహువులును గలవాఁడు నైన పురుషోత్తమునియొక్క ప్రసిద్ధమైన దగు (శ్రేష్ఠమగు) సహస్రనామస్తోత్రమునకు పుట్టుక, ముదిమి మున్నగు నవస్థలు లేమికై వివరణము రచించుచున్నాఁడను.

వైశంపాయన ఉవాచ:—

శ్రుత్వా ధర్మానశేషేణ పావనాని చ సర్వశః,
యుధిష్ఠిరః శాన్తనవం పునరేవాభ్యభాషత. 1

శం. భా. శ్రీవైశంపాయనః జనమేజయం ప్రత్యువాచ—ధర్మాన్ అభ్యుదయనిఃశ్రేయసోత్పత్తి హేతుభూతాన్ చోదనాలక్షణాన్ అశేషేణ కార్త్స్న్యేన పావనాని పాపక్షయకరాణి ధర్మరహస్యాని చ సర్వశః సర్వైః ప్రకారైః శ్రుత్వా యుధిష్ఠిరో ధర్మపుత్రః శాంతనవం శంతనుపుత్రం భీష్మం సకలపురుషార్థసాధనం సుఖసంపాద్యం అల్పప్రయాసం అనల్పఫలం అనుక్తమితి కృత్వా పునః భూయ ఏవ అభ్యభాషత ప్రశ్నం కృతవాన్.

వైశంపాయన మునీంద్రుఁడు (జనమేజయ మహారాజుతో) ఇట్లనియె:—

టీ. యుధిష్ఠిరః=ధర్మరాజు, ధర్మాన్=ఇహపరములకుఁగారణములగు ధర్మములను, అశేషేణ=పూర్తిగా, శ్రుత్వా=విని, పావనాని చ=పాపములఁ బోఁగొట్టు ధర్మరహస్యములను, సర్వశః=అన్ని తెఱఁగులను, (శ్రుత్వా)=(విని), శాంతనవం=శంతనుమహారాజు పుత్రుఁడయినభీష్మునిఁగూర్చి, పునరేవ=మఱలను, అభ్యభాషత=ప్రశ్న చేసెను

తా. ధర్మరాజు భీష్మునివలన ఇహసుఖములను, ఆముష్మికసుఖములను గలిగించు నట్టికారణము లగు విధిరూపము లగు ధర్మముల నన్నిటిని, పాపములను బోఁకార్చు ధర్మరహస్యములను వినియు సకలపురుషార్థముల నొసఁగునది, మెండు ప్రయాసము లేకయే సుఖముగా సాధింపఁదగినది, గొప్పఫలము నొసఁగునదియగునట్టి ధర్మము భీష్ముఁడంకదనుకఁ దనకుఁ జెప్పలే దని యెంచి, వెండియు నాభీష్మునితో ని ట్లనియె.

యుధిష్ఠిర ఉవాచ:—

కిమేకం దైవతం లోకే కిం వాప్యేకం పరాయణమ్,
స్తువన్తః కం కమర్చన్తః ప్రాప్నుయుర్మానవాః శుభమ్. 2

శం. భా. కిమేకం దైవతం? దేవ ఇత్యర్థః, స్వార్థే తద్ధితప్రత్యయవిధానాత్, లోకే లోకనహేతుభూతే సమస్తవిద్యాస్థానే ఉక్తమితి ప్రథమః ప్రశ్నః- కిం

వాప్యేకం పరాయణం తస్మిన్ లోకే ఏకం పరాయణం చ కిమ్? పరం ఆయనం ప్రాప్తవ్యం స్థానం పరాయణం, యదాశ్రయా ప్రవర్తన్తే సర్వే; యస్మిన్నధిగతే హృదయగ్రన్థిర్భిద్యతే, 'భిద్యతే హృదయగ్రన్థిశ్ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః, క్షీయన్తే చాస్యకర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే (ముండకో 2-2-8.) ఇతి శ్రుతేః, యస్య విజ్ఞానమాత్రేణ ఆనన్దలక్షణో మోహః ప్రాప్యతే; యద్విద్వాన్న బిభేతి కుతశ్చన; యత్ప్రాప్తస్య న విద్యతే పునర్భవః, యస్య చ వేదనాత్తదేవ భవతి, 'బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతి' (ముం. 3-2-9.) ఇతి శ్రుతేః, యద్విహాయాపరః పన్థాః నృణాం నాస్తి. 'నాన్యః పన్థావిద్యతేఽయనాయ' (తై. ఆ 3-13) ఇతి శ్రుతేః; తదుక్తం ఏకం పరాయణమ్. లోకే తత్కిమితి ద్వితీయః ప్రశ్నః. కం కతమం దేవం స్తువన్తః గుణకీర్తనం కుర్వన్తః, కం కతమం దేవం అర్చన్తః బాహ్యమాభ్యన్తరం వా అర్చనం బహువిధం కుర్వన్తః మానవాః మనుష్యాః శుభం కల్యాణం స్వర్గాపవర్గాదిఫలం ప్రాప్నుయుః లభేరన్? ఇతి పునః ప్రశ్నద్వయమ్.

ధర్మనందనుఁ డిట్లు పలికెను:—

టీ. లోకే = పరికీలనహేతువైన సకలవిద్యాస్థానమునందు, కిం = ఏది? ఏకం = ఒకే, దైవతం = దేవత యని, (ఉక్తం = చెప్పఁబడినది)? అని మొదటిప్రశ్న. తస్మిన్ = ఆట్టి విద్యాస్థానమునందు, ఏకం = ఒక, పర ఆయనం = పొందఁదగినస్థాన మని. దేనియాజ్ఞచే నన్ని నడచుచున్నవో; ఆపరమోత్తమమైన పరబ్రహ్మస్వరూపము తెలియఁగా హృదయగ్రంథి వీడునో, అన్నిసంది యములు దీఱునో, అన్నికర్మలు తొలఁగునో, అను శ్రుతింబట్టి దేనియెఱుక చే హృదయ మనెడిముడి వీడునో, దేని నెఱుఁగుటమాత్రమునసే యానందరూపమైన మోహము లభించెడినో, దేని నెఱిఁగిన వాఁడు దేనికిని వెఱవఁడో, దేనిఁ జొచ్చినవానికిఁ బునర్జన్మము లేదో, 'బ్రహ్మము నెఱిఁగినవాఁడు బ్రహ్మమే యగును,' అనుశ్రుతివచనమువలన నేబ్రహ్మము నెఱుఁగుటవలన నాబ్రహ్మమే యగునో, 'బ్రహ్మప్రాప్తికి వేఱుమార్గము లేదు' అనుశ్రుతివాక్యమువలన దేనిని విడిచిన, మానవులకు బ్రహ్మప్రాప్తిమార్గము లేదో, ఆట్టిదే పరాయణమనఁబడును. విద్యాస్థానమున నట్టి దేది యని రెండవప్రశ్న. కం = ఏదేవతను, స్తువన్తః = గుణ కీర్తన మొనర్చుచు, కం = ఏదేవతను, అర్చన్తః = బాహ్యమయిన, ఆభ్యన్తరమైన (వెలుపలిదిలోపలిదైన) బహువిధమగునర్చన చేయుచు, మానవాః = మనుపుత్రులు, శుభం = స్వర్గము అపవర్గము మొదలగు మంచిఫలమును బొందుదురు? అని మూఁడవ వాలుగపప్రశ్నలు.

కో ధర్మ్మః సర్వధర్మ్మాణాం భవతః పరమో మతః,
కిం జపన్ముచ్యతే జన్తుర్జన్మసంసారబంధనాత్. 3

శం. భా. కో ధర్మ్మః పూర్వోక్తలక్షణః సర్వధర్మ్మాణాం సర్వేషాం ధర్మ్మాణాం మధ్యే భవతః పరమః ప్రకృష్టో ధర్మ్మో మతః అభిప్రేతః? ఇతి పృచ్ఛామః ప్రశ్నః. కిం జప్యం జపన్ ఉచ్చోపాంశుమానసలక్షణం జపం కుర్వన్ జన్తుః జననధర్మ్మా, అనేన జన్తుశబ్దేన జపార్చనస్తవనాదిషు యథాయోగ్యం సర్వప్రాణినామధికారం సూచయతి. జన్మసంసారబంధనాత్ జన్మ అజ్ఞానవిజృంభితానామవిద్యాకార్యాణా ముపలక్షణమ్. సంసారః అవిద్యా, తాభ్యాం జన్మసంసారాభ్యాం యత్ బంధనం తస్మాత్ ముచ్యతే, ముక్తో భవతి ఇతి షష్ఠీ ప్రశ్నః. ముచ్యతే జన్మసంసారబన్ధనాత్ ఇతి. ఇదముపలక్షణం ఇతరేషాం ఫలానామపి. ఏతద్ద్వితీయం తు మోక్షస్య ప్రాధాన్య ఖ్యాపనార్థమ్.

టీ. సర్వధర్మ్మాణాం=అన్నిధర్మములలోను, కః ధర్మ్మః = ఏధర్మము, భవతః=నీకు, పరమః = శ్రేష్ఠమైనదిగ, మతః = ఇష్టమైనది? అని యైదవప్రశ్న. కిం=బిగ్గఅగాను, మెల్లగాను, మానసికముగాను జేయునట్టి యేజపమును, జపన్ = జపించుచు, జన్తుః = పుట్టుక గల ప్రాణి, (ఇట జన్తు వని చెప్పటచే జపము, అర్చనము, స్తోత్రము మొదలగు వానియందు ప్రాణుల కందఱకు యోగ్యతానుసారముగ నధికారము గల దనుట తెలుపఁ బడుచున్నది.) జన్మసంసారబంధనాత్ - జన్మ = పుట్టుక, ఇది యవిద్యాకార్యముల కెల్ల నుపలక్షణము. సంసార = అవిద్య వానివలనఁ గలిగిన, బంధనాత్ = కట్టుకుండి, ముచ్యతే = విడువలనొందిన దగును. అని యీఅవప్రశ్న. 'ముచ్యతే జన్మసంసార బంధనాత్' అనునది తక్కినఫలమునకు నుపలక్షణము. ఇట్లు చెప్పట మోక్షమునకుఁ బ్రాధాన్యము తెలుపుటకు.

షట్ప్రశ్నాః కథితాః. శేషం పూర్వాచార్యోఽనన్తరో జప్యవిషయః షష్ఠః ప్రశ్నః అనేన శ్లోకేన పరిహ్రియతే:—

శ్రీభీష్మ ఉవాచ:—

జగత్ప్రభుం దేవదేవమనన్తం పురుషోత్తమమ్,
స్తువన్ నామసహస్రేణ పురుషః సతతోత్థితః. 4

శం. భా. సర్వేషాం లహిర్న్తః శత్రూణాం భయహేతుః భీష్మః మోక్షధర్మ్మాదీనాం ప్రవక్తా సర్వజ్ఞః.

జగత్ జంగమాజంగమాత్మకమ్ తస్య ప్రభుః స్వామీ తం, దేవదేవం దేవానాం బ్రహ్మాదీనాం దేవమ్, అనన్తం దేశతః కాలతః వస్తుతశ్చాపరిచ్ఛిన్నమ్, పురుషోత్తమం క్షరాక్షరాభ్యాం కార్యకారణాభ్యాముత్కృష్టమ్, నామసహస్రేణ నామ్నాం సహస్రేణ స్తువన్ గుణసంకీర్తనం కుర్వన్ సతతోత్థితః నిరన్తరముద్యుక్తః పురుషః—పురే శయ నాద్వా పూర్ణత్వాద్వా పురుషః—'సర్వదుఃఖాతిగో భవేత్' ఇతి సర్వత్ర సంబధ్యతే.

ఆవ. ఆఱుప్రశ్న లడుగఁబడినవి. వానిలోఁ గడపటిదియు, దానిముందటిదియు నైన జప్యవిషయము గల యీఱవప్రశ్నకు సమాధానము ఈశ్లోకముచే చెప్పఁబడు చున్నది:—

భీష్ముఁడు యుధిష్ఠిరున కిట్లనియె:—

(లోపలి వెలుపటిశత్రువులకు భయహేతువైనవాఁడు భీష్ముఁడు మోక్షధర్మములు మొదలగువానిని జెప్పనట్టివాఁడు, సర్వము నెఱిఁగినవాఁడు.)

టీ. పురుషుఁడీవుఁడు (పురమున శయినించియుండువాఁడు, (నిండియుండువాఁడు), సతత ఉత్థితుఁ = ఎల్లపుడు పూనికిగలవాఁడై; జగత్ - ప్రభుమ్=స్థావరములు (= కదలనివి) జంగమములు (= కదలునవి) రూపముగఁ గలవాఁడును, దేవదేవమ్ = బ్రహ్మాదిదేవతల కెల్ల దేవుఁడును, అనన్తం = దేశముచేఁగాని, కాలముచేఁగాని, వస్తువులచేఁ గాని వేఱుచేయఁబడనివాఁడును, పురుషోత్తమం = నళించునట్టి కార్యము, నళింపఁబట్టికారణము వీనికంటె మేటియైనవాఁడును నైన విష్ణువును, నామసహస్రేణ = వేయినామములచేత, స్తువన్ = గుణములను బొగడుచు, (సర్వదుఃఖాతిగఃభవేత్ =అన్నిదుఃఖములను మీఱినవాఁడగును అని ఈ శ్లోకములోని పదములతో నన్వయము.)

ఉత్తరేణ శ్లోకేన చతుర్థః ప్రశ్నః పరిహ్రియతే:—

తమేవ చార్చయన్ నిత్యం భక్త్యా పురుషమవ్యయమ్,
ధ్యాయన్ స్తువన్ నమస్యంశ్చ యజమానస్తమేవ చ. 5

శం. భా. తమేవ చార్చయన్ బాహ్యమ్ అభ్యర్చనం కుర్వన్ నిత్యం సర్వేషు కాలేషు భక్తిః భజనం కార్త్స్న్యం తయా భక్త్యా పురుషం అవ్యయం వినాశవిక్రియారహితమ్, తమేవ ధ్యాయన్ ఆభ్యన్తరార్చనం కుర్వన్, స్తువన్, పూర్వోక్తరీత్యా భక్త్యా నమస్యంశ్చ నమస్కారం కుర్వన్—పూజాశేషభూతముభయం స్తుతినమస్కారలక్షణమ్, యజమానః పూజకః ఫలభోక్తా, ఆథవా, అర్చయన్నిత్యనేనోభయ

విధమర్చనముచ్యతే. ధ్యాయన్ స్తువన్ నమస్యంశ్చేత్యనేన మానసం వాచికం కాయికం చోచ్యతే.

అవ. పైశ్లోకముచే నాలుగవ ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పఁబడుచున్నది:—

టీ. అవ్యయం=నాశము గాని మార్పు గాని లేని, కం-పురుషమేవ = ఆపరమాత్మనే, నిత్యం = అన్నికాలములందును, భక్త్యా = అదేతలంపులో, అర్చయన్ = బాహ్య మగు నర్చనను జేయుచు, స్తువన్ = స్తోత్రము చేయుచు, నమస్యన్ చ = (మున్ను, పేర్కొనఁబడినట్టి భక్తితో) నమస్కరించుచు, (స్తుతి నమస్కారములు రెండును పూజ కంగములు.) తమేవ చ = ఆవిష్ణువునే, యజమానః = పూజించుచున్న వాఁడై, ఫలముల ననుభవించువాఁడై,(ఆట్లుకాక, 'అర్చయన్' అనుదానిచేతనే బాహ్యాభ్యంతరార్చనములు చెప్పఁబడినవి. ధ్యాయన్, స్తువన్, నమస్యంశ్చ అనువానిచేత వరుసగా మానసికము, వాచికము, కాయికము లనుముత్తెఱఁగులైన యర్చనములును చెప్పఁబడినవి.)

తృతీయం ప్రశ్నం పరిహరతి త్రిభిరుత్తరైః పాదైః:—

అనాదినిధనం విష్ణుం సర్వలోకమహేశ్వరమ్,
లోకాధ్యక్షం స్తువన్ నిత్యం సర్వదుఃఖాతిగో భవేత్. 6

శం. భా. అనాదినిధనం షడ్భావవికారశూన్యమ్, విష్ణుం వ్యాపకమ్, సర్వస్య లోకస్య ఇతి లోకః దృశ్యవర్గో లోకః తస్య నియన్తౄణాం బ్రహ్మాదీనామపి ఈశ్వరత్వాత్ సర్వలోకమహేశ్వరమ్, లోకం దృశ్యవర్గం స్వాభావికేన బోధేన సాక్షాత్పశ్యతీతి లోకాధ్యక్షః తం నిత్యం నిరన్తరం స్తువన్, సర్వదుఃఖాతిగో భవేత్ ఇతి త్రయాణాం సాధారణం ఫలవచనమ్. సర్వాణ్యాధ్యాత్మికాదీని దుఃఖాన్యతీత్య గచ్ఛతీతి సర్వదుఃఖాతిగః భవేత్ స్యాత్.

అవ. ఇందలిమూఁడుపాదములచేత మూఁడవప్రశ్నకు నుత్తరము చెప్పఁబడుచున్నది:—

టీ. అనాదినిధనం = ఆఱుతెఱఁగు లగుమార్పులు లేనివాఁడును, విష్ణుం=అన్నింటను వ్యాపించియుండువాఁడును, సర్వ...శ్వరమ్, సర్వ=అంత, లోక=దృశ్యప్రపంచమునకు, నియామకు లగు బ్రహ్మాదిదేవతలకును ప్రభువు గనుక, సర్వలోకమహేశ్వరుఁడును, లోక - అధ్యక్షం = దృశ్యవర్గము నంతటిని స్వాభావికమయిన జ్ఞానముచే సాక్షాత్కరించువాఁడును నైన, తం = ఆవిష్ణువును, నిత్యం = ఎల్లప్పుడు, స్తువన్ = స్తోత్రముచేయుచు, సర్వదుఃఖాతిగః భవేత్ ఇతి త్రయాణాం సాధారణం ఫలవచనమ్ అనఁగా, సర్వదుఃఖాతిగః భవేత్ = అన్నిదుఃఖములను దాటినవాఁడగు నగుట

మూఁడువాక్యములలోను శేరును, సర్వ = అన్ని, దుఃఖ = ఆధ్యాత్మికాధిదైవ ఆధిభౌతికము లనెడిదుఃఖములను, అతిగః = మీఱినవాఁడు, భవేత్ = అగును.

తా. షడ్భావవికారములు లేనివాఁడును, ప్రపంచములకెల్లఁ గర్త లగుబ్రహ్మాది దైవములకంటె మించినవాఁడును, దృశ్యవర్గమునకెల్లఁ బ్రభువయినవాఁడు నైన పురుషోత్తముని నెల్లప్పుడు స్తుతించువాఁ డాధ్యాత్మికాధిదైవికాధిభౌతికము లనెడి దుఃఖములనెల్లఁ దొలఁగించుకొని, మేటియైయున్నవాఁడు.

పునరపి తమేవ స్తుత్యం విశినష్టి :—

బ్రహ్మణ్యం సర్వధర్మజ్ఞం లోకానాం కీర్తివర్ధనమ్,
లోకనాథం మహద్భూతం సర్వభూతభవోద్భవమ్. 7

శం. భా. బ్రహ్మణ్యం బ్రహ్మణే స్రష్ట్రే బ్రాహ్మణాయ, తపసే, శ్రుతయే వా హితకమ్, సర్వాన్ ధర్మాన్ జానాతీతి సర్వధర్మజ్ఞ: తమ్, లోకానాం ప్రాణినామ్, కీర్తయ: యశాంసి తాని స్వశక్త్యనుప్రవేశేన వర్ధయతీతి తమ్, లోకైర్నామ్నా వ్యవహార్యతే యాచ్యతే, లోకానుపతతీతి. ఆశాస్తే, లోకానా మిష్టే ఇతి వా లోకనాథ: తమ్, మహత్ బ్రహ్మ విశ్వోత్కర్షేణ వర్తమానత్వాత్; భూతం పరమార్థసత్యమ్, సర్వభూతభవోద్భవం సర్వభూతానాం భవ: సంసార: యస్మాత్కారాదుద్భవతి తమ్.
మఱల నాభగవంతునే స్తోత్రము చేయుచున్నాఁడు.—

టీ. బ్రహ్మణ్యమ్ = బ్రహ్మ కేని, బ్రాహ్మణునికేని, తపసున కేని, వేదమునకేని హితుఁడును, సర్వధర్మజ్ఞమ్=అన్ని ధర్మముల నెఱిఁగినవాఁడును, లోకానాం = ప్రాణులకు, కీర్తివర్ధనం = తనశక్తిని జొప్పించుటచేతఁ గీర్తులను బెంపుసేయువాఁడును, లోకనాథం = జనులచే యాచింపఁబడువాఁడును, లేక, లోకులను దపింపఁ జేయువాఁడును, లోకులను ఆశీర్వదించువాఁడును, లోకులకుఁ బ్రభువును అనియైన నర్థము, మహత్ = ప్రపంచమునకంటె మిక్కిలి గొప్పవాఁడుగాన మహత్తును, భూతం = వాస్తవసత్యరూపుఁడు నైన, సర్వభూతభవ ఉద్భవం - సర్వభూత=అన్ని ప్రాణులయొక్క, భవ = సంసారమువకు, ఉద్భవమ్ = కారణమైనవాఁడును.

షష్ఠమం ప్రశ్నం పరిహరతి:—

ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మోఽధికతమో మత:,
యద్భక్త్యా పుండరీకాక్షం స్తవైర్చేన్నరస్సదా. 8

శం. భా. సర్వేషాం చోదనాలక్షణానాం ధర్మాణాం ఏష: వక్ష్యమాణో ధర్మ: అధికతమ: ఇతి మే మమ మత: అభిప్రేత:. యద్భక్త్యా కాత్స్న్యేన పుండరీ

కాశం హృదయపుండరీకే ప్రకాశమానం వాసుదేవం స్తవైః గుణసంకీర్తనలక్షణైః స్తుతిభిః సదా అర్చేత్ సత్కారపూర్వకమర్చనం కరోతి నరః మనుష్యః ఇతి యత్ ఏష ధర్మ ఇతి సంబంధః.

ఆస్య స్తుతిలక్షణస్యార్చనస్య అధిక్యే కిం కారణమ్? ఉచ్యతే—హింసాది పురుషాన్తరద్రవ్యాన్తరదేశకాలాదినియమాన పేక్షత్వం అధిక్యే కారణమ్. 'ధ్యాయన్ కృతే యజన్ యజ్ఞైస్ త్రేతాయాం ద్వాపరేఽర్చయన్, యదాప్నోతి తదాప్నోతి కలౌ సంకీర్త్య కేశవమ్' ఇతి విష్ణు పురాణవచనాత్. 'జప్యేనైవ తు సంసిద్ధ్యేద్బ్రాహ్మణో నాత్ర సంశయః, కుర్యాదన్యన్న వా కుర్యాన్మైత్రో బ్రాహ్మణ ఉచ్యతే' ఇతి మనువచనాత్. 'జపస్తు సర్వధర్మేభ్యో పరమో ధర్మ ఉచ్యతే, అహింసయా చ భూతానాం జపయజ్ఞః ప్రవర్తతే' ఇతి మహాభారతే. 'యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మి' ఇతి భగవద్వచనమ్. ఏవమన్యాన్సర్వమభిప్రేత్య 'ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మోఽధికతమో మతః' ఇత్యుక్తమ్.

ఆవ. విదవప్రశ్నకు నుత్తర మొసఁగఁబడుచున్నది:—

టీ. సర్వధర్మాణాం-సర్వ = అన్ని, ధర్మాణాం = ప్రేరణమే (ఈపని చేయుము, ఆపని చేయకుము) అను లక్షణముగఁ గలధర్మములలో, ఏషః = ఈచెప్పఁబడునది యగుధర్మము, అధికతమః = మిక్కిలి ముఖ్యమైనది యని, మే = నాకు, మతః = ఇష్టము. భక్త్యా = అదే మనసుతో, పుండరీక ఆక్షం = కమలములవంటికన్నులు గల విష్ణువును (హృదయకమలమున వెలుఁగుచుండువాసుదేవుని), స్తవైః = గుణముల పొగడ్త యను లక్షణము గల స్తోత్రములచే, నరః = మానవుఁడు, సదా = ఎల్లప్పుడు, అర్చేత్ = సత్కారముతోఁ గూడఁ బూజింపవలయును. ఇతి-యత్ = అనుట యేది కలదో, (తత్ = అదియే), ఏషః = ఇదియే, (అధికతమో ధర్మః = ముఖ్య ధర్మము.) ఈస్తుతిరూపమయిన యర్చనయొక్క మేలిమికిఁ గారణ మేమి? ఉత్తరము చెప్పఁబడుచున్నది—ఇహహింస మొదలగునని, వేఱొకనిసాహాయ్యము, ద్రవ్యాపత్తి, దేశము, కాలము మొదలగు నియమము లనవసరము లగుటయే స్తుతిరూపమైన యర్చనకుఁ గల మేలిమికిఁ గారణము.

'కృతయుగమున ధ్యానము లానర్చుచు త్రేతాయుగమున జన్నము లానర్చుచు, ద్వాపరమున నర్చనలు సేయుచు నేఫలమును మానవుఁ డొందునో యాఫలమును కలియుగమున భగవన్నామసంకీర్తనమువలనఁ బొందుచున్నాఁడు'అను విష్ణుపురాణవచనమును, 'బ్రాహ్మణుఁ డితరకర్మములు (యజ్ఞాదులు) చేయనీ చేయకపోనీ గాయత్ర్యాది

మంత్రజపముచేతనే యన్ని కార్యములను బడయును. దీనికి సందియము లేదు. బ్రహ్మ ణుండు మైత్రుడ నడుగబడును' అను మనుస్మృతివచనమును, జపయజ్ఞము సర్వధర్మముల కంటె నుత్తమధర్మ మనఁబడును. 'భూతముల హింసింపమిచేత జపయజ్ఞము మిక్కిలి శ్రేష్ఠము' అని మహాభారతవాక్యమును, భగవంతుఁడే 'యజ్ఞములలో నేను జపయజ్ఞ మను' అని చెప్పినగీతావచనమును ప్రమాణములు. వీని నెల్లఁ బరికించి 'ఏష మే సర్వ ధర్మాణాం ధర్మోఽధికతమో మతః' అని చెప్పఁబడినది.

ద్వితీయం ప్రశ్నం సమాధత్తే:—

పరమం యో మహత్తేజః పరమం యో మహత్తపః,
పరమం యో మహద్బ్రహ్మ పరమం యః పరాయణమ్. 9

శం. భా. పరమం ప్రకృష్టం మహత్ బృహత్ తేజః చైతన్యలక్షణం సర్వావభాసకమ్, 'యేన సూర్యస్తపతి తేజసేద్ధః' (తై. 3-౧౨-౯) 'తం దేవా జ్యోతిషాం జ్యోతిః' (బృహ. ౬-౪-౧౬) 'న తత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకమ్' (ముం. ౨-౨-౧౦) ఇత్యాదిశ్రుతేః; 'యదాదిత్యగతం తేజః' (భగ. ౧౫ - ౧౨) ఇత్యాదిస్మృతేశ్చ. పరమం తపః తపతి ఆజ్ఞాపయతీతి తపః 'య ఇమం చ లోకం పరం చ లోకం సర్వాణి చ భూతాని యోఽన్తరో యమయతి, (బృ. ౫-౭-౧) ఇత్యన్తర్యామిబ్రాహ్మణే పర్యనియన్తృత్వం శ్రూయతే. 'భీష్మస్తాద్వాతః పవతే' (తై. ఉ. ౨-౮ (ఇత్యాదితైత్తిరీయకే, తపసి ఈష్టే ఇతి వా తపః. కస్యైశ్వర్యమనవచ్ఛిన్న మితి మహత్త్వమ్, 'ఏష సర్వేశ్వరః' (బృ. ౬-౪-౨౨) ఇత్యాదిశ్రుతేః. పరమం సత్యాదిలక్షణం పరం బ్రహ్మ మహనీయతయా మహత్. పరమం ప్రకృష్టం పునరా వృత్తిశంకావర్జితమ్. పరాయణం పరం అయనం పరాయణమ్. పరమగ్రహణాత్ సర్వత్ర అపరం తేజః ఆదిత్యాదికం వ్యావర్త్యతే. సర్వత్ర యో దేవః ఇతి విశేష్య తే—యో దేవః పరమం తేజః, పరమం తపః, పరమం బ్రహ్మ, పరమం పరాయణమ్, స ఏకః సర్వభూతానాం పరాయణమితి వాక్యార్థః.

అవ. రెండవప్రశ్నకు నుత్తర మొసఁగఁబడుచున్నది.

టీ. యః - దేవః = ఏదేవుఁడు, పరమం = శ్రేష్ఠమైన, మహత్ = గొప్ప, తేజః=అన్నిటినివెలుఁగఁజేయు జ్ఞానస్వరూప మగువెలుఁగో; 'ఏవెలుఁగుచే సూర్యుఁడు తాన వెలుఁగుచు నన్నిటి వెలుఁగింపఁజేయుచున్నాఁడో' అనియు, 'వెలుఁగులకెల్ల వెలుఁ గగు నేభగవంతుని దేవత లనుసరించి వెలుఁగుదురో' అనియు, 'అచ్చట సూర్యుఁడు వెలుఁగఁడు. చంద్రనక్షత్రములు వెలుఁగవు.' అనుశ్రుతివాక్యములును, 'సూర్యునియం

దున్నవెలుఁగును నెవ్వఁడో' అను స్మృతివాక్యమును దీనికిఁ బ్రమాణము. యః - దేవః=ఏదేవుఁడు, పరమం = ఉత్తమమైన, కవిః=ఆజ్ఞయో, 'ఏపరమాత్మ యీ లోక మును, పరలోకమును, సకలభూతములను, లోపలికిఁ జేరి నియమించునో' అని యంతర్యామి బ్రాహ్మణమునఁ బరమాత్మకు నియంతృత్వము తెలియుచున్నది. 'ఈపర మాత్మువలని భీతివలన వాయువు వీచుచున్నదో' అని తైత్తిరీయకమునఁ జెప్పఁబడినది. కవిః అనఁగా నైశ్వర్యము అపరమాత్మునియైశ్వర్యము ఎడతెగనిదై యుండును గనుక నది మహత్తనఁబడినది. యః దేవః=ఏపరమాత్మ, పరమం = సత్యముమొదలగులక్షణ ములుగల, మహత్ = పూఁజింపఁదగిన, బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మమో, యః - దేవః=ఏ దేవుఁడు, పరమం = గొప్ప-ఆనఁగా పునర్జన్మవలనిభయములేని, పర ఆయనమ్ = ముఖ్యప్రాప్యమో, పరమపదము ప్రతివాక్యమునఁ జేర్చినఁగను నంతట నితరతేజములు సూర్యుఁడు మొదలగునవి నిషేధింపఁబడుచున్నవి. ఏదేవుఁడు పరమతేజమో, ఏదేవుఁడు గొప్పయాజ్ఞాపకుఁడో, ఏదేవుఁడు మహత్తైనపరబ్రహ్మమో, ఏదేవుఁడు పరాయణమో అతఁడొక్కఁడే సర్వభూతములకుఁ బరాయణము. అని వాక్యార్థము.

ప్రథమప్రశ్నస్యోత్తరమాహ:—

పవిత్రాణాం పవిత్రం యో మఙ్గలానాం చ మఙ్గలమ్,
దైవతం దేవతానాం చ భూతానాం యోఽవ్యయః పితా. 10

శం. భా. పవిత్రాణాం పావనానాం తీర్థాదీనాం పవిత్రమ్. పరమస్తు పుమాన్. ధ్యాతో దృష్టః కీర్తితః స్తుతః సంపూజితః స్మృతః ప్రణతః పాప్తనాః సర్వానున్మూల యతీతి పరమం పవిత్రమ్. సంసారబంధహేతుభూతం, పుణ్యాపుణ్యాత్మకం కర్మ తత్కారణం చ అజ్ఞానం సర్వం నాశయతి స్వయాథాత్మ్యజ్ఞానేనేతి వా పవిత్రాణాం పవిత్రమ్.

"రూపమారోగ్యమర్థాంశ్చ భోగాంశ్చైవానుషఙ్గికాన్,
దదాతి ధ్యాయతో నిత్యమపవర్గప్రదో హరిః. ౧
చిన్త్యమానః సమస్తానాం క్లేశానాం హానిదో హి యః,
సముత్పన్నాఖిలం చిన్త్యం సోఽచ్యుతః కిం న చిన్త్యతే. ౨
ధ్యాయేన్నారాయణం దేవం స్నానాదిషు చ కర్మసు,
ప్రాయశ్చిత్తం హి సర్వస్య దుష్కృతస్యేతి వై శ్రుతిః. ౩
సంసారసర్పసందష్టనష్టచేష్టైకభేషజం,
కృష్ణేతి సిద్ధమిం మన్త్రం శ్రుత్వా ముక్తో భవేన్నరః. ౪

అతిపాతకయుక్తోఽపి ధ్యాయన్నిమిషమచ్యుతమ్,
భూయస్తపస్వీ భవతి పఙ్క్తిపావనపావనః. ౫
ఆలోడ్య సర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునఃపునః,
ఇదమేకం సునిష్పన్నం ధ్యేయో నారాయణః సదా. ౬
హరిరేకః సదా ధ్యేయో భవద్భిస్సత్త్వసంస్థితైః,
ఓమిత్యేవం సదా విప్రాః పఠత ధ్యాత కేశవమ్. ౭
భిద్యతే హృదయగ్రంథిశ్ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః,
క్షీయన్తే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే. ౮
యన్నామకీర్తనం భక్త్యా విలాపనమనుత్తమమ్,
తైస్తైర్యాశేషపాపానాం ధాతూనామివ పావకః. ౯
అవశేనాపి యన్నామ్ని కీర్తితే సర్వపాతకైః,
పుమాన్విముచ్యతే సద్యః సింహత్రస్తైర్మృగైరివ. ౧౦
ధ్యాయన్ కృతే యజన్ యజ్ఞైస్త్రేతాయాం ద్వాపరేఽర్చయన్,
యదాప్నోతి తదాప్నోతి కలౌ సంకీర్త్య కేశవమ్. ౧౧
హరిర్హరతి పాపాని దుష్టచిత్తైరపి స్మృతః,
అనిచ్ఛయాఽపి సంస్పృష్టో దహత్యేవ హి పావకః. ౧౨
జ్ఞానతోఽజ్ఞానతో వాపి వాసుదేవస్య కీర్తనాత్,
తత్సర్వం విలయం యాతి తోయస్థం లవణం యథా. ౧౩
యస్మిన్ న్యస్తమతిర్న యాతి నరకం స్వర్గోఽపి యచ్ఛిన్తనే
విష్ణోర్ యత్ర నివేశితాత్మమనసో బ్రహ్మోఽపి లోకోఽల్పకః,
ముక్తిం చేతసి యః స్థితోఽమలధియాం పుంసాం దదాత్యవ్యయః
కిం చిత్రం తదఘం ప్రయాతి విలయం తత్ర్కీర్త్యతే కీర్తితే. ౧౪
శమాయాలం జలం వహ్నేస్తమసో భాస్కరోదయః,
శాన్తిః కలౌ వ్యాఘుష్టస్య నామసంకీర్తనం హరేః. ౧౫
హరేర్నామైవ నామైవ నామైవ మమ జీవనమ్,
కలౌ నాస్త్యేవ నాస్త్యేవ నాస్త్యేవ గతిరన్యథా. ౧౬
స్తుత్వా విష్ణుం వాసుదేవం విపాపో జాయతే నరః,
విష్ణోః సంపూజనాన్నిత్యం సర్వపాపం ప్రణశ్యతి. ౧౭
సర్వదా సర్వకార్యేషు నాస్తి తేషామమఙ్గలమ్,

యేషాం హృదిస్థో భగవాన్ మఙ్గలాయతనం హరిః. ౧౮
నిత్యం సంచింతయేద్దేవం యోగయుక్తో జనార్దనమ్,
సాఽన్యం మన్యే పరా రక్షా కో హినస్త్యచ్యుతాశ్రయమ్. ౧౯
గఙ్గాస్నానసహస్రేషు పుష్కరస్నానకోటిషు,
యత్పాపం విలయం యాతి స్మృతే నశ్యతి తద్ధరా. ౨౦
ముహూర్తమపి యో ధ్యాయేన్నారాయణమనామయమ్,
సోఽపి సిద్ధిమవాప్నోతి కిం పునస్తత్పరాయణః. ౨౧
ప్రాయశ్చిత్తాన్యశేషాణి తపఃకర్మాత్మకాని వై,
యాని తేషామశేషాణాం కృష్ణానుస్మరణం పరమ్. ౨౨
కలికల్మషమత్యుగ్రం నరకార్తిప్రదం నృణాం,
ప్రయాతి విలయం సద్యః సకృద్యత్రానుసంస్మృతే. ౨౩
సకృత్స్మృతోఽపి గోవిన్దో నృణాం జన్మశతైః కృతమ్,
పాపరాశిం దహత్యాశు తూలరాశిమివానలః. ౨౪
యథాగ్నిరుద్ధతశిఖః కక్షం దహతి సానిలః,
తథా చిత్తస్థితో విష్ణుర్యోగినాం సర్వకిల్బిషమ్. ౨౫
ఏకస్మిన్నప్యతిక్రాన్తే ముహూర్తే ధ్యానవర్జితే,
దస్యుభిర్ధృషితేనేవ యుక్తమాక్రందితుం భృశమ్. ౨౬
జనార్దనం భూతపతిం జగద్గురుం స్మరన్ మనుష్యః సతతం మహామునే,
దుఃఖాని సర్వాణ్యపహన్తి సాధయత్యశేషకార్యాణి చ యాన్యభీప్సతే. ౨౭
ఏవమేకాగ్రచిత్తస్తు సంస్మరన్ మధుసూదనమ్,
జన్మమృత్యుజరాగ్రామం సంసారాబ్ధిం తరిష్యతి. ౨౮
కలావత్రాపి దోషాఢ్యే విష్ణుసక్తమానసః,
కృత్వాపి సకలం పాపం గోవిన్దం సంస్మరన్ శుచిః. ౨౯
వాసుదేవే మనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు,
తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫలమ్. ౩౦
లోకత్రయాధిపతిమప్రతిమప్రభావ మీహత్పణమ్య శిరసా ప్రభవిష్ణుమీశమ్,
జన్మాన్తరప్రలయకల్పసహస్రజాతమాశు ప్రణాశముపయాతి నరస్య పాపమ్.
ఏకోఽపి కృష్ణే సుకృతః ప్రణామః, దశాశ్వమేధావభృథేన తుల్యః,
దశాశ్వమేధీ పునరేతి జన్మ, కృష్ణప్రణామీ న పునర్భవాయ. ౩౩

ఆతసీపుష్పసంకాశం పీతవాససమచ్యుతమ్,
యే నమస్యన్తి గోవిన్దం న తేషాం విద్యతే భయమ్. 33
శాత్యేనాపి నమస్కారః ప్రయుక్తశ్చక్రపాణయే,
సంసారమూలబన్ధానాముద్వేజనకరో హి సః." 34

ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణవచనేభ్యః.

మఙ్గలానాం చ మఙ్గలం మఙ్గలం సుఖం తత్సాధనం తజ్జ్ఞాపకం చ, తేషామపి పరమానన్దలక్షణం పరం మఙ్గలమితి మఙ్గలానాం చ మఙ్గలమ్. దైవతం దేవతానాం చ దేవానాం దేవః, ద్యోతనాదిభిః సముత్కర్షేణ వర్తమానత్వాత్. భూతానాం యః అవ్యయః వ్యయరహితః పితా జనకః యో దేవః, స ఏకం దైవతం లోకే ఇతి వాక్యార్థః.

"ఏకో దేవః సర్వభూతేషు గూఢః సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాన్తరాత్మా,
కర్మాధ్యక్షః సర్వభూతాధివాసః సాక్షీ చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చ.
యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై,
తగ్ం హ దేవ మాత్మ బుద్ధిప్రకాశం ముముక్షుర్వై శరణమహం ప్రపద్యే."
ఇతి శ్వేతాశ్వతరాణాం మంత్రోపనిషది.

'సేయం దేవతైక్షత' 'ఏకమేవాద్వితీయమ్' (ఛా-3) ఇతి చ్చాన్దోగ్యే. నను కథం ఏకోదేవః జీవపరయోర్భేదాత్? న; 'తత్ సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్, (తై. ఉ ఆ-ఓ) 'సవిష ఇహ ప్రవిష్టఆనఖాగ్రేభ్యః' (బృ. 3. ర.)ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యోఽవికృతస్య పరస్య బుద్ధిశచవ్యాకృతిసాక్షిత్వేన ప్రవేశశ్రవణాచ్చభేదః ప్రవిష్టానామితరేతరభేదాత్, పరాత్మైకత్వం కథమితి చేత్, న; 'ఏకో దేవో బహుధా సన్నివిష్టః' (తై. ఆ. 3. ౧ర.) 'ఏకస్సన్ బహుధా విచారః' (తై. ఆ. 3. ౧౧.) 'త్వమేకోఽసి బహూనానుప్రవిష్టః' ఇత్యేకస్యైవ బహుధాప్రవేశశ్రవణాత్ ప్రవిష్టానాం పరస్య చ న భేదః 'హిరణ్యగర్భః' (తై. స. ర-౧-ర) ఇత్యష్టౌ మన్త్రాః 'కస్మై దేవాయ' ఇత్యత్ర ఏకారలోపేన ఏకదేవత్వప్రతిపాదకాః తైత్తిరీయకే.

"అగ్నిర్యథైకో భువనం ప్రవిష్టో రూపం రూపం ప్రతిరూపో బభూవ,
ఏకస్తథా సర్వభూతాన్తరాత్మా రూపం రూపం ప్రతిరూపో బహిశ్చ.
వాయుర్యథైకో భువనం ప్రవిష్టో రూపం రూపం ప్రతిరూపో బభూవ,
ఏకస్తథా సర్వభూతాన్తరాత్మా రూపం రూపం ప్రతిరూపో బహిశ్చ.
సూర్యో యథా సర్వలోకస్య చక్షుర్న లిప్యతే చాక్షుషైర్బాహ్యదోషైః,

ఏకస్తథా సర్వభూతాన్తరాత్మా న లిప్యతే లోకదుఃఖేన బాహ్యః.
ఏకో వశీ సర్వభూతాంతరాత్మా ఏకం రూపం బహుధా యః కరోతి,
తమాత్మస్థం యేఽనుపశ్యన్తి ధీరా స్తేషాం సుఖం శాశ్వతం నేతరేషామ్.
నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామేకో బహూనాం యోవిదధాతికామాన్,
తమాత్మస్థం యేఽనుపశ్యన్తి ధీరా స్తేషాం శాన్తిః శాశ్వతీ నేతరేషామ్."

ఇతి కఠవల్లీషు.

'బ్రహ్మ వా ఇదమగ్ర ఆసీత్తదేకం స న్న వ్యభవత్' 'నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టా (బృ. 3. ర. ౧౧. ౫. 2. ౨3.) ఇత్యాది బృహదారణ్యకే, 'అనేజదేకం మనసో జవీయః'...తత్రకో మోహః కః శోక ఏకత్వ మనుపశ్యతః' ఇతీశావాస్యే. 'సర్వేషాం భూతానామాన్తరః పురుషః సమ ఆత్మేతి విద్యాత్' (ఐత. ఆ. 3. ఉ. ర.) 'ఆత్మా వా ఇద మేక ఏవాగ్ర ఆసీన్నాన్యత్కించన' (ఐ. ఉ. ర. ౧) 'ఏకం స ద్విప్రా బహుధా వదన్తి' 'ఏకం సన్తం బహుధా కల్పయన్తి' 'ఏకో విమమే త్రిభి రిత్పదేభిః' 'ఏకో దాధార భువనాని విశ్వా' 'ఏక ఏవాగ్నిర్బహుధా సమిద్ధః' ఇతి ఋగ్వేదే. 'సదేవ సోమ్యేద మగ్ర ఆసీ దేక మేవాద్వితీయమ్' ఇతి చ్ఛాన్దోగ్యే.

"సర్వభూతస్థితం యో మాం భజత్యేకత్వమాస్థితః,
సర్వథా వర్తమానోఽపి స యోగీ మయి వర్తతే.
విద్యావినయసంపన్నే బ్రాహ్మణే గవి హస్తిని,
శుని చైవ శ్వపాకే చ పండితాస్సమదర్శినః.
అహమాత్మా గుడాకేశ సర్వభూతాశయస్థితః,
అహమాదిశ్చ మధ్యం చ భూతానామన్త ఏవ చ.
యదా భూతపృథగ్భావ మేకత్వమనుపశ్యతి,
తత ఏవ చ విస్తారం బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా.
యథా ప్రకాశయత్యేకః కృత్స్నం లోకమిమం రవిః,
క్షేత్రం క్షేత్రీ తథా కృత్స్నం ప్రకాశయతి భారత.
సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ.
అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మా శుచః."

ఇతి భగవద్గీతాసు.

"హరిరేకః సదా ధ్యేయో భవద్భిః సత్త్వసంస్థితైః,
ఓమిత్యేవం సదా విప్రాః పఠధ్వం ధ్యాత కేశవమ్.

ఆశ్చర్యం ఖలు దేవానామేకత్వం పురుషోత్తమ,
ధన్యశ్చాపి మహాభాగో లోకే నాన్యోఽస్తి కశ్చన."
ఇతి హరివంశే.

మనునా చోక్తమ్—

"సర్వభూతస్థమాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని,
సంపశ్యన్నాత్మయాజీ వై స్వారాజ్యమధిగచ్ఛతి."
"సృష్టిస్థిత్యన్తకరిణీం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికామ్,
స సంజ్ఞాం యాతి భగవానేక ఏవ జనార్దనః.

తస్తా న్న విజ్ఞానమృతేఽస్తి కించిత్ క్వచిత్కదాచిద్ద్విజ వస్తుతాకమ్,
విజ్ఞానమేకం నిజకర్మభేదాద్విభిన్నచిత్తైర్బహుధాఽభ్యుపేతమ్.
జ్ఞానం విశుద్ధం విమలం విశోకమశేషలోభాదినిరస్తసఙ్గమ్,
ఏకః సదైకః పరమః పరేశః స వాసుదేవో న యతోఽన్యదస్తి.

యదా సమస్తదేహేషు పుమానేకో వ్యవస్థితః,
తదా హి కో భవాఞ్ సోఽహమిత్యేతద్విఫలం వచః.
సితనీలాదిభేదేన యథైకం దృశ్యతే నభః,
భ్రాన్తదృష్టిభిరాత్మాపి తథైకస్సన్నృభక్పృథక్.
ఏకః సమస్తం యదివాస్తి కించిత్ తదచ్యుతో నాస్తి పరం తదన్యత్,
సోఽహం స చ త్వం స చ సర్వమేతదాత్మస్వరూపం త్యజ భేదమోహమ్.
ఇతీరితస్తేన స రాజవర్యస్తత్యాజ భేదం పరమార్థదృష్టిః,
సకలమిదమహం చ వాసుదేవః పరమపుమాన్ పరమేశ్వరః స ఏకః,
ఇతి మతిరచలా భవత్యనన్తే హృదయగతే వ్రజ తానివాయ దూరాత్.
యదాహ వసుధా సర్వం సత్యమేతద్ద్విజౌకసః,
అహం భవో భవన్తశ్చ సర్వం నారాయణాత్మకమ్.
విభూతయస్తు యాస్తస్య తాసామేవ పరస్పరమ్,
ఆధిక్యన్యూనతాబాధ్యబాధకత్వేన వర్తతే.
భవానహం చ విశ్వాత్మన్నేక ఏవ హి కారణమ్,
జగతోఽస్య జగత్యర్థే భేదేనావాం వ్యవస్థితౌ.
త్వయా యదభయం దత్తం తద్దత్తమభయం మయా,
మత్తో విభిన్నమాత్మానం ద్రష్టుమర్హసి శక్రర.

సోఽహం స త్వం జగచ్చేదం సదేవాసురమానుషమ్,
అవిద్యామోహితాత్మానః పుథుషా భిన్నదృష్టయః."

ఇతి విష్ణుపురాణే.

"విష్ణోరన్యం తు పశ్యన్తి యే మాం బ్రహ్మాణమేవ వా,
కుతర్కమతయో మూఢాః పచ్యన్తే నరకేష్వథః.
యే చ మూఢా దురాత్మానో భిన్నం పశ్యన్తి మాం హరేః,
బ్రహ్మాణం చ తతస్తస్తాత్ బ్రహ్మహత్యాసమం త్వఘమ్."

ఇతి భవిష్యత్పురాణే శ్రీమహేశ్వరవచనమ్.

"ఆదిస్త్వం సర్వభూతానాం మధ్యమన్తస్తథా భవాన్,
త్వత్తస్సమభవద్విశ్వం త్వయి సర్వం ప్రలీయతే.
అహం త్వం సర్వగో దేవ త్వమేవాహం జనార్దన,
ఆవయోరన్తరం నాస్తి శబ్దైరర్థైర్బుధగమ్యతే.
నామాని తవ గోవింద యాని లోకే మహాన్తి చ,
తాన్యేవ మమ నామాని నాత్ర కార్యా విచారణా.
త్వదుపాసా జగన్నాథ సైవాస్తు మమ గోపతే,
యశ్చ త్వాం ద్వేష్టి భో దేవ స మాం ద్వేష్టి న సంశయః.
త్వద్విస్తారో యతో దేవ మ్యహం భూతపతిస్తతః,
న తదస్తి వినా దేవ యత్తే విరహితం క్వచిత్.
యదాసీద్వర్తతే యచ్చ యచ్చ భావి జగత్పతే,
సర్వం త్వ మేవ దేవేశ వినా కించిత్త్వయా న హి."

ఇతి హరివంశే కైలాసయాత్రాయాం మహేశ్వరవచనమ్.

అపిచ—'ఆత్మేతి తూపగచ్ఛన్తి గ్రాహయన్తి చ' ఆత్మేత్యేవం, శాస్త్రోక్త లక్షణాః పరమాత్మా ప్రతిపత్తవ్యాః. తథాహి పరమాత్మప్రక్రియాయాం బాబాలా ఆత్మేత్యేవైవైనమభ్యుపగచ్ఛన్తి—'త్వం వా అహమస్మి భగవో దేవతే అహం వై త్వమసి' ఇతి. తథాన్యేఽపి—'యదేవేహ తదముత్ర యదముత్ర తదన్వివ' 'స యశ్చాయం పురుషే' 'యశ్చాసావాదిత్యే' 'స ఏకః' 'తదాత్మానమేవావేదహం బ్రహ్మాస్మీతి' 'తదేతదృక్షాపూర్వమనపరమనన్తరమబాహ్యమయమాత్మా బ్రహ్మ' 'స వా ఏష మహానజ ఆత్మాఽజరోఽమరోఽమృతోఽభయోబ్రహ్మ' ఇత్యేవమాదయ ఆత్మేత్యే ప్రమాణం ద్రష్టవ్యాః.గ్రాహయన్తి చ బోధయన్తి చాత్మేత్యేనేశ్వరం వేదాన్తవాక్యాని.

'ఏష త ఆత్మాఽంతర్యామ్యమృతః' 'యన్మనసా న మనుతే యేనాహుర్మనోమతమ్, తదేవ బ్రహ్మ త్వం విద్ధి నేదం యదిదమురాసతే' 'తత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసి' ఇత్యేవమాదీని.

నను ప్రతీకదర్శనమిదం విష్ణుప్రతిమాన్యాయేన భవిష్యతి. తదయుక్తమ్. గౌణత్వ ప్రసంగాత్, వాక్యవైరూప్యాచ్చ. యత్ర హి ప్రతీకదృష్టిరభిప్రేయతే సకృదేవ తత్ర వచనం భవతి యథా—'మనో బ్రహ్మ' 'ఆదిత్యో బ్రహ్మ' ఇతి. ఇహ పునః 'త్వమేవ మస్మి అహం వై త్వమసి' ఇత్యాహ అతః ప్రతీకశ్రుతివైరూప్యాదభేదప్రతిపత్తిః. భేదదృష్ట్యపవాదాచ్చ. తథాహి—'అథ యోఽన్యాం దేవతామురాస్తే అన్యోఽసా వన్యోఽహమస్మీతి న స వేద యథా పశుః' 'మృత్యోః స మృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి' 'యథోదకం దుర్గే వృష్టం పర్వతేషు విధావతి, ఏవం ధర్మాన్ పృథక్ప శ్యంస్తానేవానువిధావతి' ద్వితీయాద్వై భయం భవతి' యదాహ్యేవైష ఏతస్మిన్నుదర మన్తరం కురుతే, అథ తస్య భయం భవతి, తత్త్వేన భయం విదుషో మన్వానస్య' 'సర్వం తం పరాదాద్యోఽన్యత్రాత్మనః సర్వం వేద' ఇత్యేవమాద్యా భూయసీ శ్రుతిర్భేద దృష్టిమపవదతి, తథా 'ఆత్మైవేదం సర్వం' 'ఆత్మని విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతి' 'ఇదం సర్వం యదయమాత్మా' 'బ్రహ్మైవేదం సర్వమ్' ఇతి శ్రుతిః. తథా స్మృతిరపి 'యజ్జ్ఞాత్వా న పునర్మోహమేవం యాస్యసి పాండవ, యేన భూతాన్యశేషేణ ద్రక్ష్యస్యాత్మన్యథో మయి' శ్రేత్రక్షేత్రజ్ఞయోరేకత్వం సర్వోపనిషత్సిద్ధం ద్రక్ష్యసీత్యర్థః. 'సర్వ భూతేషు యేనైకం భావమవ్యయమీక్షతే, అవిభక్తం విభక్తేషు తజ్జ్ఞానం విద్ధి సాత్త్వి కమ్' ఇతి అద్వైతాత్మజ్ఞానం సమ్యగ్దర్శనమిత్యుక్తం భగవతాపి తస్మాదాత్మన్యేవేశ్వరే మనో దధీత.

"ఆత్మా చ పరమాత్మా చ ద్వ మేకః పృథగా స్థితః." ఇతి చ.
"అథవా బహునైతేన కిం జ్ఞాతేన తవార్జున,
విష్టభ్యాహమిదం కృత్స్నమేకాంశేన స్థితో జగత్." ఇతి చ.
అవిద్యోపాధిపరిచ్ఛేదాపి ప్రమాణవాదాః సమస్తి—
ఏక ఏవ మహానాత్మా సోఽహంకారోఽభిధీయతే,
స జీవః సోఽన్తరాత్మేతి గీయతే తత్త్వచిన్తకైః.

తథా శ్రీ విష్ణుపురాణే—
"విభేదజనకేఽజ్ఞానే నాశమాత్యన్తికం గతే,
ఆత్మనో బ్రహ్మణో భేదమనన్తం కః కరిష్యతి.

పరాత్మనో మనుష్యేంద్ర విభాగోఽజ్ఞానకల్పితః,
ఋయే తస్యాత్మపరయోర్విభాగోఽభాగ ఏవ హి." ఇతి.

విష్ణుధర్మే—

"యథైకస్మిన్ ఘటాకాశే రజో ధూమాదిభిర్యుతే,
నాన్యే మలినతాం యాన్తి దూరస్థాః కుత్రచిత్క్వచిత్.
తథా ద్వన్ద్వైరనేకైస్తు జీవే చ మలినే కృతే,
ఏకస్మిన్నాపరే జీవా మలినాః సన్తి కుత్రచిత్."

బ్రహ్మయాజ్ఞవల్క్యా—

"ఆకాశమేకం హి యథా ఘటాదిషు పృథగ్భవేత్,
తథాత్మైకోఽప్యనేకేషు జలాధారేష్వవాంకుమాన్."

'ఋతాత్మానావీశతే దేవ ఏకః' ఇతి శ్వేతాశ్వతరే, ఛాందోగ్యే—'స ఏకధా భవతి' ఇత్యాది. 'స తత్ర పర్యేతి' 'స వా ఏష ఏతేన దైవేన చక్షుషా మనసైతాన్ కామాన్ పశ్యన్ రమతే' 'పరో వికృత ఏవాత్మా స్వాత్మాయం జీవః' ఇతి శ్రుతేః. 'స ఏష ఇహ ప్రవిష్టః' ఇతి బృహదారణ్యకశ్రుతిః. 'ఆత్మేత్యేవోపాసీత' ఇతి. 'తదేతదృక్సామపూర్వమ్' ఇత్యాది. 'నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టా నాన్యోఽతోఽస్తి విజ్ఞాతా' ఇత్యాది. 'స వా ఏష మహానజ ఆత్మా యోఽయం విజ్ఞానమయః' ఇత్యాది. 'అథ యోఽన్యాం దేవతాముపాస్తే' 'ఏకదాత్మ్యమిదం సర్వమ్' ఇతి. 'క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి' ఇతి.

నిశ్చరన్తి యథా లోమవిద్ధాత్తప్తాః స్ఫులింగకాః,
సకాశాదాత్మనస్తద్వత్ప్రభవన్తి జగన్తి హి."

ఇతి యోగయాజ్ఞవల్క్యా.

"అజ శరీరగ్రహణాత్స జాత ఇతి కీర్త్యతే." ఇతి బ్రాహ్మే.

సర్వవద్రజ్జుఖండస్తు నిశాయాం వేశ్మమధ్యగః,
ఏకో హి చన్ద్రో ద్వౌ వ్యోమ్ని తిమిరాహతచక్షుషః.
అభాతి పరమాత్మా చ సరోఽపాధిషు సంస్థితః,
నిత్యోదితః స్వయంజ్యోతిః సర్వగః పురుషః పరః.
అహంకారావివేకేన కర్తాహమితి మన్యతే." ఇతి.

'ఏవమేవాయం పురుషః ప్రాజ్ఞేనాత్మనా' ఇతి.
'సతా సౌమ్య తదా సంపన్నో భవతి' ఇతి.

'స్వమాయయా స్వమాత్మానం మోహయన్ ద్వైతమాయయా,
గుణావృతం స్వమాత్మానం లభతే చ స్వయం హరిః.' ఇతి
'ఉత్క్రామన్తం స్థితం వాపి' ఇతి. 'అజ్ఞానేనావృతం జ్ఞానమ్' ఇతి. 'అవ్యక్తాది విశేషాన్తమవిద్యాలక్షణం స్మృతమ్' 'ఆసీదిదం తమోభూతమ్' ఇతి.

'వాచారమ్భణం' 'యత్ర హి ద్వైతమివ భవతి తదితర ఇతరం పశ్యతి, యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేన కం పశ్యేత్? తత్ కేన కం జిఘ్రేత్? 'యస్మిన్నన్యాణి భూతాన్యాత్మైవా భూద్విజానతః, తత్ర కో మోహ కః శోక ఏకత్వమను పశ్యతః?'

'యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యత్' ఇత్యాది. 'భేదోఽయమజ్ఞాననిబంధనః' ఇతి. 'నేహ నానాస్తి కించన' 'మృత్యోస్స మృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి' ఇతి. 'విశ్వతశ్చక్షుః' ఇత్యాది. 'యో యోనిమధితిష్ఠత్యేకో విశ్వాని రూపాణి యోనీశ్చ సర్వాః' ఇతి చ. 'ఆజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణామ్' ఇత్యాది. 'అజో హ్యేకో జుషమాణోఽనుశేతే' 'దేవాత్మశక్తిం విదధే' ఇతి. 'న తు తద్ద్వితీయమస్తి తతోఽన్యద్విభక్తం యత్పశ్యేత్' ఇత్యాది. 'ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే.

''మనోవిజృంభితం ద్వైతమనాదిత్వాచ్చరాచరమ్,
మనసో హ్యుత్తసీభావే ద్వైతాభావాత్తదాప్నుయాత్.
యద్యద్ధ్యైతం ప్రపశ్యన్తి తన్నివర్త్యం హి చేతసా,
మనోవృత్తిరియం ద్వైతమద్వైతం పరమార్థతః.
యథా స్వప్నే ద్వయాభాసం చిత్తం చలతి మాయయా,
తథా జాగ్రద్ద్వయాభాసం చిత్తం చలతి మాయయా.,'

ఇత్యాదిగౌడపాదే.

తత్కృతాపి ప్రపంచస్య మనోమాత్రత్వమిష్యతామ్,
దృశ్యత్వాత్సర్వభూతానాం స్వప్నాదివిషయో యథా.

'ద్వితీయాద్ధ్యేవ భయం భవతి' ఇతి చ, 'జ్ఞాతే చాత్మని సాస్యేతత్కార్యకారణతాత్మనః' ఇతి చ. 'ఏకో దేవః సర్వభూతేషు గూఢః' ఇతి చ. 'అసఙ్గోహ్యయం పురుషః' ఇతి చ.

విస్తారస్సర్వభూతస్య విష్ణోస్సర్వమిదం జగత్,
ద్రష్టవ్యమాత్మవత్తస్మాద్భేదేన విచక్షణైః.
సర్వత్ర దైత్యాస్సమతాముపేత్య సమధ్వమారాధనమచ్యుతస్య,
సర్వభూతాత్మకే తాత జగన్నాథే జగన్మయే,

పరమాత్మని గోవిన్దే మిత్రామిత్రకథా కుతః.

'తత్త్వమసి' 'అహం బ్రహ్మాస్మి' 'ఇదం సర్వం యదయమాత్మా' 'అయమాత్మా బ్రహ్మ' 'తరతి శోకమాత్మవిత్' ఇతి. 'తత్ర కో మోహః కః శోక ఏకత్వమనుపశ్యతః' ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణలౌకికేభ్యశ్చ.

సిద్ధేఽర్థేఽపి వేదస్య ప్రామాణ్యమేష్టవ్యమ్. 'స్వపక్షసాధనైరకార్యమర్థజాత మహం చేత్, తథా పరోఽపి వేద చేచ్ఛ్రుతిః పరాత్మదృష్ట్యా కిమ్' ఇత్యభియుక్తైరుక్తమ్. అన్యాన్వితస్వార్థే పదానాం సామర్థ్యం న కార్యాన్వితస్వార్థే, తథా సత్యర్థవాదానామనన్వయప్రసఙ్గాత్; అన్వయబుద్ధేః స్తుతిత్వాత్. న హి భవతి 'వాయవ్యం శ్వేతమాలభేత భూతికామో వాయుర్వై క్షేపిష్ఠా దేవతా' ఇతి. రాగస్యైవ ప్రవర్తకత్వాత్; న నియోగస్య. తథాచ శ్రుతిః—'ఆథో ఖల్వాహుః కామమయ ఏవాయం పురుషః' ఇతి 'స యథాకామో భవతి తత్క్రతురుర్భవతి యత్క్రతురుర్భవతి తత్కర్మ కురుతే యత్కర్మ కురుతే తదభిసంపద్యతే' తథా చ స్మృతిరపి—'ఆకామ్యః క్రియా కాచిద్దృశ్యతే నేహ కస్యచిత్, యద్యద్ధి కురుతే కర్మ తత్తత్కామస్య చేష్టితమ్' ఇతి. 'కామ ఏష క్రోధ ఏషః' ఇతి. అన్యపరాణామపి మన్త్రార్థవాదానాం ప్రామాణ్యమఙ్గీకర్తవ్యమ్. తేషామప్రామాణ్యకల్పనేన ఉరగత్వం ప్రాప్తవాన్ నహుషః తత్క్రతుశ్చమ్!—

"ఋషయస్తు పరిశ్రాన్తా వాహ్యమానా దురాత్మనా,
దేవర్షయో మహాభాగాస్తథా బ్రహ్మర్షయోఽమలాః.
పప్రచ్ఛుస్సంశయం తే తు నహుషం పాపచేతసమ్,
య ఇమే బ్రహ్మణా ప్రోక్తా మన్త్రా వై ప్రోక్షణే గవామ్.
ఏతే ప్రమాణం భవత ఉతాహో నేతి వాసవ,
నహుషో నేతి తానాహ సహసా మూఢచేతసః.

ఋషయ ఊచుః—

"అధర్మే సంప్రవృత్తస్త్వం ధర్మం చ విబుభుక్షసి,
ప్రమాణమేతదస్మాకం పూర్వం ప్రోక్తం మహర్షిభిః."

అగస్త్య ఉవాచ—

"తతో వివదమానాః సర్ ఋషిభిస్సహ పార్థివ,
ఆహ మామస్పృశన్మూర్ధ్ని పాదేనాధర్మపీడితః.
తేనాభూద్ధతతేజాస్సన్ నిశ్శ్రీకశ్చ శచీపతే,
తత స్తమహముద్విగ్నమవోచం భయపీడితమ్.
యస్తాత్యార్యైః కృతం మార్గం మహర్షిభిరసుష్ఠితమ్,

ఆదుష్టం దూషయసి వై యచ్చ మూర్ధ్న్యస్పృశ పదా.
యచ్చాపి త్వమృషీన్తాత బ్రహ్మకల్పాన్ దురాసదాన్,
వాహాన్ కృత్వా వాహయసి తేన స్వర్గాద్ధతప్రభ:.
త్వం స్వపాపపరిభ్రష్ట: క్షీణపుణ్యో మహీపతే,
దశవర్ష సహస్రాణి సర్వరూపధరో మహీమ్.
విచరిష్యసి తీర్ణశ్చ పునస్స్వర్గమవాప్స్యసి,
దృష్ట్వా యుధిష్ఠిరం నామ కవ వంశసముద్భవమ్." (ఉద్యోగ-౧౭.)

ఇతి శ్రీమహాభారతే.

అతశ్చ శ్రద్ధేయమాత్మజ్ఞానమ్—"అశ్రద్దధానాశ్చ పురుషా ధర్మస్యాస్య పరంతప, అప్రాప్య మాం నివర్తన్తే మృత్యుసంసారవర్త్మని" [భగ.౯-3] ఇతి శ్రీభగవద్వచనాత్. ఐతరేయకే చ "ఏష పన్థా ఏతత్కర్మైతదగ్నిహోత్రమేతత్సత్యం తస్మాన్న ప్రమాద్యేత్తన్నాతయాన్నవాత్యాయన్నూర్వే యేఽత్యాయంస్తే పరాబభూవుః' తదుక్తమృషిణా—'ప్రజా హ త్రిస్రో అత్యాయమీయుర్న్యన్యా అర్కమభితో వివిశ్రే, బృహద్ధ తస్థౌ భువనేష్వన్తః పవమానో హరిత ఆవివేశ' ఇతి. (ఋక్సం. ౬-౭-౯.)

"ప్రజా హ త్రిస్రో అత్యాయమీయుంరితి యా వై తా ఇమాః ప్రజాస్త్రిస్రో అత్యాయమీయుస్తానీమాని వయాంసి వక్షాంసి నగధాశ్చేరపాదాః' ఇతి శ్రుతమ్. (ఆరణ్యకే ౨-౧-౧) వక్షాంసి వనగా వృక్షాన్ నగధాన్ ఓషధయశ్చ. ఇరపాదాన్ ఉరుపాదాన్ సర్పాదయ:, తథా చ ఈశావాస్యే అవిద్వాన్నిన్దార్థే మన్త్రే—'అసుర్యా నామ తే లోకా అన్ధేన తమసా వృతాన్, తాంస్తే ప్రేత్యాభిగచ్ఛన్తి యే కే చాత్మహనో జనాన్.' ఇతి. 'అసన్నేవ స భవతి, అసద్బ్రహ్మేతి వేద చేత్' ఇతి. తైత్తిరీయే. తథా శుక్లయజుర్వేదిశాఖ్యానే—"యోఽన్యథా సన్తమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే, కిం తేన న కృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణా" ఇత్యలమతిప్రసంగేన.

సహస్రనామజపస్యానురూపం మానసస్నానముచ్యతే:—
యస్మిన్ దేవాశ్చ వేదాశ్చ పవిత్రం కృత్స్నమేకతామ్,
ప్రజేత్తన్మానసం తీర్థం తత్ర స్నాత్వాఽమృతో భవేత్.
జ్ఞానహ్రదే ధ్యానజలే రాగద్వేషమలాపహే,
యస్స్నాతి మానసే తీర్థే స యాతి పరమాం గతిమ్.

సరస్వతీ రజోరూపా తమోరూపా కలిన్దజా,
సత్త్వరూపా చ గంగా చ న యాన్తి బ్రహ్మ నిర్గుణమ్.
ఆత్మా నదీ సంయమతోయపూర్ణా సత్యావహా శీలతటా దయోర్మిః,
తత్రావగాహం కురు పాండుపుత్ర న వారిణా శుద్ధ్యతి చాన్తరాత్మా."

ఇతి మహాభారతే.

'మానసం స్నానం విష్ణుచిన్తనమ్' ఇతి విష్ణుస్మృతౌ,
'జప్యేనైవ తు సంసిద్ధ్యేద్బ్రాహ్మణో నాత్ర సంశయః,
కుర్యాదన్యన్న వా కుర్యాన్మైత్రో బ్రాహ్మణ ఉచ్యతే.'

ఇతి మానవం వచనమ్.

"జపస్తు సర్వధర్మేభ్యః పరమో ధర్మ ఉచ్యతే,
అహింసయా చ భూతానాం జపయజ్ఞః ప్రవర్తతే" ఇతి.
'యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మి' ఇతి శ్రీగీతాసు.
'అపవిత్రః పవిత్రో వా సర్వావస్థాం గతోఽపి వా,
యః స్మరేత్పుండరీకాక్షం స బాహ్యాభ్యన్తరః శుచిః' ఇత్యాది.

యదేకం దైవతం ప్రస్తుతం తస్యోపలక్షణమున్నతే:—

యతః సర్వాణి భూతాని భవన్త్యాదియుగాగమే,
యస్మింశ్చ ప్రలయం యాన్తి పునరేవ యుగక్షయే. 11

శం. భా. యతః యస్మాత్ సర్వాణి భూతాని భవన్తి ఉద్భవన్తి ఆదియుగాగమే; యస్మింశ్చ ప్రలయం వినాశం యాన్తి; పునః భూయ ఏవ ఇత్యవధారణార్థః. నాన్యస్మిన్నిత్యర్థః. యుగక్షయే మహాప్రలయే చకారాత్ మధ్యేఽపి యస్మిన్ లీయన్తి, 'యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే' (తై. ఉ. 3-1) ఇతి శ్రుతేః.

టీ. ఆదియుగాగమే = సృష్టికాలమునందు, యతః = ఎవనినుండి, సర్వాణి భూతాని = ప్రాణులన్నియు, భవన్తి = ఉత్పత్తియగుచున్నవో, పునరేవ = మఱలను, యుగక్షయే = ప్రలయమునందు, యస్మింశ్చ = ఏపరమాత్మయందు, ప్రలయం = నాశమును, (చేరికను) యాన్తి = పొందుచున్నవో, ఏపరమాత్మనుండియే ప్రపంచమంతయు సృష్టియం దావిర్భవించి మధ్యకాలమునందును వెనియందె యుండి యంత్యకాలమునందు వెనియందే లయమొందుచున్నవో.

తస్యలోకప్రధానస్య జగన్నాథస్య భూపతే,
విష్ణోర్నామసహస్రం మే శృణు పాపభయాపహమ్. 12

శం. భా. కస్య ఏవంలక్షణలక్షితస్య ఏకస్య దైవతస్య లోకప్రధానస్య లోకన హేతుభిః విద్యాస్థానైః ప్రతిపాద్యమానస్య జగన్నాథస్య జగతాం నాథః స్వామీ మాయాబలః పరమార్థా నిర్లేపశ్చ తస్య భూపతే మహీపాల, విష్ణోః వ్యాపనశీలస్య నామసహస్రం నామ్నాం సహస్రం పాపం భయం చాపహన్తీతి పాపభయాపహం త్వం మే మమ మత్తః శృణు ఏకాగ్రమనా భూత్వా అవధారయ.

టీ. భూపతే = ఓధర్మరాజా, పాపభయ అపహం = పాపమును భీతిని దొలఁగించు, తస్య = అట్టి, లోకప్రధానస్య - లోక = చూచుటకుఁగారణమైనవిద్యాస్థాన ములచే, ప్రధానస్య = ప్రతిపాదింపఁబడుచున్న, జగన్నాథస్య = మాయచేఁ జిత్ర రూపుఁడును, పరమార్థయు, సంబంధరహితుఁడు సైన, విష్ణోః = వ్యాపనశీలుఁడైన భగ వంతునియొక్క, నామసహస్రం = వేయినామములను, మే=నావలన, శృణు=తదేకా గ్రమనస్సు గలవాఁడ వై యాలకింపుము.

శం. భా. అవ.

"ఏకస్యైవ సమస్తస్య బ్రహ్మణో ద్విజసత్తమ,
నామ్నాం సహస్రం లోకానాముపకారకరం శృణు.
నిమిత్తశక్తయో నామ్నాం భేదిన్యస్తదుదీరణాత్,
విభిన్నాన్యేవ సాధ్యన్తే ఫలాని ద్విజసత్తమ.
యచ్ఛక్తినామ యత్తస్య తత్తస్మిన్నేవ వస్తుని,
సాధకం పురుషవ్యాఘ్ర సౌమ్యక్రూరేషు వస్తుషు." ఇతి విష్ణుధర్మే.

యద్యపి పరస్య బ్రహ్మణః షష్ఠీగుణక్రియాజాతిరూఢీనాం శబ్దప్రవృత్తిహేతు భూతానాం నిమిత్తశక్తీనాం చాసంభవః, తథాపి సగుణే బ్రహ్మణి సవికారే చ సర్వా త్మకత్వాత్ తేషాం శబ్దప్రవృత్తిహేతూనాం సంభవాత్ సర్వే శబ్దాః పరస్మిన్ పుంసి ప్రవర్తన్తే.

టీ. ఓద్విజోత్తమా, ఆద్వితీయమైన నిర్గుణబ్రహ్మమునకు లోకోపకారకములైన వెయ్యినామములను వినుము. వెయ్యినామములకు నిమిత్తము లైన యర్థశక్తులె భేద పడుచున్నవి. అట్టినామముల నుచ్చరించుటవలన భిన్నఫలములు గలుగుచున్నవి. ఏనామ మునకు సౌమ్యవస్తువునందుఁగాని క్రూరవస్తువునందుఁగాని యేశబ్దశక్తిగలదో, యది యావస్తువునందే యుపయోగింపఁబడుచున్నది. అని విష్ణుధర్మమునఁ జెప్పఁబడినది.

పరబ్రహ్మమునకు షష్ఠీవిభక్తి, గుణములు, క్రియలు, జాతి, రూఢిమొదలగు శబ్దప్రవృత్తికారణము లగు నిమిత్తశక్తులు పొసంగవు. అయినను, సగుణమై సవికార

మైన పరబ్రహ్మము సర్వాత్మకుడు గావున నాశబ్దప్రవృత్తికారణంబగు శక్తులు సంభవింపవచ్చును. గాన నన్ని శబ్దములు పరబ్రహ్మమునందు నన్వయించుచున్నవి.

యాని నామాని గౌణాని విఖ్యాతాని మహాత్మనః,
ఋషిభిః పరిగీతాని తాని వక్ష్యామి భూతయే.

శం. భా. యాని నామాని గౌణాని గుణసంబంధిని గుణయోగాత్ప్రవృత్తాని తేషు చ యాని విఖ్యాతాని ప్రసిద్ధాని, ఋషిభిః మన్వాదిభిః కర్దర్మిభిశ్చ పరిగీతాని పరితః సమన్తతః పరమేశ్వరాఖ్యానేషు తత్ర గీతాని మహాంశ్చాసావాత్మా చేతి మహాత్మా.—

"యచ్చాపన్నేతి యదాదత్తే యచ్చాత్తి విషయానిహ,
యచ్చాస్య సన్తతో భావస్తస్మాదాత్మేతి కీర్త్యతే."

ఇతి వచనాత్. ఆయమేవ మహానాత్మేతి మహాత్మా. తస్య అచింత్యప్రభావస్య తాని వక్ష్యామి భూతయే పురుషార్థచతుష్టయసిద్ధయే పురుషార్థచతుష్టయార్థినామితి.

టీ. యాని నామాని = ఏనామములు, గౌణాని = గుణసంబంధముచే ప్రవర్తిల్లినవో, విఖ్యాతాని=ప్రసిద్ధములైనవో, ఋషిభిః = మంత్రములచేతను, మంత్రముల నెఱిగినవారగు ఋషులచేతను, పరిగీతాని = ఆంకటను బరమేశ్వరుని చరితల యందు ఆచ్చటచ్చట గీర్తింపబడినవో. మహాత్మనః=ఏది సర్వత్రవ్యాపించుచున్నదో, ఎది యన్నిటిని గైకొనుచున్నదో, ఎది యనుభవించుచున్నదో, ఎది నిత్యమైయున్నదో, అట్టి పరమాత్మయొక్క, తాని=అట్టినామములను, భూతయే = చతుర్విధపురుషార్థములఁ గోరువారి కవి సిద్ధించునిమిత్తము, వక్ష్యామి = చెప్పెదను.

శం. భా. అత్ర నామసహస్రే ఆదిత్యాదిశబ్దానాం అర్థాన్తరే ప్రసిద్ధానాం ఆదిత్యాద్యర్థానాం తద్విభూతిత్వేన తదభేదాత్ తస్యైవ స్తుతిరితి ప్రసిద్ధార్థగ్రహణేఽపి తత్స్తుతిరేవ.

"భూతాత్మా చేంద్రియాత్మా చ ప్రధానాత్మాతథా భవాన్,
ఆత్మా చ పరమాత్మా చ త్వమేకః పఞ్చధా స్థితః.
జ్యోతీంషి విష్ణురుద్భవనాని విష్ణుర్వనాని విష్ణుర్గిరయోదిశశ్చ,
నద్యః సముద్రాశ్చ స వీవ సర్వం యదస్తి యన్నాస్తి చ విప్రవర్య."

ఇతి విష్ణుపురాణే. 'ఆదిత్యానామహం విష్ణుః' ఇత్యారభ్య 'ఏకాంశేన స్థితో జగత్' ఇతి పర్యన్తం గీతాసు.

'పురుష ఏవేదం విశ్వం కర్మ తపో బ్రహ్మ పరామృతమ్' ఇత్యాది శ్రుతిశ్చ. విష్ణ్వాదిశబ్దానాం పునరుక్తానామపి వృత్తిభేదేనార్థభేదాన్న పౌనరుక్త్యమ్. 'శ్రీపతి

ర్మాధవః' ఇత్యాదీనాం వృత్త్యేకత్వేఽపి శబ్దభేదాన్న పౌనరుక్త్యమ్. అర్థైకత్వేఽపి న పౌనరుక్త్యం దోషాయ, 'నామ్నాం సహస్రస్య కిమేకం దైవతమ్' ఇతి పృష్టేః ఏకదేవతావిషయత్వాత్.

యత్ర పుల్లింగశబ్దప్రయోగస్తత్ర విష్ణుర్విశేష్యః; యత్ర స్త్రీలిఙ్గశబ్దః తత్ర దేవతా విశేష్యతే; యత్ర నపుంసకలిఙ్గశబ్దస్తత్ర బ్రహ్మేతి విశేష్యతే.

టీ. ఈసహస్రనామములలోను 'ఆదిత్యుఁడు' మొదలగునామములు గలవు. అవి వెవ్వేఱర్థములఁదుఁ బ్రసిద్ధములు. ఆదిత్యుఁడు అనఁగా సుప్రసిద్ధమైన యర్థము సూర్యుఁ డని. అట్లు సూర్యుఁడే యని యర్థము నిట్టగ్రహించుటయం దేమి లోపము లేదు. సూర్యుఁడు గూడ విష్ణువునంశమే కాన, స్వాంశభూతునినామముతో విష్ణువు నాదిత్యుఁ డనుటయు నకని స్తుతియే.

మఱియు విష్ణువు మొదలగు కొన్నిశబ్దములు పలుమా ఱొందుఁ బేర్కొనఁబడుచున్నవి. ఒకపదమునే పలుమాఱు చెప్పిన వేయినామములలోనికి నవి లెక్కింపఁబడునా యనిన నవి వెవ్వేఱర్థములను బోధించునుగాన నని యవి లెక్కించుటచే హాని గలుగదు. అట్లె కొన్నిపదములు మాధవ, శ్రీపతిమొదలగునవి సమానార్థకములైనను శబ్దభేదముంబట్టి వేఱుపదములుగనే చెప్పఁబడినవి. వేయినామములకు 'విష్ణువు' అనియే కదాయర్థము. ఇట్లొక్కదేవత నిన్ని పేరులందుఁ బేర్కొనుట యేమము గాదా యనిన, ఆద్వితీయమైన దైవ మేది యనునదిసు ప్రశ్న గావున, వేయిశబ్దములచే నట్టి దేవతను బేర్కొనుట పునరుక్తము గాదు.

'అవ్యయుఁ' మొదలగు నేపుల్లింగపదములు గలవో, అచ్చట విష్ణుపదము విశేష్యము. ఎచ్చట స్త్రీలింగపదము లున్నవో, అచట దేవతా యను పదము విశేష్యము. ఎచట 'క్షేత్రం' మొదలగు నపుంసకములు పేర్కొనంబడునో, అచట 'బ్రహ్మ' అను నది విశేష్యము.

ఆవ. "యతః సర్వాణి భూతాని" ఇత్యారభ్య జగదుత్పత్తిస్థితిలయకారణస్య బ్రహ్మణ ఏకదేవతాత్వేనాభిహితత్వాత్ ఆదావుభయవిధం బ్రహ్మ విశ్వశబ్దేనో చ్యతే.—

విశ్వం విష్ణుర్వషట్కారో భూతభవ్యభవత్ప్రభుః,
భూతకృద్భూతభృద్భావో భూతాత్మా భూతభావనః. 14

శం. భా. ఁ. విశ్వస్య జగతశ్ కారణత్వేన విశ్వం ఇత్యుచ్యతే బ్రహ్మ. ఆదాతు విశ్వమితి కార్యభూతవిశ్వశబ్దేన కారణగ్రహణం కార్యభూతవిరించ్యాదినామభిరపి

ఉపపన్నా స్తుతిర్విష్ణోరితి దర్శయితుమ్. యద్వా, పరస్తాత్ పురుషాత్ న భిన్న మిదం విశ్వం పరమార్థతః లేన విశ్వమిత్యభిధీయతే బ్రహ్మ, 'బ్రహ్మైవేదం విశ్వమ్' (ముండ-౨-౧-౧౦.) 'పురుష ఏవేదం విశ్వమ్' (౨-౨-౧౦) 'విశ్వమేవేదమ్' (యాజ్ఞి-౧౩.) ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యః. తద్భిన్నం న కించిత్పరమార్థతః సదస్తి. అథ వా, విశతీతి విశ్వం బ్రహ్మ, 'తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్' (తై-ఉ-౨-౬-౩-౧.) ఇతి శ్రుతేః. కించ, సుహృతో విశన్తి విశ్వాని భూతాని అస్మిన్నితి విశ్వం బ్రహ్మ, 'యత్ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తి' ఇతి శ్రుతేః. తథాహి — సకలం జగత్ కార్య భూతమేష విశతి. అత్ర అఖిలా విశ్వం విశతీత్యుభయథాపి విశ్వం బ్రహ్మ ఇతి శ్రుతేః. 'అన్యత్ర ధర్మాదన్యత్రాధర్మాత్' ఇత్యారభ్య 'సర్వే వేదా యత్పదమా మనన్తి, తపాంసి సర్వాణి చ యద్వదన్తి, యదిచ్ఛన్తో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి తత్తే పదం సంగ్రహేణ బ్రవీమి. ఓమిత్యేతత్. ఏతద్ధ్యేవాక్షరం బ్రహ్మ ఏతద్ధ్యేవాక్షరం పరమ్. ఏతద్ధ్యేవాక్షరం జ్ఞాత్వా యో యదిచ్ఛతి తస్య తత్.' (కఠో-౧-౨-౧.) ఇతి కాఠకే. 'ఏతద్వై సత్యకామ పరం చాపరం చ బ్రహ్మ యదోంకారః' ఇత్యుపక్రమ్య సఃపునరేతం త్రిమాత్రేణోమిత్యేతేనైవాక్షరేణ పరం పురుషమభిధ్యాయీత' (ప్రశ్నో-౫) ఇతి ప్రశ్నోపనిషది. 'ఓమితి బ్రహ్మ' 'ఓమితీదం సర్వమ్' (తై-ఉ-౧-౮.) ఇతి యజుర్వేదారణ్యకే. 'తద్యథా శంకునా సర్వాణి పర్ణాని సంతృణ్ణాన్యేవ మోంకారేణ సర్వా వాక్ సంతృణ్ణా, ఓంకార ఏవేదగ్ సర్వమ్' (ఛా-౨-౨౩.) ఇతి ఛాన్దోగ్యే. 'ఓమిత్యేతదక్షరమ్' ఇత్యుపక్రమ్య.

"ప్రణవో హ్యపరం బ్రహ్మ ప్రణవశ్చ పరః స్మృతః,
అపూర్వోఽనన్తరోఽబాహ్యో న పరః ప్రణవోఽవ్యయః.
సర్వస్య ప్రణవో హ్యాదిర్మధ్యమన్తస్తథైవ చ,
ఏవం హి ప్రణవం జ్ఞాత్వా వ్యశ్నుతే తదనన్తరమ్.
ప్రణవం హీశ్వరం విద్యాత్సర్వస్య హృదయే స్థితమ్,
సర్వవ్యాపినమోంకారం జ్ఞాత్వా ధీరో న శోచతి.
అమాత్రోఽనన్తరూపశ్చ ప్రపఞ్చస్యోపశమః శివః,
ఓంకారో విదితో యేన స మునిర్నేతరో జనః." ఇతి.

'ఓం తదబ్రహ్మ, ఓం తద్వాయుః, ఓం తదాత్మా, ఓం తత్సత్యమ్' ఇత్యాదిభ్యః శ్రుతిభ్యః.

"ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహరన్ మామనుస్మరన్,
యఃప్రయాతి త్యజన్ దేహం స యాతి పరమాం గతిమ్. (భగ-౮-౧౩.)

యదక్షరం వేదవిదో వదన్తి విశన్తి యద్యతయో వీతరాగాః,
యదిచ్ఛన్తో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి తత్తే పదం సంగ్రహేణ ప్రవక్ష్యే (భగ-౮-౧౧)
రసోఽహమప్సు కౌంతేయ ప్రభాస్మి శశిసూర్యయోః,
ప్రణవః సర్వవేదేషు శబ్దః ఖే పౌరుషం నృషు. (భగ-౭-౮)
.....గిరామస్మ్యేకమక్షరమ్." (భగ-౧౦-౩౫)

"ఆద్యం యత్త్వక్షరం బ్రహ్మ త్రయీ యస్మిన్ ప్రతిష్ఠితా,
వీతాక్షరం పరం బ్రహ్మ ప్రాణాయామాః పరం తపః."

ఓంకారః స్వర్గద్వారం. తస్మాద్బహ్వోభ్యోమ్యమాణ ఏతదాది ప్రతిపద్యేత. వితథాం చాన్యాం కృత్వా వీవం లౌకిక్యా వాచావ్యవర్తతే బ్రహ్మ (ఆ.బ్రా-౧-౧3) 'ప్రణవాద్యాస్తథా వేదాః ప్రణవే పర్యవస్థితాః, వాఙ్మయం ప్రణవః సర్వం తస్మాత్ప్రణవమభ్యసేత్' ఇత్యాదిస్మృతిభ్యశ్చ విశ్వశబ్దేన ఓంకారోఽభిధీయతే. వాచ్యవాచకయోరత్యన్తభేదాభావాత్ విశ్వమిత్యోంకారవీవ బ్రహ్మేత్యర్థః. 'సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ, తజ్జలానితి శాన్త ఉపాసీత' ఇతి. వీతదుక్తం భవతి—యస్తాత్సర్వమిదం వికారజాతం బ్రహ్మ తజ్జత్వాత్ తల్లత్వాత్ తదనత్వాచ్చ. న చ సర్వస్యైకాత్మత్వే రాగాదయః సంభవన్తి 'తస్మాచ్ఛాన్త ఉపాసీత' (ఛా-3-౧౪) ఇతి శ్రుతేః.

"శ్రూయతాం ధర్మసర్వస్వం శ్రుత్వా చైవావధార్యతామ్,
ఆత్మనః ప్రతికూలాని పరేషాం న సమాచరేత్.
ఆత్మోపమ్యేన సర్వత్ర సమం పశ్యతి యోఽర్జున,
సుఖం వా యది వా దుఃఖం స యోగీ పరమో మతః.
నిర్గుణః పరమాత్మాఽత్ర దేహే వ్యాప్య వ్యవస్థితః,
తమహం జ్ఞానవిజ్ఞేయం నావమన్యే న లంఘయే.
యద్యాగమైర్న విజ్ఞేయం తమహం భూతభావనమ్,
క్రమేయం త్వాం గిరం చేమాం హనుమానివ సాగరమ్.
లబ్ధవైరాణి భూతాని ద్వేషం కుర్వన్తి చేతరైః,
శోచ్యాన్యవోఽతి మోహేన వ్యాప్తానీతి మనీషిణాం,
ఏతే భిన్నదృశాం దైత్యా వికల్పాః కథితా మయా.
కృత్వాభ్యుపగమం తత్ర సంక్షేపః శ్రూయతాం మమ,
విస్తారః సర్వభూతస్య విష్ణోః సర్వమిదం జగత్.
ద్రష్టవ్యమాత్మవత్తస్మాదభేదేన విచక్షణైః,
సమస్తైశ్వర్యాసురం భావం తస్మాద్యాయం తథా వయమ్.

తథా యత్నం కరిష్యామో యదా ప్రాప్స్యామ నిర్వృతిమ్,
సర్వత్ర దైత్యాః సమతాముపేత్య సమత్వమారాధనమచ్యుతస్య.
న మన్త్రాదికృతస్తాత న చ నైసర్గికో మమ,
ప్రభావ ఏవ సామాన్యో యస్య యస్యాచ్యుతో హృది.
అన్యేషాం యో న పాపాని చిన్తయత్యాత్మనో యథా,
కస్య పాపాగమస్తాత హేత్వభావా న్న విద్యతే.
కర్మణా మనసా వాచా పరపీడాం కరోతి యః,
కదీజం జన్మ ఫలతి ప్రభూతం కస్య చాశుభమ్.
సోఽహం న పాపమిచ్ఛామి న కరోమి వదామి వా,
చిన్తయన్ సర్వభూతస్థమాత్మన్యపి చ కేశవమ్.
శారీరం మానసం వాగ్జం దైవం భూతభవం తథా,
సర్వత్ర సమచిత్తస్య తస్య మే జాయతే కుతః.
ఏవం సర్వేషు భూతేషు భక్తిరవ్యభిచారిణీ,
కర్తవ్యా పణ్డితైర్జ్ఞాత్వా సర్వభూతమయం హరిమ్.
సామ చోపప్రదానం చ భేదదణ్డౌ తథా పరౌ,
ఉపాయాః కథితా హ్యేతే మిత్రాదీనాం చ సాధనే.
తానేవాహం న పశ్యామి మిత్రాదీంస్తాత మా క్రుధః,
సాధ్యాభావే మహాభాగో సాధనైః కిం ప్రయోజనమ్.
సర్వభూతాత్మకే తాత జగన్నాథే జగన్మయే,
పరమాత్మని గోవిందే మిత్రామిత్రకథా కుతః.
జడానామవివేకానామశూరాణామసి ప్రభో,
భాగ్యభోగ్యాని రాజ్యాని సత్యనీతిమతామపి.
తస్మాద్యతేత పుణ్యేషు య ఇచ్ఛేన్మహతీం శ్రియమ్,
యతితవ్యం సమత్వేన నిర్వాణమపి చేచ్ఛతా.
దేవా మనుష్యాః పశవః పక్షీసృపసరీసృపాః,
రూపమేకదనన్తస్య విష్ణోర్భిన్నమివ స్థితమ్.
ఏకద్విజానతా సర్వం జగత్ స్థావరజఙ్గమమ్,
ద్రష్టవ్యమాత్మవద్విష్ణుర్యతోఽయం విశ్వరూపధృక్.
ఏవం జ్ఞాతే స భగవానాదిః పరమేశ్వరః,
ప్రసీదత్యచ్యుతో యస్మిన్ప్రసన్నే క్లేశసంక్షయః.

బహూనాం జన్మనామంతే జ్ఞానవాన్మాం ప్రపద్యతే,
వాసుదేవః సర్వమితి స మహాత్మా సుదుర్లభః."

ఇత్యాదివచనైశ్చ హింసాదిరహితేన స్తుతినమస్కారాది కర్తవ్యమితి దర్శయితుం విశ్వశబ్దేన ప్రస్తుతిధీయత ఇతి వా.

"మత్కర్మకృన్మత్పరమో మద్భక్తః సఙ్గవర్జితః,
నిర్వైరః సర్వభూతేషు యః స మామేతి పాండవ." (భగ. ౧౧-౫౫) ఇతి.

"న చలతి నిజవర్ణధర్మతోయః సమమతిరాత్మసుహృద్విపక్షపక్షే,
న హరతి న చ హన్తి కించిదుచ్చైః సితమనసం కమవేహి విష్ణుభక్తమ్.
విమలమతిరమత్సరః ప్రశాన్తః శుభచరితోఽఖిలసత్త్వమిత్రభూతః,
ప్రియహితవచనోఽస్తమానమాయో వసతి సదా హృది హస్య వాసుదేవః.
వసతి హృది సనాతనే చ తస్మిన్ భవతి పుమాన్ జగతోఽస్య సౌమ్యరూపః,
క్షీరసమతిరమ్యమాత్మనోఽన్తః కథయతి చారుతయైవ సాలపోతః.
సకలమిదమహం చ వాసుదేవః పరమపుమాన్ పరమేశ్వరః స ఏకః,
ఇతి మతిరచలా భవత్యనన్తేహృదయగతే వ్రజ తాత్ వినాయ దూరాత్.
యమనియమవిధూతకల్మషాణామనుదినమచ్యుతసక్తమానసానామ్,
అపగతమచమానమత్సరాణాం వ్రజ భట దూరతరేణ మానవానామ్."

(విష్ణు-3-2.)

ఇత్యాదివచనైర్వైష్ణవలక్షణస్య ఏవంప్రకారత్వాచ్చ హింసాదిరహితేన విష్ణోః స్తుతినమస్కారాది కర్తవ్యమితి. 'శ్రద్ధయా దేయమ్, అశ్రద్ధయాఽదేయమ్. (తై-౧-౧౧) 'శ్రద్ధయాఽగ్నిః సమిధ్యతే' (తై. బ్రా. ౨-౮-౮.) ఇతి శ్రుతేః,

"అహోత్రియం శ్రాద్ధమధీతమవ్రతమదక్షిణం యజ్ఞ మనృత్విజా హుతమ్,
అశ్రద్ధయా దత్తమసంస్కృతం హవిర్భాగాః మడేతే తవ దైత్యసత్తమ.
పుణ్యం మద్ద్వేషిణాం యచ్చ మద్భక్తద్వేషిణాం తథా,
క్రయవిక్రయసక్తానాం పుణ్యం యచ్చాగ్నిహోత్రిణామ్.
అశ్రద్ధయా చ యద్దానం యజతాం దదతాం తథా,
తత్సర్వం తవ దైత్యేన్ద్ర మత్ప్రసాదాద్భవిష్యతి.
అశ్రద్ధయా హుతం దత్తం తపస్తప్తం కృతం చ యత్,
అసదిత్యుచ్యతే పార్థ న చ తత్ప్రేత్య నో ఇహ." (భగ. ౧౭-౨౮.)

ఇత్యాదిస్మృతిభ్యశ్చ శ్రద్ధయా స్తుతినమస్కారాది కర్తవ్యమ్, నాశ్రద్ధయా. 'ఓం తత్సదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధః స్మృతః' (భగ-౧౭-౨౩) ఇతి

భగవద్వచనాత్ స్తుతినమస్కారాదికం కర్మసాత్త్వికం విగుణమపి శ్రద్ధాపూర్వకం బ్రహ్మణోఽభిధానత్రయప్రయోగేణ సగుణంసాత్త్వికం సంపాదితం భవతి. ఆత్మానం విష్ణుం ధ్యాత్వా స్తుతినమస్కారాది కర్తవ్యమ్.

"నావిష్ణుః కీర్తయేద్విష్ణుం నావిష్ణుర్విష్ణుమర్చయేత్,
నావిష్ణుః సంస్మరేద్విష్ణుం నావిష్ణుర్విష్ణుమాప్నుయాత్."

ఇతి మహాభారతే కర్మకాణ్డే,

"సర్వాణ్యేతాని నామాని పరస్య బ్రహ్మణోఽనఘ,
ఏవమేతాని నామాని దేవదేవస్య కీర్తయేత్.
యం యం కామమభిధ్యాయేత్తం తమాప్నోత్యసంశయమ్,
సర్వాన్ కామానవాప్నోతి సమారాధ్య జగద్గురుమ్.
తన్మయత్వేన గోవిన్దమిత్యేతద్గాల్య్య నాన్యథా,
తన్మయో వాఞ్ఛితాన్ కామాన్ పదమాప్నోతి మానవః," (౪౧)

ఇతి విష్ణుధర్మే.

"సర్వభూతస్థితం యో మాం భజత్యేకత్వమాస్థితః,
సర్వథా వర్తమానోఽపి స యోగీ మయి వర్తతే." (భ-౬-౩౧.)

ఇతి భగవద్గీతాసు.

"అహం హరిః సర్వమిదం జనార్దనో నాన్యత్తతః కారణకార్యజాతమ్,
ఈదృఙ్మనో యస్య న తస్య భూయో భవోద్భవా ద్వన్ద్వగతా భవన్తి."(౧-౨)

ఇతి విష్ణుపురాణే.

"గురోర్యత్ర పరీవాదో నిన్దా వాపి ప్రవర్తతే,
కర్ణౌ తత్ర పిధాతవ్యౌ గన్తవ్యం వా తతోఽన్యతః." (మను-౨-౨౦౦.)
"తస్మాద్భక్తిర్హి వాచార్యరూపేణావతిష్ఠతే."

ఇతి వ్యాసస్మృతేః.

"వరం హుతవహజ్వాలాపుంజస్యాన్తర్వ్యవస్థితిః,
న శౌరిచిన్తావిముఖజనసంవాసవైశసమ్.

ఇతి కాత్యాయనవచనాత్ యత్ర దేశే వాసుదేవనిన్దా తత్ర వాసో న కర్తవ్యః. ఏతదుక్తం భవతి—

"యస్య దేవే పరాభక్తిర్యథా దేవే తథా గురౌ,
తస్యైతే కథితా హ్యర్థాః ప్రకాశన్తేమహాత్మనః." (శ్వేతా-౬-౨౩)
ఇతి శ్వేతాశ్వతరోపనిషన్మన్త్రవర్ణాత్, హరౌ గురౌ చ పరాభక్తిః కార్యేతి శేషః.

"అవశేషాణి యన్నామ్ని కీర్తితే సర్వపాతకైః,
ప్రయాతి విలయం సద్యః సింహత్రస్తైర్మృగైరివ.
జ్ఞానతోఽజ్ఞానతో వాపి వాసుదేవస్య కీర్తనాత్,
తత్సర్వం విలయం యాతి తోయస్థం లవణం యథా.
కలికల్మషమత్యుగ్రం నరకార్తిప్రదం నృణామ్,
ప్రయాతి విలయం సద్యః సకృద్యత్రానుసంస్మృతే. (విష్ణు-౬-౮)
సకృత్ స్మృతోఽపి గోవిన్దో నృణాం జన్మశతైః కృతమ్,
పాపరాశిం దహత్యాశు తూలరాశిమివానలః.
నేయం వదనవల్మీకవాసినీ రసనోరగీ,
యా న గోవింద గోవింద గోవిందేతి ప్రభాషతే.
పాపవల్లీముఖే తస్య జిహ్వారూపేణ తిష్ఠతి,
యా న వక్తి దివా రాత్రౌ గుణాన్ గోవిన్దసంభవాన్.
సకృదుచ్చరితం యేన హరిరిత్యక్షరద్వయమ్,
లబ్ధాః పరికరస్తేన మోక్షాయ గమనం ప్రతి.
ఏకోఽపి కృష్ణే సుకృతః ప్రణామో దశాశ్వమేధావభృథేన తుల్యః,
దశాశ్వమేధీ పునరేతి జన్మ కృష్ణప్రణామీ న పునర్భవాయ."

ఇత్యాదివచనైః శ్రద్ధాభక్త్యోరభావేఽపి నామసంకీర్తనం సమస్తం దురితం నాశయతీత్యుక్తమ్. కిముత శ్రద్ధాదిపూర్వకం సహస్రనామసంకీర్తనం నాశయతీతి.

'మనసా వా అగ్రే సంకల్పయత్యథ వాచా వ్యాహరతి,'
'యద్ధి మనసా ధ్యాయతి తద్వాచా వదతి.' (తై. సం. ౬. ౧౭.)

ఇతి శ్రుతిభ్యాం స్మరణం ధ్యానం చ నామసంకీర్తనేఽంతర్భూతమ్.

"యస్మిన్మనస్తమతిత్వా యాతి నరకం స్వర్గోఽపి యచ్ఛన్తనే
విష్ణౌ యత్ర నివేశితే చ మనసి బ్రాహ్మోఽపి లోకోఽల్పకః,
ముక్తిం చేతసి యః స్థితోఽమలధియాం పుంసాం దదాత్యవ్యయః
కిం చిత్రం యదఘం ప్రయాతి విలయం తత్రాచ్యుతే కీర్తితే."

ఇతి విష్ణుపురాణే శ్రీపరాశరేణోపసంహృతమ్.

"ఆలోడ్య సర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునఃపునః,
ఇదమేకం సునిష్పన్నం ధ్యేయో నారాయణః సదా."

ఇతి మహాభారతాంతే భగవతా శ్రీవేదవ్యాసేనోపసంహృతమ్.

"హరిరేకః సదా ధ్యేయో భవద్భిః సత్త్వసంస్థితైః,
ఓమిత్యేవం సదా విప్రాః పఠత ధ్యాత కేశవమ్."

ఇతి హరివంశే కైలాసయాత్రాయాం హరిరేకో ధ్యాతవ్య ఇత్యుక్తం శ్రీ మహేశ్వరేణాపి. ఏతత్సర్వమభిప్రేత్య 'ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మోఽధికతమో మతః' ఇత్యాదిగ్రన్థముక్తమ్. 'కిమేకం దైవతమ్' ఇత్యారభ్య 'కిం జపన్ముచ్యతే జన్తుః' ఇతి షట్సప్తిషు 'యతః సర్వాణి' ఇతి ప్రశ్నోత్తరాభ్యాం 'యదక్షోభ్యోక్తం తదిష్టశబ్దేనోచ్యతే' ఇతి వ్యాఖ్యాతం విశ్వమ్. తత్కిమిత్యాకాంక్షాయామాహ—

౨. విష్ణుః ఇతి. తథా చ ఋగ్వేదే—'అస్య జానన్తో నామ చిద్వివక్తన మహస్తే విష్ణో సుమతిం భజామహే. (ఋక్సం. ౧. ౧౫౬. 3.) ఇత్యాదివాక్యైర్విష్ణోర్నామసంకీర్తనేన సమ్యక్ జ్ఞానప్రాప్తిర్విహితా. వేవేష్టి వ్యాప్నోతీతి విష్ణుః. విషే ర్వ్యత్యభిధాయినో నుక్ప్రత్యయాన్తస్య రూపమ్. దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదశూన్య ఇత్యర్థః. 'ఆస్తృతిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణః స్థితః' (తై. ఉ. ౪. ౧౩.) ఇత్యాదిశ్రుతేః విశేషేర్వా నుక్ప్రత్యయాన్తస్య రూపం విష్ణురితి.

"యస్మాద్విష్టమిదం సర్వం తస్య శక్త్యా మహాత్మనః,
తస్మాద్విష్ణురితి ఖ్యాతో విశేర్ధాతోః ప్రవేశనాత్." (విష్ణు. 3. ౧.)

ఇతి విష్ణుపురాణే.

"వ్యాప్తే మే రోదసీ పార్థ క్రాన్తిశ్చాభ్యధికా స్థితా,
క్రమణాచ్చాప్యహం పార్థ విష్ణురిత్యభిసంజ్ఞితః."

ఇతి మహాభారతే. శాన్తి. 3౪౩.

3. యదుద్దేశేనాధ్వరే వషట్క్రియతే స వషట్కారః. యస్మిన్ యజ్ఞే వా వషట్క్రియా, 'యజ్ఞో వై విష్ణుః' (తై సం. ౧. ౭. ౪.) ఇతి శ్రుతేః. యేన వష ట్కారాదిమన్త్రేణ వా దేవాన్ ప్రీణయతి స వషట్కారః. దేవతా వా. 'ప్రజా పతిశ్చ వషట్కారశ్చ' ఇతి శ్రుతేః. 'చతుర్భిశ్చ చతుర్భిశ్చ ద్వాభ్యాం షడ్భిశ్చ రేవ చ, హూయతే చ పునర్ద్వాభ్యాం స మే విష్ణుః ప్రసీదతు' ఇత్యాదిస్మృతేశ్చ.

౪. భూతభవ్యభవత్ప్రభుః, భూతం భవ్యం భవచ్చేతి భూతభవ్యభవన్తి తేషాం ప్రభుః. కాలభేదమనాదృత్య సన్మాత్రప్రతియోగికమైశ్వర్యం కస్యేతి ప్రభు త్వమ్. ౫. రజోగుణం సమాశ్రిత్య విరిఞ్చిరూపేణ భూతాని కరోతీతి భూతకృత్, తమోగుణమాస్థాయ రుద్రాత్మనా భూతాని కృన్తతి కృణోతి హినస్తీతి భూతకృత్. ౬. సత్త్వగుణమధిష్ఠాయ భూతాని బిభర్తి పాలయతి ధారయతి పోషయతీతి వా

భూతభృత్. 2. ప్రపఞ్చరూపేణ భవతీతి. కేవలం భవతీత్యేవ వా భావః. భవనం భావః సత్తాత్మకో వా. 6. భూతాత్మా భూతానామాత్మా అన్తర్యామీ, 'ఏష త ఆత్మా అన్తర్యామ్యమృతః' (బృ. 3. 7.) ఇతి శ్రుతేః. 7. భూతాని భావయతి జనయతి వర్ధయతీతి వా భూతభావనః.

టీ. ౧. 1. విశ్వము ప్రపంచముగా నుండువాఁడు. కార్యరూపమున నుండు ప్రపంచమే కారణమైనతానుగ నుండువాఁడు. తనకంటె భిన్నమైన ప్రపంచము లేదనుట. 2. ప్రపంచమును సృజించి యందుఁ దాను ప్రవేశించువాఁడు. 3. సంహారకాలమున నీవిష్ణువునందు భూతంబు లెల్ల ప్రవేశించుచున్నవి కాన విశ్వము. ౪. విశ్వము అనఁగా ఓంకారము—ఓంకారస్వరూపుఁడు. ౩. 1. వ్యాపించియుండువాఁడు (దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదము లేనివాఁడు.) 2. ప్రవేశించువాఁడు (సకలప్రపంచమునందును) చొచ్చువాఁడు. 3. 1. యాగమున నితనిఁ గూర్చి హోమము చేయఁబడును. 2. యజ్ఞరూపుఁడయిన యీతనియందు వషట్కారము చేయఁబడును. 3. ఈతఁడు వషట్కారాది మంత్రములతో దేవతలఁ దృప్తినొందించును కావున వషట్కారము. ౪. భూతభవ్యభవత్ప్రభువు—పుట్టినదానికి, పుట్టఁబోవుదానికి, నున్నదానికిని ప్రభువయినవాఁడు. ౫. 1. భూతకృత్తు—రజోగుణము నాశ్రయించి బ్రహ్మరూపముతో భూతములను సృజించువాఁడు. 2. తమోగుణము నాశ్రయించి రుద్రరూపముతో భూతములను సంహరించువాఁడు. ౬. భూతభృత్తు—సత్త్వగుణము నాశ్రయించి భూతములను పాలించువాఁడు; లేక ధరించువాఁడు, లేక పోషించువాఁడు. ౭. భావుఁడు ప్రపంచరూపమున నుండువాఁడు; ఒకఁడే యై యుండువాఁడు.

౮. భూతాత్మ—భూతములకు నంతర్యామి యైన జీవుఁడు.

౯. భూతభావనుఁడు—భూతములను పుట్టించువాఁడు లేక పోషించువాఁడు.

ఆవ. భూతకృదిత్యాదిభిః గుణతస్త్రైక్యం ప్రాప్తం ప్రతిషిధ్యతే—

భూతాత్మా పరమాత్మా చ ముక్తానాం పరమా గతిః,
అవ్యయః పురుషః సాక్షీ క్షేత్రజ్ఞోఽక్షర ఏవ చ. 15

శం. భా. భూతాత్మా—౧౦. భూత ఆత్మా యస్య సః. 'కేవలో నిర్గుణశ్చ' (శ్వేతా. ౬. ౧౧.) ఇతి శ్రుతేః. గుణోపరాగాత్ స్వేచ్ఛాతః పురుషస్యేతి కల్ప్యతే. ౧౧. పరమశ్చాసావాత్మా చేతి పరమాత్మా కార్యకారణవిలక్షణో నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావః. ౧౨. ముక్తానాం పరమా ప్రకృష్టా గతిర్గన్తవ్యా దేవతా. పునరావృత్తిసంభవాత్తద్గతస్యేతి ముక్తానాం పరమా గతిః.

"మాముపేత్య తు కౌన్తేయ పునర్జన్మ న విద్యతే" (భగ-౮-౧౬.) ఇతి వద్వచనమ్. ౧౩. నాస్య వ్యయో వినాశో వికారో వా విద్యత ఇత్యవ్యయః. 'అజ రోఽమరోఽవ్యయః' ఇతి శ్రుతేః. ౧౪. పురం శరీరం కస్మిన్ శేతే, ఇతి పురుషః.

"సవద్వారం పురం పుణ్యమేతైర్భావైస్సమన్వితమ్,
వ్యాప్య శేతే మహాత్మా యస్తస్మాత్పురుష ఉచ్యతే." ఇతి మహాభారతే.

యద్వా, ఆస్తేర్వ్యత్యస్తాక్షరయోగాత్ ఆసీత్ పురా పూర్వమేవేతి విగ్రహం కృత్వా వ్యుత్పాదితః పురుషః, 'పూర్వమేవాహమిహాసమితి, తత్పురుషస్య పురుషత్వమ్' బృ. (౬-౪-౧౫.) ఇతి శ్రుతేః. అథవా పురుషు ఉత్కర్షశాలిషు సీదతీతి, పురూణి ఫలాని సనోతి దదాతీతి వా, పురూణి భువనాని సంహారసమయే స్యతి అన్తం కరోతీతి వా, పూరణాత్సదనాద్వా పురుషః. 'పూరణాత్సదనాచ్చైవ తతోఽసౌ పురుషోత్తమః.' ఇతి పఞ్చమవేదే. ౧౫. సాకల్యేదవ్యవధానేన స్వరూపబోధేన శేతే పశ్యతి సర్వమితి సాక్షీ. 'సాకల్యేద్వ్యవ్యయే సంఖ్యాయామ్' ఇతి పాణినివచనాదిన్ప్రత్యయః. ౧౬. క్షేత్రం శరీరం జానాతీతి క్షేత్రజ్ఞః 'అతోఽనుపసర్గే కః' ఇతి కప్రత్యయః. 'క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి...' ఇతి భగవద్వచనాత్. 'క్షేత్రాఖ్యాని శరీరాణి తేషాం చైవ యథాసుఖం, తాని వేత్తి స యోగాత్మా తతః క్షేత్రజ్ఞ ఉచ్యతే.' ఇతి బ్రహ్మపురాణే. ౧౭. స ఏవ న క్షరతీతి అక్షరః పరమాత్మా. ఆభ్యోన్యేభ్యో సర్వప్రత్యయాన్తస్య రూపమక్షర ఇతి. ఏవకారాత్ క్షేత్రజ్ఞాక్షరయోరభేదః పరమార్థతః, 'తత్త్వమసి' ఇతి శ్రుతేః చకారాద్వ్యవహారికో భేదశ్చ, ప్రసిద్ధేరప్రమాణత్వాత్.

టీ. ౧౦. 'కేవలుఁడు నిర్గుణుఁడు' నని వేదప్రామాణ్యమువలన గుణములు, జన్మ మొదలగు నుపాధిసంబంధము లేనందునఁ బరిశుద్ధమైనయాత్మగలవాఁడు. ౧౧. కార్య కారణములకంటె వే ఱయి నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావము గలవాఁడు. (పవిత్రమైన యాత్మ యని యర్థము.) ౧౨. ముక్తు లగువారికి ముఖ్యమయిన (పొందఁదగిన) యుక్తమ దేవత. దాని నొందినవారికిఁ బునర్జన్మము లేదు గాన ముక్తులకు పరమగతి యనఁబడెను. ౧౩. వినాశము గాని, మార్పు గాని లేనివాఁడు. ౧౪. 1. పుర మనఁగా శరీరము, దానియం దుండువాఁడు. 2.అసధాతువునకు వెలుకముందులుగా నక్షరసంయోగముపలన ముందున్నవాఁ డని యర్థము. (అనఁగా ఆదిపురుషుఁ డని యర్థము. 3. ఉత్కర్షము గలవారియందుఁ బ్రకాశించువాఁడు. 4. గొప్పఫలముల నొసఁగువాఁడు. 5. సంహారసమయమున లోకములను అంత మొందించువాఁడు. 6. నిండించుటవలనఁ గాని, నశింపఁజేయుటవలనఁ గాని పురుషుఁడు. ౧౫. సాకల్యముగా గాని, వ్యవధానము

లేకకాని, స్వరూపము నెఱుఁగుటచేఁ గాని యంతటిని జూచువాఁడు. ౧౬. క్షేత్ర మనఁగా శరీరము. దాని నెఱిఁగినవాఁడు. ౧౭. అక్షరుఁడు—1. నశింపనివాఁడు. పర మాత్మ. 2. వ్యాపించువాఁడు (ఈశ్లోకమునందలి, 'అక్షర ఏవ చ' అను ఏవకారము 'తత్త్వమసి' యను శ్రుతింబట్టి క్షేత్రజ్ఞాక్షరులకు వాస్తవమయిన యభేదము ప్రతి పాదింపఁబడినది. జీవేశ్వరులకు భేద మున్నట్లు ప్రమాణములు లేనందున 'ఏవ చ' అను చకారము వ్యావహారికభేదమును దెలుపుచున్నది.

యోగో యోగవిదాం నేతా ప్రధానపురుషేశ్వరః,
నారసింహవపుః శ్రీమాన్ కేశవః పురుషోత్తమః. 16

శం. భా. జ్ఞానేన్ద్రియాణి సర్వాణి నిగృహ్య మనసా సహ, ఏకత్వకర్తృభావనాయోగః క్షేత్రజ్ఞపరమాత్మనోః." ౧౮. తదవాప్యతయా యోగః ఇతి యోగవిదో విదుః. ౧౯. యోగం విదన్తి విచారయన్తి జానన్తి లభన్త ఇతి వా యోగవిదః, తేషాం నేతా జ్ఞానినాం యోగక్షేమవహనాదినేతి యోగవిదాం నేతా. 'తేషాం నిత్యాభి యుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహమ్' (౯-౨౨) ఇతి భగవద్వచనాత్. ౨౦. ప్రధానం ప్రకృతిర్మాయా; పురుషో జీవః, తయోరీశ్వరః ప్రధానపురుషేశ్వరః. ౨౧. నరస్య సింహస్య చావయవా యస్మిన్ లక్ష్యన్తే తద్వపుర్యస్య స నారసింహవపుః. ౨౨. యస్య వక్షసి నిత్యం వసతి శ్రీఃస శ్రీమాన్. ౨౩. 1. అభిరూపాః కేశాః యస్య సః కేశవః. 'కేశాద్యోఽన్యతరస్యామ్' ఇతి వప్రత్యయః ప్రశంసార్థకః. 2. యద్వా—కశ్చ అశ్చ ఈశశ్చ త్రిమూర్తయః కేశాః, తే యద్వశే వర్తన్తే స కేశవః. 3. కేశవ ధాద్యా—కేశవః.

"యస్తా త్త్వయైష దుష్టాత్మా హతః కేశి జనార్దన,
తస్మాత్కేశవనామ్నా త్వం లోకే ఖ్యాతిం గమిష్యసి."

ఇతి విష్ణుపురాణే శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదవచనమ్. పుషోదరాదిత్వా చ్ఛుద్ధసాధుత్వ కల్పనా. ౨౪. పురుషాణాముత్తమః పురుషోత్తమః. అత్ర 'న నిర్ధారణే' ఇతి షష్ఠీ సమాసప్రతిషేధో న భవతి; జాత్యాద్యనపేక్షయా సమర్థత్వాత్. యత్ర పునః జాతి గుణక్రియాపేక్షయా పృచ్ఛక్రియా తత్రాసమర్థత్వాన్నిషేధః ప్రవర్తతే; యథా—మనుష్యాణాం క్షత్రియః శూరతమః గవాం కృష్ణా సంపన్నక్షీరతమా, అధ్వగానాం ధావన్ శీఘ్రతమ ఇతి. అథవా పంచమీసమాసః. తథా చ భగవద్వచనమ్—

"యస్మాత్ క్షరమతీతోఽహమక్షరాదపి చోత్తమః,
అతోఽస్మి లోకే వేదే చ ప్రథితః పురుషోత్తమః" ఇతి.

టీ. ౧౮. జ్ఞానేంద్రియముల నైదింటిని మనస్సును బంధించి జీవేశ్వరుల కభేద మును భావించుటయే యోగము. దానిచే బొందదగినవాఁడు. ౧౯. యోగమును విచారించువారుగాని, గుర్తెఱుఁగువారుగాని, పొందువారు గాని, ఆట్టివారికి యోగక్షేమములఁ గూర్చుటంజేసి నాయకుఁ డయినవాఁడు. ౨౦. ప్రధానము ప్రకృతి అనఁగా మాయ, పురుషుఁడు జీవుఁడు వారికి నీశ్వరుఁడు. ౨౧. నరునియొక్కయు సింహము యొక్కయు నవయవము ఏశరీరమనందుఁ గననగునో, ఆట్టి శరీరము గలవాఁడు. ౨౨. ఎవనిలోమ్మునందు నిత్యము లక్ష్మీదేవి సన్నిహితయై యున్నదో ఆట్టివాఁడు శ్రీమంతుఁడు. ౨౩. 1. మేలయిన కేశములు గలవాఁడు. 2. కేశులు బ్రహ్మవిష్ణుద్రులు—వారిని దనవశమున నుంచుకొన్నవాఁడు. 3. కేశి యసురక్కసుని వధించినవాఁడు. (పృషోదరాదిగణపఠితము గావున సాధువు.) ౨౪. పురుషులలో నుత్తముఁడు, పురుషుల కంటె నుత్తముఁడు.

సర్వశర్వశ్శివస్థాణుర్భూతాదిర్నిధిరవ్యయః,
సమ్భవో భావనో భర్తా ప్రభవః ప్రభురీశ్వరః. 17

శ. భా. ౨౫. "అసతశ్చ సతశ్చైవసర్వస్య ప్రభవాప్యయాత్, సర్వస్య సర్వదా జ్ఞానాత్ సర్వమేనం ప్రచక్షతే." ఇతి భగవద్వ్యాసవచనాత్ సర్వః. ౨౬. శృణాతి సంహారసమయే సంహరతి సంహారయతి సకలాః ప్రజా ఇతి శర్వః. ౨౭. నిస్త్రైగుణ్యతయా శుద్ధత్వాత్ శివః. 'స బ్రహ్మా స శివః' ఇత్యభేదోపదేశాత్ శివాదినామభిర్హరి రేవ స్తూయతే. ౨౮. స్థిరత్వాత్ స్థాణుః. ౨౯. భూతానామాదికారణత్వాత్ భూతాదిః. ౩౦. ప్రలయకాలే అస్మిన్ సర్వం నిధీయత ఇతి నిధిః, 'కర్మణ్యధికరణే చ' ఇతి కిప్రత్యయః స ఏవ నిధిర్విశేష్యతే—అవ్యయః అనశ్వరో నిధిరిత్యర్థః. ౩౧. స్వేచ్ఛయా సమీచీనం భవనమస్యేతి సమ్భవః, "ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే." ఇతి భగవద్వచనాత్.

"అథ దుష్టవినాశాయ సాధూనాం రక్షణాయ చ,
స్వేచ్ఛయా సమ్భవామ్యేవం గర్భదుఃఖవివర్జితః."

ఇతి చ. ౩౨. సర్వేషాం భోక్తౄణాం ఫలాని భావయతీతి భావనః. సర్వఫలదాతృత్వం 'ఫలమత ఉపపత్తేః' ఇత్యత్ర ఉపపాదితమ్. ౩౩. ప్రపఞ్చస్యాధిష్ఠానత్వేన భరణాత్ భర్తా. ౩౪. ప్రకర్షేణ మహాభూతాని అస్మాజ్జాయన్త ఇతి ప్రభవః, ప్రకృష్టో భవోజన్మాస్యేతి వా. ౩౫. సర్వాసు క్రియాసు సామర్థ్యాతిశయాత్ ప్రభుః. ౩౬. నిరుపాధికమైశ్వర్యమస్యేతి ఈశ్వరః 'ఏష సర్వేశ్వరః,' ఇతి శ్రుతేః.

టీ. ౨౫. నిత్యానిత్యము లైనపదార్థముల కన్నిటికిని నుత్పత్తినాశకారి యగుట చేతను, అన్నిటిని నెఱుఁగువాఁడు గనుకను సర్వుఁడు. ౨౬. సంహారసమయమునందు సకలప్రజలను సంహరించువాఁడుగాని, సంహారముచేయించువాఁడుగాని శర్వుఁడు. ౨౭. త్రిగుణములు లేనివాఁడు గానఁ బరిశుద్ధుఁ డగుటచే శివుఁడు. (శివకేశవులకు భేదము లేదుగాన శివాదినామములచే హరియే స్తుతింపఁబడును.) ౨౮. స్థిరుఁడయినవాఁడు. ౨౯. భూతలములకెల్ల నాదికారణమైనవాఁడు. ౩౦. అవ్యయుఁ—నిధిఁ అని యొకటే నామము. ప్రలయమున సీతనియందు సర్వమును లీనమైపోవును. అనిధి నాశములేనిది. కాన నవ్యయనిధి యనఁబడును. ౩౧. తనంతట మేలైనయుత్పత్తిగలవాఁడు. తనంతటఁ దనకుఁ దోఁచినతావునఁ బుట్టువాఁడు. ౩౨. అదఱు భోక్తలకుఁ దగుఫలముల నాలోచించువాఁడు. ౩౩. ప్రపంచమున కాధారమై వహించువాఁడు. ౩౪. విశేషముగా నికనినుండి మహాభూతములు పుట్టుచున్నవి అనికాని, మేలైనపుట్టుకగలవాఁడని కాని యర్థము. ౩౫. సకలకార్యములందు సమర్థుఁడుగాన ప్రభువు. ౩౬. ఒకరియాదరువు గోరనియైశ్వర్యము గలవాఁడు. స్వతంత్రైశ్వర్యవంతుఁడు.

స్వయంభూశ్శమ్భురాదిత్యఃపుష్కరాక్షోమహాస్వనః,
అనాదినిధనోధాతావిధాతాధాతురుత్తమః. 18

శ. భా. ౩౭. స్వయమేవ భవతీతి స్వయమ్భూఃఁ, 'స ఏవ స్వయమాదృభ్గా.' ఇతి మానవం వచనం సర్వేషాముపరి భవతి, స్వయం భవతీతి వా స్వయం భూఃఁ. యేషాముపరి భవతి యస్మాచ్చపరి భవతి తదిచ్ఛయాత్మనా స్వయమేవ భవతీతి వా, 'పరి భూస్స్వయమ్భూఃఁ' ఇతి మన్త్రవర్ణాత్ ఆర్ష వా.—స్వయమ్భూఃఁ పరమేశ్వరఃఁ స్వయమేవ స్వతన్త్రో భవతి న పరతన్త్రఃఁ. 'పరాఞ్చిఖాని వ్యతృణత్స్వయంభూఃఁ' ఇతిమన్త్రవర్ణాత్. ౩౮. శం సుఖం భక్తానాం భావయతీతి స్వయమ్భూఃఁ. ౩౯. ఆదిత్యమణ్డలాన్తర్గతస్థానఃఁ హిరణ్మయఃఁ పురుషఃఁ ఆదిత్యఃఁ. ద్వాదశాదిత్యేషు విష్ణుర్వా. 'ఆదిత్యానామహం విష్ణుఃఁ...' ఇత్యుక్తఃఁ అదితేరపత్యస్త్రీకాయాం మహ్యాం అయం పరిణతి వా, 'ఇయం వా అదితిఃఁ' 'మహీం దేవీం విష్ణుపత్నీం' ఇతి శ్రుతేఃఁ. యథా ఆదిత్య ఏక ఏవ అనేకేషు జలభాజనేషు అనేకవత్ప్రతిభాసతే, ఏవమనేకేషు శరీరేషు ఏక ఏవాత్మా అనేకవత్ప్రతిభాసత ఇతి ఆదిత్యసాధర్మ్యాద్వా ఆదిత్యఃఁ. ౪౦. పుష్కరేణోపమితే అక్షిణీ యస్యేతి పుష్కరాక్షఃఁ. ౪౧. మహాన్ పూజితఃఁ స్వనో నాదో వా శ్రుతిలక్షణో యస్య స మహాస్వనఃఁ 'సన్మహత్' ఇత్యాదినా సమాసే కృతే 'అన్మహతఃఁ సమానాధికరణ జాతీయయోఃఁ' ఇత్యాదినా ఆత్వమ్. 'ఆస్య మహతో భూతస్య నిశ్శ్వసితమేత ద్ఋగ్వేదో

యజుర్వేదః' ఇతి శ్రుతేః. ర౭. ఆదిర్జన్మనిధనం వినాశః కర్తవ్యం యస్య. న విద్యతే సః అనాదినిధనః. ర౩. అనన్తాదిరూపేణ విశ్వం బిభర్తీతి ధాతా. ర౪. కర్మణాం ఫలానాం చ కర్తా విధాతా. 2. అనన్తాదీనామపి ధారకత్వాద్విశేషేణ దధాతీతివా. ర౫. 1. ధాతురుత్తమ ఇతి నామైకం సవిశేషణం సామానాధికరణ్యేన. సర్వధాతుభ్యః పృథివ్యాదిభ్య ఉత్కృష్టశ్చిద్ధాతురిత్యర్థః. 2. ధాతుర్విశ్వాదుత్కృష్ట ఇతి వా వైయధికరణ్యేన. 3. నామద్వయం వా, కార్యకారణప్రపంచధారణాచ్చిదేవ ధాతుః. ఉత్తమః సర్వేషామున్నతానాం అతిశయేనోన్నతత్వాదుత్తమః.

టీ. 32. తానుగానే పుట్టినవాఁడు. 2.అండజుఁడుమొద లనుండువాఁడు. 3. ఎల్ల ప్పుడు తానే స్వతంత్రుఁడై యుండువాఁడు. ఒకప్పుడును బరాధీనుఁడు గానివాఁడు. 33. భక్తులకు సుఖమును దలఁచువాఁడు. 3౪. సూర్యమండలమున నుండుపసిఁడివన్నెగల పురుషుఁడు. 2. అదితి యనఁగా భూమి, దానికిఁ బతియైనవాఁడు. 3. ఎట్లు సూర్యుఁడు వెక్కొనీటికుండలయందుఁ బెక్కులుగా నున్నట్లు తోఁచునో, అట్లనేకశరీరములయందుఁ దా నొక్కఁడే యై యనేకులుగా నుండునట్లు తోఁచువాఁడుగాన నాదిత్యునిపోలిక వలననాదిత్యుఁ డయినవాఁడు.ర౦.పుష్కరములు తామరపూలు వానివంటి నేత్రములు గలవాఁడు. ర౧. వేదరూపమైనగొప్పనామముగలవాఁడు. ర౨. ఆది = పుట్టుక; నిధనము = చావు—నాశము, ఇవి రెండును లేనివాఁడు. ర3. అనంతుఁడు, కూర్మము, మొదలగు రూపములతో ప్రపంచమును ధరించువాఁడు. ర౪. 1. కర్మములను వానిఫలములను సంపాదించువాఁడు 2 విశేషముగా ధరించియుండువాఁడు. ర౫. 1. మేటియైన ధాతువు. 2. ధాతకంటె నుత్తముఁడయినవాఁడు. 3. ధాతుః, ఉత్తమః అని రెండుపదములుగాని కార్యకారణరూపమైన ప్రపంచధారణమువలన చిద్రూపమైనధాతువు. ఉత్తముఁడు పుట్టినవాని కన్నిటికంటె నెక్కువైయున్నవాఁడు.

అప్రమేయో హృషీకేశః పద్మనాభోఽమరప్రభుః,
విశ్వకర్మా మనుస్త్వష్టా స్థవిష్ఠః స్థవిరో ధ్రువః. 19

శ. భా.ఽ.శబ్దాదిరహితత్వాన్న ప్రత్యక్షగమ్యః. నాప్యనుమానగమ్యః,తద్వ్యాప్తలిఙ్గాభావాత్. నాప్యుపమానసిద్ధః, సిద్ధగవ్యేన సాదృశ్యాభావాత్, నాప్యర్థాపత్తిగమ్యః, తద్విజ్ఞానానుపపద్యమానస్యాసంభవాత్ నాప్యభావగోచరః, భావరూపత్వాత్, అభావసాక్షిత్వాచ్చ. నాపి శాస్త్రప్రమాణవేద్యః; ప్రమాణజన్యాతిశయాభావాత్, యద్ధ్యేవం, శాస్త్రయోనిత్వాదకథమ్ ? ఉచ్యతే—ప్రమాణాదిసాక్షిత్వేన ప్రకాశస్వరూపస్య ప్రమాణావిషయత్వేఽపి బుద్ధ్యన్తఃకరణరూపసవిపర్యకత్వేన శాస్త్రప్రమాణకత్వమిది

అప్రమేయుఁ, సాక్షిరూపత్వాత్. ౪౭. 1. వృషీకాణి ఇంద్రియాణి తేషామీశుఁ ప్రేర్తృరూపత్వాత్. 2. యద్వా ఇంద్రియాణి యస్య వశే వర్తన్తే స పరమాత్మాహృషీకేశుఁ. యస్య వా సూర్యరూపస్య చన్ద్రరూపస్య చ జగత్ప్రీతికరా హృష్టాఁ కేశా రశ్మయుఁ స హృషీకేశుఁ. 'సూర్యరశ్మిర్హరికేశుఁ 'పురస్తాత్' ఇతి శ్రుతేఁ పృషోదరాదిత్వాత్సాధుత్వమ్ యథోక్తం మోక్షధర్మే.—

"సూర్యాచన్ద్రమసౌ శశ్వదంశుభిఁ కేశసంజ్ఞితైఁ,
బోధయఁ స్వాపయంశ్చైవ జగదుత్తిష్ఠతే పృథక్.
బోధనాత్ స్వాపనాచ్చైవ జగతో హర్షణం భవేత్,
అగ్నీషోమకృతైరేవం కర్మభిఁ పాణ్డునన్దన.
హృషీకేశోఽమితాశనో వరదో లోకభావనుఁ" * ఇతి.

౪౮. సర్వజగత్కారణం పద్మం నాభౌ యస్య సుఁ పద్మనాభుఁ. 'అజస్య నాభావధ్యేకమర్పితమ్' ఇతి శ్రుతేఁ. ౪౯. అమరాణాం ప్రభుఁ. అమరప్రభుఁ. ౫౦. 1. విశ్వం కర్మ క్రియా యస్య స విశ్వకర్మా. 2. క్రియతే ఇతి జగత్కర్మ విశ్వం కర్మ యస్యేతి వా. 3 విచిత్రనిర్మాణశక్తిమత్త్వాద్వా విశ్వకర్మా; త్వష్టా, సాదృశ్యాద్వా ౫౧. మనసాత్ మనుఁ, 'నాన్యోఽతోఽస్తి మన్తా' * ఇతి శ్రుతేఁ ఎ. మన్త్రో వా, 3. ప్రజాపతిర్వా మనుఁ. ౫౨. సంహారసమయే సర్వభూతకరణూకరణత్వాత్ త్వష్టా. త్వష్టుతే స్తనూకరణార్థాత్ కృచ్ప్రత్యయుఁ. ౫౩. అతిశయేన స్థూలుఁ స్థవిష్ఠుఁ. ౫౪. పురాణుఁ స్థవిరుఁ 'త్వేషం హ్యస్య స్థవిరస్య నామ' *ఇతి బహ్వృచాఁ. వయో వచనో వా. స్థవిరత్వాత్ ధ్రువుఁ. 'స్థవిరో ధ్రువ'ఇత్యేకం వా నామ సవిశేషణమ్.

టీ. ౪౬. శబ్దాదులు లేనివాఁడుగావున ప్రత్యక్షప్రమాణగమ్యుఁడు కానివాఁడు. అనుమానవ్యాప్తిగలలింగము లేనందున అనుమానముచేఁ దెలియఁదగినవాఁడు కాఁడు. భాగములు లేనివాఁడుకాన నుపమానము లేనందున నుపమానముచేఁ దెలియఁదగఁడు. అధిగవంతుఁడు దప్ప ప్రమాణము లేక సంభవించునది యేదియుం లేకుగాన నర్థాపత్తిచే గ్రాహ్యుఁడు గాఁడు. భావరూపుఁడును, అభావసాక్షియు నై యుండుటవలన అభావగోచరుఁడును గాఁడు. ప్రమాణజన్యమయిన యతిశయము లేనందున శాస్త్ర ప్రమాణముచేఁ దెలియఁదగినవాఁడు గాఁడు. అట్లయిలే భగవంతునికి శాస్త్రమెందుకొనిత్వ మెట్లు? అని ప్రశ్న రాఁగా సమాధానము చెప్పఁబడుచున్నది. ప్రమాణాదుల కితఁడు సాక్షియగుటచేత స్వయంప్రకాశరూపుఁడయినభగవంతుఁడు ప్రమాణములకు లోఁబడిన వాఁడు కాకపోయినను, భగవంతునియం దారోపించినయాతనిది కానియాభమును

నివృత్తిచేయునదికావున శాస్త్రప్రమాణకత్వము భగవంతునికిఁ గల్పితము. సాక్షికావున అప్రమేయుఁడు. ౪౭. 1. హృషీకములు ఇంద్రియములు. వానికి ఈశుఁడు; జ్ఞేకజ్ఞరూపమునొందినవాఁడు. 2. ఇంద్రియము లెవ్వనియధీనకయం దున్నవో ఆపరమాత్మ. 3. జగత్తునకుఁ బ్రీతికరములైన సూర్యచంద్రరూపుఁ డయిన తనకిరణములవ్యాప్తి గలవాఁడు. ౪౮ సర్వజగత్తునకుఁ గారణమయినకమలము నాభియందుఁ గలవాఁడు. ౪౯. అమరులకు వేల్పులకు ప్రభువు. ౫౦. 1. ప్రపంచము కార్యముగాఁ గలవాఁడు. 2. విశాలమైన సృష్టిశక్తిగలవాఁడు. 3. విశ్వకర్తతో సాటిలైనవాఁడు. ౫౧. 1. చింతించువాఁడు. 2. మంత్రరూపుఁడు. 3. ప్రజాపతిస్వరూపుఁడు. ౫౨. సంహారసమయమున నందఱను గృశింపఁజేయువాఁడు. ౫౩. మిక్కిలి స్థూలుఁడు. ౫౪. ప్రాచేనుఁడయి స్థిరుఁడయినవాఁడు (స్థవిరధ్రువుఁడు అని యొకటే నామము.)

అగ్రాహ్యశ్శాశ్వతః కృష్ణో లోహితాక్షః ప్రతర్దనః,
ప్రభూతస్త్రికకుద్ధామ పవిత్రం మఙ్గళం పరమ్. ౩౦

శం. భా. ౪౪. కర్మేన్ద్రియైరగ్రాహ్యః అగ్రాహ్యః, 'యతో వాచో నివర్తన్తే, అప్రాప్య మనసా సహ' * ఇతి శ్రుతేః. ౪౬. శశ్వత్ సర్వేషు కాలేషు భవతీతి శాశ్వతః, 'శాశ్వతం శివమచ్యుతమ్' * ఇతి శ్రుతేః. ౪౭. 1. సచ్చిదానన్దాత్మకః కృష్ణః—"కృషి ర్భూవాచకశ్శబ్దో ణశ్చ నిర్వృతివాచకః, విష్ణుస్తద్భావయోగాచ్చ కృష్ణో భవతి శాశ్వతః' * ఇతి వ్యాసవచనాత్; 2. కృష్ణవర్ణాత్మకత్వాద్వా. "కృష్ణో వర్ణశ్చ మే యస్మాత్తస్మాత్కృష్ణోఽహమర్జున' *ఇతి మహాభారతే. ౪౮. 'హితే అక్షిణీ యస్యేతి లోహితాక్షః, 'సమావృషభో లోహితాక్షః' ఇతి శ్రుతేః. ౪౯. ప్రలయే భూతాని ప్రకర్షయతి హినస్తీతిప్రతర్దనః. ౫౦. జ్ఞానైశ్వర్యాదిగుణైః సంపన్నః ప్రభూతః. ౫౧. ఊర్ధ్వాధోమధ్యభేదేన త్రిసృణాం కుకుభామపి ధామేతి త్రికకుద్ధామ ఇత్యేకం నామ. ౫౨. యేన పునాతి యో వా పునాతి ఋషిర్దేవతా వా తత్ పవిత్రమ్. పునస్సంజ్ఞాయాం' 'కర్తరి చర్షిదేవతయోః' ఇతి పాణినిస్మరణాత్ ఇత్రప్రత్యయః. ౫౩. 1. "అశుభాని నిరాచష్టే కనోతి శుభసన్తతిమ్, స్మృతిమాత్రేణ యత్పుంసాం బ్రహ్మ తన్మఙ్గలం పరమ్" ఇతి విష్ణుపురాణవచనాత్. 2. కల్యాణరూపత్వాద్వా మఙ్గలమ్. పరం సర్వభూతేభ్య ఉత్కృష్టం బ్రహ్మ. (మఙ్గలం పరమిత్యేకమిదం నామ సవిశేషణమ్.)

టీ. ౪౪. కర్మేంద్రియములచే గ్రహింప వీలుగానివాఁడు. ౪౬. అన్నివేళలయందు నుండువాఁడు. ౪౭. 1. సచ్చిదానందస్వరూపుఁడు. 2. నల్లని వన్నెగలవాఁడు. ౪౮. ఎఱ్ఱనైన కన్నులు గలవాఁడు. ౪౯. ప్రలయకాలమున భూతములను హింసించు

వాఁడు. ౬౦. జ్ఞానము ఐశ్వర్యము మొదలగుగుణములతోఁ గూడినవాఁడు. ౬౧. పైది, నడిమిది, క్రిందిది యగు స్వర్గమర్త్యపాతాళలోకములకు నునికియైనవాఁడు. ౬౨. పరిశుద్ధపఱచుదేవత యని కాని ఋషిరూపుఁ డని కాని యర్థము. ౬౩. 1. మానవులకు స్మరణమాత్రముచేతనే యశుభములు దొలఁగించి, శుభపరంపర నొడఁగూర్చునదియగు బ్రహ్మము. 2. కల్యాణరూపుఁడైనందునను. పరము—అన్ని భూతములకంటె మేలయినది 'మంగళం పరం' అనునది యొకపదము 'పరఁ మంగళం' అని.

ఈశానః ప్రాణదః ప్రాణో జ్యేష్ఠః శ్రేష్ఠః ప్రజాపతిః,
హిరణ్యగర్భో భూగర్భో మాధవో మధుసూదనః. ౨౧

శం. భా. ౬౪. సర్వభూతనియన్తృత్వాత్ ఈశానః. ౬౫. ప్రాణాన్ దదాతి చేష్టయతీతి ప్రాణదః, 'కో హ్యేవాన్యాత్కిం ప్రాణ్యాత్' * ఇతి శ్రుతేః. యద్వా—ప్రాణాన్ కాలాత్మనా ద్యతి ఖణ్డయతీతి, ప్రాణాన్ దాపయతి శోధయతీతి వా, ప్రాణాన్ దాతి లునాతీతి వా ప్రాణదః. ౬౬. ప్రాణితీతి ప్రాణః శ్రేష్ఠశ్చ పరమాత్మా వా, 'ప్రాణస్య ప్రాణమ్'ఇతి శ్రుతేః. ముఖ్యప్రాణో వా. ౬౭. వృద్ధతమో జ్యేష్ఠః, 'జ్య చ' ఇత్యధికారే 'వృద్ధస్య చ' ఇతి వృద్ధశబ్దస్య జ్యాదేశవిధానాత్. ౬౮. ప్రశస్యతమః శ్రేష్ఠః. 'ప్రశస్యస్య శ్ర' ఇతి శ్రాదేశవిధానాత్. 'ప్రాణో వావ జ్యేష్ఠశ్చ శ్రేష్ఠశ్చ' * ఇతి శ్రుతేః. ముఖ్యప్రాణో వా. 'శ్రేష్ఠశ్చ' * ఇత్యధికరణసిద్ధత్వాత్ సర్వకారణత్వాచ్చ జ్యేష్ఠః సర్వాతిశయత్వాద్వా శ్రేష్ఠః. ౬౯. ఈశ్వరత్వేన సర్వాసాం ప్రజానాం పతిః ప్రజాపతిః. ౭౦. హిరణ్మయాణ్డాన్తర్వర్తిత్వాత్ హిరణ్యగర్భో బ్రహ్మ విరిఞ్చిః తదాత్మా 'హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే' ఇతి శ్రుతేః ౭౧. భూర్గర్భే యస్య సః భూగర్భః. ౭౨. మాయాః శ్రియఃధవః పతిః మాధవః, మధువిద్యావబోధ్యత్వాద్వా, "మానాద్ధ్యానాచ్చ యోగాచ్చ విద్ధి భారత మాధవమ్" * ఇతి వ్యాసవచనాద్వా మాధవః. ౭౩. మధునామానమసురం సూదితవానితి మధుసూదనః.

"కర్ణమిశ్రోద్భవం చాపి మధునామ మహాసురమ్,
బ్రహ్మణోపచితిం కుర్వన్ జఘాన పురుషోత్తమః.
తస్య తాత వధాచ్చైవ దేవదానవమానవాః,
మధుసూదన ఇత్యాహుః ఋషయశ్చ జనార్దనమ్." ఇతి మహాభారతే.

టీ. ౬౪. అన్ని జీవజాతువులను నియమించువాఁడు. ౬౫. 1. ప్రాణములను గదలించువాఁడు. 2. ప్రాణములను కాలరూపముచే ఖండించువాఁడుకాని. 3. ప్రాణములను శోధించువాఁడుకాని ప్రాణముల శోధించువాఁడు. ౬౬. 1. జీవించువాఁడు

2. క్షేత్రజ్ఞుడు. 3. పరమాత్మ. 4. ముఖ్యప్రాణరూపుడు. ౬౭. 1. వృద్ధశ్రేష్ఠుడు—మిక్కిలిపెద్దవాడు. 2. మిక్కిలి మేలయినవాడు; అన్నిటికిఁగారణుడు. ౬౮. అన్నిటిని మించినవాడు. ౬౯. ప్రజలకందఱకు నీశ్వరుఁ డగుటచేఁ బ్రభువయినవాడు. ౭౦. బంగారుమయమైన యండములో నుండువాడు గనుక (హిరణ్ = బంగారు, మయుఁడు=వికారుడు) హిరణ్యగర్భుడు బ్రహ్మ ఆత్మస్వరూపుడయినవాడు. ౭౧. భూమిగర్భమునందుఁ గలవాడు. ౭౨. 1. మా లక్ష్మికి, ధవుడు పెనిమిటి. 2. మధువిద్యచే నెఱుఁగఁదగినవాడు. ౭౩. మధువను రాక్షసుని సంహరించినవాడు.

ఈశ్వరో విక్రమీ ధన్వీ మేధావీ విక్రమః క్రమః,
అనుత్తమో దురాధర్షః కృతజ్ఞః కృతిరాత్మవాన్. ౭౪

శం. భా. ౭౪. సర్వశక్తిమత్తయా ఈశ్వరః. ౭౫. విక్రమః శౌర్యం తద్యోగాద్విక్రమీ. ౭౬. ధనురస్యాస్తీతి ధన్వీ. వ్రీహ్యాదిత్వాత్ ఇనిః. "రామశ్శస్త్రభృతామహమ్" *ఇతి భగవద్వచనమ్. ౭౭. మేధా బహుగ్రన్థధారణసామర్థ్యం సా యస్యాస్తి స మేధావీ. 'అస్తాయా మేధాస్రజో వినిః' ఇతి వినిప్రత్యయః. ౭౮. విచక్రమే జగద్విశ్వం లేన విక్రమః; వినా గరుడేన పక్షిణా క్రమాద్వా. ౭౯. క్రమణాత్ క్రమహేతుత్వాత్వా క్రమః. 'క్రాన్తే విష్ణుః' * ఇతి మనువచనాత్. ౮౦. అవిద్యమానః ఉత్తమః యస్మాత్ సః అనుత్తమః. 'యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిత్' ఇతి శ్రుతేః. 'న త్వత్సమోఽభ్యధికః కుతోఽన్యః.' *ఇతి స్మృతేశ్చ. ౮౧. దైత్యాదిభిః ధర్షయితుం న శక్యత ఇతి దురాధర్షః. ౮౨. 1. ప్రాణినాం పుణ్యా పుణ్యాత్మకం కర్మ కృతం జానాతీతి కృతజ్ఞః. 2. పత్రపుష్పాద్యల్పమపి ప్రయచ్ఛతాం మోక్షం దదాతీతి వా. ౮౩. పురుషప్రయత్నః కృతిః క్రియా వా; సర్వాత్మత్వాత్, తదాధారతయా వా లక్ష్యతే కృత్యేతి వా కృతిః. ౮౪. స్వమహిమప్రతిష్ఠితత్వాత్ ఆత్మవాన్. 'స భగవః కస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి స్వే మహిమ్ని' *ఇతి శ్రుతేః.

టీ. ౭౪. సర్వశక్తిగలవాడగుటచే ఈశ్వరుఁడు. ౭౫. పరాక్రమము (శౌర్యము) గలవాఁడు. ౭౬. ధనుస్సుగలవాఁడు. ౭౭. పెక్కుగ్రంథముల ధారణాసామర్థ్యము గలవాఁడు. ౭౮. 1. ముజ్జగంబు దాఁటినవాఁడు. 2. గరుడవాహనముచేఁ బోవువాఁడు. ౭౯. 1. వ్యాపించినవాఁడు. 2. సృష్టికిహేతువైనవాఁడు. ౮౦. తనకంటె మేటియైనవాఁడు లేనివాఁడు. ౮౧. దైత్యాదులచే నణఁప వీలుగానివాఁడు. ౮౨. 1. ప్రాణుల పుణ్యాపుణ్యకర్మముల నెఱిఁగినవాఁడు. 2. పత్రపుష్పాదిరూపమైన యల్పవస్తువు నొసఁగువారికిని మోక్షము నొసఁగువాఁడు. ౮౩. 1. పురుషప్రయత్నముగాని

కర్మగాని గలవాఁడు. 2. సర్వాత్మకుఁ డగుటంజేసి కాని, దానికి నాధారభూతుఁ డయి కాని యుండుటచే కృత్యమును కనఁబఱుచువాఁడు. ౮౪. తనమహిమయందే నిలిచి యుండువాఁడు.

సురేశః శరణం శర్మ విశ్వరేతాఃప్రజాభవః,
అహస్సంవత్సరో వ్యాళఃప్రత్యయఃసర్వదర్శనః. ౭౩

శ. భా. ౮౫. సురాణాం దేవానామీశః సురేశః. సూపపదోవా రా ధాతుః, శోభనదాతృణామీశః సురేశః. ౮౬. ఆర్తానామార్తిహరణత్వాత్ శరణమ్. ౮౭. పరమానన్దరూపత్వాత్ శర్మ. ౮౮. విశ్వస్య కారణత్వాత్ విశ్వరేతాఃి. ౮౯. సర్వాఃి ప్రజాఃి యస్మాత్కారాదుద్భవన్తి స ప్రజాభవఃి. ౯౦. ప్రకాశరూపత్వాత్ అహఃి. ౯౧. కాలాత్మనా స్థితో విష్ణుఃి సంవత్సరఃి ఇత్యుక్తఃి. ౯౨. వ్యాళవద్గ్రహీతుమశక్యత్వాత్ వ్యాళఃి. ౯౩. ప్రతీతిఃి ప్రజ్ఞాప్రత్యయఃి, "ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ" ఇతి శ్రుతేఃి. ౯౪. సర్వాణి దర్శనాత్మకాని ఆక్షీణి యస్య సఃి సర్వదర్శనఃి సర్వాత్మకత్వాత్ "విశ్వతశ్చక్షుఃి" "విశ్వాక్షమ్" ఇతి శ్రుతేఃి.

టీ. ౮౫. 1. వేల్పులకుఁ బ్రభువు. 2. మేలు నొసఁగువారిలో మేటి. ౮౬. నొచ్చినవారి నొప్పులను (బాధలను) దొలఁగించువాఁడు. ౮౭. ఎక్కువయైనయానందమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడు. ౮౮. ప్రపంచమునకుఁ గారణభూతుఁడు. ౮౯. వేనికడ నుండి ప్రజలందఱు జన్మింతురో యట్టిప్రజాభవుఁడు. ౯౦. ప్రకాశరూపుఁడు. ౯౧. కాలరూపుఁడగువిష్ణువు సంవత్సరుఁడు ౯౨. సర్పమువలెఁ బట్టరానివాఁడు. ౯౩. ప్రజ్ఞానరూపుఁ డయినవాఁడు. ౯౪. సకలశాస్త్రరూపములయిన కన్నులు గలవాఁడు.

అజస్సర్వేశ్వరస్సిద్ధస్సిద్ధిస్సర్వాదిరచ్యుతఃి,
వృషాకపిరమేయాత్మా సర్వయోగవినిస్సృతఃి. ౭౪

శం. భా. ౮౫. న జాయత ఇత్యజఃి. 'న జాతో న జనిష్యతే' ఇతి శ్రుతేఃి. "న హి జాతో న జాయేయం న జనిష్యే కదాచన, క్షేత్రజ్ఞస్సర్వభూతానాం తస్మాదహమజఃి స్మృతఃి" * ఇతి మహాభారతే. ౮౬. సర్వేషామీశ్వరాణామీశ్వరఃి సర్వేశ్వరఃి, 'ఏష...సర్వేశ్వరఃి' *ఇతి శ్రుతేఃి. ౮౭. నిత్యనిష్పన్నరూపత్వాన్నిద్ధఃి; నిరతిశయరూపత్వాద్వా. ౮౮. సర్వవస్తుషు సన్నిద్రూపత్వాన్నిద్ధిఃి స్వర్గాదీనాం వినాశిత్వాదఫలక్వమ్. ౮౯. సర్వభూతానామాదికారణత్వాద్వా సర్వాదిఃి. ౯౦౦. స్వరూపసామర్థ్యాత్ న చ్యుతో న చ్యవతే న చ్యవిష్యతే ఇత్యచ్యుతఃి. 'శాశ్వతగ్ం శివమ

చ్యుతమ్' *ఇతి శ్రుతేః. తథా చ భగవద్వచనమ్.—"యస్తాన్న చ్యుతపూర్వోఽహ మచ్యుత స్తేన కర్మణా."* ఇతి.

ఇతి నామ్నాం ప్రథమం శతకమ్

౧౦౧. వర్షణాత్ సర్వకామానాం ధర్మో వృషః, కాత్ సోయాత్ భూమి మపాదిత్తి కపిర్వరాహః; వృషరూపత్వాత్కపిరూపత్వాచ్చ వృషాకపిః."కపిర్వరాహశ్శ్రే ష్ఠశ్చధర్మశ్చ వృష ఉచ్యతే, తస్తాద్వృషాకపిం ప్రాహ కాశ్యపో మాం ప్రజాపతిః." * ఇతి మహాభారతే. ౧౦౨. ఇయానితి మాతుం పరిచ్ఛేత్తుం న శక్యతే ఆత్మా అస్యేతి అమేయాత్మా. ౧౦౩. సర్వసంబంధవినిర్ముక్తః సర్వయోగవినిస్సృతకః. "అసంగో హ్యయం పురుషః" * ఇతి శ్రుతేః. నానాశాస్త్రోక్తాద్యోగాదపగతో వా.

టీ. ౯౫. పుట్టనివాఁడు. ౯౬. ప్రభువులకందఱికిఁ బ్రభువయినవాఁడు. ౯౭. ఎల్లప్పుడు నిండినరూపముగలవాఁడు. ౯౮. సకలవస్తువులందుఁ జేతనారూపుఁ డగుట వలనఁగాని, మిక్కిలి మేలైనరూపముగలవాఁ డగుటవలనఁగాని సిద్ధియనఁబడును. స్వర్గాదులు నశ్వరములుగాన ఫలరహితములు. ౯౯. అన్నిటికి నాదికారణ మైన వాఁడు. ౧౦౦. స్వరూపసామర్థ్యమునుండి నళింపనివాఁడు.

ప్రథమశతకము సమాప్తము.

౧౦౧. అన్నికోర్కెలను వర్షించుటవలన వృష మనఁగా ధర్మము. క మనఁగా నీరు. దానినుండి భూమిని సంరక్షించినవాఁడు. కపి=వరాహమూర్తి. ధర్మరూపుఁడును, వరాహరూపుఁడునుగాన వృషాకపి యనఁబడును. ౧౦౨. ఇంతవాఁడని లెక్కింపనలవి కాని యాత్మ యితనికిఁ గలదుగాన, అమేయాత్మ యనఁబడును. ౧౦౩. అన్ని తెగల సంబంధములనుండి విడిపడినవాఁడు; శాస్త్రములందుఁ జెప్పఁబడినయన్ని తెగలగు యోగ ములనుండి తొలఁగినవాఁడు.

వసుర్వసుమనాస్సత్యస్సమాత్మాసమ్మితస్సమః,
అమోఘుః పుండరీకాక్షో వృషకర్మా వృషాకృతిః. ౩౫

శం. భా. ౧౦౮. వసంతి సర్వభూతాని అత్ర, తేషు అయమపి వసతీతి వా వసుః. "వసూనాం పావకశ్చాస్మి." * ఇత్యుక్తో వా వసుః. వసుశబ్దేన ధనవాచినా ప్రశస్యం లక్ష్యతే. ౧౦౯. ప్రశస్తం మనో యస్య సః వసుమనాః. రాగద్వేషాదిభిః క్లేశైర్మదాదిభిరుపక్లేశైశ్చ యతో న కలుషితం చిత్తం తతస్తస్యసః ప్రశస్తమ్.౧౧౦. 1. అవితథరూపత్వాత్పరమాత్మా సత్యః. 'సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ' ఇతి శ్రుతేః.

2.మూర్తామూర్తాత్మకత్వా ద్వా, 'సచ్చ త్యచ్చాభవత్' *ఇతి శ్రుతేః. 3.సదితి ప్రాణా స్తీత్యన్నం యమితి దివాకరః, తేన ప్రాణాన్నాదిత్యరూపత్వాద్వా సత్యః. 'సదితి ప్రా ణా స్తీత్యన్నం యమిత్యసావాదిత్యః.' ఇతి శ్రుతేః.4.సత్సు సాధుత్వాద్వా సత్యః.౧౦౭. 1.సమ ఆత్మా మనో యస్య రాగద్వేషాదిభిరమూషితః స సమాత్మా.2.సర్వభూతేషు సమ ఏకఆత్మావా, 'సమ ఆత్మేతి విద్యాత్'*ఇతి శ్రుతేః.౧౦౮.సర్వైశ్వర్యాద్యర్థకామైః పరిచ్ఛిన్నో మితః; సర్వైశ్వరపరిచ్ఛిన్నోఽమితః ఇతి ఆసమ్మితః ౧౦౯. 1. సర్వకాలేషు సర్వవికార రహితత్వాత్సమః; 2. మయా లక్ష్మ్యా సహ వర్తత ఇతి వా సమః. ౧౧౦. పూజితః స్తుతః సంస్మృతో వా సర్వఫలా దదాతి న వృథా కరోతీతి అమోఘః. అవితథ సంకల్పాద్వా. 'సత్యకామస్సత్యసంకల్పః, * ఇతి శ్రుతేః. ౧౧౧. హృదయస్థా పుండ్రరీక మశ్నుతే వ్యాప్నోతి తత్రోపలక్షిత ఇతి పుండ్రరీకాక్షః. 'యత్పుండ్రరీకం పురమధ్యసగ్ స్థమ్' * ఇతి శ్రుతేః. పుండ్రరీకాకారే ఉభే అక్షిణీ అస్యేతి వా. ౧౧౨. ధర్మలక్షణం కర్మాస్యేతి వృషకర్మా. ౧౧౩. ధర్మార్థమాకృతిరస్యేతి వృషాకృతిః. "ధర్మసంస్థాప నార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే." ఇతి భగవద్వచనాత్.

టీ. ౧౦౪. 1. ఉండునట్టివాఁడు. 2. అష్టవసువులలోఁ బావకుఁడనువసువు ౧౦౫. ధనవాచకమైన వసుశబ్దమునకు నిటఁ బ్రశస్త మని యర్థము. ప్రశస్తమైన మనస్సుగల వాఁడు. రాగము, ద్వేషము, మొదలగు కష్టములచేతను, మదములగుసామాన్యకష్టముల చేతను నాతనిమనంబు కలుషములతోఁ గూడినదికామిఁజేసి ప్రశస్త మైనది. ౧౦౬. 1. నిత్యమైన (వ్యర్థముగాని) యాత్మగలదిగావునఁ బరమాత్మ సత్యుఁ డనఁబడును. 2. శరీరముగలవాఁడును, ఆశరీరములేనివాఁడునుగా నున్నందున పరమాత్మ సత్యుఁడు. 3. ప్రాణాన్నాదిత్యరూపముగలవాఁడుగాని 4. సత్యుఁడు సజ్జనులందు సాధువైనవాఁడుగాని. ౧౦౭. సమమైన (రాగద్వేషాదిదుర్గుణముల చేఁ బెడని) మనస్సుగలవాఁడు. ౧౦౮. అర్థ సమూహములన్నిటిచేతను నియమింపఁబడినవాఁడు మితుఁడు. అన్నియర్థసమూహము లచేఁ గొలవఁబడనివాఁడు. ౧౦౯. సర్వకాలములందు సర్వవికారములు లేనివాఁడు. 2. లక్ష్మితోఁ గూడినవాఁడుగాని. ౧౧౦. పూజితుఁ డయి స్తోత్రముచేయఁబడినవాఁ డయి, సంస్మరింపఁబడినవాఁడై సర్వఫలముల నొసఁగి వ్యర్థము సేయనివాఁడు. విఫలముగాని సంకల్పము గలవాఁడుగాని. ౧౧౧. 1. హృదయమున నున్న కమలమునందుండి యంతట వ్యాపించు వాఁడు. 2. తెల్లకమలములవంటి కన్నులుగలవాఁడనికాని. ౧౧౨. ధర్మప్రధానమైన కార్యములు సేయువాఁడు. ౧౧౩. ధర్మార్థమైన యాకారముగల వాఁడు.

ఋద్రో బహుశిరా బభ్రుర్విశ్వయోనిశ్శుచిశ్రవాః,

అమృతశ్శాశ్వతస్థాణుర్వరారోహో మహాతపాః. ౭౬

శం. భా. ౧౧౪. సంహారకాలే ప్రజాః సంహరన్ రోదయతీతి రుద్రః. రుదం రాతి దదాతీతి వా, రుద్దుఃఖం దుఃఖకారణం వా ద్రావయతీతి వా రుద్రః. రోదనా ద్రావణాద్వాపి రుద్ర ఇత్యుచ్యతే, "రుద్దుఃఖం దుఃఖహేతుం వా ద్రావయతిస ప్రభుః, రుద్ర ఇత్యుచ్యతే తస్మాచ్ఛివః పరమకారణమ్" ఇతి లింగపురాణవచనాత్. ౧౧౫. బహూని శిరాంసి యస్యేతి బహుశిరాః, 'సహస్రశీర్షా పురుషః' * ఇతి శ్రుతేః. ౧౧౬. బిభర్తీలోకానితి బభ్రుః. ౧౧౭. విశ్వస్య కారణత్వాత్ విశ్వయోనిః. ౧౧౮. శుచీని శ్రవాంసి నామాని శ్రవణీయాని అస్యేతి శుచిశ్రవాః. ౧౧౯. న విద్యతే మృతం మరణమస్యేతి అమృతః, 'అజరోఽమరః' *ఇతి శ్రుతేః. ౧౨౦. శాశ్వతశ్చాసౌ స్థాణుశ్చేతి శాశ్వతస్థాణుః. ౧౨౧. 1. వర ఆరోహోఽవయవా అస్యేతి వరారోహః. 2. వర మారోహణం యస్మిన్నితి వా, ఆరూఢానాం పునరావృత్త్యసమ్భవాత్, 'న చ పున రావర్తతే' * ఇతిశ్రుతేః. 'యం ప్రాప్య న నివర్తన్తే' * ఇతి స్మృతేశ్చ. ౧౨౨. మహా కల్పాద్యవిషయం తపోజ్ఞానమస్యేతి మహాతపాః. 'యస్య జ్ఞానమయం తపః' * ఇతి స్మృతేః. విశ్వర్యం ప్రతాపో వా తపో మహదస్యేతి వా మహాతపాః.

టీ. ౧౧౪. 1. సర్వమును సంహరించునపుడు జనులను నేడ్పించువాఁడు. 2. దుఃఖమునొసఁగువాఁడు. 3. దుఃఖమును గాని, దుఃఖకారణమును గాని పోఁగొట్టువాఁడు. ౧౧౫. పెక్కుశిరంబులు గలవాఁడు. ౧౧౬. లోకములను భరించువాఁడు. ౧౧౭. ప్రపంచమునకుఁ గారణమైనవాఁడుగనుక విశ్వయోని. ౧౧౮. పుణ్యప్రదంబులైన కొని యాడఁదగిన నామములుగలవాఁడు. ౧౧౯. నిత్యుఁడు-మేటితొడగలవాఁడు, మరణము లేనివాఁడు (నిత్యుఁడు) నిత్యము కదలకుండువాఁడు. ౧౨౦. మేటితొడలు గలవాఁడు ౧౨౧. 1. మేటియైన యూరోహణము ఎవనియందుఁ గలదోవాఁడు. 2. అనఁగా నతనిని బొందినవాఁడు మఱల జన్మ మొందఁ డనిభావము. ౧౨౨. 1.సృజింపఁదగిన ప్రపంచముఁ గూర్చిన జ్ఞానముగలవాఁడు. 2 ఎక్కువయినయైశ్వర్యముగాని ప్రతాపముగాని తపస్సు గాని గలవాఁడు.

సర్వగస్సర్వవిద్భానురిష్వక్సేనో జనార్దనః,
వేదో వేదవిదవ్యఙ్గో వేదాఙ్గో వేదవిత్కవిః. ౭౭

శం. భా. ౧౨౩. సర్వత్రగచ్ఛతీతి సర్వగః, కారణత్వేన వ్యాప్తత్వాత్. సర్వత్ర. ౧౨౪. సర్వం వేత్తి విన్దతీతి వా సర్వవిత్. భాతీతిభానుః. 'తమేవ భాన్త మనుభాతి సర్వమ్' * ఇతి శ్రుతేః.

'యదాదిత్యగతం తేజః' * ఇత్యాదిస్మృతేశ్చ. ౧౭౪. సర్వవిచ్ఛాసౌ భానుశ్చేతి సర్వవిద్భానుః. ౧౭౫. విష్వగశ్నుతి పలాయతే దైత్యసేనా యస్య రణోద్యోగమాత్రేణేతి విష్వక్సేనః. ౧౭౬. 1. జనాన్ దుర్జనాన్ అర్దయతీతి హినస్తి నరకాదీన్ గమయతీతి వా జనార్దనః. 2. జనైః పురుషార్థమభ్యుదయనిశ్శ్రేయసలక్షణం యాచ్యతే ఇతి జనార్దనః. ౧౭౭. వేదయతీతి వేదః. "తేషామేవానుకమ్పార్థమహమజ్ఞానజం తమః, నాశయామ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతా." * ఇతి భగవద్వచనాత్. ౧౭౮. యథావత్ వేదార్థం వేత్తీతి వేదవిత్. "వేదాన్తకృద్వేదవిదేవచాహమ్." * ఇతి భగవద్వచనాత్.

"సర్వే వేదాస్సర్వవిద్యాస్సశాస్త్రాస్సర్వే యజ్ఞాస్సర్వ ఇత్యాశ్చ కృష్ణమ్,
విదుః కృష్ణం బ్రహ్మణాస్తత్త్వతో యే తేషాం రాజన్ సర్వయజ్ఞాస్సమాప్తాః."
ఇతి మహాభారతే.

౧౭౯. 1. అవ్యజ్ఞో జ్ఞానాదిభిః పరిపూర్ణోఽవికల ఉచ్యతే 2. వ్యంగో వ్యక్తిః న విద్యత ఇతి వా అవ్యజ్ఞః, 'అవ్యక్తోఽయమ్' * ఇతి భగవద్వచనాత్. ౧౩౦. వేదాః అజ్ఞభూతా యస్య సః వేదాజ్ఞః. ౧౩౧. వేదాన్ విస్తే విచారయతీతి వేదవిత్. ౧౩౨. క్రాన్తదర్శీ కవిః సర్వదృక్, 'నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టా' * ఇత్యాది శ్రుతేః. 'కవిర్మనీషీ' * ఇత్యాది మన్త్రవర్ణాత్.

టీ. ౧౭౩. కారణరూపమున వ్యాపించియుండువాడు గాన అంతటఁ బోవువాడు (సర్వగుఁడు.) ౧౭౪. అన్నిటిని దెలియువాడుగాని పొందువాడుగాని వెలుఁగువాడు. అన్నిటిని నెఱిఁగినవాడును ప్రకాశించువాడును, 'సర్వవిద్భానుః' అనునది యొక్కటేపదము. ౧౭౫. ఎవని యుద్ధసన్నాహముచేతనే దైత్యసేనయంతటను బరువిడునో అతఁడు (విష్వక్సేనుఁడు.) ౧౭౬. 1. దుష్టజనులను నొంచువాడుగాని నరకమునొందించువాడుగాని. 2. అభ్యుదయమోక్షలక్షణమగు పురుషార్థమును పడయుటకు జను లీకని యాచింతురు గాన నీకఁడు (జనార్దనుఁడు.) ౧౭౭. జ్ఞానము నొసఁగువాడు (వేదుఁడు). ౧౭౮. చక్కఁగా వేదములయర్థము విచారించువాడు (వేదవిదుఁడు.) ౧౭౯. 1. జ్ఞానాదులచేనిండి యవికలుఁ డైనవాడు. 2. వ్యంగము=వ్యక్తి. ఆదిలేనివాడు (అవ్యంగుఁడు.) ౧౩౦. అంగరూపములుగా వేదములుగలవాడు (వేదాంగుఁడు.) ౧౩౧. వేదములను బరికించువాడు (వేదవిదుఁడు.) ౧౩౨. భూతభవిష్యత్తుల నెఱుఁగువాడు (కవి.)

లోకాధ్యక్షః సురాధ్యక్షో ధర్మాధ్యక్షః కృతాకృతః,

చతురాత్మా చతుర్వ్యూహ శ్చతుర్దంష్ట్ర శ్చతుర్భుజః. ౩౮

శం. భా. ౧౩౩. లోకానధ్యక్షయతీతి లోకాధ్యక్షః సర్వేషాం లోకానాం. ప్రధాన్యేనోపద్రష్టా. ౧౩౪. లోకపాలానాం సురాణా మధ్యక్షః సురాధ్యక్షః. ౧౩౫. ధర్మాధర్మౌ సాక్షా దీక్షతేఽనురూపం ఫలం ధాతుం తస్మాత్ ధర్మాధ్యక్షః. ౧౩౬. కృతశ్చ కార్యరూపేణ అకృతశ్చ కారణరూపేణేతి కృతాకృతః. ౧౩౭. సర్గాదిషు పృథగ్విభూతయ శ్చతస్ర ఆత్మనో యస్య సః చతురాత్మా. ౧౩౮.

"బ్రహ్మా దక్షోభయ కాలస్తథా వాఖిలజన్తవః,
విభూతయో హరేరేతా జగత స్సృష్టి హేతవః.
విష్ణు ర్మన్వాదయ కాల స్సర్వభూతాని చ ద్విజ,
స్థితే ర్నిమిత్తభూతస్య విష్ణోరేతా విభూతయః.
రుద్ర కాలోఽన్తకాద్యాశ్చ సమస్తాశ్చైవ జన్తవః,
చతుర్థా ప్రలయాయైతా జనార్దనవిభూతయః.
వ్యూహ్యోఽత్మానం చతుర్థా వై వాసుదేవాదిమూర్తిభిః,
సృష్ట్యాదీ ప్రకరోత్యేష విశ్రుతాత్మా జనార్దనః."

ఇతి వ్యాసవచనాత్ చతుర్వ్యూహః. ౧౩౯. దంష్ట్రాశ్చతస్రో యస్యేతి చతుర్దంష్ట్రో నృసింహవిగ్రహః. సాదృశ్యాద్వా శృఙ్గా దంష్ట్రేత్యుచ్యతే. 'చత్వారి శృంగా' ఇతి * శ్రుతేః. ౧౪౦. చత్వారో భుజా అస్యేతి చతుర్భుజః.

టీ. ౧౩౩. లోకములను బ్రత్యక్షపఱుచువాఁడు (లోకాధ్యక్షుఁడు.) ౧౩౪. లోకపాలురగు వేల్పులకుఁ బ్రభువు (సురాధ్యక్షుఁడు.) ౧౩౫. అనురూపఫలము నొసఁగుటకై ధర్మాధర్మములను బ్రత్యక్షముగాఁ బరికించువాఁడు (ధర్మాధ్యక్షుఁడు.) ౧౩౬. కార్యరూపమునఁ బుట్టువాఁడును, కారణరూపమునఁ బుట్టనివాఁడును (కృతాకృతుఁడు.) ౧౩౭. సర్గాదులందు నాలుగు తెఱఁగులైన విభూతులు ఆత్మగాఁగలవాఁడు (చతురాత్ముఁడు.) ౧౩౮. వాసుదేవుఁడుమున్నగు నాలుగుమూర్తులుగల విష్ణువు కనదేహమును నిర్మించి, యుత్పత్తిస్థితిలయములఁను జేయుచున్నాఁడని వ్యాసవచన ముండుటవలన చతుర్వ్యూహుఁడు (చతుర్దంష్ట్రుఁడు.) ౧౩౯. 1.నృసింహావతారమున నాలుగుకోఱలు గలవాఁడు. 2. సామ్యమునుబట్టి దంష్ట్ర యనఁగా శృంగము. 'చత్వారి శృంగాః' అను శ్రుతివలన నాలుగు శృంగములు గలవాఁడు. ౧౪౧. నాలుగు భుజములుగలవాఁడు (చతుర్భుజుఁడు.)

భ్రాజిష్ణుర్భోజనం భోక్తా సహిష్ణుర్జగదాదిజః,

అనఘో విజయో జేతా విశ్వయోనిః పునర్వసుః. ౨౯

శం. భా. ౧౪౧. ప్రకాశైకరసత్వాత్ బ్రాజిష్ణుః. ౧౪౨. భోజ్యరూపకయా ప్రకృతి ర్మాయా భోజనం ప్రకృతి రుచ్యతే. ౧౪౩. పురుషరూపేణతాం భుక్తే్క ఇతి భోక్తా. ౧౪౪. హిరణ్యాక్షాదీ్ సహతే అభిభవతీతి సహిష్ణుః. ౧౪౫. హిరణ్యగర్భ రూపేణ జగదాదావుత్పద్యతే హ్యయమితి జగదాదిజః. ౧౪౬. అఘం న విద్యతేఽస్యేతి అనఘః. 'అపహతపాప్మా.' * ఇతి శ్రుతేః. ౧౪౭. విజయతే జ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యాదిభి ర్గుణై ర్విశ్వమితి విజయః. ౧౪౮. యతోఽతిశేతే సర్వభూతాని స్వభావతోఽతో జేతా. ౧౪౯. విశ్వం యోని రస్యేతి, విశ్వశ్చాసౌ యోనిశ్చేతి వా విశ్వయోనిః. ౧౫౦. పునఃపునః శరీరేషు వసతి ఔపత్రహ్మరూపేణేతి పునర్వసుః.

టీ. ౧౪౧. వెలుఁగే ముఖ్యముగాఁ గలవాఁడు (భాసిజిష్ణుఁడు.) ౧౪౨. భోజ్యరూపముతో (తినఁదగినరూపముతో) నుండుటచే ప్రకృతియే మాయ. అట్టి ప్రకృతియే భోజనమనఁబడును. కనుక (భోజ్యుఁడు.) ౧౪౩. జీవరూపముతో భుజించువాఁడు (భోక్త.) ౧౪౪. హిరణ్యాక్షాదులను దిరస్కరించినవాఁడు (సహిష్ణుఁడు.) ౧౪౫. ప్రపంచముయొక్క సృష్ట్యాదియందు హిరణ్యగర్భుఁడను పేరఁ బుట్టినవాఁడు (జగదాదిజుఁడు.) ౧౪౬. అఘము (=పాపము) లేనివాఁడు (అనఘుఁడు.) ౧౪౭. జ్ఞానము, వైరాగ్యము, ఐశ్వర్యము మొదలగువానిచేఁ బ్రపంచమును జయించినవాఁడు (విజయుఁడు.) ౧౪౮. అన్ని భూతములను స్వభావముచే మించినవాఁడు (జేత.) ౧౪౯. విశ్వము (ప్రపంచము=అంతయు తనకుఁగారణముగాఁ గలవాఁడు.) 2. ముఖ్యకారణమయినవాఁడు (విశ్వయోని.) ౧౫౦. ఔపత్రహ్మరూపముతో మఱల మఱల శరీరములం దుండువాఁడు (పునర్వసువు.)

ఉపేన్ద్రో వామనః ప్రాంశురమోఘశ్శుచిరూర్జితః,
అతీన్ద్రః సఙ్గ్రహః సర్గో ధృతాత్మా నియమో యమః. 30

శం. భా. ౧౫౧. ఇన్ద్రమనుగతోఽనుజత్వేనేతి ఉపేన్ద్రః యద్వా ఉపరిష్టాదిన్ద్రః ఉపేన్ద్రః 'మమోపరి యత్తేంద్రస్త్వం స్థాపితో గోభిరీశ్వరః, ఉపేన్ద్రో ఇతి కృష్ణ త్వాం గాస్యన్తి భువి దేవతాః.' * ఇతి హరివంశే. ౧౫౨. బలిం వామనరూపేణ యాచితవాన్ ఇతి వామనః. సంభజనీయ ఇతి వా. * వామయతి త్యాజయతి మదం బలిమితి వమేరుద్గిరణార్థా ణ్ణిజన్తాల్లుట్...ఇత్యభి ప్రేత్య వ్యాచష్టే—బలిమితి ఇతి వ్యాఖ్యాయామ్. 'మధ్యే వామన మాసీనం విశ్వేదేవా ఉపాసతే' *ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౧౫౩. స ఏవ జగత్త్రయం క్రమమాణః ప్రాంశురభూత్ ఇతి ప్రాంశుః.

"లోయే తు పరితే హస్తే వామనోఽభూ దవామనః,
సర్వదేవమయం రూపం దర్శయామాస వై ప్రభుః.
భూమిం పాదా ద్యౌ శ్శిర శ్చాస్య చన్ద్రార్కౌ చ చక్షుషీ." *

ఇత్యాది విశ్వరూపం దర్శయిత్వా.

'తస్య విక్రమతో భూమిం చన్ద్రార్కౌ స్తనాన్తరే, నభః ప్రక్రమమాణస్య నాభ్యాం తౌ సమవస్థితౌ, దివ మాక్రమమాణస్య జానుమూలే వ్యవస్థితౌ' * ఇతి ప్రాంశుత్వా దర్శితం వారివంశే. ౧౫౮. న మోహం చేష్టితం యస్య సః అమోఘః. ౧౫౯. స్మరతాం స్తువతాం అర్చయతాం చ పావనత్వాత్ శుచిం. * అస్పర్శశ్చ మన్త్ర శుచిః. ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౧౬౬. బలప్రకర్ష శాలిత్వాత్ ఊర్జితః. ౧౬౭. అతీన్ద్రియాం స్థితో జ్ఞానైశ్వర్యాదిభిః స్వభావసిద్ధైరితి అతీన్ద్రియః. ౧౬౮. సర్వేషాం ప్రతి సంహారా త్సంగ్రహః, ౧౬౯. సృజ్యరూపతయా, సర్గహేతుత్వాద్వా సర్గః. ౧౭౦. ఏకరూపేణ జన్మాదిరహితతయా ధృత ఆత్మా యేన స ధృతాత్మా. ౧౭౧. స్వేషు స్వే వ్యధిష్ఠా శేషు ప్రజా నియమయతీతి నియమః. ౧౭౨. అన్తర్యచ్ఛతీతి యమః.

టీ. ౧౫౧. ఉపేంద్రః=ఇంద్రునికిఁబైవాఁడు (ఉపేంద్రుఁడు.) ౧౫౨ వామన రూపముతో బలిచక్రవర్తిని యాచించినవాఁడు, లేక భక్తులచేఁ గొలువఁదగినవాఁడు. (వామనుఁడు.) ౧౫౩. ఆవామనుఁడే ముజ్జగముల నాక్రమింపఁ గోరికతోఁ బొడుగు వాఁడయ్యెను గాన (ప్రాంశువు) అనఁబడును. ౧౫౪. వమ్మగాని చేష్టలు గలవాఁడు (అమోఘుఁడు.) ౧౫౫. మనస్సునఁ జేత స్మరించువారికి, వాక్కులతో స్తోత్రముచేయు వారికి, కరములతో పూజలొనర్చువారికిఁ బవిత్రుఁడు కావున (శుచి), ౧౫౬. బలాతి శయముతో నొప్పినవాఁడు. (ఊర్జితుఁడు.) ౧౫౭. స్వభావముచే నేర్పడిన జ్ఞానైశ్వ ర్యాదిగుణములచే నింద్రుని మీఱినవాఁడు. (అతీంద్రుఁడు.) ౧౫౮. ప్రళయమునందు నన్నిటిని సంహరించుటవలన (సంగ్రహుఁడు). ౧౫౯. సృజ్యరూపుఁడై యుండుట చేతను, సృష్టికిఁగారణమైనవాఁడును గాన (సర్గుఁడు). ౧౬౦. ఏకరూపముతోనుండి జననము మొదలగునవి లేకుండుటచే నాత్మను ధరించినవాఁడు (ధృతాత్ముఁడు). ౧౬౧. తమ తమ యధికారంబులందుఁ బ్రజలను నియమించువాఁడు (నియముఁడు). ౧౬౨. జీవుల మనమును నిలుపువాఁడు (యముఁడు.)

వేద్యో వైద్యస్సదాయోగీ వీరహా మాధవో మధుః,
అతీన్ద్రియో మహామాయో మహోత్సాహో మహాబలః. 30

శం. భా. ౧౬౩. నిశ్శ్రేయసార్థిభిః వేదనార్హత్వాత్ వేదః. ౧౬౪. సర్వ విద్యానాం వేదితృత్వాత్ వైద్యః. ౧౬౫. సదా ఆవిర్భూతస్వరూపత్వాత్ సదా యోగీ. ౧౬౬. ధర్మత్రాణాయ వీరాన్ అసురాన్ హంస్తీతి వీరహా. ౧౬౭. మాయాః విద్యాయాః ధవఃపతిః మాధవః. 'మా విద్యా చ హరేః ప్రోక్తా తస్యా శ్శ్రీ యలో భవాన్, తస్మాన్మాధవ నామాసి ధవస్స్వామీతి శబ్దితః.' ఇతి హరివంశే. ౧౬౮. యథా మధు పరాంప్రీతి ముత్పాదయతి అయ మపి తథేతి మధుః. ౧౬౯. 'అశబ్దమ స్పర్శమ్' ఇతి శ్రుతేః శబ్దాదిరహితత్వాత్ ఇంద్రియాణామవిషయ ఇతి అతీంద్రియః. ౧౭౦. మాయావినామపి మాయాకారిత్వాత్ మహామాయః. 'మమ మాయా దుర త్యయా' ఇతి భగవద్వచనాత్. ౧౭౧. జగమత్పత్తి స్థితిలయార్థ ముద్యుక్తత్వాత్ మహోత్సాహః. ౧౭౨. బలినా మపి బలవత్త్వాత్ మహాబలః.

టీ. ౧౬౩. మోక్షార్థులచేఁ దెలియఁదగినవాఁడు. (వేద్యుఁడు) ౧౬౪. విద్య లను నెఱుఁగువాఁడు గావున (వైద్యుఁడు.) ౧౬౫. ఎల్లప్పు డావిర్భవించిన రూపముగల వాఁడు కావున (సదాయోగి.) ౧౬౬. ధర్మసంరక్షణమునకై శూరులగు అసురులను సంహరించువాఁడు కావున (వీరహుఁడు.) ౧౬౭. మా=విద్యకు ధవుఁడు=పతిగావున (మాధవుఁడు.) ౧౬౮. మద్యమువలె మిక్కుటమైన ప్రీతిగలిగించునట్టివాఁడు కావున ఇతఁడును (మధువు.) ౧౬౯. శబ్దాదులు లేనందున నింద్రియములకుఁ గనుపడనివాఁడు కనుక (అతీంద్రియుఁడు.) ౧౭౦. మాయావులను మించిన మాయావి కావున (మహా మాయుఁడు.) ౧౭౧. జగదుత్పత్తి స్థితిలయంబులకై పూనువాఁడు కావున (మహోత్సాహుఁడు.) మహత్ + ఉత్సాహుఁడు—ఎక్కువ పూనికి గలవాఁడు. ౧౭౨. బల వంతులకంటె బలవంతుఁడగుట వలన (మహాబలుఁడు.)

మహాబుద్ధి ర్మహావీర్యో మహాశక్తి ర్మహాద్యుతిః,
అనిర్దేశ్యవపు శ్శ్రీమా నమేయాత్మా మహాద్రిధృక్. 30

శం. భా. ౧౭౩. బుద్ధిమతా మపి బుద్ధిమత్త్వాత్ మహాబుద్ధిః. ౧౭౪. మహా దుత్పత్తికారణ మవిద్యాలక్షణం వీర్యమస్యేతి మహావీర్యః. ౧౭౫. మహతీ శక్తిః సామ ర్థ్యమస్యేతి మహాశక్తిః. ౧౭౬. మహతీ ద్యుతిర్బాహ్యాభ్యన్తరా చాస్యేతి మహాద్యుతిః. 'స్వయం జ్యోతిః' ఇతి శ్రుతేః, 'జ్యోతిషాం జ్యోతిః' * ఇత్యాదేశ్చ. ౧౭౭. ఇదం తదితి నిర్దేష్టుం యన్న శక్యతే పరస్తై ఆసంవేద్యత్వాత్ తత్ అనిర్దేశ్యం వపురస్యేతి అనిర్దేశ్యవపుః. ౧౭౮. విశ్వర్యలక్షణా సమగ్రా శ్రీ ర్యస్య సః శ్రీమాన్. ౧౭౯.

సర్వే ప్రాణిభి రమేయా బుద్ధి రాత్మా యస్య సః అమేయాత్మా. ౧౮౦. మహాన్త మద్రిం మన్దరం గోవర్ధనం చ అమృతమథనే గోరక్షణే చ ధృతవానితి మహాద్రిధృక్.

టీ. ౧౨౩. బుద్ధిమంతులలోనెల్ల బుద్ధిమంతుఁడు గనుక (మహాబుద్ధి.) ౧౨౪. మహాదుత్సాహికిఁ గారణ మయిన యవిద్య యను వీర్యముగలవాఁడు. (మహావీర్యుఁడు.) ౧౨౫. ఎక్కువయైన సామర్థ్యముగలవాఁడు (మహాశక్తి.) ౧౨౬. ఎక్కువయిన వెలుపలిది లోపలిది యగు వెలుఁగు గలవాఁడు (మహాద్యుతి.) ౧౨౭. ఇది యిట్టిది యని నిరూపింప నలవిగాని శరీరముగలవాఁడు (అనిర్దేశ్యవపువు.) ౧౨౮. విశ్వర్య మనెడి నిండు కలిమిగలవాఁడు (శ్రీమంతుఁడు.) ౧౨౯. ప్రాణులందఱిచేత నూహింపరాని బుద్ధిగలవాఁడు (అమేయాత్ముఁడు.) ౧౩౦. అమృతమథనసమయమున గొప్పదగు మందరపర్వతమునుగాని, గోరక్షణసమయమున గోవర్ధనపర్వతమునుగాని యెత్తినవాఁడు (మహాద్రిధృక్కు.)

మహేష్వాసో మహీభర్తా శ్రీనివాసస్సతాం గతిః,
అనిరుద్ధః సురానన్దో గోవిన్దో గోవిదాంపతిః. 33

శం. భా. ౧౮౧. మహాన్ ఇష్వాసో ఇషుక్షేపః యస్యసః మహేష్వాసః. ౧౮౨. ఏకార్ణవాప్లుతాం దేవీం మహీం లభారేతి మహీభర్తా. ౧౮౩. యస్య పక్షస్య సహాయినీ శ్రీర్వసతి శ్రీనివాసః. ౧౮౪. 'సతాం వైదికానాం పురుషార్థసాధన హేతుః సతాఙ్గతిః. ౧౮౫. న కేనాపి ప్రాదుర్భావేషు నిరుద్ధ ఇతి అనిరుద్ధః. ౧౮౬. సురానానన్దయతీతి సురానన్దః ౧౮౭. నష్టాం క్షౌ ధరణీం పూర్వ మవిన్దం వై గుహా గతామ్, గోవిన్ద ఇతి తేనాహం దేవైర్వాగ్భి రభిష్టుతః.,* ఇతి మోక్షధర్మవచనాత్ గోవిన్దః.

'అహం కిలేన్ద్రో దేవానాం త్వం గవా మిన్ద్రతాం గతః.
గోవిన్ద ఇతి లోకాస్త్వాం స్తోష్యన్తి భువి శాశ్వతమ్. ఇతి.
'గౌరేషా తు యథా వాణీ తాం చ విన్దయతే భవాన్,
గోవిన్దస్తు తతో దేవ మునిభిః కథ్యతే భవాన్. *ఇతి చ హరివంశే.

౧౮౮. గౌర్వాణీ తాం విందతీతి గోవిన్దః తేషాం పతి ర్విశేషేణేతి గోవిదాం పతిః. 33.

టీ. ౧౮౧. గొప్పవిల్లుగలవాఁడు (మహేష్వాసుఁడు.) ౧౮౨. ఒకేజలమయ మయి లేలుచుండిన భూమిని లేవనెత్తినవాఁడు (మహీభర్త.) ౧౮౩. తనయొమ్మునం దాపశ్రయింప లక్ష్మీదేవిని ధరించియుండు (శ్రీనివాసుఁడు. ౧౮౪. వైదికులను సజ్జ

నులకు పురుషార్థముల సాధనమునకుఁ గారఁ మైనవాఁడు (సతాంగతి.) ౧౮౫. ఆవ తారములం దెవనిచేతను నడ్డగింపఁబడనివాఁడు గనుక (అనిరుద్దుడు.) ౧౮౬. వేల్పులను సంతోషపెట్టినవాఁడు (సురానందుఁడు.) ౧౮౭. 1. అసురునిచే నెత్తికొని పోఁబడిన భూదేవిని బైకెత్తినవాఁడు. 2. నేను వేల్పులకు నింద్రుండ నయినట్లు, నీవు గోవు లకు నింద్రుఁడ వగుదువుగావున నిన్ను గోవిందుఁ డందు రని యింద్రుఁడు విష్ణువుతోఁ బెబ్పెను. కావున గోవిందుఁ డయ్యె. 3.గోవనఁగా సరస్వతి, నీవు దానినెఱిఁగినవాఁడవు కావున నిన్ను మునులు గోవిందుఁ డందురు అనియన్నందున గోవిందుఁడు. ౧౮౮.గోవు- అనగా సరస్వతి దాని నెఱిఁగినవారు గోవిదులు, వారిలో మేటి (గోవిదాంపతిః.)

మరీచి ర్దమనో హంస స్సుపర్ణో భుజగో త్తమః,
హిరణ్యనాభః సుతపాః పద్మనాభః ప్రజాపతిః. 38

శం. భా. ౧౮౬. తేజస్స్వినామపి తేజస్స్వినత్ మరీచిః. 'తేజస్తేజస్స్వినా మహమ్' * ఇతి భగవద్వచనాత్. ౧౮౦. స్వాధికారాత్ప్రమాదయతీతి ప్రజా దమయితుం శీలం యస్య వైవస్వతాదిరూపేణేతిదమనః. ౧౮౦. అహం స ఇతి తాదాత్మ్యభావినః సంసారభయం మాస్తీతి హంసః. పృషోదరాదిత్వా చ్ఛబ్దసాధుత్వమ్. హన్తి గచ్ఛతి సర్వ శరీరేష్వితివా హంసః, 'హగ్ంసశ్శుచిషత్ *ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౧౮౨.శోభనపర్ణత్వాత్ సుపర్ణః. 'ద్వా సుపర్ణా' * ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౧౮౩. భుజేనగచ్ఛతా ముత్తమో భుజ గో త్తమః. ౧౮౪. హిరణ్యమివ కల్యాణీ నాభిరస్యేతి హిరణ్యనాభిః; హితరమణీయనా భిత్వాద్వా. ౧౮౫. బదరికాశ్రమే నరనారాయణరూపేణ శోభనం తపశ్చరతీతి సుతపాః. 'మనసశ్చేంద్రియాణాం చ హ్యైకాగ్ర్యం పరమం తపః.' * ఇతి స్మృతేః. ౧౮౬. పద్మమివ సువర్తులానాభిరస్యేతి, హృదయపద్మస్య నాభౌ మధ్యేప్రకాశనాద్వా పద్మనాభిః పృషోదరాదిత్వాత్సాధుత్వమ్. ౧౮౭. ప్రజానాం పతిః పితా ప్రజాపతిః.

టీ. ౧౮౬. వెలుఁగులవా రందఱికంటె వెలుఁగువాఁడు (మరీచి.) ౧౮౦. తమ యధికారమునుండి (కార్యములనుండి తప్పెడిప్రజలను శిక్షించుస్వభావము గలవాఁడు (దమనుఁడు.) ౧౮౧. 1. నేనే వాఁడు (ఆపరమాత్మ) అని భావించువారి సంసార భయమును బోఁగొట్టువాఁడు. 2. సకలశరీరములందు సంచరించువాఁడు (హంసుఁడు.) ౧౮౨. మేలయినపర్ణరూపము నొందినవాఁడు (సుపర్ణుఁడు.) ౧౮౩. భుజముచే బోవు వారిలో నుత్తముఁడు (భుజగోత్తముఁడు.) ౧౮౪. బంగారమువలె సొగసయిన బొడ్డు గలవాఁడు. లేక హితులకు సొంపయినబొడ్డుగలవాఁడు (హిరణ్యనాభుఁడు.)౧౮౫. బద రికాశ్రమమునందు నరనారాయణరూపముతో మేటితపంబు నాచరించువాఁడు (సుత

పుఁడు.) ౧౯౬. పద్మమువలె మిక్కిలి సుందరమైన నాభిగలవాఁడు. 2. లేక హృదయ పద్మముయొక్క మధ్యమునందుఁ బ్రకాశించువాఁడు (పద్మనాభుఁడు.) ౧౯౭. ప్రజ లకుఁ దండ్రియైనవాఁడు (ప్రజాపతి.)

అమృత్యుస్సర్వదృక్ సింహస్సంధాతా సంధిమాన్ స్థిరః,
అజో దుర్మర్షణ శాస్తా విశ్రుతాత్మా సురారిహా. 3౫

శం. భా. ౧౯౮. మృత్యుర్వినాశస్తద్ధేతుర్వాఽస్య న విద్యతే ఇతి అమృత్యుః. ౧౯౯. ప్రాణినాం కృతాకృతం సర్వం పశ్యతి స్వాభావికేన బోధేనేతి సర్వదృక్. ౨౦౦. హినస్తీతి సింహః. పృషోదరాదిత్వాత్ సాధుత్వమ్.

ఇతి నామ్నాం ద్వితీయం శతకమ్.

౧౯౮. మృత్యువుగాని, మృత్యుకారణముగాని లేనివాఁడు (అమృత్యుఁడు.) ౧౯౯. ప్రాణులయొక్క మేలుకీళ్లను నన్నిటిని స్వాభావికజ్ఞానముచేఁ దెలియువాఁడు (సర్వదృక్కు.) ౨౦౦. శత్రువులను సంహరించువాఁడు (సింహుఁడు.)

అని రెండవనూఱునామములు ముగిసెను.

౨౦౧. కర్మఫలైః పురుషాన్ సంధత్తే ఇతి సంధాతా. ౨౦౨. ఫలభోక్తా చ సన్ వేవేతి సంధిమాన్. ౨౦౩ సదైకరూపత్వాత్ స్థిరః. ౨౦౪. అజతి గచ్ఛతి క్షిపతి ఇతి వా అజః. ౨౦౫. మర్షితుం సోఢుం దానవాదిభిర్న శక్యతే ఇతి దుర్మర్షణః. ౨౦౬. శ్రుతిస్మృత్యాదిభిః సర్వేషామనుశిష్టిం కరోతీతి శాస్తా. ౨౦౭. విశేషేణ శ్రుతః. * సత్యజ్ఞానానందలక్షణః ఆత్మా అస్యో విశ్రుతాత్మా. ౨౦౮. సురారీణాం వినాశనత్వాత్ సురారిహా.

*శ్రుతో యేనేతి క్వచిత్పాఠః.

౨౦౧. కర్మఫలములను పురుషులతోఁ జేర్చువాఁడు (సంధాత.) ౨౦౨. ఫల భోక్తయుఁ దానే యైనవాఁడు కనుక (సంధిమంతుఁడు.) ౨౦౩. ఎల్లప్పు డొకటే రూపయినవాఁడు కనుక (స్థిరుఁడు.) ౨౦౪. వ్యాపించువాఁడు; ప్రేరించువాఁడు (అజుఁడు.) ౨౦౫. దానవులు మొదలగువారిచే నోర్వఁబాలనివాఁడు (దుర్మర్షణుఁడు.) ౨౦౬. శ్రుతిస్మృత్యాదులచే జనులకు శిక్షించువాఁడు కనుక (శాస్త.) ౨౦౭. మిగులఁ బ్రసిద్ధమైన సత్యజ్ఞానానందలక్షణమైన యాత్మస్వరూపుఁడు కనుక (విశ్రుతాత్ముఁడు.) ౨౦౮. సురారులను (రాక్షసులను) సంహరించువాఁడు (సురారిఘ్నుఁడు.)

గురుర్గురుతమో ధామ సత్యః సత్యపరాక్రమః,
నిమిషోఽనిమిషః స్రగ్వీ వాచస్పతి రుదారధీః. 3౬

శం. భా. ౨౦౯. సమస్తవిద్యానా ముపదేష్టృత్వాత్. సర్వేషాం జనకత్వా ద్వా గురుః. ౨౧౦. విరిఞ్చ్యాదీనామపి బ్రహ్మవిద్యాసమ్ప్రదాయకత్వాత్ గురు తమః. 'యో బ్రహ్మాణమ్' *ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౨౧౧. 1. ధామ జ్యోతిః, 'నారాయణ పరో జ్యోతిః'*ఇతిమన్త్రవర్ణాత్. 2. సర్వకామానా మాస్పదత్వాత్ వాధామ,' పరమం బ్రహ్మధామ'*ఇతి శ్రుతేః. ౨౧౨. సత్యవచనధర్మరూపత్వాత్ సత్యః. 'తస్మాత్సత్యం పరమం వదన్తి' *ఇతి శ్రుతేః. సత్యస్య సత్యమితి వా. 'ప్రాణా వై సత్యం తేషామేవ సత్యమ్'*ఇతి శ్రుతేః. ౨౧3. సత్యాః ఆవితక్షాః పరాక్రమో యస్య సః సత్యపరాక్రమః. ౨౧౪. నిమీలితే యతో నేత్రే యోగనిద్రారతస్య అతో నిమిషః. ౨౧౫, 1. నిత్య ప్రబుద్ధస్వరూపత్వాత్ అనిమిషః. 2. మత్స్యరూపతయా వా ఆత్మరూపతయా వా అనిమిషః. ౨౧౬. భూతతన్మాత్రరూపాం వైజయన్త్యాఖ్యాం స్రజం నిత్యం బిభర్తీతి స్రగ్వీ. ౨౧౭. వాచో విద్యాయాః పతిః వాచస్పతిః. సర్వార్థవిషయా ధీ ర్బుద్ధి రస్య ఇతి ఉదారధీః. 'వాచస్పతిరుదారధీ'* రిత్యేకం నామ.

టీ. ౨౦౯. 1. సమస్తవిద్యల నుపదేశించువాఁడు. 2. లేకఆందఱకు జనకుఁడు (కారణమైనవాఁడు) (గురువు) ౨౧౦. బ్రహ్మ మున్నగువారికి సైతము బ్రహ్మవిద్య నొసఁగినవాఁడు. (గురుతముఁడు) ౨౧౧. 1. జ్యోతిస్వరూపుఁడు. 2. లేక కోప్కుల కన్నిటికి నిరవై నవాఁడు ధామ. ౨౧౨. సత్యవచన మగు ధర్మరూపుఁ డయినవాఁడు. లేక సత్యమునకు సత్యమైనవాఁడు. (సత్యుఁడు) ౨౧3. వ్యర్థముగాని పరాక్రమము గలవాఁడు. (సత్యపరాక్రముఁడు) ౨౧౪. యోగనిద్రారతుఁ డయినందున కనులుమూసి కొన్నవాఁడు. (నిమిషుఁడు) ౨౧౫. 1. ఎల్లప్పుడు జ్ఞానరూపుఁడు గనుక, అనిమిషుఁడు. 2. లేక మత్స్యరూపుఁ డగుటవలనఁ గాని, లేక ఆత్మరూపుఁ డగుటవలనఁగాని అనిమిషుఁడు. ౨౧౬. భూతతన్మాత్రరూపమగు వైజయంతి యను మాలికను సదా దాల్చిన వాఁడు. (స్రగ్వి) ౨౧౭. వాక్కునకు (విద్యకు) పతి. సర్వార్థవిషయమయిన బుద్ధిగల వాఁడు, ('వాచస్పతి యుదారధీ' యనంబడును.) (వాచస్పతి రుదారధీః అనునది యొకటే నామము.)

అగ్రణీర్గ్రామణీః శ్రీమాన్ న్యాయో నేతా సమీరణః,
సహస్రమూర్ధా విశ్వాత్మా సహస్రాక్షః సహస్రపాత్. 32

శం. భా. ౨౧౮. అగ్రం ప్రకృష్టం పదం నయతి ముముక్షూనితి అగ్రణీః. ౨౧౯. భూతగ్రామస్య నేతృత్వాత్ గ్రామణీః. ౨౨౦. శ్రీః = కాన్తిః సర్వాతిశయి తాఽస్యేతి శ్రీమాన్. ౨౨౧. ప్రమాణానుగ్రాహక ఽశేషకారక స్తరోర్హ న్యాయః.

౨౨౧. జగద్యజ్ఞనిర్వాహకో నేతా. ౨౨౩. శ్వసనరూపేణ భూతాని చేష్టయతీతి సమీరణః. ౨౨౪. సహస్రాణి మూర్ధానోఽస్యేతి సహస్రమూర్ధా. ౨౨౫. విశ్వస్యాత్మా విశ్వాత్మా. ౨౨౬. సహస్రాణ్యక్షీణి యస్య సః సహస్రాక్షః. ౨౨౭. సహస్రాణి పాదా అస్యేతి సహస్రపాత్, * సహస్రశీర్షా పురుషః, సహస్రాక్షః సహస్రపాత్"* ఇతి శ్రుతేః. 32. (తై ఆర. 3-౧౨.)

టీ. ౨౧౮. ముముక్షువులను నుత్తమస్థానము నొందించువాఁడు, గనుక (అగ్రణి.) ౨౧౯. సకలభూతంబులకు నేత ఆనఁగా శ్రేష్ఠుఁడు కనుక (గ్రామణి.) ౨౨౦. సర్వమున కంటె మించిన కాంతిగలవాఁడు కనుక (శ్రీమాంతుఁడు) ౨౨౧. ప్రమాణము ననుసరించిన భేదముఁ జేయుతర్క్కరూపుఁ డయినవాఁడు కావున (న్యాయుఁడు.) ౨౨౨. జగత్తనెడి యజ్ఞమును నిర్వహించువాఁడు కనుక (నేత.) ౨౨౩. నిశ్వాసరూపమున భూతములను నడిపించువాఁడు కావున (సమీరణుఁడు.) ౨౨౪. వెక్కులు శిరస్సులు గలవాఁడు. కనుక (సహస్రమూర్ధుఁడు) ౨౨౫. ప్రపంచమున కాత్మయైనవాఁడు. (విశ్వాత్ముఁడు) ౨౨౬. వెక్కులు కన్నులుగలవాఁడు కనుక (సహస్రాక్షుఁడు.) ౨౨౭. వెక్కులు పాదములుగలవాఁడు, కనుక (సహస్రపాత్తు).

ఆవర్తనో నివృత్తాత్మా సంవృతః సంప్రమర్దనః,
అహఃసంవర్తకో వహ్నిరనిలో ధరణీధరః. 33

శం. భా. ౨౨౮. ఆవర్తయితుం సంసారచక్రం శీలమస్యేతి ఆవర్తనః. ౨౨౯. సంసారబన్ధాన్నివృత్తః ఆత్మా స్వరూపమస్యేతి నివృత్తాత్మా. ౨౩౦. ఆచ్ఛాదికయా అవిద్యయా సంవృతత్వాత్ సంవృతః. ౨౩౧. సమ్యక్ ప్రమర్దయతి రుద్రకాలాద్యాభిః విభూతిభిరితిసంప్రమర్దనః. ౨౩౨. సమ్యగవహ్నం ప్రవర్తనాత్ సూర్యః అహఃసంవర్తకః. ౨౩౩. వహనాత్ వహ్నిః. ౨౩౪. అనిలః అనిలయః అనాదిత్వాదనిలః అనాధానాద్వా అనవాద్వా అనిలః. అనాదిత్వాదనిలో యోఽసౌ * అనిలః. ౨౩౫. శేషయూపేణ వరాహరూపేణ చ ధరణీం ధృత్వా ఇతి ధరణీధరః.

టీ. ౨౨౮. సంసారచక్రమును ప్రవర్తనస్వభావముగలవాఁడు (ఆవర్తనుఁడు,) ౨౨౯. సంసారమనెడికట్టునుండి తొలఁగినస్వభావము గలవాఁడు, (నివృత్తాత్ముఁడు.) ౨౩౦. మఱుఁగుపఱిచునట్టి వస్తువుచే గ్రమ్మఁబడువాఁడు (సంవృతుఁడు.) ౨౩౧. జంతువులను రుద్రుఁడు యముఁడు మొదలగురూపములచే జక్కఁగా లయింపఁజేయువాఁడు, (సంప్రమర్దనుఁడు.) ౨౩౨. చక్కఁగా దినములను సూర్యరూపముచే ప్రవర్తింపఁజేయువాఁడు ('అహఃసంవర్తకుఁడు') ౨౩౩. హోమద్రవ్యములను

వహించువాఁడు. 'వహ్ని' ఎ3ర. ఆది లేనివాఁడుగాన జీవించువాఁడు 'అనిలుఁడు' (అన-ప్రాణనే). ఎ3ర. ఆదిశేషుఁడు, ఆదివరాహము మొదలగురూపములచేఁ ఖుడమిని దాల్చువాఁడు 'ధరణీధరుఁడు.'

సుప్రసాదః ప్రసన్నాత్మా విశ్వధృగ్విశ్వభుగ్విభుఃసత్కర్తా సత్కృతః సాధుర్జహ్నుర్నారాయణో నరః. 3౯

శం. భా. ఎ3౬. శోభనః ప్రసాదో యస్య అపకారకతాయపి శిశుపాలాదీనాం మోక్షప్రదాశ్చేత్యాదిని సుప్రసాదః ఎ3౭. 1. రజస్తమోభ్యామకలుషిత ఆత్మాఽన్తఃకరణమస్యేతి ప్రసన్నాత్మా. 2. యద్వా ప్రసన్నస్వభావః. కారుణిక ఇత్యర్థః. 3. అవాప్తసర్వకామత్వాద్వా. ఎ3౮. విశ్వం భృష్ణోతీతి విశ్వధృక్. 'ఋ భృఞ్ ప్రాగల్భ్యే' ఎ3౯. విశ్వం భుక్తేర్భునక్తి పాలయతీతి వా విశ్వభుక్. ఎ౪0. హిరణ్యగర్భాదిరూపేణ వివిధం భవతీతి విభుః 'నిత్యం విభుమ్' * (ముండక. 1-1-6.) ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ఎ౪ం. సత్కరోతి పూజయతీతి సత్కర్తా. ఎ౪ఎ. పూజితైరపి పూజితః సంస్కృతః. ఎ౪3. 1. న్యాయప్రవృత్తశయా సాధుః. 2. సాధయతీతి వా సాధుః. 3. సాధ్యభేదానుపాదానాత్ సాధ్యమాత్రసాధకో వా. ఎ౪౪. 1. జనాన్ సంహారసమయే ఆపహ్నుతే ఆపనయతీతి జహ్నుః. 2. జహాత్యవిదుషోఽభక్తాన్ అపనయతి పరమితి వా. ఎ౪౫. నరః ఆత్మా కతో జాతాన్యాకాశాదీని నారాణి కార్యాణి, తాని కార్యాణి అయం కారణాత్మనా వ్యాప్నోతి అతశ్చ తాన్యయనమస్యేతి నారాయణః.

"యచ్చ కించిజ్జగత్సర్వం దృశ్యతే శ్రూయతేఽపి వా,
అన్తర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణః స్థితః, * (*యాజ్ఞవల్క్య. ం3.)
ఇతి మన్త్రవర్ణాత్.

నరా జ్ఞాతాని తత్త్వాని నారాణీతి తతో విదుః,
తాన్యేవ చాయనం తస్య తేన నారాయణః స్మృతః. * (ఉద్యోగ. ం-ం-3.)
ఇతి మహాభారతే. 2. నారాణాం జీవానా మయనత్వా త్పాలయే ఇతివా. 'యత్పాల్యన్త్యభిసంవిశన్తి' * ఇతి (తైత్తి. ఉ. 3. ం.) శ్రుతేః.

"నారాణామయనం యస్మాత్తస్మాన్నారాయణః స్మృతః."*
ఇతి బ్రహ్మవైవర్తాత్.

"ఆపో నారా ఇతి ప్రోక్తా ఆపో వై నరసూనవః,
తా యదస్యాయనం పూర్వం తేనాస్మాన్నారాయణః స్మృతః."*

(మనుస్మృతౌ ఆధ్యా. ౧-౧౦ శ్లో.) ఇతి మనువచనాద్వా నారాయణః.
"నారాయణాయ నమ ఇత్యయమేవ సత్యోఽ
సంసారఘోర విషసంహరణాయ మన్త్రః,
శృణ్వన్తు భవ్యమఖిలా యఖిలాస్తరాగాః
ఊచైశ్చ స్తరామపదిశామ్యహమూర్ధ్వ బాహుః." ఇతి శ్రీనారసింహపురాణే.
౨౫౬. నరః 'నయతీతి నరః ప్రోక్తః పరమాత్మా సనాతనః.' ఇతి వ్యాసవచనమ్.
*టీ. ౨౩౬ ఆపకారమొనర్చిన శిశుపాలుఁడు మున్నగువారికిగూడ మోక్షము నొసఁగి తనకు గల అత్యుగ్రహబుద్ధిని ప్రకటించెను గాన (సుప్రసాదుఁడు) ౨౩౭. 1. రజస్తమోగుణములచేతఁ గలుషితముకాని చిత్తముగలవాఁడు. 2. లేక ప్రసన్నమయిన స్వభావము గలవాఁడు అనఁగా పరమకారుణికుఁడు. 3. లేక అవాప్త సర్వకాముఁడు అనఁగా సకలాభీష్టములను పొందియున్నవాఁడు కావున (ప్రసన్నాత్ముఁడు). ౨౩౮. ప్రపంచమునంతయు ఆక్రమించియున్నాఁడు (విశ్వభుక్కు). ప్రపంచమునంతయు అనుభవించుచున్నవాఁడు లేక పరిపాలించు చున్నవాఁడు (విశ్వభుక్కు) ౨౩౯. హిరణ్యగర్భాది రూపములతో వివిధముగాఁ దోఁచుచున్నాఁడు కనుక (విభువు) ౨౪౦. పూజించుచున్నవాఁడు. కావున (సత్కర్త). ౨౪౧. పూజింపఁబడెడివారిచేతఁ గూడ పూజింపఁబడెడివాఁడు గావున (సత్కృతుఁడు). ౨౪౨. న్యాయప్రవృత్తి గల వాఁడు, లేక సాధించువాఁడు, లేక సాధ్యమాత్ర సాధకుఁడు కావున (సాధువు) ౨౪౩. భక్తులుగాని మూఢులకు పరమపదమును లేకుండఁజేయఁడు గావున (జహ్నువు) ౨౪౪. 1. నరుఁడనఁగా పరమాత్మ, అట్టిపరమాత్మవలన పుట్టిన ఆకాశాదికములగు కార్య ములు నారములు, అట్టి నారములందు (అనఁగా ఆకాశాదిభూతసముదాయమునందు) కారణాత్మగా వ్యాపించి ఆయనయే (అనఁగా ఆయనయాకాశాది భూతములే తనకు) నివాస స్థానముగాఁ గలవాఁడు (నారాయణుఁడు) 2. లేక (ప్రళయకాలమునందు) నారు లకు అనఁగా జీవునకు ఆయన మగుటవలన నారాయణుఁ డనఁబడుచున్నాఁడు. 3. లేక నారము లనఁగా ఉదకములు, ఆయుదకములు నరునివలన = పరమాత్మవలన పుట్టినవి ఆనారము (అనఁగా ఉదకము)లే నివాసస్థానముగాఁగలవాఁడుగనుక (నారాయణుఁడు) ౨౪౬. పొందించుచున్నాఁడు కనుక (నరుఁడు) అని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు. (సనాతనుఁడు కనుక (నరుఁడు అని) చెప్పఁబడుచున్నాఁడు. (సనాతనుఁడగు పరమాత్మనరుఁడని చెప్పఁబడుచున్నాఁడని వ్యాస వచనము.)

అసఙ్ఖ్యేయోఽప్రమేయాత్మా విశిష్టః శిష్టకృచ్ఛుచిః,
సిద్ధార్థః సిద్ధసఙ్కల్పః సిద్ధిదః సిద్ధిసాధనః. ౮౦

శం. భా. ౨౪౭. యస్మిన్ సఙ్ఖ్యానామరూపభేదాదిః న విద్యత ఇతి అసఙ్ఖ్యేయః. ౨౪౮. అప్రమేయ ఆత్మా స్వరూపమస్యేతి అప్రమేయాత్మా. ౨౪౯. అతిశేతే సర్వమితో విశిష్టః. ౨౫౦. 1. శిష్టం శాసనం కరోతీతి శిష్టకృత్. 2. శిష్టాన్ కరోతి పాలయతీతి వా సామాన్యవచనో ధాత్వాశేషవచనో దృష్టః, కురు కాష్ఠానీత్యాహరణే యథా. శిష్టవద్విదితవా శిష్టకృత్. ౨౫౧. నిరంజనః శుచిః. ౨౫౨. సిద్ధో నిర్వృత్తఅర్థ్యమానోఽర్థోఽస్యేతి సిద్ధార్థః. 'సత్యకామః' ఇతి శ్రుతేః. (ఛాం. ఉప. ౮-౫.) సిద్ధోనివ్వన్నకఃసంకల్పో ఆస్యేతి సిద్ధసంకల్పః సత్యసంకల్పః. ఇతిశ్రుతేః, సిద్ధిం ఫలం కర్తృభ్యః స్వాస్థికారాయనయతో దదాతీతి సిద్ధిదః, సిద్ధేః సాధకత్వాత్ సిద్ధిసాధనః. ౨౫౩—౨౫౫.

టీ. ౨౪౭. సంఖ్యానామ రూప భేదాదికములేనివాడు (అసంఖ్యేయుడు) ౨౪౮. ఎంచరాని యాత్మస్వరూపముగలవాడు (అప్రమేయాత్ముడు.) ౨౪౯. సర్వమును మీఱినవాడు (విశిష్టుడు) ౨౫౦. 1.ఆనతినిచేయువాడు, (శిష్టకృత్తు) 2. లేక శిష్టులనుబాలించువాడు, (శిష్టకృత్తు), ౨౫౧. నిర్మలుడుకావున (శుచి). ౨౫౨. నెఱవేఱినకోర్కలు గలవాడు కనుక (సిద్ధార్థుడు).౨౫౩. సిద్ధమైనసంకల్పముగలవాడు. (సిద్ధసంకల్పుడు). ౨౫౪. కర్తలకు వారివారికర్మానుసారముగా ఫలము నొసగువాడు (సిద్ధిదుడు.) ౨౫౫. కార్యసిద్ధికి సాధకమైనవాడు (సిద్ధసాధకుడు.)

వృషాహీ వృషభో విష్ణు ర్వృషపర్వా వృషోదరః,
వర్ధనో వర్ధమానశ్చ వివిక్తః శ్రుతిసాగరః. ౮౧

శం. భా. ౨౫౬. వృషో ధర్మః పుణ్యం, తజ్జీవనహేతో ర్ద్వాదశాహాదిః క్రతుః వృషాహాః సోఽస్యాస్తీతి వృషాహీ, వృషాహా ఇత్యత్ర రాజాహఃసఖిభ్యష్టచ్ ఇతి టచ్ప్రత్యయః సమాసాన్తః. ౨౫౭. వర్షత్యేషభక్తేభ్యః కామానితి వృషభః. ౨౫౮. 'విష్ణుర్విక్రమణాత్' * ఇతి వ్యాసేనోక్తేః * యాస్కేనేత్యపిక్వచిత్పాఠః. * ఉద్యోగ పర్వ. ౭౦౩. ౨౫౯. వృషరూపాణి సోపానపర్వాణ్యాహుః పరం ధామారురుక్షోరిత్యతో వృషపర్వా. ౨౬౦. ప్రజాః వర్షతీవోదరమస్యేతి వృషోదరః ౨౬౧. వర్ధయతి వర్ధనః. ౨౬౨. ప్రపంచరూపేణ వర్ధతఇతి వర్ధమానః. ౨౬౩. ఇత్థం వర్ధమానోఽపి పృథగేవ తిష్ఠతీతి వివిక్తః. ౨౬౪. శ్రుతయః సాగర ఇవాత్ర నిధీయన్తే ఇతి శ్రుతిసాగరః.

టీ. ఎగిఒ. వృష మనఁగా ధర్మము. ధర్మరూపమయిన యజ్ఞముగలవాఁడు. (వృషాహి.) ఎగిఒ. భక్తులకుఁ గోరికలను వర్షించువాఁడు ('వృషభుఁడు') ఎగిరా. వ్యాపించువాఁడు ('విష్ణువు') ఎగిగా. పరమపదమునొందఁగోరువారికి ధర్మరూపములను మెట్లుగనుండువాఁడు. ('వృషపర్వుఁడు') ఎఒ౦. ప్రజలను గురుపించువానివలె గొప్ప జోజ్యగలవాఁడు. ('వృషోదరుఁడు') ఎఒ౧. ప్రపంచమునువృద్ధిసేయువాఁడు వర్ధనుఁడు. ఎఒఒ. ప్రపంచరూపమున వృద్ధిపొందువాఁడు (వర్ధమానుఁడు.) ఎఒ3. వృద్ధినొందించియు తానువేఱుగనుండువాఁడు (వివిక్తుఁడు.) ఎఒ౪. వేదములు సాగరమువోలె వీని యందుండునట్లఁడు ('శ్రుతిసాగరుఁడు')

సుభుజో దుర్ధరో వాగ్మీ మహేన్ద్రో వసుదో వసుః,
నైకరూపో బృహద్రూప శ్శిపివిష్టః ప్రకాశనః. ౪౨

శం. భా. ఎఒగ. శోభనాః జగద్రక్షాకరా భుజా యస్యేతి సుభుజః. ఎఒఒ. పృథివ్యాదీన్యపి లోకధారకాణ్యన్యైః ధారయితుం అశక్యాని ధారయన్ న కేన చిద్ధారయితుం శక్యతే ఇతి దుర్ధరః. 2. దుఃఖేనధ్యానసమయే ముముక్షుభిః వ్యూఢ యేధార్యతే ఇతి దుర్ధరః. ఎఒ2. యతో నిస్పృహా బ్రహ్మమయీ వాక్ తస్మాత్ వాగ్మీ. ఎఒగ. మహాంశ్చాసావిన్ద్రశ్చేతి మహేన్ద్రో ఈశ్వరాణామపీశ్వరః. ఎఒద. వసు ధనందదాతీతి వసుదః. 'ఆన్నాదో వసుదానః' († బృహదా. ఒ-౪-ఎ-౪.) ఇతి శ్రుతేః.ఎ౭౦.దీయమానం కదన్నస్యపి స ఏవేతి వసుః. ఎ. ఆచ్ఛాదయత్యాత్మనః స్వరూపం మాయయేతి వా వసుః. 3. అంతరిక్ష ఏవ వసతి నాన్యత్రేత్యసాధారణేన వసనేన వాయుర్వావసుః 'వసురన్తరిక్షసత్' (*యాజ్ఞ. 40)ఇతి శ్రుతేః. ఎ౭౧. ఏకంరూపమస్య న విద్యతే ఇతి నైకరూపః 'ఇన్ద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే' († బృహదా. 4-5-19) ఇతి శ్రుతేః 'జ్యోతీంషి విష్ణుః' (‡ విష్ణుః. 2-12-38.) ఇత్యాదిస్మృతేశ్చ ఎ౭౨. బృహన్మహద్వారావాదిరూపమస్యేతి బృహద్రూపః; ఎ౭.3. 1. శిపయుః.పశవః తేషువిశతి ప్రతితిష్ఠతి యజ్ఞరూపేణేతి శిపివిష్టః. 'యజ్ఞో వై విష్ణుః పశవ శ్శిపిర్యజ్ఞ ఏవ పశుషుప్రతితిష్ఠతి' (* తై. సం. 2. ౬-౬.) ఇతి శ్రుతేః. 2. శిపయో రశ్మయ స్తేషు నివిష్ట ఇతివా.

"శైత్యాచ్ఛాయనయోగాచ్చ శీతవారి ప్రచక్షతే,
తత్సానాద్రక్షణాచ్చైవ శిపయో రశ్మయో మతాః,
తేషు ప్రవేశాద్విశ్వేశః శిపివిష్ట ఇహోచ్యతే."

ఎ౭౪. సర్వేషాం ప్రకాశనశీలత్వాత్ప్రకాశనః, ౪౩

టీ. ౨౬౫. జగద్రక్షణకారులైన మేటిభుజములు గలవాఁడు. (సుభుజుఁడు) ౨౬౬. లోకధారకములగు పృథివ్యాది భూతములను ధరించుటవలన నొకరి చేతధరింపఁ దగినవాఁడుకాఁడు. 2. లేక ముముక్షువులుగూడ ధ్యానసమయమున ధరింపఁజాలరుగాన (దుర్ధరుఁడు). ౨౬౭. బ్రహ్మమయమయినవాఙ్మయమును వెలిపుచ్చినవాఁడు. (వాగ్మి) ౨౬౮. ప్రభువులకెల్లఁ బ్రభువు కావున (మహేంద్రుఁడు) ౨౬౯. ధనము నొసఁగువాఁడు (వసుదుఁడు) ౨౭౦. 1. ఇయ్యఁబడు ధనమునైనవాఁడు. 2. లేక తన్నుమాయ చేఁ గప్పినొన్నవాఁడు. 3. లేక ఆంతరిక్షమునవాయురూపమున నుండువాఁడు (వసువు) ౨౭౧. ఒక్కరూపము లేనివాఁడు (నైకరూపుఁడు.) ౨౭౨. వరాహాదులగునవతారంబులను ధరించినవాఁడు (బృహద్రూపుఁడు) ౨౭౩. యజ్ఞరూపమునఁ బశువులందు (బలిరూపంబులందు) నుండువాఁడు. 2. లేక శిపులయందు (రశ్ములయందు) నుండువాఁడు (శిపివిష్టుఁడు) ౨౭౪. అందఱను బ్రకాశింపఁజేయువాఁడు. (ప్రకాశనుఁడు.)

ఓజస్తేజో ద్యుతిధరః ప్రకాశాత్మా ప్రతాపనః,
బుద్ధ స్స్పష్టాక్షరో మన్త్ర శ్చన్ద్రాంశు ర్భాస్కరద్యుతిః. ౪౩

శం. భా. ౨౭౫. ఓజః ప్రాణబలం. తేజః శౌర్యాదయో గుణాః, ద్యుతిః దీప్తిః తాః ధారయతీతి ఓజస్తేజోద్యుతిధరః. అథవా "ఓజస్తేజ ఇతి నామద్వయమ్" బలం బలవతా మహమ్ * తేజస్తేజస్వినామహమ్ **భగవ ౭-౧౧. ౧౦. ౨౭౬. ద్యుతిం జ్ఞానలక్షణాం దీప్తిం ధారయతీతి ద్యుతిధరః. ౨౭౭. ప్రకాశస్వరూపః ఆత్మా యస్య సః ప్రకాశాత్మా. ౨౭౮. సవిత్రాదివిభూతిభిః విశ్వాం ప్రతాపయతీతి ప్రతాపనః. ౨౭౯. ధర్మజ్ఞానవైరాగ్యాదిభిః ఉపేక్షకత్వాత్ బుద్ధః ౨౮౦. స్పష్టముదాత్త మోఙ్కారలక్షణ మస్యేతి స్పష్టాక్షరః. ౨౮౧. ఋగ్యజుస్సామలక్షణో మన్త్రః 2. మన్త్ర బోధ్యత్వాద్వా మన్త్రః. ౨౮౨. సంసారతాపతిగ్మాంశుతాపతాపితచేతసాం చన్ద్రాంశు రివాహ్లాదికరత్వాత్ చన్ద్రాంశుః. ౨౮౩. భాస్కరద్యుతిసాధర్మ్యాత్ భాస్కరద్యుతిః. ౪౩.

టీ. ౨౭౫. ప్రాణబలమును, శౌర్యాదిగుణములను, కాంతిని ధరించినవాఁడు. (ఓజస్తేజోద్యుతిధరుఁడు) (ఓజస్వియినవాఁడు. తేజస్వియినవాఁడు. జ్ఞానలక్షణమైన దీప్తిగలవాఁడు) ౨౭౬ కాంతిరూపమైన యాత్మగలవాఁడు (ప్రకాశాత్ముఁడు) ౨౭౭. సూర్యుఁడు మొదలగురూపములతో భూమిని దపింపఁజేయువాఁడుగాన (ప్రతాపనుఁడు) ౨౭౮. ధర్మజ్ఞానవైరాగ్యములు మొదలైనవానితో నిండినవాఁడు (బుద్ధుఁడు) ౨౭౯. స్పష్టమైనఓంకారరూపమయినయక్షరముగలవాఁడు (స్పష్టాక్షరుఁడు) ౨౮౦.

1. ఋగ్యజుస్సామము లనెడిమంత్రరూపం బైనవాఁడు. 2. లేక మంత్రములచేఁ దెలి యదగినవాఁడు (మన్త్రుఁడు)అఁగ. సంసారతాప మనెడియెండచే మాడినవారికిఁ జంద్ర కిరణములవలె నాహ్లాదముగలిగించువాఁడుగనుక చంద్రాంశువు అఁగ.భాస్కరునిమాడ్కి- వెలుఁగుగలవాఁడు కావున (భాస్కరద్యుతి.)

అమృతాంశూద్భవో భానుఃశశబిన్దుస్సురేశ్వరః,
ఔషధం జగతస్సేతుస్సత్యధర్మపరాయణః. ౪౪

శం. భా. మథ్యమానే పయోనిధా అమృతాంశోశ్చన్ద్రస్యోద్భవో యస్మాత్ స అమృతాంశూద్భవః. అఁగ. భాతీతిభానుః, 'తమేవ భాన్తమ్' (* కఠోప 2-2-15) ఇత్యాదిశ్రుతేః అఁగ శశ ఇవ బిన్దుర్లాఞ్ఛనమస్యేతి శశబిన్దుఃచన్ద్రః.తదన్వక్ష్ణాఁపుష్ణాతీతి శశబిన్దుః, "పుష్ణామి చౌషధీఃసర్వాఃస్" సోమోభూత్వారసాత్మకః, (* 15-13) ఇతిభగవద్వచనాత్. అఁఆ. సురాణాందేవానాం శోభనదాతృణాం"చేశ్వరఃసురేశ్వరః. అఁఇ. సంసారరోగభేషజత్వాత్, ఔషధమ్ అఁఈ.జగతాంసముత్తారణహేతుత్వాత్, అసమ్భేదకారణత్వాద్వాసేతువత్ వర్ణాశ్రమాదీనాం జగతఃసేతుఃస, 'ఏషసేతుర్విధరణ ఏషాం లోకానామసంభేదాయ' (* బృవా 6-4-22.) ఇతి శ్రుతేఃఅఁఉ. సత్యా అవితథాఃధర్మాఃజ్ఞానాదయో గుణాఃపరాక్రమశ్చ యస్యసఃసత్యధర్మపరాక్రమఃస.

టీ. అఁ3. సముద్రమును చిలికినపుడు చంద్రుని పుట్టుకకు కారణ మైనవాఁడు (అమృతాంశూద్భవుఁడు). అఁర. ప్రకాశించువాఁడు (భానువు) అఁగి. శశము = కుందేలు దానివంటిమచ్చగలవాఁడు చంద్రుఁడు ఆ చంద్రునిమాడ్కి ప్రజలనఁ=జనులను పోషించువాఁడు. (శశబిందువు). అఁఈ. దేవతలకును, మేలొసఁగువారికిని ప్రభువు (సర్వేశ్వరుఁడు). అఁఉ. సంసార మనెడి రోగమునకు ఔషధం బైనవాఁడు కనుక (ఔషధుఁడు). అఁఊ. జగత్తునందలి జనులఁ దరింపఁజేయుటగాని వర్ణాశ్రమముల సంకరములేమికిఁగాని కారణమైనవాఁడుగనుక (జగత్సేతువు). అఁఋ. వమ్ములుగాని జ్ఞానాదిగుణములు మగఁటిమియు గలవాఁడు కనుక (సత్యధర్మపరాయణుఁడు.)

భూతభవ్యభవన్నాథఃపవనఃపావనోఽనలఃs,
కామహాకామకృత్కాన్తఃకామఃకామప్రదఃప్రభుఃs. ౪౫

శం. భా. అఁఎ. భూతభవ్యభవతాం భూతగ్రామాణాం నాథఃత్రైర్వ్యాప్యతే తానుపశపతి లేపామిత్యే శాస్తీతివా భూతభవ్యభవన్నాథఃs. అఁఏ. పవత ఇతి పవనఃs. 'పవనఃపవతామస్మి' (* భగ 11-31.) ఇతి భగవద్వచనాత్. అఁఐ. పావయతీతి పావనఃs 'భీషాఽస్మాద్వాతఃపవతే' († తై-ఉ. 2-7.) ఇతి శ్రుతేఃs. అఁ3.)

అనాత్ ప్రాణాత్ ఆత్మలేవ లాతీతి జీవః అనలః. 2. నాలతీతి ణలలేర్లన్ధవాచినః నఞూర్వాద్వా, 'అగన్ధమరసమ్' (బృహ. 5-8-8) ఇతి శ్రుతేః. 3. అలం పర్యాప్తమస్య న విద్యతే ఇతి వా. అర్. కామాత్ హన్తి ముముక్షూణాం భక్తానాం హింసకానాం చేతి కామహా. అగి. 1. సాత్త్వికానాం కామాన్ కరోతీతి కామకృత్. 2. కామస్య ప్రద్యుమ్నస్య జనకత్వాద్వా. అఉ. 'అభిరూపతమః కాన్తః. అ2. కామ్యతే పురుషార్థాభికాంక్షిభిరితి కామః. అఊ. భక్తేభ్యః కామాన్ ప్రకర్షేణ దదాతీతి కామప్రదః. అగ. ప్రకర్షేణ భవనాత్ ప్రభుః. ర౫.

టీ. అగం. భూతవర్తమానభవిష్యత్తు లనెడికాలత్రయమునం దుండెడి ప్రాణిసముదాయమంచేత యాచింపఁబడుచున్నవాఁడు, లేక అట్టి ప్రాణిసముదాయమును కర్తృకృతకర్మానుసారము ఫలానుభవక్లేశమును వారికి కలుగఁజేసి వారిని తపింపఁజేయువాఁడు, లేక వారికి ప్రభువుగా నుండువాఁడు, లేక హితాహితముల నుపదేశించి శాసించువాఁడు. (భూతభవ్యభవన్నాథుఁడు.) అగం. పోవువారిలోపల అనఁగా కదలెడువారిలో పవనుఁడు అనఁగా వాయువు శ్రేష్ఠుఁడు కావున తత్స్వరూపుఁడు (పవనుఁడు.) అగఎ. పవిత్రకను కలుగఁజేయువాఁడు కావున (పావనుఁడు.) అగ3. 1. అనము లనఁగా ప్రాణములు, అప్రాణములను ఆత్మగా ధరించువాఁడు జీవుఁడు తత్స్వరూపుఁడు కావున (అనలుఁడు.) 2. లేక గంధరహితుఁడు, 3. లేక అనల మనఁగా పరిమితి ఇంతయని పరిమితిలేనివాఁడు. (అనలుఁడు.) అగర. ముముక్షువులగు భక్తుల యొక్క కామములను హరించువాఁడు కావున (కామఘ్నుఁడు) అగఫ. సాత్వికగుణవిరాజితులగువారియొక్క లంధకరములుకాని కామములను పరిపూర్తిచేయువాఁడు, లేక ప్రద్యుమ్ననకును తండ్రియైనవాఁడు (కామకృత్తు.) అగఉ. మిగుల ప్రియమైనవాఁడు కావున (కాంతుఁడు.) అ2. చతుర్విధపురుషార్థముల నభిలషించువారిచేఁ గోరఁబడుచుండెడివాఁడు (కామ్యుఁడు). అఊ. భక్తులకు కామములను చక్కఁగా నొసంగువాఁడు. (కామప్రదుఁడు.) అగ. అధికముగా అయినవాఁడు కావున (ప్రభువు)

యుగాదికృద్యుగావర్తో నైకమాయో మహాశనః,
అదృశ్యో వ్యక్తరూపశ్చ సహస్రజిదనన్తజిత్. ర౬

శం. భా. 300 యుగాదేః కాలభేదస్య కర్తృత్వాత్ యుగాదికృత్ యుగానామారమ్భం కరోతి ఇతి వా.

ఇతి నామ్నాం తృతీయ శతకమ్.

౩౦౧. యుగాని కృతాదీన్యావర్తయతి కాలాత్మనేతి యుగావర్తః. ౩౦౨. ఏకా మాయా న విద్యతే బహ్వ్యోయా యా పతాతీతి నైకమాయః. 'నలోపో నఞః' ఇతి నకారలోపో న భవతి. ఇకారానుబన్ధరహితస్యాపి నకారస్య ప్రతిషేధవాచినో విద్యమానత్వాత్. ౩౦౩. కల్పాస్తే సర్వగ్రసనాత్ మహదశనమస్యేతి మహాశనః. ౩౦౪. నశ్యేషాం బుద్ధీంద్రియాణామగమ్యః అదృశ్యః. ౩౦౫. 1. స్థూలరూపేణ-వ్యక్తం రూపమస్యేతి వ్యక్తరూపః. 2. స్వయంప్రకాశమానత్వాత్ యోగినాం వ్యక్తరూప ఇతి వా. సహస్రాణి అసురాణాం యుద్ధే జయతీతి సహస్రజిత్. ౩౦౭. సర్వ భూతాని యుద్ధక్రీడాదిషు సర్వతశ్చిన్వన్శక్తితయా జయతీతి అనన్తజిత్. ౪౬.

టీ. ౩౦౦. 1. కృతమున్నగు కాలభేదమును చేయువాఁడు. 2. లేక యుగములఁ బ్రారంభించువాఁడు, కనుక (యుగాదికృత్తు.)

మూఁడవ నూఱు ముగిసినది.

టీ. ౩౦౧. యుగములను కాలరూపుఁడై ప్రవర్తించుండువాఁడు. (యుగావర్తుఁడు.) ౩౦౨. ఒక్కమాయమాత్రము గాక, పెక్కుమాయలు దాల్చియుండువాఁడు (నైకమాయుఁడు.) ౩౦౩. కల్పములయంతమున నన్నిటిని మ్రింగుచుండునుగాన లేక గొప్పతిండి గలవాఁడు కావున (మహాశనుఁడు.) ౩౦౪. అందఱిబుద్ధికిఁగాని, యింద్రియములకుఁగాని కన్పడనివాఁడు. (అదృశ్యుఁడు.) ౩౦౫. 1. స్థూలరూపుఁడైనందున స్పష్టమగురూపము గలవాఁడు. 2. లేక స్వయంప్రకాశమానుఁడు గాన యోగులకు స్ఫుటమైన రూపము గలవాఁడు. (వ్యక్తరూపుఁడు.) ౩౦౬. యుద్ధమనందుఁ బెక్కువేల యసురులను జంపినవాఁడు (సహస్రజిత్తు) ౩౦౭. యుద్ధము మున్నగువేదుకలయందు అంతట నెన్నరానిశక్తి గలవాఁడుగాన నన్నిటిని జయించినవాఁడు. (అనంతజిత్తు). ౪౬.

ఇష్టోఽవిశిష్టః శిష్టేష్టః శిఖండీ నహుషో వృషః,
క్రోధహా క్రోధకృత్కర్తా విశ్వబాహుర్మహీధరః. ౪౭

శం.భా. ౩౦౨. 1.'పరమాసద్దాత్మకత్వేన ప్రియః. 2.యజ్ఞేన పూజిత ఇతి వా ఇష్టః. ౩౦౮. సర్వేషామన్తర్యామిత్వేనావిశిష్టః. ౩౦౯. 1. శిష్టానాం విదుషామిష్టః శిష్టేష్టః. 2. శిష్టా ఇష్టా అస్యేతి వా. "ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః' (గీ 7-17) ఇతి భగవద్వచనాత్. 3. శిష్టైరిష్టః పూజితఇతి వా శిష్టేష్టః. ౩౧౦. శిఖాణ్డా కలాపోఽలఙ్కారోఽస్యేతి శిఖణ్డీ. గోపవేషధరః.౩౧౧.యతోనవ్యాని భూతాని మాయయా అతో నహుషః. ౩౧౨. కామానాం వర్షణాత్ వృషో ధర్మః.

వృషో హి భగవాన్ ధర్మస్మృతో లోకేషు భారత, నైఘణ్టుకపదాఖ్యానై ర్విద్ధి మాం వృష ఇత్యుత.*శాన్తిపర్వ. 343-58. జగత్, తస్య కర్తా. 'ఏతేషాం పురుషాణాం యః కర్తా యస్య వైతత్కర్మ స వై వేదితవ్యః'. * కాషీ. 4. 18. ఇతి శ్రుతేః (క్రోధకృతాం దైత్యాదీనాం కర్తా ఛేదక ఇత్యేకం వా నామ) 3౧3. సాధూనాం క్రోధం వాస్తీతి క్రోధవాన్. 3౧౪. అసాధుషు క్రోధం కరోతీతి క్రోధ కృత్. 3౧౫. క్రియత ఇతి కర్మ జగత్ తస్య కర్తా. 3౧౬. 1. విశ్వేషు మాలమ్బనత్వేన 2. విశ్వేభావాన్ఓస్యేతి వా విశ్వబాహుః. 'విశ్వతోబాహుః' ఇతి శ్రుతేః * ఋక్సంహి. 10. 81–3. 3౧౭. మహీం పూజాం ధరణీం వా ధరతీతి మహీధరః. ౪౭.

టీ. 3౦౭. 1. పరమానందరూపుడు గాన (ఇష్టుడు.) 2. యజ్ఞములచేఁ బూజింపఁబడినవాఁడు (ఇష్టుడు.) 3౦౮. అందఱకు నంతర్యామి యగుటఁజేసి భిన్నుఁడుగానివాఁడు. (అవిభిష్టుడు.) 3౦౯. 1. సాధువులకు నిష్టుఁడు. 2. లేక పెద్దలు (ఆచారవంతులు) ప్రియులుగఁ గలవాఁడు. 3. లేక శిష్టులచేఁబూజింపఁబడువాఁడు (శిష్టేష్టుడు) 3౧౦. నెమలిపురిభూషణముగాఁ గలవాఁడు, గోపవేషముఁ దాల్చిన వాఁడు. (శిఖండి) 3౧౧. మాయచే భూతములను గట్టువాఁడు. (నహుషుడు) 3౧౨. కోరికలను వర్షించుటచేత (వృషుఁడు) (ధర్మరూపుడు) 3౧3. సాధువులకోపమును బోఁగొట్టువాఁడు. (క్రోధఘ్నుఁడు) 3౧౪. దుష్టులఁదుఁ గోపముచేయువాఁడు (క్రోధ కృత్తు) 3౧౫. జగత్తును సృజించువాఁడు. (కర్త) 3౧౬. 1. ఆనందమునకు నాధారమైన వాఁడు.. 2 లేక పెక్కుబాహువులు గలవాఁడు. (విశ్వబాహువు) 3౧౭. భూమిని లేక పూజనుగాని తాల్చువాఁడు. (మహీధరుఁడు). ౪౭.

అచ్యుతః ప్రథితః ప్రాణః ప్రాణదో వాసవానుజః,
అపాంనిధి రధిష్ఠాన మప్రమత్తః ప్రతిష్ఠితః. ౪౮

శం. భా. 3౧౮. షడ్భావవికారశూన్యత్వాత్ అచ్యుతః 'శాశ్వతం శివ మచ్యుతం' ఇతి శ్రుతేః. 3౧౯. జగదుత్పత్త్యాదికర్తృభిః ప్రఖ్యాతః ప్రథితః 3౨౦. సూత్రాత్మనా ప్రజాః ప్రాణయతీతి ప్రాణః. 'ప్రాణో వా అహమస్మి' * ఇతిబహ్వృచాః. * ఐ. ఆ. ౨. ౪ 3. 3౨౧. సురాణామసురాణాం చ ప్రాణం బలం దదాతీతి ద్యుతేర్వేతి ప్రాణదాః 3౨౨. ఆదిత్యాం కశ్యపా ద్వాసవస్యానుజో జాత ఇతి వాసవానుజః. 3౨3. ఆపోయత్ర నిధీయన్తే స ఆపాం నిధిః. 'సరసా మస్మి సాగరః' * భగ *౧౦-౪౯. ఇతిభగవద్వచనాత్. 3౨౪. ఆధితిష్ఠన్తి భూతాని ఉపాదానకారణత్వేన

బ్రహ్మేతి అధిష్ఠానమ్. 'మత్థ్సాని సర్వభూతాని'... * ఇతి భగవద్వచనాత్. ౯. ౪ 3౨౫. అధికారిభ్యఃకర్తానురూపం ఫలం ప్రయచ్ఛన్ న ప్రమాద్యతీతి అప్రమత్తః. 3౨౬. స్వేమహిమ్ని స్థితః ప్రతిష్ఠితః. 'స భగవః కస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి స్వేమహిమ్ని' ఛాందో. ౭-౨౪-౧. ఇతి శ్రుతేః. ౪౦.

టీ. 3౧౪. షడ్భావవికారములు లేనివాడు (అచ్యుతుడు). 3౧౯. జగత్తు సృష్టిమొదలగు కార్యములచే ప్రసిద్ధుడయినవాడు. (ప్రథితుడు). 3౨౦. సూత్ర్మ రూపంబునఁ బ్రజలను ప్రతికించువాడు (ప్రాణుడు.) 3౨౧. సురలకు బలమునొసఁగు వాడు. లేక అసురుల బలమును ఖండించువాడు (ప్రాణదుడు). 3౨౨. అదితి యందు కశ్యపునకు నింద్రునిశమ్ముడుగ జన్మించినవాడు (వాసవానుజుడు.) 3౨3. నీటికి మునికిపట్టయిన సముద్రస్వరూప మయినవాడు (అపాంనిధి) 3౨౪. సకలభూత ములకు నుపాదానకారణముగ నుండుబ్రహ్మమైనవాడు (అధిష్ఠానుడు). 3౨౫. అధి కారులకు వారివారికర్మల కనుగుణమైనఫలము నొసఁగుచు నేమఱనివాడు (అప్ర మత్తుడు). 3౨౬. కనమహిమమున నుండువాడు (ప్రతిష్ఠితుడు.) ౪౦.

స్కన్దః స్కన్దధరో ధుర్యో వరదో వాయువాహనః,
వాసుదేవో బృహద్భానురాదిదేవః పురన్దరః. ౪౯

శం. భా. 3౨౭. 1. స్కన్దత్యమృతరూపేణ 2. స్రవతివాయురూపేణ శోష యతీతి వా స్కన్దః. 3౨౮. స్కన్దం ధర్మపథం ధారయతీతి వా స్కన్దధరః. 3౨౯. ధురం వహతి సమస్తభూతజన్మాదిలక్షణామితి ధుర్యః. 330. 1. అభిమతాన్ వరాన్ దదాతీతి. 2. వరం దక్షిణాం దదాతి యజమానరూపేణేతి వా వరదః(*గౌర్వై వరః'* ఇతి శ్రుతేః. *ఆపస్తంబ శ్రౌ. 5-11-4.) 331. వహతేః సప్త ఆవహాదీన్ వాహ యతీతివాయువాహనః. 332. వసతి వాసయత్యాచ్ఛాదయతి సర్వమితి వా వాసుః. దీవ్యతిక్రీడతే విజిగీషతే వ్యవహరతి ద్యోతతే సూయతే గచ్ఛతీతి వా దేవః, వాసు శ్చాసౌ దేవశ్చేతి వాసుదేవః.

ఛాదయామి జగద్విశ్వం భూత్వా సూర్య ఇవాంశుభిః,
సర్వభూతాధివాసశ్చ వాసుదేవస్తతః స్మృతః. (భారత మోక్షధర్మ.).
వసనాత్సర్వభూతానాం వసుత్వా ద్దేవయోనితః,
వాసుదేవస్తతో జ్ఞేయోయోగిభిస్తత్వదర్శిభిః. (భారత. ఉద్యో. 70-3.)
సర్వత్రాసౌ సమస్తం చ వసత్యత్రేతి వైయతః,
తతస్స వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరిపఠ్యతే.

సర్వాణి తత్ర భూతాని వసన్తి పరమాత్మని,
భూతేషు చ స సర్వాత్మా వాసుదేవస్తతః స్మృతః *
(ఇతి చ విష్ణుపురాణే 1-2-12-6-5-80.)

333. బృహన్తో భానవో యస్య చన్ద్రసూర్యాది గామినః, తైర్విశ్వం భాసయతి య స్సబృహద్భానుు రుచ్యతే. 334. ఆదిః కారణం సచాసౌ దేవశ్చేతి ఆదిదేవః. 2. ద్యోతనాదిగుణవాన్ వా దేవః. 335. సురశత్రూణాం పురాణాం దారణాత్సః పురన్దరః, "వాచంయమపురన్దరౌ చ" ఇతి పాణినినా నిపాతనాత్. ౪౯

టీ. 332. 1. అమృతరూపమున స్రవించుచున్నవాడు. 2. లేక వాయురూపమున శోషింపఁజేయువాఁడు (స్కందుఁడు). 333. స్కంద మనఁగా ధర్మమార్గము దానిని ధరించుచున్నవాఁడు (స్కందధరుఁడు). 334. సకలభూతజన్మాదిలక్షణమగు భారమును ధరించువాఁడు (ధుర్యుఁడు). 330. భక్తులు కోరెడివరముల నొసంగువాఁడు లేక యజమానస్వరూపమున యజ్ఞాదులందు ఋత్విగాదులకు యజ్ఞదక్షిణ నొసంగువాఁడు (వరదుఁడు). 336. ఆవహాదివాయుసప్తకమును వహించియుండువాఁడు (వాయువాహనుఁడు). 337. అంతయు ఆచ్ఛాదనముచేయువాఁడు వాసుఁడు; దేవుఁడనగా క్రీడించుట లేక జయించుట లేక, వ్యవహరించుట లేక ప్రకాశించుట మున్నగు క్రియల నొనర్చువాఁడు. వాసువగుదేవుఁడు (వాసుదేవుఁడు.)

సూర్యుఁడు స్వకిరణములచేత ప్రపంచమునంతయుం కప్పివైచువిధమున స్వవిభూతిచేత ప్రపంచమునంతయు ఆచ్ఛాదన మొనర్చి ఆప్రపంచమునందంతట నివసించువాఁడు కావున వాసుదేవుఁ డనంబడు నని భావము. 333. సూర్యచంద్రాదులను కూడ ప్రకాశింపఁజేయునట్టి గొప్పకిరణములచేత ఆఖిలబ్రహ్మాండములను ప్రకాశింపఁజేయువాఁడు (బృహద్భానువు). 338. ఆదికారణభూతమయి, స్వయంప్రకాశమానుఁడయినట్టివాఁడు కావున (ఆదిదేవుఁడు.) 335. దేవతలకు శత్రువులగు రాక్షసుల పురములను భేదించినవాఁడు. (త్రిపురాసురసంహార మొనర్చినవాఁడు) (పురందరుఁడు).

అశోక స్తారణ స్తారః శూర శ్శౌరిర్జనేశ్వరః,
అనుకూల శ్శతావర్తః పద్మీ పద్మనిభేక్షణః. ౫౦

శం. భా. 334. కోకాదిమడూర్మిమర్దకః అశోకః. 332. సంసారసాగరాత్తారయతీతి తారణః. 330. గర్భజన్మజరామృత్యులక్షణాత్ భయాత్ తారయతీతి తారః. 33౯. విక్రమణాత్ శూరః. 340. శూరస్యాపత్యం వసుదేవస్య సుతః

శౌరిః. 326. జనానాం జన్తూనా మీశ్వరో జనేశ్వరః. 327. ఆత్మ లేవ హి నశ్వేషాం అనుకూలః న హి స్వస్మిన్ ప్రాతికూల్యం స్వయమాచరతి. 328. 1. ధర్మ త్రాణాయ శతమావర్తనాని ప్రాదుర్భవా ఆస్యేతి శతావర్తః. 2. యద్వా—నాడీశతే ప్రాణరూపేణ వర్తత ఇతి వా. 329. పద్మహస్తే విద్యతే ఇతి పద్మీ. 32౧. పద్మ నిభే క్షణే దృశావస్యేతి పద్మనిభేక్షణః. ౧౦.

టీ. 33౬. దుఃఖము మొదలగు నామూర్తులు (ఆలలు) లేనివాడు (ఆశోకుడు.) 332. సంసారమనెడిసముద్రమునుండి కరింపఁజేయువాడు. (తారణుడు). 33౮. గర్భము, జన్మము, మృత్యువు, నెడిశోకమునుండి కరింపఁజేయువాడు(తారుడు.) 33౯. మగటిమిగలవాడు (శూరుడు.) 329. (కృష్ణనవతారమున) శూరునివంశ మునఁ బుట్టినవాడు (శౌరి). 32౮. జంతువులకెల్లఁ బ్రభువు. (జనేశ్వరుడు). 32౯. ఆత్మ కనుక నందఱకు (వనుకూలుడు). 328. 1. ధర్మ సంస్థాపనమునకై పలుజన్మ ములనెత్తినవాడు. లేక నాడీశతంబునఁ ప్రాణరూపంబుతో నుండువాడు (శతావర్తుడు). 32౪ పద్మము హస్తమునందుఁ గలవాడు (పద్మీ). 32౫. తామరకేకులతో సమాన ములగు కన్నులుగలవాడు. (పద్మనిభేక్షణుడు).

పద్మనాభోఽరవిన్దాక్షః పద్మగర్భః శరీరభృత్,
మహర్ధిర్ ఋద్ధో వృద్ధాత్మా మహాక్షో గరుడధ్వజః. ౧౧

శం. భా. 32౬. పద్మస్య నాభౌ మధ్యే కర్ణికాయాం స్థిత ఇతి పద్మనాభః. 32౭ అరవిన్ద సదృశే అక్షిణీ అస్యేతి అరవిన్దాక్షః, 32౮. పద్మస్య హృదయాఖ్యస్య మధ్యే ఉపాస్యత్వాత్ పద్మగర్భః. 32౯. 1. పోషయన్నన్నరూపేణ ప్రాణ రూపేణ వా శరీరిణాం శరీరాణి ధారయన్ శరీరభృత్. 2.స్వ మాయయా శరీరాణి బిభర్తీతి వా. 33౦. మహతీ ఋద్ధిర్విభూతిరస్యేతి మహర్ధిః. 33౧. ప్రపంచరూపేణ వర్ధమానత్వాత్ ఋద్ధః. 33౨. నృత్తాః పురాణస్య ఆత్మా యస్యేతి వృద్ధాత్మా. 33౩. మహతీ అక్షిణీ మహాన్త్యక్షీణి వాఽస్యేతి మహాక్షః. 33౪. గరుడాంకః ధ్వజో యస్యేతి గరుడధ్వజః. ౧౧.

టీ. 32౬ పద్మమయొక్క దుద్దునం దుండువాడు. (పద్మనాభుఁడు). 32౭ కమలదళములవంటి కన్నులుగలవాడు. (అరవిందాక్షుఁడు). 32౮. పద్మమయొక్క గర్భమునం దుపాసనచేయఁబడినవాడు. (పద్మగర్భుఁడు). 32౯. 1. అన్నాదిరూప ముతోఁగాని ప్రాణరూపముచేఁ గాని శరీరమును బోషింపుచుఁ శరీరుల శరీరములను ధరించువాడు. 2. లేక తనమాయచే శరీరములను భరించువాడు. (శరీరభృత్తు). 33౦.

ఎక్కువ కలిమిగలవాఁడు. (మహర్ధి). 3౫౧. ప్రపంచరూపమున వృద్ధినొందినవాఁడు. (బుద్ధుఁడు.) 3౫౨. ప్రాచీనమైన యాత్మగలవాఁడు. (వృద్ధాత్ముఁడు). 3౫3. గొప్ప కన్నులు గలవాఁడు. (మహాక్షుఁడు). 3౫౪. గరుడుఁడు ధ్వజముగ గలవాఁడు. (గరుడధ్వజుఁడు).

అతుల శ్శరభో భీమ స్సమయజ్ఞో హవిర్హరిః,
సర్వలక్షణలక్షణ్యో లక్ష్మీవాఁ సమితింజయః. ౫౨

శం. భా. 3౫౫. తులా ఉపమానమస్య న విద్యతే ఇతి అతులః. న తస్య ప్రతిమాఽస్తి యస్య నామ మహద్యశః. * ఇతి శ్రుతేః. శ్వేతా. ౪-౧౯. న తస్యేశే మోఽస్త్యభ్యధికః కుతోఽన్యః. * ఇతి స్మృతేశ్చ. భ. గీ. ౧౧-౪3-౯-౨౪. 3౫౬. శరాః. శరీరాణి శీర్యమాణత్వాత్, లేషు ప్రత్యగాత్మతయా భాతీతి శరభః. 3౫౭. బిభేత్యస్మాత్సర్వమితి భీమః. 'భీమదయోఽపాదానే' ఇతి పాణిని స్మృతేః. సస్మార్థ వర్తినా మభీమ ఇతి వా. 3౫౮. 1. సృష్టిస్థితిసంహారసమయవిత్. 2. మట్ సమ యాఁ జానాతీతి వా సమయజ్ఞః. 3. సర్వభూతేషు సమత్వం యజనమస్యేతి వా, సమత్వ మారాధన మచ్యుతస్య * ఇతి ప్రహ్లాదవచనమ్ * విష్ణుపురా. ౧-౧౭-౯౦. 3౫౯. యజ్ఞేషు హవిర్భాగం హరతీతి హవిర్హరిః, 'అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభు రేవ చ, భ. గీ. * ఇతి ౧౧-౪3 భగవద్వచనాత్. అథవా—2. హూయతే ౯-౩౮. హవిషాఽసావితి హవిః, 'అబధ్నఁ పురుషం పశుమ్' * ఇతి తై. ఆ. 3-౧౨. ఇతి శ్రుతేః. స్మృతిమాత్రేణ పాపం పుంసాం హరతీతి, హరితవర్ణత్వాద్వాహరిః. "హరామ్యహం చ స్మర్తౄణాం హవిర్భాగం క్రతుష్వహమ్, వర్ణశ్చ మే హరిర్యేతి తస్మా ద్ధరి రహం స్మృతః. * శాన్తి ప. 3౪3-3౯. ఇతి భగవత్ వ్యాసవచనాత్. 3౬౦. సర్వై ర్లక్షణైః ప్రమాణైః లక్షణం జ్ఞానం జాయతే యస్తద్విన్నిర్దిష్టం సర్వ లక్షణలక్షణమ్. తత్ర సాధుః సత్వలక్షణలక్షణ్యో హ్యస్యైవ పరమార్థత్వాత్. 3౬౧. లక్ష్మీరస్య వక్షసి నిత్యం వసతీతి లక్ష్మీవాన్. 3౬౨. సమితిం యుద్ధం జయతీతి సమితింజయః.

టీ. 3౫౫. సాటిలేనివాఁడు (అతులుఁడు). 3౫౬. శరీరములందుఁ బ్రత్యగాత్మస్వరూపముతోఁ బ్రకాశించువాఁడు. (శరభుఁడు). 3౫౭. ఇతనికి నందఱు వెఱతురు గాన (భీముఁడు) లేక సస్మార్థముగలవారికి నభీముఁడు. 3౫౮. 1. సృష్టిస్థితి సంహారకాలముల నెఱిఁగినవాఁడు. 2. లేక ఋత్విజులాఁటిని ప్రయోగించువాఁడు. 2. లేక సర్వభూతములందు సమత యనెడియాగముగలవాఁడు.(సమయజ్ఞుఁడు). ౫౯.

1. యజ్ఞములందిచ్చెడిహవిస్సులను స్వీకరించువాఁడు, (హవిర్హరి). 2. లేకహవిస్సులచేఁ బిలువఁబడువాఁడు. (హవిస్సు). 3౬౦. 1. స్మరణమాత్రముచే మానవులపాపమును బోఁగొట్టువాఁడు. ఆని రెండుపదములు. 2. హరికవర్ణముగలవాఁడుగాని. 3౯౦. సకల ప్రమాణములచేత నెఱుఁగఁదగినజ్ఞానమునందు సాధువు. (సర్వలక్షణలక్షణ్యుఁడు). 3౬౧. లక్ష్మీదేవిని దనయొఱ్ఱమునందుఁ గలవాఁడు. (లక్ష్మీవంతుఁడు). 3౬౨. యుద్ధమున శత్రువులను జయించువాఁడు. (సమితింజయుఁడు).

విక్షరో రోహితో మార్గో హేతు ర్దామోదర స్సహాఃమహీధరో మహాభాగో వేగవా నమితాశనఃమ13

శం. భా. 3౬3. విగతఃక్షరఃనాశో యస్యా సౌ విక్షరఃమ 3౬౪. స్వచ్ఛన్దతయా రోహితాం మూర్తిం మత్స్యమూర్తిం వా వహ౯ రోహితఃమ 3౬౫. 1. ముముక్షవఃకందేవం మార్గయన్తి ఇతి మార్గఃమ 2. పరమానన్దోయేన (మార్గేణ) ప్రాప్యతే స మార్గ ఇతి వా. 3౬౬. ఉపాదానం నిమిత్తం చ కారణం స ఏవేతి హేతుఃమ 3౬౭. దమాదిసాధనేనోదరా ఉత్కృష్టా మతి ర్యా శయా గమ్యత ఇతి వా. దమాద్దామోదరం విదుఃమ ఇతి మహాభారతే. యశోదయా దామ్నోదరేబద్ధ ఇతి వా. కథోర్ధ్వగతం బద్ధం దామ్నఒగాధం కథోదరే, తతశ్చ దామోదరతాం స యయౌ దామలన్ధనాత్. *ఇతి బ్రహ్మపురాణే. ౧౪౪-౪౫. దామాని లోకనామాని తానియస్యోదరాన్తరే, తేన దామోదరో దేవఃమ ఇతి వ్యాసవచనాద్వా దామోదరఃమ3౬౮.సర్వా నళ్భవతి ఋమత ఇతి వా సహఃమ 3౬౯. మహీం గిరిరూపేణ ధత్తే ఇతి మహీధరఃమ వసాని విష్ణు ర్గిరయోదిశశ్చ. విష్ణుపు. ౨-౧౨-3౮. ఇతి పరాశరోక్తేఃమ 3౭౦. స్వేచ్ఛయా ధారయత్ దేహం మహాన్తి ఉత్కృష్టాని భోజనాని భాగజన్యాని భుఙ్క్తే ఇతి మహాభాగఃమ 2. మహత్ భాగో భోగ్యమస్యఅవతారేష్వితి వా మహాభాగఃమ 3౭౧. వేగోజవస్తద్వాన్ వేగవాన్, 'అనేజదేకం మనసోజవీయఃమ' ఇతి శ్రుతేఃమ ఈశోపనిషత్. 3౭౨. సంహారసమయే అమితం అపరిమితం శ్నాతీతి అమితాశనఃమ 13.

టీ. 3౬3. నాశములేనివాఁడు. (విక్షరుఁడు). 3౬౪. స్వతంత్రుఁడు గానఁ జిత్రరూపముఁ దాల్చువాఁడు లేక మత్స్యావతారమును ధరించినవాఁడు. (రోహితుఁడు). 3౬౫. 1. మోక్షార్థులచే వెదకఁబడువాఁడు. 2. లేక పరమానందము బొందినవాఁడు. (మార్గుఁడు). 3౬౬. ఉపాదానకారణము, నిమిత్తకారణము నైనవాఁడు. (గడ్డకుఁగూలు ఉపాదానకారణము. సారె, మగ్గము మొదలగునవి-నిమిత్తకారణములు. అట్లే జీవరాసులకు నుపాదానము, నిమిత్తము నైనవాఁడు.) (హేతువు). 3౬౭. 1

దమాదిసాధనములచేఁ గలిగినజ్ఞానముచేఁ బొందఁదగినవాఁడు. 2. లేక యశోదచేఁ ద్రాటితోనడుమునఁ గట్టఁబడినవాఁడు. 3. లేక దామము లనఁగా లోకములు. వానిని దన యం దుంచుకొన్నవాఁడు. (దామోదరుఁడు) 31వ. ఆందఱను దిరస్కరించువాఁడు, లేక ఆందఱి నోర్చువాఁడు. (సహుఁడు) 31ఱ. భూమిని బర్వతరూపంబున ధరించు వాఁడు. (మహీధరుఁడు) 320. 1. స్వేచ్ఛచే మేటిరూపంబులఁ దాల్చి యదృష్టజన్య ములగు భోగంబుల ననుభవించువాఁడు. 2. లేక గొప్పభాగ్యము గలవాఁడు. (మహా భాగుఁడు) 321. వేగముగలవాఁడు. (వేగవంతుఁడు) 322. సంహారసమయమున ప్రపంచమునంతయు అమితముగ భక్షించువాఁడు. (అమితాశనుఁడు.)

ఉద్భవః క్షోభణో దేవః శ్రీగర్భః పరమేశ్వరః,
కరణం కారణం కర్తా వికర్తా గహనో గుహః. ౫౪

శం. భా. 323. 1. ప్రపంచోత్పత్త్యుద్భవకారణత్వాత్ ఉద్భవః. 2. ఉద్గ తో భవాత్సంసారాదితి వా. 324. సర్గకాలే ప్రకృతిం పురుషం చ ప్రవిశ్యక్షోభ యామాసేతి క్షోభణః. ప్రకృతిం పురుషం చైవ ప్రవిశ్యాత్మేచ్ఛయా హరిః, క్షోభ యామాస భగవాన్ సర్గకాలేవ్యయావ్యయౌ. ఇతి విష్ణుపురాణే. ౧-౪-౮౯. 325. (1) యతో దీవ్యతి క్రీడతి సర్గాదిషు, (2) విజిగీషతే సురాదీన్, (3) వ్యవహరతి సర్వభూతేషు, (4) ఆత్మతయా ద్యోతతే, (5) స్తూయతే స్తుతైః, (6) సర్వత్ర గచ్ఛతి తస్మాత్ 'ఏకో దేవః' ఇతి మన్త్రవర్ణాత్ శ్వేతా. ౬-౧౧. 326. శ్రీర్విభూతిర్యస్యోదరాన్తరే జగద్రూపా యస్య గర్భే స్థితా స శ్రీగర్భః. 327. పరమశ్చాసౌ ఈశనశీలశ్చేతి పరమేశ్వరః. 'సమం సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠన్తం పర మేశ్వరం,' ఇతి భగవద్వచనాత్. 328. జగదుత్పత్తౌ సాధకతమం కరణమ్. 329 ఉపాదానం నిమిత్తం చ కారణమ్. 330. కర్తా స్వతన్త్రః. 331. విచిత్రం భువ నం కృతవా నితి వికర్తా స ఏవ భగవాన్ విష్ణుః. 332. స్వరూపం సామర్థ్యం చేష్టితం వా తస్య జ్ఞాతుం న శక్యత ఇతి గహనః. 333. గుహతే సంవృణోతి స్వరూపాదీని మాయయేతి గుహః. ౫౪.

టీ. 323. 1. ప్రపంచమున కుత్పత్తికి నుపాదానకారణమైనవాఁడు. 2. లేక పుట్టుకనుండి కాని, సంసారమునుండికాని విడువఁబడినవాఁడు, (ఉద్భవుఁడు) 324. సృష్టికాలమునఁ బ్రకృతి పురుషులను గలతఁ బెట్టినవాఁడు. (క్షోభణుఁడు) 325. 1. సర్గాదులచేఁ గ్రీడించువాఁడు. 2. లేక దేవాదులను జయింపఁగోరువాఁడు. 3. లేక సకలభూతములందు విహరించువాఁడు. 4. లేక ఆత్మరూపముతోఁ బ్రకాశించువాఁడు.

5. లేక స్తోత్రము చేయఁగలవారిచే స్తుతిచేయఁదగినవాఁడు. 6. లేక అంతటఁబోవువాఁడు (దేవుఁడు) 322. ప్రపంచరూపమైన కలిమి యుదరమందుఁ గలవాఁడు. (శ్రీగర్భుఁడు) 322. గొప్పవాఁడగు ఐశ్వర్య స్వభావము గలవాఁడు. (పరమేశ్వరుఁడు) 323. జగదుత్పత్తికి ముఖ్యమయిన పనిముట్టుగా నుండువాఁడు. (కరణము) 324. ఉపాదానకారణ మైనవాఁడు. (కారణము) 325. పనులయందు స్వతంత్రుఁడయిన వాఁడు. (కర్త) 326. వింతగ లోకమును సృజించువాఁడు. (వికర్త) 327. ఇతరులకుఁ దెలియనలవికాని స్వరూపముగాని, నేర్పుగాని, వ్యాపారముగాని కలవాఁడు. (గహనుఁడు) 328. మాయచే స్వరూపము మొదలగువానిని గప్పిపుచ్చువాఁడు. (గుహుఁడు.)

వ్యవసాయో వ్యవస్థానః సంస్థానః స్థానదో ధ్రువః,
పరర్ధిః పరమస్పష్ట స్తుష్టః పుష్టః శుభేక్షణః. ౫౫

శం. భా. 325. సంవిన్మాత్రస్వరూపత్వాత్ వ్యవసాయః. 326. 1. అస్మిన్ వ్యవస్థితిః సర్వస్యేతి వ్యవస్థానః. 2. లోకపాలాద్యధికార జరాయుజాండజోద్భిజ్జబ్రాహ్మణ క్షత్రియవైశ్యశూద్రావాన్తరవర్ణ బ్రహ్మచారి గృహస్థవానప్రస్థసన్న్యాసలక్షణాశ్రమ తద్ధర్మాదికాన్ విభజ్య కరోతీతి వా వ్యవస్థానః కృత్యలుటో బహులం ఇతి బహుల గ్రహణాత్, కర్తరి ల్యుట్ ప్రత్యయః. 327. 1. అత్రభూతానాం సంస్థితిః ప్రలయాత్మికా. 2. సమీచీనం స్థాన మస్యేతి వా సంస్థానః. 328. ధ్రువాదీనాం కర్మానురూపం స్థానం దదాతీతి స్థానదః. 329. అవినాశిత్వాత్ ధ్రువః. 330. పరా బుద్ధి ర్విభూతిరస్యేతి పరర్ధిః 331. పరమా శోభా అస్యేతిపరమః సరోత్కృష్టో వా ఆన న్యాధీనసిద్ధిత్వాత్సంవిదాత్మతయా పరమస్పష్టః. 332. పరమానన్దైకరూపత్వాత్ తుష్టః. 333. సర్వసంపూర్ణత్వాత్ పుష్టః. 334. శుభం దర్శనం యస్య శుభం శుభకరం ముముక్షూణాం మోక్షదం, భోగార్థినాం భోగదం, సర్వసందేహవిచ్ఛేదకారణం, పాపినాం పావనం హృదయగ్రన్థే ర్విచ్ఛేదకరం. సర్వకర్మణాం క్షపణం, అవిద్యానాశ్చనివర్తకం స శుభేక్షణః. 'భిద్యతే హృదయగ్రంథిః' ముండక. 2-2. 2. ఇత్యాది శ్రుతేః.

టీ. 325. జ్ఞానస్వరూపుఁడైనవాఁడు. (వ్యవసాయుఁడు) 326. 1. ప్రపంచమంతయు దనయందుఁ గలవాఁడు. 2. లేక లోకపాలాద్యధికారములు, జరాయుజాదిభేదములు, బ్రాహ్మణాది వర్ణంబులు, అవాన్తరవర్ణములు, బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమంబులు, వీనిధర్మములు మనుష్యవస్థలను విభజించి చేయువాఁడు. కాన (వ్యవస్థానుఁడు)

౩౮౬. 1.భూతములకు ప్రలయ మను నాశముఁ జేయువాఁడు. 2. లేక మంచియొనికి పట్టుగనుండువాఁడు (సంస్థానుఁడు). ౩౮౭. ధుర్వుఁడు మొదలగువారికిఁ వారివారిస్థర్మ లకుఁ దగినఫలము నొసఁగువాఁడు (స్థానదుఁడు) ౩౮౮. శాశ్వతుఁడుకనుక (ధ్రువుఁడు) ౩౮౯. ఎక్కువ కలిమిగలవాఁడు (పరర్ధి). ౩౯౦. స్వతంత్రమైనసిద్ధిగలవాఁడు గాన జ్ఞానస్వరూపుఁడైనవాఁడు (పరమస్పష్టుఁడు). ౩౯౧. పరమానందమే ముఖ్యరూపముగఁ గలవాఁడు గాన సంతోషడుచాఁడు. (తుష్టుఁడు). ౩౯౨. సర్వసంపూర్ణుఁడుగానఁ బుష్టి గలవాఁడు (పుష్టుఁడు). ౩౯౩. మేటిచూడ్కిగలవాఁడు (శుభేక్షణుఁడు). (మోక్షము గోరువారికి మోక్షమునొసఁగుట, భోగములు గోరువారికి భోగములు గలిగించుట, సర్వసందేహములఁ దీర్చుట, హృదయగ్రంథిని త్రెంచుట, కర్మముల నన్నిటిని బోఁగొట్టుట అవిద్యను నివృత్తిచేయుట యను నీగుణములే శుభములు. వీని నొసఁగుటయే శుభద మనఁబడును. అట్టిచూపుగలవాఁడు శుభేక్షణుఁడుఁ.)

రామో విరామో విరతో మార్గో నేయో నయోఽనయః,
వీరః శక్తిమతాం శ్రేష్ఠో ధర్మో ధర్మవిదుత్తమః. ౫౬

శం. భా. ౩౯౪. నిత్యానన్దలక్షణేఽస్మిన్ యోగినో రమన్త ఇతి రామః. (రమన్తే యోగినో యస్మిన్ నిత్యానన్దే చిదాత్మని, ఇతి రామపదేనైతత్పరం బ్రహ్మాభిధీయతే. * ఇతి పద్మపురాణే శబ్దకల్పద్రుమే రామశబ్దే ౧౫౧ పుష్ఠే.) స్వేచ్ఛయా రమణీయం వపుర్యస్యేతి వా దాశరథీ రామః. ౩౯౫. విరామోఽవసానం ప్రాణినా మస్మిన్నితి విరామః. ౩౯౬. విగతం రత మస్య విషయసేవాయామితి విరతః. ౩౯౭. యం విదిత్వాఽమృతత్వాయ కల్పతే ముముక్షవః స ఏవపన్థాః మార్గః, 'నాన్యః పన్థా విద్యతే ఽయనాయ' (*తై. ఆ. 3. ౧౩.) ఇతి శ్రుతేః. ౩౯౮. మార్గేణ సమ్యక్ జ్ఞానేనజీవః పరమాత్మతయా నీయత ఇతి నేయః. ౩౯౯. నయతీతినయః నేతా. మార్గోనేయోనయః ఇతి త్రిరూపః పరికల్ప్యతే. ౪౦౦. నాన్యనేతా విద్యతే ఇతి అనయః.

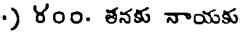
ఇతినామ్నాం చతుర్థశతకమ్.

---

౪౦౧. విక్రమశాలిత్వాద్వీరః. ౪౦౨. శక్తిమతాం విభిఘ్న్యాదీనామపి శక్తి మత్త్వాత్ శక్తిమతాం శ్రేష్ఠః. 303. 1. సర్వభూతానాం ధారణాత్ ధర్మః, 'ఆణు రేషధర్మః' * ఇతి (* కఠ ౧. ౩౧.) శ్రుతేః. 2 ధర్మే రారాధ్యతఇతివా ధర్మః. ౪౦౪. శ్రుతయఃస్మృతయశ్చ యస్యాజ్ఞాభూతాః సవివ సర్వవిధధర్మవిదా ముత్తమః. ఇతి ధర్మవిదుత్తమః. ౫౬

టీ. 3౯౪. 1. సత్యానందస్వరూపుఁడగు నీశనియందు యోగులు రమింతురు గాన (రాముఁడు). 2. స్వేచ్ఛతో రమణీయమైన రూపంబుఁ దాల్చుచు దశరథపుత్రుఁడుగా జన్మించినవాఁడు గాన (రాముఁడు). 3౯౫. ఈశనియందు ప్రాణులెల్ల లయించుచున్నారుగాన (విరాముఁడు). 3౯౬. విషయసేవయం దాశలేనివాఁడు. (విరతుఁడు) 3౯౭. మోక్షార్థులు ఈపరమాత్మను ఎఱిఁగి జననమరణరాహిత్య రూపమగు మోక్షమును బొందుదురు కాన నీశఁడు (మార్గుఁడు.) 3౯౮. చక్కనిజ్ఞానముచే జీవుని బరమాత్మస్వరూపముతో స్వస్వరూపముతో జేర్చువాఁడు. (నేయుఁడు.) 3౯౯. జీవుని గొంపోవువాఁడు (నయుఁడు.) ౪౦౦. తనకు నాయకుఁడు లేనివాఁడు (అనయుఁడు.)

నాలుగవనూఱు ముగిసినది.

౪౦౧. పరాక్రమశాలియైనవాఁడు. కనుక (వీరుఁడు.) ౪౦౨. శక్తికల బ్రహ్మాది దేవతలకంటెను మించిన శక్తికలవాఁడు. (శక్తిమతాంశ్రేష్ఠుఁడు). ౪౦3. 1. సర్వ భూతములను ధరించినవాఁడు. 2. లేక ధర్మములచే బూజింపఁదగినవాఁడు. (ధర్మ్యుఁడు.) ౪౦౪. శ్రుతులు స్మృతులు వీనియాజ్ఞలై వర్తిల్లుచున్నవిగాన ధర్మవేత్తలలో నుత్తముఁడు గావున (ధర్మవిదుత్తముఁడు).

వైకుంఠః పురుషః ప్రాణః ప్రాణదః ప్రణవః పృథుః,
హిరణ్యగర్భః శత్రుఘ్నో వ్యాప్తో వాయు రధోక్షజః. ౫౭

శం. భా. ౪౦౫. వివిధా కుణ్ఠా గతేః ప్రతిహతిః వికుణ్ఠా వికుణ్ఠాయాః కర్తేతి వైకుణ్ఠః, జగదారమ్భే విశ్లిష్టాని భూతాని పరస్పరం సంశ్లేషయత్ లేషాం గతిం ప్రతి బధ్నాతి. మయా సంశ్లేషితా భూతి రద్భి ర్వ్యామచ వాయునా, వాయుశ్చ తేజసా సార్ధంవైకుణ్ఠత్వం తతోమమ. ఇతి శాంతిపర్వణి (* 3౪3. ౫౧.) * సర్వస్తాత్పురా సదనాత్ సర్వపాపస్యసదనాద్వా పురుషః. ౪౦౬. 1. 'సయత్పూర్వోఽస్తాత్సర్వాన్ పాప్మన ఔష క్తస్తాత్పురుషః ఇతి శ్రుతేః. (బృహ. 3. ౪. ౧. ౪., ౫. ౧౦.) 2. పురి శయనాద్వా పురుషః. 'సవా అయం పురుషస్సర్వాసు పూర్షు పురిశయః * ఇతి శ్రుతేః. ౪౦౭. ప్రాణితి శ్వేశ్వరూపేణ ప్రాణాత్మనాచేష్టయన్వాప్రాణః. 'చేష్టాం కరోతి శ్వసనరూపేణ' ఇతి విష్ణుపురాణే. ౪౦౮. ఖణ్డయతి ప్రాణినాం ప్రాణాన్ ప్రలయాదిష్వితి ప్రాణదః. ౪౦౯. 1. ప్రణౌతీతి ప్రణవః 'తస్యోదోమితి ప్రణౌతి' ఇతి శ్రుతేః. 2. ప్రణమ్యతే ఇతివా ప్రణవః. ప్రణమన్తీహ యం దేవాస్తస్మాత్ప్రణవ ఉచ్యతే. *ఇతిసనత్కుమార వచనాత్. ౪౧౦. ప్రకృష్టరూపేణ విస్తృతత్వాత్పృ

థుః. ౪౧౧. హిరణ్యగర్భః సమ్భూతికారణం హిరణ్మయమణ్డం యదీర్యసంభూతం తదస్యగర్భ ఇతి హిరణ్యగర్భః. ౪౧౨. త్రిదశశత్రూన్ హన్తీతి శత్రుఘ్నుః. ౪౧3. కారణత్వేన సర్వకార్యాణాం వ్యాప్తత్వాత్ వ్యాప్తః. ౪౧౪. వాతిగన్ధం కరోతీతి వాయుః. పుణ్యోగన్ధః పృథివ్యాంచ * ఇతి భగవద్వచనాత్. (*౨.౯,౧౦. 3౦) ౪౧౫. అధో న హీయతే కాతు యస్తా త్తస్తాదధోక్షజః(౭౧. ౧౦.)ఇత్యుద్యోగపర్వణి. ద్యౌరక్షిం పృథివీచాధాః తయోర్యస్తా దజాయత, మధ్యే వైరాజరూపేణ ఇతివా ఆధోక్షజః. ఆదోభూతే వ్యక్తగణే ప్రత్యగ్రూపప్రవాహితే, కాయతే తస్యవై క్షానం తేనాధోక్షజ ఉచ్యతే. ౪౭.

టీ ౪౦౫. జగత్సృష్ట్యారంభమున వేఱువేఱయిన భూతములను జేర్చుచు వాని గతిని నిరోధించువాఁడు (వికుంఠ యనఁగా నడక నడ్డగించుట దానినిజేయువాఁడు.) (వైకుంఠుఁడు.) ౪౦౬. 1. సకలపాపములను బోఁగొట్టువాఁడు. 2. లేక అన్నిటికంటె ముందున్నవాఁడు (పురుషుఁడు.) ౪౦౭. క్షేత్రజ్ఞరూపంబునఁ గాని ప్రాణరూపముతో. గాని యుండువాఁడు (ప్రాణుఁడు). ౪౦౮. ప్రలయాదులయందు సకలప్రాణులప్రాణము లను ఖండించువాఁడు (ప్రాణుఁడు). ౪౦౯. 1. ఓమనిస్తుతి చేయువాఁడు. 2. లేక వేద ములచే నమస్కరింపఁబడువాఁడు (ప్రణవుఁడు). ౪౧౦. ప్రపంచరూపమున వ్యాపించిన గొప్పవాఁడు గాన (పృథువు). ౪౧౧. హిరణ్యగర్భుని యుత్పత్తికిఁ గారణమై బంగారు వికారమైన యేయండము ఎవ్వనివీర్యమునుండి పుట్టినదో యది యాతనిగర్భ మునందుఁ గలదు. కనుక (హిరణ్యగర్భుఁడు). ౪౧౨. వేల్పులశత్రువులను సంహరించు వాఁడు (శత్రుఘ్నుఁడు). ౪౧3. సర్వకారణమై యంతటవ్యాపించియుండువాడు (వ్యా ప్తుఁడు). ౪౧౪. గంధమునుపుట్టించువాఁడు (వాయువు). ౪౧౫. 1. ఎప్పుడు క్రిందుగ (భూమిమీఁద) నశింపనివాఁడు. 2. లేక ఆధః అనఁగా భూమి అక్షము అనఁగా ఆకాశము, వానిరెంటికినడుమ విరాడ్రూపముతోఁ బుట్టినవాఁడు (అధోక్షజుఁడు.)

ఋతు స్సువర్ణనః కాలః పరమేష్ఠీ పరిగ్రహః,
ఉగ్ర స్సంవత్సరో దక్షో విశ్రామో విశ్వదక్షిణః. ౪౮

శం. భా. ౪౧౬. కాలాత్మనా ఋతుశబ్దేన లక్ష్యతఇతి ఋతుః. ౪౧౭. శోభనం నిర్వాణఫలం దర్శనం జ్ఞానమస్యేతి, శుభే దర్శనే ఈక్షణే పద్మపత్రాయతే అస్యేతి, సుఖేనదృశ్యలేధత్వా ద్రితివాసుదర్శనః ౪౧౮. కలయతి సర్వమితికాలః 'కాలః కలయతామహమ్ (* ౭. ౯. ౧౦. 3౦.) ఇతి భగవద్వచనాత్. ౪౧౯. పరమే ప్రకృష్టే స్వేమహిమ్ని హృదయాకాశే స్థాతుం శీల మస్యేతి పరమేష్ఠీ, 'పరమేష్ఠీని

భాజతే, (*ఆప. ధర్మ. ౧.౭ 3.౭) *ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౪౭౦. 1. శరణార్థిభిః పరితోగృహ్యతే సర్వగతత్వాత్. 2. పరితోఽయతే ఇతివా. 3. పత్రపుష్పాదికం భక్తైరర్పితం పరిగృహ్ణాతీతివా పరిగ్రహః.౪౭౧ సూర్యాదీనామపిభయహేతుత్వాత్ ఉగ్రః. భీషాదేతిసూర్యః. *ఇతి శ్రుతేః. ౪౭౨. సంవసన్తి భూతాన్యస్మిన్నితి సంవత్సరః. ౪౭౩. జగద్వ్యాపేణ వర్ధమానత్వాత్ సర్వకర్తాణి క్షిప్రం కరోతీతి వా దక్షః. ౪౭౪. సంసారసాగరేక్షుల్బిపాసాదిషడూర్మిభిస్తరర్థిలేఽవిద్యాద్యైర్మహాక్లేశైరమహాదాధిభిరప్లవేశైశ్చ వశీకృతానాం విశ్రాన్తిం కాంక్షమాణానాం విశ్రామంమోక్షం కరోతీతి విశ్రామః ౪౭౫. 1. విశ్వస్మాత్ దక్షిణాః శక్తః, విశ్వేషు. 2. కర్మసు దాక్షిణ్యాద్వా విశ్వదక్షిణాః.౫౦.

టీ. ౪౭౬. కాలరూపంబగు ఋతుశబ్దముచేఁ బేర్కొనఁబడువాఁడు. (ఋతువు) ౪౭౭. 1. మోహమే ఫలముగాఁ గల జ్ఞానము గలవాఁడు. 2. లేక తామరరేకులవలె పెదవులై ఎన చక్కని కన్నులు గలవాఁడు. 3. లేక భక్తులచే సుఖముతోఁ జూడఁబడువాఁడు. (సుదర్శుఁడు). ౪౭౮. అంతటిని నెంచువాఁడు. ('కాలుఁడు')౪౭౯. ఉత్తమమైన తనమహిమయగు హృదయాకాశమునందుండు స్వభావముగలవాఁడు. (పరమేష్ఠి.) ౪౮౦. 1. సర్వగతుఁడగుటవలన శరణార్థులచే నంకటఁ గొనఁబడువాఁడు. 2 లేక వారిచే నంకటఁ దెలియఁబడువాఁడు. 3.లేక భక్తులచే నొసఁగఁబడు పత్రపుష్పాదులను బరిగ్రహించువాఁడు (పరిగ్రహుఁడు.) ౪౮౧. సూర్యాదులకుఁగూడ భయముపుట్టించువాఁడు గాన (ఉగ్రుఁడు.) ౪౮౨. వీనియందే సకలభూతములు సుఖముగా నున్నవిగాన సంవత్సర మనఁబడును. (సంవత్సరుఁడు.)౪౮౩. 1. జగద్వ్యాపమున వృద్ధినొందువాఁడు. లేకసర్వకార్యములను వేగమునఁ జేయువాఁడు గాన (దక్షుఁడు). ౪౮౪.సంసార మనెడి సముద్రమున నాఁకలి దప్పి మొదలగు షడూర్ముల (ఆఱు అలల)తోను, అవిద్య మొదలగు మహాకష్టములచేతను మదము మొదలగు నుపక్లేశములచేతను వశపఱచుకోఁబడినవారై, విశ్రాంతినిగోరువారికివిశ్రాన్తిని (మోక్షమును)నొసఁగువాఁడు. (విశ్రాముఁడు) ౪౮౫. 1. అన్నిటికంటె సమర్థుఁడు. 2. లేక అన్నిపనులందును సమర్థుఁడు. (విశ్వదక్షిణుఁడు.) ౫౦.

విస్తారః స్థావరః స్థాణుః ప్రమాణం బీజమవ్యయమ్,
అర్థోఽనర్థో మహాకోశో మహాభోగో మహాధనః. ౫౧

శం. భా. ౪౭౬. విస్తీర్యన్తే సమస్తాని జగన్త్యస్మిన్నితి విస్తారః. ౪౭౭. స్థితిశీలత్వాత్ స్థావరః. స్థితిశీలాని పృథివ్యాదీని తిష్ఠన్త్యస్మిన్నితి స్థాణుః. స్థావరశ్చాసౌ స్థాణుశ్చేతి స్థావరస్థాణుః. ౪౭౮. సంవిదాత్మనా ప్రమాణం. ౪౭౯. అన్యథాభావవ్యతిరేకేణ కారణమితి బీజమవ్యయమ్. ౪౮౦. సుఖరూపత్వా త్కృత్వర్థత ఇతి

ఆర్థః. ౪౩౧. న విద్యతే ప్రయోజనం ఆప్తకామత్వాత్ అస్యేతి అనర్థః. ౪౩౨. ఋవాన్తః కోశా అన్న మయాదయః ఛాదకా అస్యేతి మహాకోశః. ౪౩౩. మహాన్ భోగః సుఖరూపోఽస్యేతి మహాభోగః. ౪౩౪. మహాద్భోగసాధనలక్షణం ధన మస్యేతి మహాధనః. ౫౯.

టీ. ౪౩౬. జగంబులన్నియు నితనియందుఁ లఱుపఁబడియున్నవి. కాన (విస్తారుఁడు.) ౪౩౭. ఉండువాఁడును, పృథివ్యాదుల కునికిపట్టయినవాఁడును. (స్థావర స్థాణువు) ౪౩౮. జ్ఞానరూపుఁడు గానఁ బ్రమాణమైనవాఁడు. (ప్రమాణుఁడు) ౪౩౯. తఱుగని కారణమైనవాఁడు. (బీజావ్యయుఁడు) ౪౩౦. సుఖరూపుఁడుగాన నందఱఁ జేఁ గోరఁబడువాఁడు. (ఆర్థుఁడు) ౪౩౧. సంపూర్ణ కాముఁడుగానఁ గోరఁదగినవస్తువులు లేనివాఁడు. (అనర్థుఁడు.) ౪౩౨. గొప్పవైన యన్నమయాదులగు పంచకోశములుగల వాఁడు (మహాకోశుఁడు) ౪౩౩. ఎక్కువైన సుఖరూపమైన భోగముగలవాఁడు (మహాభోగుఁడు) ౪౩౪. విస్తారమైన భోగసాధనమగు ధనముగలవాఁడు. (మహాధనుఁడు.)౫౯.

అనిర్విణ్ణ స్థ్నవిష్ఠోఽభూ ర్ధర్మ్మ యూపో మహామఖః,
నక్షత్ర నేమి ర్నక్షత్రీ క్షమః క్షామః సమీహనః. ౬౦

శం. భా. ౪౩౫. ఆప్తకామత్వా న్నిర్వేదోఽస్య న విద్యత ఇతి అనిర్విణ్ణః. ౪౩౬. వైరాజరూపేణ స్థితః స్థవిష్ఠః. 'అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషీ చన్ద్రసూర్యౌ' * ఇతి శ్రుతేః. ౪౩౭. 1. అజస్రా అభూవ్. 2. అథవా 'భూ సత్తాయాం' ఇత్యస్య సంపదాదిత్వాత్ క్విప్. మహీవా. ౪౩౮. యూపే పశువత్ తత్సమారాధనాత్మకా ధర్మా స్తత్ర బధ్యన్త ఇతి ధర్మ్మయూపః. ౪౩౯. యస్మిన్నగ్నిష్టోమా మహా యజ్ఞా నిర్వాణలక్షణ ఫలం ప్రయచ్ఛన్తో మహాన్తో జాయన్తే సమహామఖః. ౪౪౦. నక్షత్రకారకైస్సార్ధం చన్ద్రసూర్యాదయో గ్రహాః, వాయుపాశమయైరుత్తైర్నిబద్ధా ధ్రువసంజ్ఞే లే. స జ్యోతిషాం చక్రం భ్రామయన్ తారామయస్య శింశుమారస్య పుచ్ఛదేశే వ్యవస్థితో ధ్రువః, తస్యశింశుమారస్య హృదయే జ్యోతిశ్చక్రస్య నేమివత్ప్రవర్తకః స్థితో విష్ణురితి నక్షత్ర నేమిః. శింశుమార వర్ణనే 'విష్ణుర్హృదయమ్' *ఇతి స్వాధ్యాయ బ్రాహ్మణే శ్రూయతే. ౪౪౧. చన్ద్రరూపేణ నక్షత్రీ. 'నక్షత్రాణా మహం శశీ, * ఇతి భగవద్వచనాత్.* ౧౦. ౫౧. ౪౪౨. సమస్తకార్యేషు సమర్థః క్షమత ఇతివా క్షమః. క్షమయా పృథివీ సమః * ఇతి * బాల. ౧-౧౮. వాల్మీకివచనాత్. ౪౪౩ సర్వభూతేషు స్వాత్మనాఽవస్థిత ఇతి క్షామః. 'క్షామోమ ఇతి. నిష్ఠాతకారస్య మకారాదేశః, ౪౪౪. సృష్ట్యాద్యర్థే సమ్యగీహతే ఇతి సమీహనః. ౬౦.

టీ. ౪౩౫. కోర్కెలనన్నిటిని బొందినవాఁడుగాన విచారములేనివాఁడు. (అనిర్విణ్ణుఁడు) ౪౩౬. 1. విరాడ్రూపముతోనుండువాఁడు. (స్థవిష్ఠుఁడు) ౪౩౭. పుట్టుక లేనివాఁడు. (అభువు) 2. భూమిరూపుఁడు. (భువు) ౪౩౮. యూపమునందుఁ బశువునుగట్టినట్లు ఆవిష్ణువును బూజింప ననువులైన ధర్మములెల్ల నతనియందు బద్ధములై యున్నవి. కావున (ధర్మయూపుఁడు) ౪౩౯. ఎవనియందర్పితములైనయజ్ఞములు సుఖమునొసఁగుచుగొప్పవియగుచున్నవో, అతఁడు (మహామఖుఁడు.) ౪౪౦. చంద్రుఁడు మొదలగు గ్రహములు నక్షత్ర తారకలతోడ ధ్రువుం డను స్థానంబున వాయుపాశములనెడి త్రాళ్లతోఁ గట్టబడియున్నవి. ఆధ్రువుఁడు జ్యోతిశ్చక్రమునుద్రిప్పుచు నక్షత్రమయమయిన శింశుమారముయొక్క పుచ్ఛమునందున్నాఁడు. ఆశింశుమారచక్రము నేమి యనఁబడును. దానియొక్క హృదయమునందు నేమివలెఁ బ్రవర్తకుఁడై విష్ణువున్నాఁడు. గాన (నక్షత్రనేమి) ౪౪౧. చంద్రరూప నక్షత్రమైనవాఁడు. (నక్షత్రి) ౪౪౨. 1. సకలకార్యసమర్థుఁడు. 2. లేకకష్టములోర్చువాఁడు. (క్షముఁడు.) ౪౪౩. సకలభూతములందు స్వస్వరూపముతో నుండువాఁడు. (క్షాముఁడు) ౪౪౪. సృష్టి మొదలగు కార్యములందుఁ జక్కఁగా ప్రవర్తించువాఁడు. (సమీహనుఁడు.) ౬౦.

యజ్ఞ ఇజ్యో మహేజ్యశ్చ క్రతు స్సత్త్రం సతాం గతిః,
సర్వదర్శీ విముక్తాత్మా సర్వజ్ఞో జ్ఞానముత్తమమ్. ౬౧

శం. భా. ౪౪౫. 1. సర్వయజ్ఞరూపత్వాత్ యజ్ఞః. 2. సర్వేషాం దేవానాం తుష్టికారకో యజ్ఞాకారేణ ప్రవర్తత ఇతివా, 'యజ్ఞోవై విష్ణుః'* ఇతి శ్రుతేః. తై. సం. ౨-౫-౫. ౪౪౬. యష్టవ్యోఽప్యయమేవేతి ఇజ్యః. 'శ్లో. యే యజన్తి మఖైః పుణ్యైర్దేవతాదీన్ పితౄనపి, ఆత్మాన మాత్మనా నిత్యం విష్ణు మేవ యజన్తి తే. ఇతి హరివంశే. ౪౪౭. సర్వాసు దేవతాసు యష్టవ్యాసు ప్రకర్షేణ యష్టవ్యో మోక్షఫల దాతృత్వాదితి మహేజ్యః. ౪౪౮. యూపః సహితోయజ్ఞః క్రతుః. ౪౪౯. 1. అసత్యైషైతి చోదనాలక్షణం సత్త్రం. 2. సతస్త్రాయత ఇతి వా. సతాం ముముక్షూణాం నాన్యాగతి రితి సతాం గతిః. ౪౫౦. సర్వేషాం ప్రాణినాం కృతాకృతం సర్వం పశ్యతి స్వాభావికేన బోధేనేతి సర్వదర్శీ. ౪౫౧. స్వభావేన విముక్త ఆత్మా యస్యేతి విముక్తశ్చాసా వాత్మా చేతివా. విముక్తాత్మా 'విముక్తశ్చ విముచ్యతే' * కఠ. ౫-౧. * ఇతి శ్రుతేః. ౪౫౨. సర్వశ్చాసౌ జ్ఞశ్చేతి. 'ఇదం సర్వం యదయమాత్మా,* బృ. ౬-౫-౭. ఇతి శ్రుతేః. ౪౫౩. జ్ఞానముత్తమ మిత్యేతత్ సవిశేషణ మేకం నామ; జ్ఞానం ప్రకృష్ట మజన్యం అనవచ్ఛిన్నం సర్వస్య సాధకతమమితి జ్ఞానముత్తమం బ్రహ్మ, 'సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ' *తై. ఉ. ౨-౧. ఇతి శ్రుతేః. ౬౧.

టీ. ౪౪౫. 1. సకల యజ్ఞస్వరూపుఁడుగాన యజ్ఞమనఁబడువాఁడు. 2. లేక సకల దేవతలకుఁ దుష్టికారకుఁడై యజ్ఞరూపముతోఁ బ్రవర్తించువాఁడు (యజ్ఞుఁడు). ౪౪౬. 1. యజింపఁదగినవాఁడును పూజింపఁదగినవాఁడును నితఁడే కాన (ఇజ్యుఁడు). ౪౪౭. పూజింపఁదగిన దేవతలతో మోక్షఫలమునొసఁగువాఁడుగాన మిగులఁ బూజింపఁదగినవాఁడు. (మహేజ్యుఁడు.) ౪౪౮. యూపముతోఁ గూడిన యజ్ఞరూపుఁడు కనుక (క్రతువు). ౪౪౯. 1. కూర్చుండుట, పొందుట, ప్రేరణచేయుట యనురూపములు గలవాఁడు. 2. లేక సజ్జనులను గాపాడువాఁడు. (సత్రుఁడు). ౪౫౦. ముముక్షువు లగువారికి వేఱుగతి లేదుగాన (సతాంగతి) యయినవాఁడు. ౪౫౧. సకలప్రాణుల మంచి చెడ్డల నన్నిటిని స్వాభావికజ్ఞానముచే నెఱుఁగువాఁడు కావున(సర్వదర్శి). ౪౫౨. 1. సర్వ భావమునసే ముక్తినొందిన యాత్మగలవాఁడు. 2. లేక విముక్తుఁడును, ఆత్మస్వరూపుఁడు నైనవాఁడు. (విముక్తాత్ముఁడు). ౪౫౩. సమస్తమైనవాఁడును; జ్ఞానియు కనుక (సర్వ జ్ఞుఁడు.) ౪౫౪. ఎవనినుండి పుట్టనిదియు, తెఱుఁగనిదియు, అన్నిటికిని ముఖ్యసాధక మైనదియు నగు నుత్తమజ్ఞానముకలుగునో అతఁడు (జ్ఞానముత్తమఁడు బ్రహ్మము) ౬౧.

సువ్రతస్సుముఖస్సూక్ష్మస్సుఘోషస్సుఖదస్సుహృత్,
మనోహరో జితక్రోధో వీరబాహు ర్విదారణః. ౬౨

శం. భా. ౪౫౫. శోభనం వ్రతమస్యేతి సువ్రతః. 'సకృదేవ ప్రపన్నాయ తవాస్మీతి చ యాచతే, అభయం సర్వథా తస్మై దదామ్యేతద్వ్రతం మమ.' *యుద్ధ. ౧౮-33 ఇతి శ్రీరామాయణే రామవచనమ్. ౪౫౬. 1. శోభనంముఖమస్యేతి సుముఖః. 'ప్రసన్నవదనం చారుపద్మపత్రాయతేక్షణమ్' *ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే. *౬-౭-౮౦.

2. వనవాససుముఖత్వాద్వా సుముఖః.

స్వపితుర్వచనం శ్రీమానభిషేకాత్పరం ప్రియమ్,
మనసా పూర్వమాసాద్య వాచా ప్రతిగృహీతవాన్.
ఇమాని తు మహారణ్యే విహృత్య నవపఞ్చ చ,
వర్షాణి పరమప్రీతః స్థాస్యామి వచనే తవ.
న వనం గన్తుకామస్య త్యజతశ్చ వసున్ధరామ్,
సర్వలోకాలిగస్యేవ మనో రామస్య వివ్యథే. * * అయోధ్యా. ౧౯-33.

ఇతిరామాయణే చ. 3. సర్వవిద్యోపదేశేన వా సుముఖః. 'యో బ్రహ్మాణం'* శ్వేతా. 6-18 ఇత్యాదిశ్రుతేః. ౪౫౭. శబ్దాదిస్థూలకారణరహితత్వాత్ శబ్దాదయో

వ్యాకాశాదీనాము త్తరో త్తర స్థూలత్వకారణాని. తదభావాత్ సూక్ష్మః. 'సర్వగతంసు సూక్ష్మమ్' * ఇతి శ్రుతేః. *ముం. ౧-౬. ౪౫౯. 1. శోభనో ఘూషో వేదాత్మ ఘోషస్యేతి. 2. మేఘగంభీర ఘూషత్వాద్వా సుఘూషః. ౪౫౯.సద్వృత్తానాం సుఖం దదాతీతి ఆసద్వృత్తానాం సుఖం ద్యతి ఖణ్డయతీతివా సుఖదః. ౪౬౦. ప్రత్యుపకార నిరపేక్షతయోపకారిత్వాత్ సుహృత్. ౪౬౧. నిరతిశయానన్దరూపత్వాత్ మనో హరతీతి మనోహరః. యోవై భూమా తత్సుఖానాల్పేసుఖమస్తి * ఇతి శ్రుతేః. ౪౬౨. జితః క్రోధోయేన సః జితక్రోధః. వేదమర్యాదాస్థాపనార్థం సురారీ న్హన్తి న తు కోపవశాదితి. ౪౬౩. త్రిదశశత్రూన్నిఘ్నన్ వేదమర్యాదాం స్థాపయన్ విక్రమశాలీ బాహురస్యేతి వీరబాహుః. ౪౬౪. అధార్మికాన్ విదారయతీతి విదారణః. ౬౭.

టీ. ౪౫౫. మేటిప్రతమగలవాడు (సువ్రతుడు). ౪౫౬. 1.చక్కనిమోము గలవాడు. 2. లేక రామావతారమున వనవాసమునకు సుముఖుడుగా (ఆంగీకరించిన వాడు). 3. లేక సర్వవిద్యోపదేశముచేత (సుముఖుడు). ౪౫౭. ఆకాశముమొదలగు స్థూలతకుఁగారణములైన పదార్థములులేనందున సూక్ష్ముఁ డైనవాఁడు. కనుక(సూక్ష్ముఁడు.) ౪౫౮. 1. మేలయిన వేదరూప మగు ధ్వనిగలవాఁడు. 2. మేఘధ్వనివలె గంభీరమైన ధ్వనిగలవాఁడు. (సుఘూషుఁడు.) ౪౫౯. 1. మంచిమనస్సుగల చెలికాండ్రకు సుఖము నొసఁగువాఁడు. 2. లేక చెడుమనస్సుగల విరోధులకుఁగల సుఖమును బోఁగొట్టువాఁడు. (సుఖదుఁడు). ౪౬౦. బదులు మేలుగోరక యెదుల కుపకారము చేయువాఁడు గనుక (సుహృత్తు). ౪౬౧. మితిమీఱిన యానందమే స్వరూపముగఁగలవాఁడు గనుక మన స్సుల హరించువాఁడు. (మనోహరుఁడు). ౪౬౨. క్రోధమును జయించినవాఁడు. (జిత క్రోధుఁడు) (వేదమునందలి ధర్మములను స్థాపించుటకై సురారులను (=అసురులను) సంహరించుచున్నాఁడు కాని కోపవశంబునఁగాదు.) ౪౬౩. దేవతలశత్రువులను సంహరించుచు వేదమర్యాదను స్థాపించుచు బలాక్రమముతో నొప్పినబాహువుగల వాఁడు. (వీరబాహువు). ౪౬౪. అధార్మికులను జీల్చువాఁడు. (విదారణుఁడు) ౬౭.

స్వాపనః స్వవశో వ్యాపీ నైకాత్మా నైకకర్మకృత్,
వత్సరో వత్సలో వత్సీ రత్నగర్భో ధనేశ్వరః. ౬౩

శం. భా. ౪౬౫. ప్రాణినః స్వీయాన్ ఆత్మసమ్మోహవిధురాన్ మాయయా సుప్తాన్ కుర్వన్ స్వాపనః.౪౬౬. స్వతన్త్రః స్వవశః, జగదుత్పత్తి స్థితిలయహేతుత్వాత్. ౪౬౭. ఆకాశవత్సర్వగతత్వాత్ వ్యాపీ. 'ఆకాశవత్సర్వగతశ్చ నిత్యః' * ఇతి

శ్రుతేః. (కారణత్వేన సర్వకార్యాణాం వ్యాపనాద్వా వ్యాపీ.) ౪౬౮. జగదుత్పత్త్యాదిషు ఆవిర్భూత నిమిత్తశక్తిభి ర్విభూతిభి రనేకధా తిష్ఠతి నైకాత్మా. ౪౬౯. జగదుత్పత్తి సంపత్తి విపత్తి ప్రభృతికర్మాణి కరోతీతి నైకకర్మకృత్. ౪౭౦. వసత్యత్రాఖిలమితి వత్సరః. ౪౭౧. భక్తస్నేహాత్వాద్వత్సలః, 'వత్సాంసాభ్యాం కామబలే' ఇతి లచ్ప్రత్యయః. ౪౭౨. 1. వత్సానాం పాలనాత్ వత్సీ. 2. జగత్పితుస్తస్యవత్సభూతాః ప్రజాఇతి వా వత్సీ. ౪౭౩. రత్నాని గర్భభూతాని అస్యేతిసముద్రః రత్నగర్భః. ౪౭౪. ధనానామీశ్వరః ధనేశ్వరః. ౬౩.

టీ. ౪౬౫. ప్రజలను దనమాయచే నాత్మజ్ఞానశూన్యులనుగఁ జేయువాఁడు. (స్వాపనుఁడు.) ౪౬౬. జగత్తుయొక్కయుత్పత్తి స్థితి లయములకుఁ గారణ మైన స్వతంత్రుఁడు గావున (స్వవశుఁడు.) ౪౬౭. ఆకాశమువలె నన్నిట నుండువాఁడు గాన (వ్యాపి). ౪౬౮. జగత్తుయొక్క ఉత్పత్తిమొదలగు కార్యములందుఁ బెక్కువిభూతులతోఁ బెక్కుతెఱఁగుల నుండువాఁడు. (నైకాత్ముఁడు). ౪౬౯ జగత్తుయొక్కయుత్పత్తి స్థితిలయములు మొదలగు కర్మలను జేయువాఁడు గానఁ బెక్కుకర్మలనొనర్చువాఁడు. (నైకకర్మకృత్తు). ౪౭౦. అంతయు నితనియం దుండు గాన వత్సరుఁడు. ౪౭౧. భక్తులందు బ్రేమగలవాఁడుగాన (వత్సలుఁడు). ౪౭౨. 1. కృష్ణావతారమునందు వత్సములను (దూడలను) బాలించుటవలన (వత్సి). 2 లేక జగత్తునకుఁ దండ్రియైన యాభగవంతునకుఁ బ్రజలుదూడలవంటివారు గాన (వత్సి). ౪౭౩. రత్నములు ఇతనికి గర్భభూతములైనవి. కనుక సముద్రరూపుఁడైనవాఁడు. (రత్నగర్భుఁడు.) ౪౭౪. ధనములకు నీశ్వరుఁడు (ధనేశ్వరుఁడు.) ౬౩.

ధర్మగు బ్ధర్మకృ ద్ధర్మీ సదస త్క్షరమక్షరమ్,
అవిజ్ఞాతా సహస్రాంశు ర్విధాతా కృతలక్షణః. ౬౪

శం. భా. ౪౭౫. ధర్మం గోపాయతీతి ధర్మగుప్, 'ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సమ్భవామి యుగేయుగే.' * ౪. ౮. భగవద్వచనాత్. ౪౭౬. ధర్మాధర్మవిహీనోఽపిధర్మమర్యాదావస్థాపనార్థం ధర్మమేవ కరోతీతి ధర్మకృత్. ౪౭౭. ధర్మాన్ధారయతీతి *ధర్మీ. * 'ధర్మాచారతయా' 'ధర్మాధారతయా' ఇత్యపి పాఠా. ౪౭౮. అవితథం పరం బ్రహ్మ సత్, 'సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్' * ఇతి శ్రుతేః. ౪౭౯. అపరం బ్రహ్మ * ఛాం. ౬. ౧. అసత్, 'వాచారమ్భణం వికారో నామధేయమ్. * ౬-౧. ఇతి శ్రుతేః. ౪౮౦. సర్వాణి భూతాని క్షరమ్. ౪౮౧. కూటస్థః అక్షరః.

ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే క్షరశ్చాక్షర ఏవ చ,

ఋరుః సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే. *౧౫౯-౧౬౦

ఇతి భగవద్వచనాత్. ౪౮౭. ఆత్మని కర్తృత్వాదివికల్పజ్ఞానం కల్పి మితి కర్వాసనాకుణితో జీవో విజ్ఞాతా. తద్విలక్షణో విష్ణుః అవిజ్ఞాతా. ౪౮౩. ఆదిత్యాది గతాఅంశవోఽస్యేత్యయమేవ ముఖ్యుః సహస్రాంశుః, యేన సూర్యస్తపతి తేజసేద్ధః *ఇతిశ్రుతేః. 'యదాదిత్యగతం తేజ' *తై. బ్రా. 3. ౧౨. ౯. భగ. ౧౫-౧౭. ఇతి స్మృతేశ్చ. ౪౮౪. విశేషేణ శేషదిగ్గజభూధరాన్ సర్వభూతానాం ధాతృన్ దధాతీతి విధాతా. ౪౮౫. 1. నిత్యనిమ్నన్నచైతన్యరూపత్వాత్ కృతలక్షణుః. 2.కృతాని లక్షణాని శాస్త్రాణ్యనేనేతివా. వేదాః శాస్త్రాణి విజ్ఞానమేతత్సర్వం జనార్దనాత్, ఇత్యత్రైవవక్ష్యతి. 3. సజాతీయవిజాతీయ వ్యవచ్ఛేదకం లక్షణం సర్వభావానాం కృతమనేనేతివా. 4. ఆత్మనుః శ్రీవత్సలక్షణం వక్షసి లేన కృత మితివా కృతలక్షణుః. ౬౪.

టీ. ౪౭౫. ధర్మమును సంరక్షించువాఁడు. (ధర్మగుపుఁడు.) ౪౭౬. తాను ధర్మము అధర్మములేనివాఁడయ్యు ధర్మమర్యాదను నిల్పుటకై ధర్మమునే యాచరించు వాఁడు. (ధర్మకృత్తు.) ౪౭౭. ధర్మమును ధరించువాఁడు గాన (ధర్మీ.) ౪౭౮. నిత్యమయిన పరబ్రహ్మము (సత్తు.) ౪౭౯. అపరబ్రహ్మము అసత్తు. లేక బ్రహ్మకంటె నన్యము (అసత్తు.) ౪౮౦. సకలభూతస్వరూపుఁడు (ఋరుఁడు.) ౪౮౧. కూటస్థుఁడు. (అక్షరము.) ౪౮౨. 1. తనయందు 'కర్తృత్వాదివికల్పవిజ్ఞానము కల్పితము గాన నావాసనతోఁ గప్పఁబడిన జీవుఁడు విజ్ఞాత యనఁబడును. అట్టి జీవునికంటె విలక్షణుఁడు (అవిజ్ఞాత) యనఁబడును. ౪౮౩. ఆదిత్యాదులం దున్న కిరణములు వీనివే కాన ముఖ్యుఁడౌటచేత నితఁడు సహస్రాంశువు, అనఁబడును. ౪౮౪. శేషుఁడు, దిగ్గజములు, పర్వతములు మొదలగు ప్రపంచాధారవస్తువులను జేయువాఁడు. (విధాత.) ౪౮౫. 1. ఎల్లప్పుడు నుండెడు జ్ఞానస్వరూపుఁడు గాన నితఁడు (కృతలక్షణుఁ డనఁబడును) 2. లేక సజాతీయము, విజాతీయము అను భేదముఁదెలుపునట్టి భేద మితనిచేతనే కల్పితముగానఁ గృతలక్షణుఁ డని చెప్పవచ్చును. 3. లేక శాస్త్రములెల్ల రచించినవాఁడు గానఁ గృతలక్షణుఁడు. 4. లేక శ్రీవత్స మనెడి మచ్చను దాల్చినవాఁడు గాన కృతలక్షణుఁడు. ౬౪.

గభస్తినేమిః సత్త్వస్థుః సింహో భూతమహేశ్వరః,
ఆదిదేవో మహాదేవో దేవేశో దేవభృద్గురుః. ౬౫

శం. భా. ౪౮౬. గభస్తిచక్రస్య మధ్యే సూర్యాత్మనా స్థిత ఇతి గభస్తినేమిః. ౪౮౭ సత్త్వంగుణంప్రకాశకం ప్రాధాన్యేనాధితిష్ఠతీతి, సర్వప్రాణిషు తిష్ఠతీతి వా సత్త్వస్థుః. ౪౮౮. 1.విక్రమశాలిత్వాత్ సింహవత్ సింహుః. 2. నృశబ్దలో పేన సత్య

భామా భామా' ఇతి వద్యా పింవాఃి. ౪౯౯. భూతానాం మహానీశ్వరో, భూతేన సత్యేన స ఏవపరమో మహానీశ్వర ఇతివా భూతమహేశ్వరఃి. ౪౯౦. సర్వభూతా న్యాదీయన్తేఽనేనేతి ఆదిఃి, ఆదిశ్చాసా దేవశ్చేతి ఆదిదేవఃి. ౪౯౧. సర్వాన్ భావాన్ పరిత్యజ్య ఆత్మజ్ఞానయోగైశ్వర్యే మహతి మహీయతే, తస్మాదుచ్యతే మహాదేవఃి. ౪౯౨. ప్రధాన్యేన దేవానామితోదేవేశఃి. ౪౯౩. దేవాన్ బిభర్తీతిదేవభృత్ శక్రఃి, తస్యాపి శాసితేతి దేవభృద్గురుఃి. దేవానాం భరణాత్ సర్వవిద్యానాం చ నిగరణాద్వా దేవభృద్గురుఃి. ఓగి.

టీ. ౪౯౬. కిరణచక్రముయొక్క మధ్యమందు సూర్యరూపముతో నుండువాఁడు. (గభస్తినేమి). ౪౯౭. 1. ప్రకాశకమైన సత్త్వగుణమునే ముఖ్యముగా నవలంబించినవాఁడు. 2. సకల జీవరాసులందు నుండువాఁడు. (సత్త్వస్థుఁడు.) ౪౯౮. 1. పరాక్రమశాలి యగుటవలన సింహమువంటివాఁడు గాన (సింహుఁడు). 2. లేక నరులలో సింహుఁడు=(శ్రేష్ఠుఁడు) గాన నృసింహుఁడు. (సత్యభామను 'సత్య' అని చేర్చక 'భామ'యన్నట్లు ఇచట 'నృ' అని మొదటఁజేర్చక 'సింహుఁడు' అనఁబడినది.) ౪౯౯. 1. భూతములకెల్ల గొప్ప ప్రభువు. 2. నిక్కముగా గొప్పప్రభువు. (తక్కినవారు బూటకపుఁ బ్రభువు లని భావము.) (భూతమహేశ్వరుఁడు). ౫౦. సకలజీవరాసులను దనలోనికిఁ జేర్చుకొను గొప్పప్రభువు (ఆదిదేవుడు). ౫౧. సకలపదార్థములఁ బాసి గొప్పదగు యాత్మజ్ఞానయోగైశ్వర్యమునందుఁ బూజింపఁబడుచు నుండువాఁడు.. (మహాదేవుఁడు). ౫౨. దేవతలకు ముఖ్యముగాఁ బ్రభువు. (దేవేశుఁడు). ౫౩. 1. వేల్పులకు జేఁదగు నింద్రునకుఁగూడఁ బాలకుఁడు. 2. దేవతలను భరించుటవలనఁ గాని, సకలవిద్యలను వెలిబుచ్చుటవలనఁగాని (దేవభృద్గురువు). ఓగి.

ఉత్తరో గోపతి ర్గోప్తా జ్ఞానగమ్యఃి పురాతనఃి,
శరీరభూతభృద్భోక్తా కపీన్ద్రో భూరిదక్షిణఃి. ౬౬

శం. భా. ౪౯౪. జన్మసంసారబంధనాదుత్తరతీతి ఉత్తరఃి. 2. సర్వోత్కృష్ట ఇతివా. 'విశ్వస్తా దిన్ద్రఉత్తరఃి' * ఇతిశ్రుతేఃి. ౪౯౫. * ఋక్సం. ౧౦-౪౬-౧. 1. గవాం పాలనా ద్గోపవేషధరో గోపతిఃి. 2. గార్హ్మీ, తస్యాఃి పతిత్వాద్వా. ౪౯౬. సమస్తభూతాని పాలయన్ రక్షన్ జగతఇతిగోప్తా. ౪౯౭. న కర్మణా నజ్ఞానకర్మభ్యాం వా గమ్యతే, కిన్తు జ్ఞానేన గమ్యతఇతి జ్ఞానగమ్యఃి. ౪౯౮. కాలేనాపరిచ్ఛిన్నత్వాత్ పురా భవతీతి పురాతనఃి. ౪౯౯. శరీరారమ్భకభూతానాం భరణాత్ ప్రాణ

భూపధరః శరీరభూతభృత్. ౫౦౦. 1. పాలకత్వాత్ భోక్తా. 2. పరమానన్దసన్దోహ సమ్భోగాద్వా భోక్తా.

ఇతినామ్నాం పఞ్చమం శతం వివృతమ్.

---

౫౦౧. 1. కపిశ్చాసావిన్ద్రశ్చేతి కపిర్వరాహః, వారాహం వపురాస్థితః కపీన్ద్రః. 2. కపీనాం వానరాణామిన్ద్రః కపీన్ద్రో రాఘవో వా. ౫౦౨. భూరయో బహ్వ్యః యజ్ఞదక్షిణాః ధర్మమర్యాదాం దర్శయతో యజ్ఞం కుర్వతో విద్వన్తఇతి భూరి దక్షిణః. ౬౬.

టీ. ౪౯౪. 1. జన్మమునుండియు, సంసారమునుండియుఁ దరింపఁజేయువాఁడు. 2. లేక అందఱకు మేలయినవాఁడు. (ఉత్తరుఁడు). ౪౯౫. 1. ఆవులను బాలించునప్పుడు గొల్లరూపు దాల్చినవాఁడు. 2. లేక గోవు - భూమి; వానికిఁ బతి. (గోపతి) సకలభూతములను సంరక్షించువాఁడు గాన (గోప్త). ౪౯౭. 1. కర్మ చేఁగాని, జ్ఞాన కర్మలచేఁ గాని కాక జ్ఞానముచేతనే పొందఁదగినవాఁడు. (జ్ఞానగమ్యుఁడు). ౪౯౮. కాలముచే వేఱుచేయఁబడనివాఁడు గాన ముందుకాలమునను నుండువాఁడు (పురాతనుఁడు). ౪౯౯). శరీరమును గలిగించు భూతములను ధరించుటవలనఁ బ్రాణరూపమును ధరించువాఁడు (శరీరభూతభృత్తు). ౫౦౦. 1. పాలకత్వమువలన. 2 లేక పరమానందరాశి ననుభవించువాఁడు (భోక్త).

విదవనూఱు ముగిసినది.

---

౫౦౧. 1. కపి యనఁగా వరాహము. ఆదివరాహరూపము నొందినవాఁడు. 2. లేక కోఁతులకు జేఁడయిన రాముఁడు (కపీంద్రుఁడు.) ౫౦౨. ధర్మమర్యాదను జూపుటకై యాగము లొనర్చు నీలని యాగములందుఁ బెక్కు దక్షిణ లొసఁగంబడుచున్నవి కాన (భూరిదక్షిణుఁడు). ౬౬.

సోమపోఽమృతపః సోమః పురుజి త్పురుసత్తమః,
వినయో జయః సత్యసన్ధో దాశార్హ్వః సాత్వతాంపతిః. ౬౭

శం. భా. ౫౦౩. 1. సోమం పిబతి సర్వయజ్ఞేషు యష్టవ్యదేవతారూపేణేతి సోమపః 2. ధర్మమర్యాదాం దర్శయన్ యజమానరూపేణ వా సోమపః. ౫౦౪. 1. స్వాత్మామృతరసం పిబన్ అమృతపః. 2. అసురైః హ్రియమాణమమృతం రక్షిత్వా

దేవాన్ పాయయిత్వా స్వయమప్యపిబదితి వా. ౫౦౫. 1. సోమరూపేణౌషధీః పోష యన్ సోమః. 2. ఉమయా సహితః శివో వా. + ౫౦౬. పురూన్ బహూన్ జయతీతి పురుజిత్. ౫౦౭. విశ్వరూపత్వాత్ పురుః, ఉత్కృష్టత్వాత్ సత్తమః, పురుశ్చాసౌ సత్తమశ్చేతి పురుసత్తమః. ౫౦౮. వినయం దణ్డం కరోతి దుష్టానామితి వినయః. ౫౦౯. సమస్తాని భూతాని జయతీతి జయః. ౫౧౦. సత్యా సంధా సంకల్పో యస్యేతి సత్య సంధః. 'సత్యసఙ్కల్పః' * ఇతి శ్రుతేః. * ఛాం. ౮-౧-౫. ౫౧౧. దాశో దానం తదర్హతీతి దాశార్హః. 2. దాశార్హకులోద్భవా ద్వా. ౫౧౨. సాత్వతం నామ తంత్రం 'తత్కరోతి తదాచష్టే' ఇతి ణిచికృతే క్విప్ప్రత్యయే ణిలోపే చ కృతే పదం సాత్వత్, తేషాంపతిః యోగక్షేమకరఇతి సాత్వతాంపతిః. ౬౭.

టీ. ౫౦౩. 1. సకలయాగములందు పూజింపఁదగిన దేవతారూపములో సోమ పానము చేయువాఁడు. 2. లేక ధర్మమర్యాదను దెలుపుచుఁ దాను యాగముచేయుచు సోమరసమును బానముచేసినవాఁడు. (సోమపుఁడు). ౫౦౪. 1. స్వాత్మామృత రస మును బానముచేసినవాఁడు. 2. లేక అసురులు గొంపోవుచున్న యమృతమును వారి నుండి గైకొని దేవతలచేఁ ద్రావించి దానును దానిని బానముచేసెనుగాన (నమృతపుఁడు). ౫౦౫. 1. సోమరూపమున నోషధులను గాపాడువాఁడు. 2. లేక ఉమ = పార్వతి దానితోఁగూడిన పరమశివరూపుఁడు. (సోముఁడు). ౫౦౬. పెక్కండ్రను జయించిన వాఁడు. (పురుజిత్తు). ౫౦౭. విశ్వరూపుఁడును, గొప్పవాఁడును నైనవాఁడు. (పురు సత్తముఁడు). ౫౦౮. దుష్టులకు శిక్షచేయువాఁడు. (వినయుఁడు). ౫౦౯. సకల భూత ములను జయించినవాఁడు. (జయుఁడు). ౫౧౦. తప్పనిప్రతినకలవాఁడు. (సత్యసంధుఁడు) సంకల్పించినది తప్పక చేయువాఁడు. ౫౧౧. 1. దానమునకుఁ దగినవాఁడు. 2. లేక కృష్ణావతారమున దాశార్హకులమునఁ బుట్టినవాఁడు. (దాశార్హుఁడు). ౫౧౨. సాత్వతు లకు యోగక్షేమములను జేయువాఁడు. (సాత్వతాంపతి). ౬౭.

జీవో వినయితా సాక్షీ ముకున్దోఽమితవిక్రమః,
అమ్భోనిధిరనన్తాత్మా మహోదధిశయోఽన్తకః. ౬౮

శం. భా. ౫౧౩. 1. ప్రాణాన్ క్షేత్రజ్ఞరూపేణ ధారయన్ జీవ ఉచ్యతే. ౫౧౪. వినయిత్వం వినయితాం చ సాక్షాత్పశ్యతి ప్రజానామితి వినయితా సాక్షీ. 2. అథవా, నయతేర్గతివాచినో రూపం వినయితా. అసాక్షీ అసాక్షాద్ద్రష్టా, ఆత్మాతి రిక్తం వస్తు నపశ్యతీత్యర్థః. ౫౧౫. 1. ముక్తిం దదాతీతి ముకున్దః పృషోదరాదిత్వా

+సహితో వా ఇత్యపిపాఠః.

త్సానుక్వమ్. 2. అక్షరసామ్యా న్నిరుక్తివచనాత్ నైరుక్తానాం ముకున్దఇతి నిరుక్తిః. ౫౧౬. అమితా అపరిచ్ఛిన్నా విక్రమా స్త్రయః పాదవిక్షేపా అస్య, అమితం విక్రమణం శౌర్యమస్యేతి వా అమితవిక్రమః. ౫౧౭. 1. అంభాంసి దేవాదయోఽస్మిన్ నిధీయన్త ఇతి అమ్భోనిధిః, 'తానివా ఏతాని చతస్ర్యంభాంసి, దేవా మనుష్యాః పితరోఽసురాః, * ఇతి శ్రుతేః. 2. సాగరోవా. తై. బ్రా ౩-3-౮. 'సరసా మస్మి సాగరః.' * ఇతి భగవద్వచనాత్. * ౧౦-౭౪. ౫౧౮. దేశతః కాలతో వస్తుతశ్చా పరిచ్ఛిన్నత్వాత్ ఆనన్తాత్మా. ౫౧౯. సంహృత్య సర్వభూతాన్యేకార్ణవం జగత్కృత్వాఽధిశేతే ఇతి మహోదధిశయః. ౫౨౦. అన్తం కరోతి భూతానా మితి అన్తకః. 'తత్కరోతి తదాచష్టే' ఇతి ణిచి ణ్వులి ఆకాదేశః. ౬౮.

టీ. ౫౧౩. ప్రాణములను తేజోరూపముతో ధరించియుండువాడు (జీవుడు). ౫౧౪. 1. వినయుత అనగా అడగుట. ప్రజలయొక్క యడుగుటకు సాక్షిగా నుండువాడు. 2. వినయితా=సంచరించువాడు. ఆసాక్షి=తనకంటె వేఱురూపమును జూడని వాడు (వినయితాసాక్షి). ౫౧౫. 1. ముక్తిని=మోక్షమును ఇచ్చువాడు. (ముకుందుడు). ౫౧౬. 1. పొలవవీలుగాని మూడడుగులిడుటగలవాడు. 2. లేక మేరలేని శౌర్యముగలవాడు. (అమితవిక్రముడు). ౫౧౭. 1. దేవాదుల కునికిపట్టయినవాడు. 2. లేక సముద్రరూపుడు (అంభోనిధి). ౫౧౮. 1. దేశముచేగాని, కాలముచేగాని, వస్తువుచేగాని వేఱుచేయఁబడని స్వరూపముగలవాడు గాన (అనంతాత్మ). ౫౧౯. సకల భూతములను సంహరించి భూమిసంకటిని జలమయము గావించి క్షీరసముద్రమున వటపత్రశాయి యై యుండువాడు. (మహోదధిశయుడు). ౫౨౦. సకలభూతములను నాశముగావించువాడు. (అంతకుడు). ౬౮.

అజో మహార్హ: స్వాభావ్యో జితామిత్రః ప్రమోదనః,
ఆనన్దో నన్దనోఽనన్దః సత్యధర్మా త్రివిక్రమః. ౬౯

శం. భా. ౫౨౧. ఆదివిష్ణోరజాయత ఇతి శ్రుతేః అజః. ౫౨౨. మహాపూజా, తదర్హత్వాత్ మహార్హః. ౫౨౩. స్వభావేనైవాభావ్య నిత్యనిష్పన్నస్వరూపత్వాత్ ఇతి స్వాభావ్యః. ౫౨౪. జితాః అమిత్రా అన్తర్వర్తినో రాగద్వేషాదయో బాహ్యాశ్చ రావణకుమ్భకర్ణశిశుపాలాదయోయేనాసౌ జితామిత్రః. ౫౨౫. స్వాత్మామృత రసాస్వాదాన్నిత్యం ప్రమోదతే, ధ్యాయినాం ధ్యానమాత్రేణ ప్రమోదం కరోతీతి చ ప్రమోదనః. ౫౨౬. ఆనందః స్వరూపమస్యేత్యానన్దః. 'ఏతస్యైవానన్దస్యాన్యాని భూతానిమాత్రా ముపజీవన్తి.' బృ. ౬-3-౩౨. * ఇతిశ్రుతేః. ౫౨౭. నన్దయతీతి

నన్దనః. ౫౨౮. సర్వాభిరుపపత్తిభిః సమృద్ధిః నన్దః సుఖం వైషయికం నాస్య విద్యత ఇతి అనన్దః. 'యో వై భూమా తత్సుఖం నాల్పే సుఖమస్తి' * ఇతి శ్రుతేః. * ఛా. ౭-౨౩. ౫౨౯. సత్యా ధర్మజ్ఞానాదయోఽస్యేతి సత్యధర్మా. ౫౩౦ త్రయో విక్రమా స్త్రిషు లోకేషు క్రాన్తా యస్యస త్రివిక్రమః. 'త్రీణి పదానివిచక్రమే' * తై. బ్రా. ౨-౮-౬. ఇతి శ్రుతేః; త్రయోలోకాః క్రాన్తాయేనేతివా త్రివిక్రమః త్రిరిత్యేవ త్రయో లోకాః కీర్తితా మునిసత్తమైః, క్రమసేతాంస్త్రిధా సర్వాన్ త్రివిక్రమోఽసి జనార్దన. * ౨౭౯-౫౦. ఇతి హరివంశే. ౬౯.

టీ. అనఁగా విష్ణువు. అతనివలనఁ బుట్టినవాఁడు (అజుఁడు) మన్మథుఁడు. ౫౨౭. భూజకుఁదగినవాఁడు (మహోర్వుఁడు). ౫౨౩. ఎల్లప్పుడు తనంతట నిండిన రూపు గల వాఁడు (స్వాభావ్యుఁడు)౫౨౪. రాగద్వేషాదు లగు లోపలి శత్రువులను, రావణకుంభ కర్ణశిశుపాలాదు లగు వెలుపలి శత్రువులను జయించినవాఁడు (జితామిత్రుఁడు)౫౨౫. స్వాత్మామృతరసమును గ్రోలుటవలన నెల్లపుడు సంతసించువాఁడు (ప్రమోదనుఁడు). ౫౨౬. ఆనందమే రూపముగఁగలవాఁడు (ఆనందుఁడు) ౫౨౭. సంతోషపెట్టువాఁడు (నందనుఁడు) ౫౨౮. అన్ని వస్తువులతో నిండినవాఁడు. లేక శబ్దాదివిషయములవలనఁ గలుగు సుఖములేనివాఁడు (ఆనందుఁడు) ౫౨౯. సత్యము లయిన ధర్మము, జ్ఞానము మొదలగు గుణములుగలవాఁడు (సత్యధర్ముఁడు). ౫౩౦. 1. మూఁడులోకములందు వ్యాపించిన మూఁడడుగులుగలవాఁడు. 2. లేక భూమ్యాకాశపాతాళములను గొలిచిన మూఁడడుగులుగలవాఁడు (త్రివిక్రముఁడు.)౬౯.

మహర్షిః కపిలాచార్యః కృతజ్ఞో మేదినీపతిః,
త్రిపద స్త్రిదశాధ్యక్షో మహాశృఙ్గః కృతా న్తకృత్. ౭౦

శం. భా. ౫౩౧. మహర్షిః కపిలాచార్యః ఇతి సవిశేషణమేకంనామ. మహాం శ్చాసావృషిశ్చేతిమహర్షిః, కృత్స్నస్య వేదస్య దర్శనాత్ .అన్యేతు వేదైకదేశదర్శనాత్ ఋషయః. కపిలశ్చాసౌ సాంఖ్యస్య శుద్ధతత్త్వవిజ్ఞానస్యాచార్యశ్చేతి కపిలాచార్యః. "శుద్ధాత్మతత్త్వవిజ్ఞానం సాంఖ్య మిత్యభిధీయతే." ఇతి వ్యాసస్మృతేఃఋషిం ప్రసూతం కపిలం మహాన్తం' *ఇతి శ్రుతేశ్చ.సిద్ధానాం కపిలోమునిః.*భ. గీ. ౧౦.౨౬. ఇతి స్మృతేశ్చ.౫౩౨.కృతం=కార్యంజగత్, జ్ఞఃఆత్మాకృతంచ తత్ జ్ఞశ్చేతి కృతజ్ఞః.౫౩౩. మేదిన్యాః భూమ్యాఃపతిః మేదినీపతిః. ౫౩౪. త్రీణిపదాన్యస్యేతి త్రిపదః. 'త్రీణి పదావిచక్రమే † ఇతి తై. బ్రా. ౨-౮-౬ శ్రుతేః. ౫౩౫. గుణావేశేన సఞ్జాతా స్తిస్రోదశా అవస్థా జాగ్రదాదయ స్తాసాం మధ్యస్థ ఇతి త్రిదశాధ్యక్షః,౫౩౬.మన్మన్య

రూపీ మహాతిశృఙ్గే ప్రలయామ్భోధౌ నావం బద్ధ్వాచిక్రీడ ఇతి మహాశృఙ్గః. ౫౩౭. 1. కృతస్యాన్తం సంహారం కరోతీతి. 2. కృతాన్తం మృత్యుం కృన్తతీతివా కృతాన్త కృత్. ౭౦.

టీ. ౫౩౦. 'మహర్షిః కపిలాచార్యః' అని యొకటేపేరు. వేదమంతటిని నెఱిఁగినవాఁడు గనుక మహర్షి. తక్కినవారొక్క వేదమునే యెఱిఁగినవారు గాన ఋషులు. (మహర్షి కపిలాచార్యుఁడు) ౫౩౧. కపిలుఁడును శుద్ధమైన బ్రహ్మజ్ఞానమునకు నాచార్యుఁడును నైనవాఁడు. ౫౩౨. కృత మనఁగా జగత్తు, జ్ఞుఁడు అనఁగా నాత్మజగద్రూపుఁడును, నాత్మరూపుఁడు నైనవాఁడు (కృతజ్ఞుఁడు). ౫౩౩. భూమికిఁబతి (మేదినీపతి) ౫౩౪. మూఁడడుగులు మెట్టినవాఁడు (త్రిపదుఁడు) ౫౩౫. త్రిగుణములు పూనియున్నందున మూఁడవస్థలకుఁ బ్రభువు. (త్రిదశాధ్యక్షుఁడు.) ౫౩౬. మత్స్యరూపియై ప్రలయసముద్రమునందు గొప్పతొమ్మునకు నావనుగట్టి విహరించినవాఁడు (మహాశృంగుఁడు) ౫౩౭. 1. జగత్తునకు నాశము గలిగించినవాఁడు, 2. లేక మృత్యువును బోఁగొట్టినవాఁడు. (కృతాంతకృత్తు) ౭౦.

మహావరాహో గోవింద స్సుషేణః కనకాఙ్గదీ,
గుహ్యో గభీరో గహనో గుప్తశ్చక్రగదాధరః. ౭౧

శం. భా. ౫౩౮. మహాంశ్చాసౌ వరాహశ్చేతి మహావరాహః. ౫౩౯. గోభిర్వాణీభిః విందతే, వేత్తివేదాన్తవాక్యైరితివా, గోవిన్దః. 'గోభిరేవ యతో వేద్యో గోవిన్దః సముదాహృతః' ఇతి శ్రీవిష్ణుతిలకే. ౫౪౦. శోభనా సేనా గణాస్యేతి యస్యేతి సుషేణః. ౫౪౧. కనకమయాన్యఙ్గదాని అస్యేతి కనకాఙ్గదీ. రహస్యోపనిషద్వేద్యత్వాద్గుహాయాం హృదయాకాశే నిహిత ఇతివా గుహ్యః ౫౪౩. జ్ఞానైశ్వర్య బలవీర్యాదిభి ర్గమ్భీరో గభీరః. ౫౪౪. 1. దుష్ప్రవేశత్వాత్ గహనః. 2. అవస్థాత్రయభావాభావసాక్షిత్వాత్ * గహనోవా. ౫౪౫. వాఙ్మనసాగోచరత్వాత్ గుప్తః. 'ఏషసర్వేషు భూతేషు గూఢోత్మా న ప్రకాశతే' * ఇతి కఠ. 3-౧౨. శ్రుతేః. మనస్తత్త్వాత్మకం చక్రం బుద్ధితత్త్వాత్మికాం గదామ్.
ధారయఞ్లోకరక్షార్థ ముక్తశ్చక్రగదాధరః. ఇతి. ౭౧

టీ. ౫౩౮. గొప్పవాఁడును వరాహరూపుఁడునైనవాఁడు, (మహావరాహుఁడు.) ౫౩౯. వాక్కులచేఁగాని, వేదాన్తవాక్యములచేఁగాని పొందఁబడువాఁడు లేక యెఱుఁగఁబడువాఁడు. (గోవిందుఁడు). ౫౪౦. గణరూపమైన మేటిసేనగలవాఁడు (సుషేణుఁడు). ౫౪౧. బంగారుమయములైన భుజకీర్తులుగలవాఁడు. (కనకాంగది). ౫౪౩.

* 'త్రయరహితత్వాత్' ఇత్యపి పాఠః.

1. రహస్యములైన యుపనిషత్తులచే నెఱుఁగఁ దగినవాఁడు. 2. లేక హృదయాకాశ మనెడి గుహయం దుంపఁబడినవాఁడు. (గుహ్యుఁడు) ౫౪3. జ్ఞానము, ఐశ్వర్యము, బలము, వీర్యము మొదలగువానిచే లోఁతైనవాఁడు కనుక (గభీరుఁడు). ౫౪౪. 1. చొఱనలవికానివాఁడు. 2.లేక మూఁడవస్థలయందుఁ గలిమిలేములకు సాక్షియైనవాఁడు. (గహనుఁడు) ౫౪౫. వాక్కులకు మనస్సునకు గోచరుఁడుకానివాఁడు (గుహ్యుఁడు) ౫౪౬ మనస్తత్త్వమనెడి చక్రమును, బుద్ధితత్త్వమనెడి గదను లోకరక్షణార్థము ధరించినవాఁడు. (చక్రగదాధరుఁడు.) 2౧.

వేధా స్సాన్వఙ్గోఽజితః కృష్ణో దృఢ స్సఙ్కర్షణోఽచ్యుతః,
వరుణో వారుణోవృక్షః పుష్కరాక్షో మహామనాః. 2౨

శం. భా. ౫౪2. విదధాతి సృజతీతి విధాతా వేధాః. పృషోదరాదిత్వాత్సాధుత్వమ్. ౫౪౪ స్వయమేవకార్యస్యకరణే అఙ్గం సహకారీతిస్వాఙ్గః. ౫౪౬. నకేనాప్యవతారేషు జిత ఇతి అజితః. ౫౫౦ కృష్ణద్వైపాయనః కృష్ణద్వైపాయనం వ్యాసం విద్ధినారాయణం ప్రభుమ్, కోన్యస్యః పుండరీకాక్షాన్మహాభారత కృదృవేత్. * ఇతి * 3-౪-౫. విష్ణుపురాణ వచనాత్. ౫౫౧. స్వరూపసామర్థ్యాదేః ప్రచ్యుత్యభావాత్ దృఢః. ౫౫౨. సంహారసమయే యుగపత్ప్రజాః సంకర్షతీతి సంకర్షణః. నచోక్తేతి స్వరూపాదిత్యచ్యుతః, సంకర్షణోఽచ్యుత ఇతి నామైకంసవిశేషణమ్. ౫౫3. స్వరశ్మీనాం సంవరణాత్సాయంగతః సూర్యోవరుణః. 'ఇమం మేవరుణ శ్రుధీహవమ్' * తై. సం. ౨-౧-౧౧. ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. (వరుణో యాదసామహమితి భగవద్వచనాత్). ౫౫౪. వరుణస్యాపత్యం వసిష్ఠోఽగస్త్యోవా వారుణిః. ౫౫౫. వృక్ష ఇవాచలతయా స్థిత ఇతి వృక్షః. 'వృక్షఇవస్తబ్ధోదివితిష్ఠత్యేకః.' ఇతి శ్రుతేః. యాజ్ఞిక్యు. ౧౭. ౫౫౬. 1. వ్యాప్త్యర్థాదక్షతేర్ధాతోః పుష్కరోపపదాదణ్ప్రత్యయే పుష్కరాక్షః. 2. హృదయపుండరీకే చిన్తితః చిత్ స్వరూపేణ ప్రకాశత ఇతివా పుష్కరాక్షః. ౫౫౭. సృష్టి స్థిత్యన్తకర్మాణి మనసైవ కరోతీతి మహామనాః. 'మనసైవ జగత్సృష్టిం సంహారం చ కరోత్యయః.' ఇతి విష్ణుపురాణే. 2౨.

టీ. ౫౪౭. సృష్టిచేయువాఁడు (వేధ) ౫౪౮. కార్యరూపమగు జగత్తును జేయఁదానే సాధనమైనవాఁడు. (స్వాంగుఁడు). ౫౪౯. అవతారములందు ఎవరిచేతను గెల్వఁబడనివాఁడు, (అజితుఁడు). ౫౫౦. కృష్ణద్వైపాయన స్వరూపుఁడు, (కృష్ణుఁడు) ౫౫౧. తనస్వరూపసామర్థ్యాదులనుండి జాఱిపోనివాఁడు, (దృఢుఁడు) ౫౫౨. సంహార సమయమందొక్కమాటుగా జనులను దనలోనికి లాగుకొనువాఁడు. లేక స్వస్వరూపము నుండి నశింపనివాఁడు. 'సంకర్షణోఽచ్యుతః' అని యొకేనామము. (సంకర్షణాచ్యు

గుఁడు) ౫౫౩. సాయంకాలమునఁ దనకిరణములను దనలోనికి లాగుకొనుటవలన సూర్యునికే వరుణుఁడనిపేరు. కనుక (వరుణుఁడు). ౫౫౪. వరుణుని పుత్రుఁడయిన యగస్త్యుఁడుగాని, వసిష్ఠుఁడు గాని, వారుణుఁడు ఆరూపుఁడు కనుక (వారుణుఁడు). ౫౫౫. చెట్టువలెఁ గదలనివాఁడు, (వృక్షుఁడు.) ౫౫౬. 1. తామరవలె అంతట వ్యాపించువాఁడు. 2. లేక హృదయకమలమందు ధ్యానింపఁబడినవాఁడయి స్వస్వరూపముతోఁ బ్రకాశించువాఁడు, (పుష్కరాక్షుఁడు) ౫౫౭. సృష్టి స్థితిసంహారములనెడి కార్యములను మనసుతోనే చేయువాఁడు (కనుక మహామనుఁడు). ౭౨

భగవాన్ భగహాఽఽనన్దీ వనమాలీ హలాయుధః,
ఆదిత్యో జ్యోతిరాదిత్య స్సహిష్ణు ర్గతిసత్తమః. ౭౩

౫౫౮. ఐశ్వర్యస్యసమగ్రస్య ధర స్యయశసః శ్రియః, వైరాగ్యస్యచ మోక్ష స్యషణ్ణాం భగఇతీరణా; సోఽస్యాస్తీతి భగవాన్. ఉత్పత్తిం ప్రలయంచైవ భూతానా మాగతిం గతిం, వేత్తి విద్యామవిద్యాంచ సవాచ్యోభగవా నితి విష్ణుపురాణే. ౫౫౯. ఐశ్వర్యాదికం సంహారసమయే వాస్తీతి భగవాన్. ౫౬౦. 1. సుఖస్వరూపత్వాత్ ఆనన్దీ. 2. సర్వ సమృద్ధత్వాత్ ఆనన్దీవా. ౫౬౧. భూతకస్నాక్రరూపాం వైజయన్త్యా ఖ్యాం వనమాలాం వహన్ వనమాలీ. ౫౬౨. హలమాయుధ మస్యేతి హలాయుధో బలభద్రాకృతిః. ౫౬౩. ఆదిత్యాం కశ్యపా ద్వామనరూపేణ జాతఇతి ఆదిత్యః. ౫౬౪. జ్యోతిషి సవిత్రమండలే స్థితో జ్యోతిరాదిత్యః. ౫౬౫. ద్వన్ద్వాని శీతోష్ణాదీని సవాత ఇతి సహిష్ణుః. ౫౬౬. గతిశ్చాసౌ సత్తమశ్చేతి గతిసత్తమః. ౭౩.

టీ. ౫౫౮. సంపూర్ణైశ్వర్యము, ధర్మము, యశము, సంపద, వైరాగ్యము, మోక్షము ఇవి యాఱును భగ మనఁబడును. ఇవి గలవాఁడు. 2. లేక భూతముల యుత్పత్తి, స్థితి, లయములను, వాని రాకపోకలను, విద్యావిద్యలను నెఱింగినవాఁడు (భగవంతుఁడు) ౫౫౯. సంహారకాలమున ఐశ్వర్యాదులను వెడఁగొట్టువాఁడు. (భగఘ్నుఁడు) ౫౬౦. 1. [illegible]రూపుఁడగాన నానందముగలవాఁడు. 2. లేక సకల సంపదలతోఁ గూడినవాఁడు [illegible] ౫౬౧. భూతకస్నాక్రరూపమగు వైజయన్తి యను వనమాలను ధరించినవాఁడు [illegible]. ౫౬౨. హలమాయుధముగాఁగల బలరామరూపుఁడు. (హలాయుధుఁడు) ౫౬౩. ఆదితియందుఁ గశ్యపునకు వామనరూపమునఁ బుట్టినవాఁడు (ఆదిత్యుఁడు) ౫౬౪. సూర్యమండలమందున్న జ్యోతిస్సు (జ్యోతిరాదిత్యుఁడు) ౫౬౫. శీతము, ఉష్ణము మొదలగు ద్వంద్వముల నోర్చినవాఁడు, (సహిష్ణువు) ౫౬౬. గతియు మిక్కిలి శ్రేష్ఠుఁడునైనవాఁడు (గతిసత్తముఁడు) ౭౩.

సుధన్వా ఖణ్డపరశు ర్దారుణో ద్రవిణప్రదః,
దివస్పృక్ సర్వదృగ్వ్యాసో వాచస్పతిరయోనిజః. 28

శ. భా. 142. శోభనమిన్ద్రియాదిమయంధార్ష్ణం ధను రస్యాస్తీతి సుధన్వా. 143. 1. శత్రూణాం ఖణ్డనాత్ ఖణ్డః పరశురస్య జామదగ్న్యస్య కృత్తేరితి ఖణ్డపరశుః. 2. అఖణ్డః పరశురస్యేతివా. 144. సన్మార్గ విరోధినాం దారుణత్వాత్ దారుణః. 120. ద్రవిణం వాఞ్ఛితం విత్తం భక్తేభ్యః ప్రదదాతీతి ద్రవిణప్రదః. 121. దివస్పృగ్ధాతోః దివస్పృక్. 122. సర్వదృశాం సర్వజ్ఞానాం విస్తారకృద్వ్యాసః. సర్వదృగ్వ్యాసః అథవా సర్వాచసాదృక్చేతి సర్వదృక్. సర్వాకారం జ్ఞానం, సర్వస్యదృష్టి ర్వాదృగ్వాసర్వదృక్. ఋగ్వేదాదివిభాగేన చతుర్థా వేదా వ్యస్తాః కృతాః. ఆద్యోవేద ఏకవింశతిధాకృతః, ద్వితీయః ఏకోత్తరశతధా కృతః; సామవేదస్సహస్రధాకృతః; అథర్వవేదోనవధా శాఖాభేదేనకృతః. ఏవం అన్యాని చ పురాణాని వ్యస్తాన్యనేనేతి వ్యాసోల్రవ్తే. 123. వాచస్పతిరయోనిజః; వాచోవిద్యాయాః పతిర్వాచస్పతిః. జనన్యాం సకాయతే ఇతి అయోనిజః ఇతి సవిశేషణమేకం నామ. 27

టీ. 142. మంచిదైన యింద్రియాదిమయమైన శృంగరచితమయిన విల్లుగల వాఁడు. (సుధన్వుఁడు) 143. 1. శత్రువులను ఖండించునట్టి గొడ్డలిని పరశురామావ తారమునఁ దాల్చినవాఁడు. 2. లేక ఒకరిచేతను ఖండితముగాని పరశువు (గొడ్డలి) గలవాఁడు (ఖండపరశువు) 144. సన్మార్గము నతిక్రమించిపోవువారియెడ భయంకరుఁడు (దారుణుఁడు) 120. భక్తులకుఁ గోరిన ధనము నొసఁగువాఁడు. (ద్రవిణ ప్రదుఁడు) 121. ఆకసమునంటువాఁడు (దివస్పృక్కు) 122. 1. సర్వజ్ఞులగువార లను విస్తారముచేయువాఁడు. 2. లేక అంతయుఁ జూడ్కియైనవాఁడు. 3. లేక అందఱకుఁ జూడ్కియైనవాఁడు. 4. లేక వేదములను, పురాణేతిహాసములను విభజిం చినవాఁడు. (సర్వదృగ్వ్యాసుఁడు) 123. సకలవిద్యలకుఁ బతియైనవాఁడు, జనిగర్భ మందు జన్మింపనివాఁడు. (వాచస్పతిరయోనిజుఁడు) 28

త్రిసామా సామగః సామ నిర్వాణం భేషజం భిషక్,
సన్న్యాసకృ చ్ఛమ శాన్తో నిష్ఠా శాన్తిః పరాయణమ్. 29

శం. భా. 127. దేవవ్రతసమాఖ్యాతైః త్రిభిః సామభిః సామభిః స్తుతఇతి త్రిసామా. 128. సామగాయతీతిసామగః. 'వేదానాం సామవేదోఽస్మి' * భగీ. 10-22 ఇతి భగవద్వచనాత్. 129. సామవేదః సామ. 130. సర్వదుఃఖోప శమలక్షణం పరమానన్దరూపం నిర్వాణమ్. 131. సంసారరోగస్యౌషధం భేషజమ్.

౫౭. సంసారరోగనిర్మోక్షకారిణీం పరాం విద్యాముపదిదేశ గీతాస్వితిభిషక్, 'భిషక్తమం త్వా భిషజాం శృణోమి' *ఋక్‌సంహి. ౨-౩౩-౪. ఇతిశ్రుతేః. ౫౮. మోక్షార్థం చతుర్థమాశ్రమం కృతవానితి సన్న్యాసకృత్. ౫౯. 1. సన్న్యాసినాం ప్రాధాన్యేన జ్ఞానసాధనం శమమూచివ్ఞ ఇతిశమః. యతీనాంప్రశమో ధర్మోనియమో వనవాసినామ్, దానమేవగృహస్థానాం శుశ్రూషా బ్రహ్మచారిణామ్, ఇతిస్మృతేః. (తత్కరోతి తదాచష్టే ఇతిణిచిపచాద్యచికృతే రూపంశమఇతి.) 2. సర్వభూతానాం శమయితేతివాశమః. ౬౦. విషయసుఖేష్వసక్తయాశాన్తః. 'నిష్కలం నిష్క్రి)యా శాన్తమ్'*ఇతిశ్రుతేః శ్వేతా. ౬-౧౯. ౬౧. ప్రలయే నికరాం కళే)వ లిన్తి భూతానీతినిష్ఠా. ౬౨. సమస్తావిద్యానివృత్తిః శాన్తిః. సా బ్రహ్మేవ. ౬౩. పర ముత్కృష్ట మయనం స్థానం. పునరావృత్తి శంకా రహితమితి పరాయణమ్. పుల్లింగ పక్షే బహుప్రీహిః. 2౫

టీ. ౫౭. దేవవ్రతగీతములయిన మూఁడు సామములచే సామగులచే గానము చేయఁబడి (స్తోత్రము చేయఁబడి)నవాఁడు, (త్రిసాముఁడు) ౫౮. సామగానము చేయువాఁడు, (సామగుఁడు) ౫౯. సామవేదరూపుఁడు, (సామ) ౬౦. సర్వదుఃఖముల నుపశమింపఁజేయు పరమానందరూపమైనవాఁడు, (నిర్వాణుఁడు) ౬౧. సంసారరోగమున కౌషధమయినవాఁడు, (భేషజము). ౬౨. సంసారరోగమునకు విడుదల గలిగించు పరవిద్యను గీతలందుపదేశించినవాఁడు గనుక (భిషక్కు) వైద్యుఁడు. ౬౩. మోక్షమునకై సన్న్యాస మను నాల్గవయాశ్రమము నేర్పుఱిచినవాఁడు, (సన్యాసకృత్తు) ౫౯. 1. సన్న్యాసాశ్రమములవారికి ముఖ్యముగా జ్ఞానసాధనమైన శమమును బోధించినవాఁడు. 2. లేక సర్వభూతములను శమింపఁజేయువాఁడు, (శముఁడు) ౬౦. విషయ సుఖములందు సంగములేనివాఁడు గాన (శాంతుఁడు) ౬౩. ప్రలయమున సకలభూతములు నచ్చటనే లీనములగుచున్నవి గాన (నిష్ఠా) రూపుఁడు. ౬౪. సకలావిద్యలకు నివృత్తిభూతుఁడు కావున (శాంతి) రూపుఁడు ఆశాంతియే బ్రహ్మము. ౬౫. 1. మఱలఁబుట్టుట యను భయములేని యున్నత స్థానము (పరాయణము) (నపుంసకము.) 2. పరమైన = ముఖ్యమైన, ఆయనము = స్థానముగలవాఁడు (పరాయణుఁడు) (బహుప్రీహిసమాసము-పుంలింగము.) 2౫

శుభాఙ్గః శాన్తిదఃస్రష్టా కుముదః కువలేశయః,
గోహితో గోపతిర్గోప్తా వృషభాక్షో వృషప్రియః. 2౬

శం. భా. ౫౮. సున్దరాం తనుం ధారయన్ శుభాఙ్గః. ౫౯. రాగద్వేషాది నిర్మోక్షలక్షణాం శాన్తిం దదాతీతి శాన్తిదః. ౬౦. సర్గాదౌ సర్వభూతాని ససర్జేతి

స్రష్టా.శర్మ.కాభూమ్యాంమోదత ఇతి కుముదః. శ్లో. 1.భోః క్షీలే ర్వలనాత్ సంసరణాత్ కువలం జలం తస్మిన్ శేకఇతి కువలేశయః. 'శయవాస వాసిష్వకాలాత్' ఇతి ఆలుక్ సప్తమ్యాః. 2. కువలస్య బదరీఫలస్య మధ్యేశేతే తష్కకః. * సోఽపిశస్యవి భూతిరితి వాహరిః కువలేశయః.కాభూమ్యాం వలతే సంశ్రయతే ఇతి సర్వాణా ముదరం కువలం, తస్మిన్ శేపాదశేశేతే ఇతివాకువలేశయః. శ్లో. 1. గవాంవృద్ధ్యర్థం గోపర్ధనం ధృతవానితి గోభ్యోహితః గోహితః. 2. గోరూపమే ర్భారావతరణేచ్ఛయా శరీరగ్రహణం కుర్వన్వా గోహితః. శ్లో. గోరూపమ్యాః పతిః గోపతిః. శ్లో. 1. రక్ష కోజగత ఇతిగోప్తా. 2. స్వమాయయా స్వమాత్మానం సంవృణోతీతివాగోప్తా. శ్లో. సకలాన్ కామాన్ వర్షతీతి. వృషభోధర్మ్యః స ఏవ వా దృష్టిరస్యేతి వృషభాక్షః. శ్లో. వృషోధర్మ్యః ప్రియోయస్య సవృషప్రియః, 'వాప్రియస్య' ఇతి పూర్వనిపాత వికల్పవిధానాత్ పరనిపాతః. 2. వృషశ్చాసౌప్రియశ్చేతివా. ౭౬.

టీ. శ్లో. ఆందమైన రూపుదాల్చినవాడు, (శుభాంగుడు). శ్లో. రాగ ద్వేషాదులు వీడుటయనెడి శాంతినొసగువాడు. (శాంతిదుడు). శ్లో. సృష్టిప్రారంభమున సకలభూతములను సృజించినవాడు. (స్రష్ట) శ్లో. పుడమియందు సంతోషపడువాడు, (కుముదుడు) శ్లో. 1. కువలము = భూమియందుఁ దిరుగునది-నీరు. ఆసీటియందుఁ బరుండువాడు. 2. కువలము = రేగుపండు. దానిమధ్యఁ బరుండువాడు తష్కకుడు. ఆతష్కకుడును భగవదంశముగానఁ గువలేశయుఁ డనఁగా హరి 3 కు=సర్వముయొక్కయుదరము దానియందుఁ దిరుగువాడు, ఆనంతుని యుదరము నందుఁ బరుండినవాడు, (కువలేశయుడు) శ్లో. గోవుల వృద్ధికొఱకు గోవర్ధనపర్వతము నెత్తినవాడు = గోహితుడు, (భూమి) గోవుయొక్క భారము దగ్గించు నిమిత్తము శరీరము దాల్చువాడు కావున (గోహితుడు) శ్లో. భూమికిఁబతి (గోపతి) శ్లో. 1. భూమికిరక్షకుడు. 2. లేక తనమాయచేఁ దన్ను మఱుగుపఱుచువాడు (గోవు) శ్లో. 1. గోర్కులన్నిటిని వర్షించు కన్నులుగలవాడు. 2. లేక వృషభమనఁగా ధర్మము. అదియె దృష్టిగఁగలవాడు, (వృషభాక్షుడు) శ్లో. 1. ధర్మమే ప్రియముగఁ గలవాడు. 2. లేక ధర్మస్వరూపుడును, ఇష్టుడు నైనవాడు. (వృషప్రియుడు). ౭౬.

అనివర్తీ నివృత్తాత్మా సంక్షేప్తా క్షేమకృచ్ఛివః,
శ్రీవత్సవక్షాః శ్రీవాసాః శ్రీపతిః శ్రీమతాంవరః. ౭౭

శం. భా. శ్లో. 1. దేవాసుర సంగ్రామా న్నివర్తత ఇతి అనివర్తీ. 2. వృషప్రియత్వాద్ధర్మాన్న నివర్తత ఇతివా. శ్లో. స్వభావతో విషయేభ్యో నివృత్త ఆత్మా

ఽస్యేతి నివృత్తాత్మా. ౪౯. విస్తృతంజగత్ సంసారసమయే సూక్ష్మరూపేణ సంక్షిప్య సంక్షేప్తా. ౪౯. ఉపాత్తస్య క్షేమం పరిరక్షణం కరోతీతిక్షేమకృత్. ౬౦. స్వనామస్మృతిమాత్రేణ పావయతీతిశివః.

ఇతి షష్ఠం నామశతకం వివృతమ్.

౬౧. శ్రీవత్ససంజ్ఞం చిహ్నమస్యవక్షసి స్థితమితి శ్రీవత్సవక్షాః. ౬౨. అస్యవక్షసి శ్రీరనపాయినీ వసతీతి శ్రీవాసః. ౬౩. అమృతమథనే సర్వాన్ సురాసురాదీన్ విహాయశ్రీరేనం పతిత్వేన వరయామాసేతి శ్రీపతిః. శ్రీ పరాశక్తిః, తస్యాః పతిరితివా 'పరాఽస్యశక్తి ర్వివిధైవశ్రూయతే' *ఇతి శ్రుతేః * శ్వేతా. ౬-౮-౬౮. ఋగ్యజుస్సామలక్షణా శ్రీర్యేషాంలేషాం సర్వేషాం శ్రీమతాం విరిఞ్చ్యాదీనాం ప్రధాన భూతః, శ్రీమతాంవరః. ఋచః సామాని యజూగ్ంషి, సాహిశ్రీర్మృతా సతాక్ష* తై. బ్రా. ౧-౨ ౧. ఇతి శ్రుతేః. ౬౨.

టీ. ౪౯. 1. దేవాసురసంగ్రామమునుండి మఱలనివాఁడు. 2. లేక ధర్మ ప్రియుఁడు గాన ధర్మమునుండి మఱలనివాఁడు. (ఆనివర్తి) ౪౯. స్వభావమువేఱనే విషయములనుండి మఱలిన యాత్మగలవాఁడు (నివృత్తాత్ముఁడు). ౪౯. వ్యాపించి యుండు జగత్తును సంహారసమయమున సూక్ష్మరూపములో నంకోచపఱుచువాఁడు. (సంక్షేప్త) ౪౯. మనకున్నవానిని (పొందినదానిని) కాపాడువాఁడు (క్షేమకృత్తు) ౬౦. తనపేరు స్మరించినంతన పరిశుద్ధపఱుచువాఁడు. (శివుఁడు.)

ఆఱవనూటికి వివరణము ముగిసినది

౬౧. శ్రీవత్స మను మచ్చ యొమ్మునఁగలవాఁడు (శ్రీవత్సవక్షుఁడు). ౬౨. ఇతనియొమ్మున లక్ష్మి యెడతెగకయున్నది గాన (శ్రీవాసుఁడు) శ్రీరాముఁడు. ౬౩. 1. అమృతము చిలుకునప్పుడు దేవాసురులనందఱను వీడి శ్రీలక్ష్మి యితనినే భర్తగను వరించెను గాన (శ్రీపతి) 2. లేక పరాశక్తికిఁ బతి (శ్రీపతి). ౬౪. ఋగ్యజుస్సామ ములను పేరుగల వేదములు శ్రీ యనంబడును. అట్టిశ్రీకలవారగు బ్రహ్మాదులకుఁ బ్రధా నభూతుఁడు (శ్రీమతాంవరుఁడు). ౬౨

శ్రీదః శ్రీశః శ్రీనివాసః శ్రీనిధిః శ్రీవిభావనః,
శ్రీధరః శ్రీకరః శ్రేయః శ్రీమాఁ లోకత్రయాశ్రయః. ౬౪

శం. భా. ౬౦౫ శ్రియం దదాతి భక్తానామితిశ్రీదః. ౬౦౬. శ్రియః ఈశః శ్రీశః. ౬౦౭. శ్రీమత్సు నిత్యం వసతీతిశ్రీనివాసః. శ్రీశబ్దేన శ్రీమన్తో లక్ష్యన్తే. ౬౦౮. సర్వశక్తిమయే ఆస్మిన్ అఖిలాః శ్రియః నిధీయన్త ఇతి శ్రీనిధిః. ౬౦౯. కర్తానురూపేణ వివిధాశ్రియః సర్వభూతానాం విభావయతీతి శ్రీవిభావనః. ౬౧౦. సర్వభూతానాం జనసీం శ్రియం వహసి వహన్ శ్రీధరః. ౬౧౧. స్మరతాం స్తువతాం

ఆర్చయతాం చ భక్తానాం శ్రియం కరోతీతి శ్రీకరః. ౬౧౭. ఆనపాయిసుఖావాప్తి లక్షణం శ్రేయః. తచ్చ పరస్యైవ రూపమితి శ్రేయః. ౬౧౩. శ్రియోఽస్య సన్తీతి శ్రీమాన్. ౬౧౪. త్రయాణాం లోకానాం ఆశ్రయత్వాత్ లోకత్రయాశ్రయః.

టీ. ౬౦౫. భక్తులకు సంపదన్నొసఁగువాఁడు (శ్రీదుఁడు.) ౬౦౬. లక్ష్మీదేవికి ఈశుఁడు (శ్రీశుఁడు.) ౬౦౭. శ్రీమంతులయందు విడువకయుండువాఁడు, (శ్రీనివాసుఁడు.) ౬౦౮. సర్వశక్తిమయుఁడయిన యితనియందు నిఖిలసంపద లుంపఁబడుచున్నవి గాన (శ్రీనిధి.) ౬౦౯. సకలభూతములకు (జీవరాసులకు) వారివారి కర్మలకుఁ దగినట్లు నానావిధసంపదల నొసఁగువాఁడు, (శ్రీవిభావనుఁడు.) ౬౧౦. సకలజీవంబులకుఁ దల్లి యగు లక్ష్మిని దనయొమ్మున ధరించువాఁడు (శ్రీధరుఁడు.) ౬౧౧. తన్ను స్మరించు, స్తోత్రముచేయు, పూజించు భక్తులకు సంపద నొసఁగువాఁడు (శ్రీకరుఁడు.) ౬౧౨. శ్రేయస్సనఁగా నెడతెగని సుఖమునందుటయే, అట్టి రూపమే హరుని రూపము. కావున శ్రేయోరూపుఁడు (శ్రేయస్సు.) ౬౧౩. సంపదలుగలవాఁడు, (శ్రీమంతుఁడు.) ౬౧౪. ముజ్జగంబులకు నాధారమయినవాఁడు (లోకత్రయాశ్రయుఁడు.) ౭౯.

స్వక్ష స్స్వంగ శ్శతానందో నందిర్జ్యోతిర్గణేశ్వరః,
విజితాత్మావిధేయాత్మా సత్కీర్తి శ్ఛిన్నసంశయః. ౭౯

శం. భా. ౬౧౫. శోభనే పుణ్డరీకాభే అక్షిణీ అస్యేతిస్వక్షః. ౬౧౬. శోభనాన్యఙ్గాని అస్యేతి స్వఙ్గః. ౬౧౭. ఏకఏవ పరమానన్ద ఉపాధిభేదా చ్ఛతధా భిద్యత ఇతి శతానన్దః. 'ఏతస్యై వానన్దస్యాన్యాని భూతాని మాత్రా ముపజీవన్తి' * బృ. ఉ-3-32. ఇతి శ్రుతేః. ౬౧౮. పరమానన్దవిగ్రహో నన్దిః. ౬౧౯. జ్యోతిర్గణానామీశ్వరో జ్యోతిర్గణేశ్వరః 'తమేవ భాన్తమనుభాతిసర్వమ్' * కఠ. ౫-౧౫. ఇతి శ్రుతేః. 'యదాదిత్యగతం తేజో' * ఇత్యాదిగీతా-౧౫-౧౨ స్మృతేశ్చ. ౬౨౦. విజిత ఆత్మా మనో యేన స విజితాత్మా. ౬౨౧. నకేనాపి విధేయ ఆత్మా స్వరూప మస్యేతి అవిధేయాత్మా. ౬౨౨. సతీ అవితథా కీర్తిరస్యేతి సత్కీర్తిః. ౬౨౩. కరతలామలకవత్సర్వం సాక్షాత్కృతవతఃక్వాపి సంశయో నాస్తీతి ఛిన్నసంశయః. ౭౯.

టీ. ౬౧౫. తామరరేకులబోలు కన్నులుగలవాఁడు (స్వక్షుఁడు.) ౬౧౬. చక్కని యంగములు గలవాఁడు (స్వంగుఁడు.) ౬౧౭. తా నొక్కఁడయ్యు నుపాధిభేదముచే నూఱుగా మాఱిన పరమానందరూపుఁడు (శతానందుఁడు.) ౬౧౮. పరమానందవిగ్రహుఁడు (నంది.) ౬౧౯. వెలుఁగుల కెల్లఁ బ్రభువు (జ్యోతిర్గణేశ్వరుఁడు.) ౬౨౦. జయించిన మనస్సుగలవాఁడు (విజితాత్ముఁడు.) ౬౨౧. ఒరులకు లొంగని స్వస్వరూపముగలవాఁడు. (అవిధేయాత్ముఁడు.) ౬౨౨. కల్లకాని కీర్తిగలవాఁడు (సత్కీర్తి.)

౬౨౩. చేతిలోని యుసిరికవలె నన్నిటిని జూచువాఁడు గనుక సందియములు లేని వాఁడు (ఛిన్నసంశయుఁడు). 27

ఉదీర్ణ స్సర్వతశ్చక్షు రనీశః శాశ్వతస్థిరః,
భూశయో భూషణో భూతి ర్విశోకః శోకనాశనః. ౮౦

శం. భా. ౬౨౪. సర్వభూతేభ్యః సముద్రిక్తత్వాత్ ఉదీర్ణః. ౬౨౫. సర్వతః సర్వం స్వవైభవేన పశ్యతీతి సర్వతశ్చక్షుః. 'విశ్వతశ్చక్షుః' * యాజ్ఞి. ౧. ఇతి శ్రుతేః. ౬౨౬. న విద్యతే ఽస్యేశ ఇత్యనీశః. 'న ఈశ్యేశే కశ్చన' * శ్రుతేః. ౬౨౭. శశ్వద్భవన్నపి న విక్రియాం కదాచి దుపైతి ఇతి శాశ్వతస్థిరః. ఇతి నామైకమ్. ౬౨౮. లఙ్కాం ప్రతి మార్గ మన్వేషయన్ సాగరోపకణ్ఠభూమా శేతే ఇతి భూశయః. ౬౨౯. స్వేచ్ఛావతారైః బహుభిః భూమిం భూషయన్ భూషణః. ౬౩౦. 1.భూతిః భవనం సత్తా. 2. విభూతిర్వా. 3. సర్వవిభూతీనాం కారణత్వాద్వా భూతిః. ౬౩౧. విగతః శోకోఽస్య పరమానన్దైకరూపత్వాదితి విశోకః. ౬౩౨. స్మృతిమాత్రేణ భక్తానాం శోకం నాశయతీతి శోకనాశనః. ౮౦.

టీ. ౬౨౪. సకలభూతములకంటె నుత్తముఁడు (ఉదీర్ణుఁడు.) ౬౨౫. అంతటఁ జూడ్కిగలవాఁడు (సర్వతశ్చక్షువు.) ౬౨౬. తనకంటె మించిన ప్రభువులేనివాఁడు (అనీశుఁడు.) ౬౨౭. ఎల్లప్పుడు మాఱుపాటునొందక యుండువాఁడు (శాశ్వత స్థిరుఁడు.) ౬౨౮. లంకకు దారివెదకుచు, సముద్రము దాపున నేలపైఁ బరుండినవాఁడు (భూశయుఁడు.) ౬౨౯. తనయిచ్ఛకెక్కిన పెక్కులవతారములచే భూమి నలంకరించు వాఁడు (భూషణుఁడు.) ౬౩౦. 1. ఉండుట గలవాఁడు 2. విశ్వర్యరూపుఁడు. 3. సకలవిభూతులకుఁ గారణుఁడు (భూతి.) ౬౩౧. పరమానందమే ముఖ్యరూపముగా గలవాఁడుగనుక శోకములేనివాఁడు (విశోకుఁడు.) ౬౩౨. తన్ను స్తోత్రము చేయుట చేతనే భక్తులదుఃఖమును బోఁగొట్టువాఁడు (శోకనాశనుఁడు.) ౮౦

అర్చిష్మా నర్చితః కుమ్భో విశుద్ధాత్మా విశోధనః,
అనిరుద్ధోఽప్రతిరథః ప్రద్యుమ్నో ఽమితవిక్రమః. ౮

శం. భా. ౬౩౩. అర్చిష్మన్తో యదీయేనార్చిషా చన్ద్రసూర్యాదయః సవిః ముఖ్యా అర్చిష్మన్తో. ౬౩౪. సర్వలోకార్చిర్భిః విభాత్యాదిభి రవ్యర్చిత ఇత్యర్చితః. ౬౩౫. కుమ్భవ దస్మిన్ సర్వం ప్రతిష్ఠిత మితి కుమ్భః. ౬౩౬. గుణక్రియాతీతతయా విశుద్ధాత్మాసావాత్మేతి విశుద్ధాత్మా. ౬౩౭. స్మృతిమాత్రేణపాపానాం తీక్షణాత్ విశోధనః. ౬౩౮. చతుర్వ్యూహేషు చతుర్థో వ్యూహో అనిరుద్ధః. న నిరుధ్యతే శత్రుభిః

కదాచిదితివా. ౬౩౯. ప్రతిరథః ప్రతిపక్షోఽస్య నవిద్యత ఇతి అప్రతిరథః. ౬౪౦. 1. ప్రకృష్టం ద్రవిణం ద్యుమ్నమస్యేతి ప్రద్యుమ్నః. 2. చతుర్వ్యూహాత్తావా.౬౪౧. 1. అమితోఽతులితో విక్రమోఽస్యఇతి అమితవిక్రమః. 2. అహింసితవిక్రమో వా.

టీ. ౬౩౩. చంద్రసూర్యులు మొదలగు వెలుఁగుగలవా రికనికాంతిచేతనే ప్రకాశవంతులు కనుక నికఁడే, ముఖ్యుఁడయిన (అర్చిష్మంతుఁడు). ౬౩౪. సకలలోక పూజితులగు బ్రహ్మాదులచేతను పూజింపబడినవాఁడు (అర్చితుఁడు.) ౬౩౫. కుంభ మందుఁబోలె నంతయు నికనియందుఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడియున్నది కనుక (కుంభుఁడు.) ౬౩౬. సత్త్వరజస్తమము లనెడి గుణత్రయమును దాఁటినవాఁడు గాన నిర్మలమైన మనస్సుగలయాత్మరూపుఁడు (విశుద్ధాత్ముఁడు.) ౬౩౭. కలఁచినమాత్రమునఁ బాపము లను శోధించువాఁడుగాన (విశోధనుఁడు.) ౬౩౮. నాల్గు వ్యూహములలో నాలుగవ వ్యూహమైనవాఁడుకావున (అనిరుద్ధుఁడు). ౬౩౯. 1. ఎదురులేనివాఁడు (అప్రతి రథుఁడు.) ౬౪౦. 1. ఎక్కువధనముగలవాఁడు. 2. లేక నాల్గువ్యూహములరూపమైన వాఁడు (ప్రద్యుమ్నుఁడు). ౬౪౧. 1. సాటిలేని మగటిమిగలవాఁడు. 2. లేక ఇతరు లచే నొంపఁబడని పరాక్రమముగలవాఁడు (అమితవిక్రముఁడు.) ౮౧.

కాలనేమినిహా వీర శౌరి శూరజనేశ్వరః,
త్రిలోకాత్మా త్రిలోకేశః కేశవః కేశిహా హరిః. ౮౨

శం. భా. ౬౪౨. కాలనేమిన మసురం నిజఘానేతి కాలనేమినిహా. ౬౪౩. వీరః శూరః. ౬౪౪. శూరకులోద్భవత్వాచ్ఛూరిః. ౬౪౫. శూరజనానాం వాసవాదీనాం కార్యాతిశయేనేష్ట ఇతి శూరజనేశ్వరః. ౬౪౬. త్రయాణాం లోకానాం ఆస్తర్యా మితయా ఆత్మేతి త్రయోలోకా ఆస్తాత్పరమార్థతో న భిద్యన్తే ఇతిచా త్రిలోకాత్మా. ౬౪౭. త్రయో లోకాః తదాజ్ఞాప్తాః స్వేషుస్వేషు కర్మసు వర్తన్తఇతి త్రిలోకేశః. ౬౪౮. కేశసంజ్ఞితాః సూర్యాది సంక్రాన్తాః అంశవః తద్వత్తయా కేశవః.

అంశవో యే ప్రకాశన్తే మమ తే కేశసంజ్ఞితాః.

సర్వజ్ఞాః కేశవం తస్మాన్మామాహు ర్ద్విజసత్తమాః. * ఇతి మహాభారతే శాంతి. 3౪౨-౪౯. 2. బ్రహ్మవిష్ణు శివాఖ్యాః శక్తయః కేశసంజ్ఞితాః, తద్వత్తయావా కేశవః. 'త్రయః కేశినః' *ఋక్సం. ౧-౧౬౪-౪౪. ఇతి శ్రుతేః. 'మల్లోకో వసుధాతలే * *విష్ణుపు. ౫-౧-౬౧. ఇతి. కేశశబ్దః శక్తిపర్యాయత్వేన ప్రయుక్తః. కో బ్రహ్మేతి సమాఖ్యాత ఈశోఽహం సర్వదేహినాం, ఆవాం తవాంశసమ్భూతౌ తస్మా త్కేశవ నామవాన్. * ఇతి హరివంశే. *౨౭౯-౪౭. ౬౪౯. కేశినామాన మసురం హత వానితికేశవః. ౬౫౦. సహేతుకం సంసారం హరతీతి హరిః. ౮౩.

టీ. ౬౪౨. కాలనేమి యను నసురుని సంహరించినవాడు (కాలనేమి నిఘ్నుడు). ౬౪3. మగటిమిగలవాడు (వీరుడు.) ౬౪౪. శూరునివంశమునఁ బుట్టిన వాఁడు. (శౌరి.) ౬౪౫. శూరజనులగు వాసవాదులకు శూరతఁ జేసి మ్మఱుఁడు. (శూర జనేశ్వరుఁడు). ౬౪౬. 1. ముజ్జగంబులకు నంతర్యామియగు నాత్మ. 2. లేక ముజ్జ గంబు లితనికంటె వాస్తవమున భిన్నములుగావు గాన (త్రిలోకాత్మ.) ౬౪౭. ముల్లో కంబు లీతని యానతిచొప్పునఁ దమతమ పనులందుఁ బ్రవర్తించుచున్నవికాన (త్రిలో కేశుఁడు.) ౬౪౮. 1. సూర్యుఁడు మొదలగువారియం దున్న కేశము లను కిరణములు గలవాఁడు. 2. బ్రహ్మ విష్ణు శివులు కేశము లనఁబడు శక్తులు; అట్టిశక్తులు గలవాఁడు (కేశవుఁడు.) ౬౪౯. కేశి యను రక్కసునిఁ జంపినవాఁడు (కేశిఘ్నుఁడు.) ౬౫౦. సంసారమును గారణముతో నశింపఁ జేయువాఁడు (హరి.) ౮౩.

కామదేవః కామపాలః కామీ కాన్తః కృతాగమః,
అనిర్దేశ్యవపు ర్విష్ణు ర్వీరో ఽనన్తో ధనఞ్జయః. ౮౩

శం.భా. ౬౫౧. ధర్మాదిపురుషార్థచతుష్టయం వాఞ్ఛద్భిఃకామ్యత ఇతి కామః, సచాసౌదేవశ్చేతి కామదేవః. ౬౫౨. కామినాం కామాన్ పాలయతీతి కామపాలః. ౬౫3. పూర్ణకామ స్వభావత్వాత్ కామీ. 'సోకామయ'తేతి శ్రుతేః. ౬౫౪. 1.అభి రూప తమందేవం వహన్ కాన్తః.2.ద్విపరార్ధాన్తే కస్య బ్రహ్మణోఽప్యన్తో యస్మాదితివా కాన్తః. ౬౫౫. కృత ఆగమః శ్రుతిస్మృత్యాదిలక్షణో యేన సః కృతాగమః. 'శ్రుతి స్మృతీ మమైవాజ్ఞే' ఇతి భగవద్వచనాత్. 'వేదాః కాస్త్రాణి విజ్ఞాన మేతత్సర్వం జనార్దనాత్' *ఇత్యత్రైవ వక్ష్యతి. (*శ్లో. ౧3౯.) ౬౫౬. ఇదంతదీదృశంవేతి నిర్దేష్టుం యన్నశక్యతే, గుణాద్యతీతత్వాత్త దేవరూప మస్యేతి అనిర్దేశ్యవపుః. ౬౫౭. రోదసీ వ్యాప్యకాన్తి రభ్యధికాస్థితోఽస్యేతి విష్ణుః, వ్యాప్యమే రోదసీపార్థకాన్తి రభ్యధికా స్థితా, క్రమణాద్వా ఽప్యహంపార్థ విష్ణురిత్యభిసంజ్ఞితః, * ఇతి మహాభారతే. (శాంతి. 3౪౨-౪3) ౬౫౮. గత్యాదిమత్త్వాత్ వీరః. 'వీగతి వ్యాప్తి ప్రజనన కాన్త్యసన ఖాద నేషు' ఇతి ధాతుపాఠాత్. ౬౫౯. వ్యాపిత్వా న్నిత్యత్వా త్సర్వాత్మత్వాత్ దేశతః కాలతో వస్తు తశ్చాపరిచ్ఛిన్నః అనన్తః, 'సత్యంజ్ఞాన మనంత బ్రహ్మ' * ఇతి (తై. ఉ. ౨-౧) శ్రుతేః. గన్ధర్వాప్సరసః సిద్ధాః కిన్నరోరగచారణాః, నాన్తం గుణానాం గచ్ఛన్తి తేనానన్తోఽయమవ్యయః.* ఇతి ౨. భా.౪౪. విష్ణుపురాణవచనాద్వా అనన్తః. ౬౬౦ యద్దిగ్విజయే ప్రభూతం ధనమజయత్తేన ధనఞ్జయః, అర్జునః. 'పాండవానాం ధనం జయః' ఇతి (* ౧౦. 3౭. భగవద్వచనాత్). ౮3.

టీ. ఒగి౧. ధర్మము మున్నగు నాలుగుపురుషార్థములను గోరువారిచేఁ గోరఁ బడువాఁడు. (కామదేవుఁడు). ఒగి౨. కోర్కులను గోరువారి కోర్కులను పాలించు వాఁడు (కామపాలుఁడు). ఒగి౩. అన్నికోర్కులనిండిన స్వభావముగలవాఁడు గావున (కామి). ఒగి౪. 1. మిక్కిలి చక్కనైనదేహముగలవాఁడు. 2. లేక కొండవ పరార్థము యొక్కముగింపునందు నెవనిమూలమున బ్రహ్మకు సంతము (ముగింపు) గలుగునో ఆట్టి వాఁడు (కాన్తుఁడు). ఒగి౫. శ్రుతిస్మృతి మొదలగుప్రమాణములు గనియించినవాఁడు (కృతాగముఁడు). ఒగి౬. ఇది యది యిట్టిది యని నిర్దేశించుట కలవికానిరూపముగల వాఁడు (అనిర్దేశ్యవపుపు). ఒగి౭. భూమ్యాకాశములను వ్యాపించి యితనికాంతి మిక్కిలి యధికముగా దోఁచెడిది కావున (విష్ణువు). ఒగి౮. గతి మున్నగునవి గలవాఁడు (వీరుఁడు). ఒగి౯. 1. సర్వవ్యాపి, నిత్యుఁడు, సర్వాత్ముఁడు గనుక దేశకాలవస్తువులచేఁ బరిచ్ఛిన్నుఁడు కానివాఁడు. 2. లేక గంధర్వకిన్నర కింపురుషులు మొదలగువారికని గుణములయంతనును గనలేరు గావున (అసంతుఁడు). ఒఁ౦. దిగ్విజయమున సర్వమునుఁడై తాను విస్తారధనమును బడసెను గాన (ధనంజయుఁడు) ర౩.

బ్రహ్మణోఽ బ్రహ్మకృ ద్బ్రహ్మ బ్రహ్మ బ్రహ్మవివర్ధనః,
బ్రహ్మవి ద్బ్రాహ్మణో బ్రహ్మీ బ్రహ్మజ్ఞో బ్రాహ్మణప్రియః. ౮౪

శం. భా. ఒఒ౧. 'తపోవేదాశ్చ జాతిశ్చ జ్ఞానంచ బ్రహ్మసంజ్ఞితమ్' లేభ్యో హితత్వాత్ వేదితృత్వాద్వా బ్రహ్మణ్యః. ఒఒ౨. తప ఆదీనాం కర్తృత్వాత్ బ్రహ్మకృత్. ఒఒ౩. బ్రహ్మోత్మనా సర్వం సృజతీతి బ్రహ్మా. ఒఒ౪. బృహత్వాద్ బృంహణత్వాచ్చ సత్యాదిలక్షణం బ్రహ్మ 'సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ' * ఇతి శ్రుతేః.(*తై. ఉ. ౨-౧). ప్రత్యస్తమితభేదం యత్సత్తామాత్ర మగోచరమ్. వచసామాత్మసంవేద్యం తద్ జ్ఞానం బ్రహ్మసంజ్ఞితమ్. ఇతి విష్ణుపురాణే. ౭. ౫౩. ఒఒ౫. తప ఆదీనాం వివర్ధనాత్ బ్రహ్మవివర్ధనః. ఒఒఒ. వేదం వేదార్థం చ యథావద్వేత్తీతి విదంత ఇతివా బ్రహ్మవిత్. ఒఒ౭. బ్రహ్మోత్మనా బ్రాహ్మణాత్మనా సమస్తానాం లోకానాం ప్రవచనం కుర్వన్ వేదస్యాయమితి బ్రాహ్మణః. ఒఒ౮. బ్రహ్మసంజ్ఞితా సచ్ఛేషభూతా అస్యసంతీతి బ్రహ్మీ. ఒఒ౯. వేదాన్ స్వాత్మ * భూతాన్ జానాతీతి బ్రహ్మజ్ఞః. ఒ౭౦. 1. బ్రాహ్మణానాం ప్రియోబ్రాహ్మణప్రియః. 2. బ్రాహ్మణాః ప్రియా అస్యేతివా,

ఘ్నంతం శపన్తం పరుషం వదన్తం యో బ్రాహ్మణం నప్రణమేద్యథార్హమ్,
సపాపకృ ద్బ్రహ్మదవాగ్నిదగ్ధో వధ్యశ్చ దణ్డ్యశ్చ నచాస్మదీయః.
ఇతి భగవద్వచనాత్.

(* స్వానుభూతాన్ ఇత్యపిపాఠః.)

యం దేవం దేవకీదేవీ వసుదేవా దజీజనత్,
భౌమస్య బ్రహ్మణో గుప్త్యై తీప్త మగ్ని మివారణిః.

ఇతి చ మహాభారతే.

టీ. ౬౬౧. తపస్సు, వేదములు, జాతి, జ్ఞానము ఇవి బ్రహ్మ మనఁబడును. వానికి హితుఁడైనవాఁడు. (బ్రహ్మణ్యుఁడు). ౬౬౨. తపస్సు మొదలగువానిని జేయువాఁడు (బ్రహ్మకృత్తు). ౬౬౩. బ్రహ్మరూపముతో నన్నిటిని సృజించువాఁడు (బ్రహ్మ). ౬౬౪. గొప్పదియు వృద్ధినొందునదియు గనుక (బ్రహ్మము.) ౬౬౫. తపస్సు మొదలగువానిని వృద్ధినొందించువాఁడు (బ్రహ్మవివర్ధనుఁడు). ౬౬౬. వేదమును, వేదార్థమును నిజముగ నెఱిఁగినవాఁడు (బ్రహ్మవిత్తు). ౬౬౭. బ్రాహ్మణరూపముతో సకలజనులకు వేదమును బ్రవచించువాఁడు (బ్రాహ్మణుఁడు). ౬౬౮. బ్రహ్మ మనుపేరుగలవియెల్ల నితనికి నంగ భూతములు గాన (బ్రహ్మి). ౬౬౯. స్వస్వరూపములగు వేదములను నెఱిఁగినవాఁడు. (బ్రహ్మజ్ఞుఁడు.) ౬౭౦. 1. బ్రాహ్మణులకు నిష్టుఁడు. 2. లేక బ్రాహ్మణులే ప్రియులుగఁ గలవాఁడు (బ్రాహ్మణప్రియుఁడు). ౧౪.

మహాక్రమో మహాకర్మా మహాతేజా మహోరగః,
మహాక్రతు ర్మహాయజ్వా మహాయజ్ఞో మహాహవిః. ౧౫

శం. భా. ౬౭౧. మహాన్తః క్రమాః పాదవిక్షేపా అస్యేతి మహాక్రమః, 'శంనో విష్ణు రురుక్రమః' * తై. ఉ. ౧-౧. * ఇతి శ్రుతేః. ౬౭౨. మహత్ జగదుత్పత్త్యాది కర్మాస్యేతి మహాకర్మా. ౬౭౩. 1. యదీయేన తేజసా తేజస్వినో భాస్కరాదయః తత్తేజో మహదస్యేతి మహాతేజాః. 'యేన సూర్యస్తపతి తేజసేద్ధః' * ఇతి శ్రుతేః. 'యదాదిత్యగతం తేజః' * ఇతి * ౧౫-౧౭. భగవద్వచనాచ్చ. 2. క్రౌర్యకార్యాదిభిః ధర్త్రైః మహద్భిః సమలంకృత ఇతి వా మహాతేజాః. ౬౭౪. మహాంశ్చాసావురగశ్చేతి మహోరగః. 'సర్వాణామస్మి వాసుకిః' * ఇతి ౧౦-౨౦. భగవద్వచనాత్. ౬౭౫. మహాంశ్చాసౌ క్రతుశ్చేతి మహాక్రతుః. 'యథాఽశ్వమేధః క్రతురాట్.' * ఇతి ౧౧-౨౬౦. మనువచనాత్ సోఽపి స ఏవేతిస్తుతిః. ౬౭౬. మహాంశ్చాసౌ యజ్వాచేతి లోకసంగ్రహార్థం యజ్ఞాన్ నిర్వర్తయన్ మహాయజ్వా. ౬౭౭. మహాంశ్చాసౌ యజ్ఞశ్చేతి మహాయజ్ఞః. 'యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మి' * ఇతి ౧౦-౨౫. భగవద్వచనాత్. ౬౭౮. మహచ్చ తద్ధవిశ్చేతి బ్రహ్మార్పణం సర్వం బ్రహ్మ దాత్మతయా హూయతే ఇతి మహాహవిః. మహాక్రతు రిత్యాదయో బహుప్రీతయోవా. ౧౫.

టీ. ఒ౭౧. గొప్పయడుగు లిడుటలు గలవాఁడు (మహాక్రముఁడు). ఒ౭౨. జగత్తునుబుట్టించుట మున్నగు గొప్పపనులుగలవాఁడు (మహాకర్ముఁడు). ఒ౭౩. తన వెలుఁగుచేతనే సూర్యుఁడు మొదలగువారిని వెలుఁగుగలవారిం జేయువాఁడు గనుక (మహాతేజుఁడు.) ఒ౭౪. గొప్ప సర్పమగు వాసుకియైనవాఁడు(మహోరగుఁడు). ఒ౭౫. గొప్ప యజ్ఞరూపుఁడు (మహాక్రతువు)ఒ౭ఒ. లోకములకు సంప్రదాయము తెలియు టకై యజ్ఞములను నెఱవేర్చిన గొప్ప యజమానుఁడు మహాయజ్వ (సోమయాజి). ఒ౭౭. యజ్ఞములలో గొప్పది యగు జపయజ్ఞరూపుఁడు (మహాయజ్ఞుఁడు). ఒ౭౮. బ్రహ్మమునందు సకల జగత్తు ఆత్మస్వరూపముతో హోమము చేయబడుచున్నది గాన (మహాహవిస్సు) ఆనఁబడును. ౮౫

స్తవ్యః స్తవప్రియః స్తోత్రం స్తుతిః స్తోతా రణప్రియః,
పూర్ణః పూరయితా పుణ్యః పుణ్యకీర్తిరనామయః. ౮౬

శం. భా. ఒ౭౯. సర్వైస్తుతాయతే న స్తోతా కస్యచిదితి స్తవ్యః. ఒ౮౦. ఆత ఏవ స్తవప్రియః. ఒ౮౧. యేనస్తూయతే తత్ స్తోత్రం గుణసంకీర్తనాత్మకం తద్ధరి రేవేతి. ఒ౮౨. స్తుతిః స్తవనక్రియా. ఒ౮౩. స్తోతా ఆసి స ఏవ. ఒ౮౪. ప్రియం రణ మస్యయతః పఞ్చమహాయూథాని నందకఖడ్గసహితాని ధత్తే సతతం లోకరక్షణార్థ మతో రణప్రియః. ఒ౮౫. సకలైః కామైః సకలాభిః శక్తిభిశ్చ సంపన్న ఇతి పూర్ణః. ఒ౮ఒ. న కేవలం పూర్ణఏవ; పూరయితాన సర్వేషాం సంపద్భిః. ఒ౮౭. స్మృతిమా త్రేణ కల్మషాణి హినయతీతి పుణ్యః. ఒ౮౮. 1. పుణ్యాకీర్తిరస్యయతః. 2. పుణ్య మావహత్యస్య కీర్తి ర్నృణామితి పుణ్యకీర్తిః. ఒ౮౯. ఆన్తరై ర్బాహ్యై ర్వ్యాధిభిః కర్మజైర్న పీడ్యత ఇతి అనామయః. ౮ఒ.

టీ. ఒ౭౯. అందఱిచేఁ బొగడఁబడువాఁడుకాని యొక్కరునికూడఁ బొగడు వాఁడుకాఁడు కావున (స్తవ్యుఁడు). ఒ౮౦. కనుకనే స్తోత్రములకుఁ బ్రియుఁడు (స్తవ ప్రియుఁడు). ఒ౮౧. గుణముల పొగడ్తయను స్తోత్రస్వరూపమేయైనవాఁడు (స్తోత్రము). ఒ౮౨. స్తుతిచేయుట అయినవాఁడు (స్తుతి). ఒ౮౩. స్తోత్రము చేయువాఁడుకూడ అతఁడే కావున (స్తోత). ఒ౮౪. ఎల్లపు డైదుమహాయుధములు లోకసంరక్షణము కొఱకు ధరించుటంజేసి యుద్ధమే యిష్టముగాఁగలవాఁడు (రణప్రియుఁడు). ఒ౮౫. అన్ని కోర్కులతోను, అన్ని శక్తులతోను నిండినవాఁడు గాన (పూర్ణుఁడు). ఒ౮ఒ. తాను పూర్ణుఁడైయుండుటమాత్రముగాక యితరులకు సంపదలు నొసఁగి వారినికూడ మనోరథములతో పూర్ణులనుగా నొనర్చువాఁడు (పూరయిత). ఒ౮౭. స్మృతిమాత్రము

చేత సకలజనుల పాపములను బోగొట్టువాఁడు (పుణ్యుఁడు). ౬౮౫. పుణ్యమునిచ్చెడి కీర్తిగలవాఁడు (పుణ్యకీర్తి). ౬౮౬. తన జన్మాంతరకర్మవలనఁ బుట్టిన వెలుపటివి, లోప లివి యగు వ్యాధులచే నొంపఁబడనివాఁడు (అనామయుఁడు). ౮౬.

మనోజవ స్తీర్థకరో వసురేతా వసుప్రదః,
వసుప్రదో వాసుదేవో వసు ర్వసుమనా హవిః. ౮౭

శం. భా. ౬౮౦. మనసోవేగ ఇవ వేగోఽస్య సర్వగతత్వాత్ మనోజవః. ౬౮౧. చతుర్దశవిద్యానాం బాహ్య విద్యాసమయానాంచ ప్రణేతా ప్రవక్తాచేతి తీర్థ కరః. హయగ్రీవరూపేణ మధుకైటభౌ హత్వావిశ్వాస్య సర్గాదౌ సర్వాః శ్రుతీర స్యాశ్చ విద్యా ఉపదిశన్ వేదబాహ్యావిద్యాః సురవైరిణాం వఞ్చనాయోపదిదేశేతి పౌరాణికాః కథయన్తి. ౬౮౩. వసు సువర్ణం రేతోఽస్యేతి వసురేతాః. "దేవః పూర్వ మపఃసృష్ట్వా తాసు వీర్యమసాసృజత్. తదణ్డ మభవద్ధైమం బ్రహ్మణః కారణం పరమ్. ఇతి వ్యాసవచనాత్. ౬౮౩. వసు ధనం ప్రకర్షేణ దదాతీతి సాఽర్థనాథ్యఙ్ఞోఽ యమ్ ఇతరస్తు తత్పురుషాదర్థనాథ్యఙ్ఞ ఇతి వసుప్రదః. ౬౮౪. 1. వసుప్రకృష్టం మోక్షాఖ్యం ఫలం భక్తేభ్యః ప్రదదాతీతి ద్వితీయో వసుప్రదః. 'విజ్ఞానమానన్దం బ్రహ్మ రాతిర్దాతుః పరాయణం లిప్తమానస్య కర్దిదః' * ఇతి శ్రుతేః. బృ ఉ. ౫. ౯. ౨౮. 2. నరారీణాం వసూని ప్రకర్షేణ ఖణ్డయన్ వా వసుప్రదః. ౬౮౫. వసుదేవస్యా పత్యం వాసుదేవః. ౬౮౬. వసన్తిభూతాని తత్ర, లేషు వా వసతీతి వసుః. వస్తే ఆచ్ఛాదయత్యాత్మనః స్వరూపం మాయయేతివా వసుః. ౬౮౭. అవిశేషేణ సర్వేషు విష యేషు వసతీతి వసుః, తాదృశం మనోఽస్యేతి వసుమనాః ౬౮౮. బ్రహ్మర్పణంబ్రహ్మ హవిః' * ఇతి ౪. ౨౪. భగవద్వచనాత్ హవిః. * ౮౭.

టీ. ౬౮౦. ఆతట నున్నవాఁడు నన మనస్సుయొక్కవేగమువంటి వేగముగల వాఁడు (మనోజవుఁడు). ౬౮౧. పదునాలుగువిద్యలను, వేదబాహ్యములగు ఇతరవిద్యల సిద్ధాంతములను రచించినవాఁడు వానినితరులకు బోధించినవాఁడు కావున (తీర్థకరుఁడు). ౬౮౨. బంగారమే వీర్యముగగలవాఁడు(వసురేతసుఁడు). ౬౮౩. ధనమును విస్తారముగా నొసఁగువాఁడు (వసుప్రదుఁడు). ౬౮౪. ఉత్తమ మయిన మోక్షరూప మగు ఫలమును భక్తులకు నొసఁగువాఁడు (వసుప్రదుఁడు). ౬౮౫. వసుదేవునిపుత్రుఁడు(వాసుదేవుఁడు). ౬౮౬. 1. భూతము లితనియందు వసించుచున్నవి. 2. లేక స్వమాయచే దనరూపును గల్పించినవాఁడు (వసువు). ౬౮౭. తారతమ్యములేక సకలవిషయములందు నుండు మనస్సు గలవాఁడు (వసుమనసుఁడు). ౬౮౮. హవిస్సురూపమైనవాఁడు(హవిస్సు). ౮౭.

సద్గతిః సత్కృతిః సత్తా సద్భూతిః సత్పరాయణమ్,
శూరసేనో యదుశ్రేష్ఠ స్సన్నివాస స్సుయామునః. ౮౮

శం. భా. ౬౯. 1. 'అస్తిబ్రహ్మేతిచేద్వేద. సన్తమేనంతతోవిదుః' (*తై. ఉ. ౨. ౬.) ఇతిశ్రుతేః. బ్రహ్మాస్తీతియేవిదు స్తే సన్తః. తైః ప్రాప్యకఇతి సద్గతిః 2. సతీగతి ర్బుద్ధిః సముత్కృష్టాఽస్యేతివా సద్గతిః. ౨౦. సతీకృతిః జగద్రక్షణలక్షణాఽస్య యస్తా త్తేన సత్కృతిః.

ఇతి సప్తమ శతకం వివృతమ్.

౨౦౧. సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేద రహితాఽనుభూతిః సత్తా, 'ఏకమేవాద్వితీయమ్' * ఇతిశ్రుతేః. ౨౦౨. సన్నేవపరమాత్మాచిదాత్మకః ఆబాధాద్యాసమానత్వాచ్చసద్భూతిః, నాన్యః ప్రతీతేః బాధ్యమానత్వాచ్చ నసన్నాప్యసత్. కాశ్మీరయాత్రికోవా బాధః ప్రసఙ్గస్య వివక్షితః. ౨౦౩. సత్తా తత్త్వవిదా పరం ప్రకృష్ట మయన మితి సత్పరాయణం. ౨౦౪. వానుమత్ప్రముఖాః సైనికాః శౌర్యశాలినో యస్యాం సేనాయాం సా శూరసేనా యస్య సః శూరసేనః. ౨౦౫. యదూనాం ప్రధానత్వాత్ యదుశ్రేష్ఠః. ౨౦౬. సతాం విదుషా మాశ్రయః ఇతిసన్నివాసః. ౨౦౭. 1.శోభనా యామునా యమునాసంబంధినః దేవకీ వసుదేవ నన్ద యశోదా బలభద్ర సుభద్రాదయః, పరివేష్టారోఽస్యేతి సుయామునః. 2. గోపవేషధరా యామునాః పరివేష్టారః పద్మాసనాదయః శోభనా ఆస్యేతివా సుయామునః. ౮౮.

టీ. ౬౯. బ్రహ్మజ్ఞానముగల పెద్దలకుఁ బొందఁదగిన ముఖ్యస్థానమైనవాఁడు కావున (సద్గతి.) ౨౦౦. శ్రేష్ఠమైన జగద్రక్షణరూపవ్యాపారముగలవాఁడు(సత్కృతి).

ఏడవనూరు సమాప్తము.

౨౦౧. స్వజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదరహితమైన యను భవరూపుఁడై యేకరూపుఁడైయుండువాఁడు (సత్తా) స్వరూపుఁడు. ౨౦౨. నిత్యుఁడై జ్ఞానరూపియై వానిలేక భాసిల్లువాఁడు (ప్రతీతి=తోఁచుట.) బాధ్యమానము గనుక సత్తుకాఁడు. ఆసత్తుకాఁడు ప్రపంచమునకు శ్రుతులచేతను, యుక్తులచేతను వాని నెప్పఁడిసది కనుక (సద్భూతి.) ౨౦౩. తత్త్వవేత్తలగు సత్పురుషులకు ముఖ్యస్థానమైన వాఁడు (సత్పరాయణుఁడు.) ౨౦౪. శూరులగు వానుమంతుఁడు మొదలగు సైనికులు గల సేనతోఁ గూడినవాఁడు (శూరసేనుఁడు). ౨౦౫. యాదవులలో ముఖ్యుఁడు. (యదుశ్రేష్ఠుఁడు). ౨౦౬. సజ్జనులకునికిపట్టయినవాఁడు (సన్నివాసుఁడు). ౨౦౭. 1. దేవకీ వసుదేవులు, నందయశోదలు, బలభద్రసుభద్రలు మొదలగు మంచివారితోఁ గూడిన వాఁడు. 2. లేక గొల్లలరూపులఁ దాల్చినబ్రహ్మాదిదేవతలతోఁ గూడియుండువాఁడు (సుయామునుఁడు.) ౮౮.

భూతావాసో వాసుదేవః సర్వాసునిలయోఽనలః,
దర్పహా దర్పదో దృప్తో దుర్ధరోఽథాపరాజితః. ౮౯

శం. భా. ౭౦౮. భూతాన్యత్రాభిముఖ్యేన వసన్తీతి భూతావాసః. 'వసన్తి త్వయిభూతాని భూతావాసస్తతోభవాన్ * ఇతి వారివ:శే. ౨౭౯-౫౨. ౭౦౯. జగదాచ్ఛాదయతి మాయయేతి వాసుః స ఏవ దేవ ఇతి వాసుదేవః. 'ఛాదయామి జగద్విశ్వం భూత్వా సూర్య ఇవాంశుభిః' * ఇతి మోక్ష. ౩౪౨-౪౧ భగవద్వచనాత్. సర్వనివాసవః ౭౧౦. ప్రాణా జీవాత్మకేయస్మిన్నాశ్రయే నిలీయన్తేస సర్వాసునిలయః. ౭౧౧. అలం పర్యాప్తిః శక్తిసంపదాం నాఽన్యవిద్యత ఇతి అనలః. ౭౧౨. ధర్మ విరుద్ధే పథి తిష్ఠతాం దర్పం హన్తీతి దర్పహా. ౭౧౩. ధర్మవర్త్మని వర్తమానానాం దర్పం (హర్షం) దదాతీతి, దర్పం గర్వం దాతీతివా దర్పదః. ౭౧౪. స్వాత్మామృత రసాస్వాదనాత్ నిత్యం ప్రముదితో దృప్తః ౭౧౫. నశక్యాధారణాయస్య ప్రణిధానాదిషు సర్వోపాధివినిర్ముక్తత్వాత్, తథాఽపి తత్ప్రసాదతః కైశ్చి ద్దుఃఖేన ధార్యతే హృదయే జన్తూనర సవాస్రేషు భావనాయోగాత్ తస్మాత్ దుర్ధరః. ౮౯

క్లేశోఽధికతరస్తేషా మవ్యక్తాసక్తచేతసామ్.
అవ్యక్తా హి గతిర్దుఃఖం దేహవద్భి రవాప్యతే. 12-5. ఇతి భగవద్వచనాత్.

౭౧౬. అన్తకైః రాగద్వేషాదిభిర్భావైర్యో దానవాదిభిరపి శత్రుభిః న పరాజిత ఇతి అపరాజితః. ౮౯.

టీ. ౭౦౮. భూతములు (జంతువులు) ఇతనియం దభిముఖముగా నున్నవి. వావున (భూతావాసుడు.) ౭౦౯. జగత్తును మాయచే గప్పిపుచ్చువాడు, (వాసు దేవుడు.) ౭౧౦. జీవాత్మకుఁ డయిన యితనియందుఁ బ్రాణములన్నియు లయించు చున్నవి కనుక (సర్వాసునిలయుడు.) ౭౧౧. ఇతని శక్తిసంపదలకు సమాప్తి లేదు గనుక (అనలుడు.) ౭౧౨. ధర్మవిరుద్ధమార్గమున నుండువారి గర్వము నణఁచువాఁడు (దర్పఘ్నుఁడు.) ౭౧౩. ధర్మమార్గమున నుండువారికి దర్పమును (సంతసమును) నొసఁగువాఁడు లేక గర్వమును పోగొట్టి ఆణకువను కలుగఁజేయువాఁడు (దర్పదుఁడు.) ౭౧౪. బ్రహ్మానందరసమును గ్రోలుటచే దనివినొందినవాఁడు (దృప్తుఁడు.) ౭౧౫. పెక్కు జన్మము లెత్తినను, సర్వోపాధిరహితుఁడు గావున జనులచే మనమున ధ్యానింప నలవికానివాఁడు (దుర్ధరుఁడు.) ౭౧౬. తనలో నుండు రాగద్వేషములు మొద లగు లోపలి శత్రువులచేతను, వెలుపలనుండు దానవాదులగు వెలుపలి శత్రువులచేతను లోఁబఱచుకొనఁబడనివాఁడు (అపరాజితుఁడు). ౮౯.

విశ్వమూర్తి ర్మహామూర్తి ర్దీప్తమూర్తి రమూర్తిమాన్,
అనేకమూర్తి రవ్యక్త శ్శతమూర్తి శ్శతాననః. ౯౦

శం. భా. ౭౧౭. విశ్వం మూర్తి రస్య సర్వాత్మకత్వాత్ ఇతి విశ్వమూర్తిః. ౭౧౮. శేషపర్యఙ్కతాంనోఽస్యమహతీ మూర్తి రితి మహామూర్తిః. ౭౧౯. దీప్తా జ్ఞానమయీ మూర్తిః యస్యేతి, స్వేచ్ఛయా గృహీతా తైజసీ మూర్తిః దీప్తాఽస్యేతి వా దీప్తమూర్తిః. ౭౨౦. కర్మనిబన్ధనా మూర్తిరస్య నవిద్యత ఇతి అమూర్తిమాన్. ౭౨౧. అవతారేషు స్వేచ్ఛయా లోకానా ముపకారిణీః బహ్వీః మూర్తీః భజత ఇతి అనేకమూర్తిః. ౭౨౨. యద్యపి అనేకమూర్తిత్వమస్య, తథాఽప్యయమి దృశఏవేతి నవ్యవ్యక్త ఇతి అవ్యక్తః. ౭౨౩. నానావికల్పనా మూర్తయః సంవిదా కృతేః సన్తీతి శతమూర్తిః. ౭౨౪. విశ్వాదిమూర్తిత్వా యతః అతవివశ తాననః. ౯౦.

టీ. ౭౧౭. సర్వాత్మకుఁడు గానఁ బ్రపంచమే మూర్తిగాఁ గలవాఁడు (విశ్వమూర్తి) ౭౧౮. తా నాదిశేషునిపైఁ బరుండువాఁడు గాన గొప్ప మూర్తిగలవాఁడు (మహామూర్తి.) ౭౧౯. 1. జ్ఞానమూర్తిగలవాఁడు. 2. లేక ఇచ్ఛచే గ్రహించిన తేజోమూర్తిగలవాఁడు (దీప్తమూర్తి). ౭౨౦. కర్మలవలనఁ గలిగిన మూర్తి లేనివాఁడు (అమూర్తిమంతుఁడు). ౭౨౧. అవతారములలోఁ దన యిచ్ఛచొప్పున లోకములకు మేలొనర్చు అనేకరూపములు గలవాఁడు (అనేకమూర్తి). ౭౨౨. అనేకమూర్తియయి నను, ఇతఁడు డిట్టివాఁడని స్పష్టపఱుపఁబడనివాఁడు గావున (అవ్యక్తుఁడు). ౭౨౩. జ్ఞానరూపుఁ డయిన వీనికిఁ బెక్కు వికల్పజన్యములగు మూర్తులు గలవు గాన (శతమూర్తి). ౭౨౪. విశ్వమున కాదిమూర్తి గనుకఁ బెక్కుమోములు గలవాఁడు (శతాననుఁడు). ౯౦.

ఏకోనైకః సవః కః కిం యత్తత్పదమనుత్తమమ్,
లోకబన్ధు ర్లోకనాథో మాధవో భక్తవత్సలః. ౯౧

శం. భా. ౭౨౫. పరమార్థతః సజాతీయ విజాతీయ స్వగత భేదవినిర్ముక్తత్వాత్ ఏకః, 'ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ' (* ఛాం. ౬-౨-౧) ఇతి శ్రుతేః. ౭౨౬. మాయయా బహురూపత్వాత్ నైకః. 'ఇన్ద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే' బృ. ౪-౫-౧౯) * ఇతి శ్రుతేః. ౭౨౭. సోమో యత్రాభిషూయతే సోఽధ్వరః సవః. ౭౨౮. కశ్చబ్దః సుఖవాచకః. తేనస్తూయత ఇతి కః 'కం బ్రహ్మ' (* ఛాం. ౪-౧౦-౫) ఇతి శ్రుతేః. ౭౨౯. సర్వపురుషార్థరూపత్వాత్ బ్రహ్మైవ విచార్యమితి బ్రహ్మ కిమ్. ౭౩౦. యచ్ఛబ్దేన స్వతస్సిద్ధవస్తూద్దేశవాచినా బ్రహ్మ నిర్దిశ్యతఇతి బ్రహ్మయత్. 'యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే' (* తై. ఉ. ౩-౧.) ఇతి శ్రుతేః. ౭౩౧.

కనోతీతి బ్రహ్మ కత్. 'ఓం తత్సదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధస్స్మృతః'*ఇతి భగవద్గీతా (౧౭-౨౩.) ఇతిభగవద్వచనాత్. ౭౩౨. పద్యతేగమ్యతేమముక్తుభిరితిపదం యస్తా దుక్కృష్టంసా స్తితత్ అనుత్తమమ్. సవిశేషణకమేకం నామ పదమనుత్తమమితి. ౭౩౩. ఆధారభూతేఽస్మిన్ సకలలోకా బధ్యన్తఇతి లోకానాంబన్ధుః లోకబన్ధుః. 2. లోకానాం జనకత్వాత్ జనకోపమోబన్ధుర్నాస్తీవా. 3.లోకానాంబన్ధుకృత్యం హితాహితో పదేశం శ్రుతిస్మృతిలక్షణం కృతవానితి వా లోకబన్ధుః. ౭౩౪. లోకైర్నాధ్యతే యాచ్యతే, లోకానుపతపతి. ఆశాస్తే, లోకానా మీష్టే ఇతి నా లోకనాథః. ౭౩౫. మధుకులే జాతత్వాత్ మాధవః. ౭౩౬. భక్తస్నేహవాన్ భక్తవత్సలః. ౯౧.

టీ. ౭౩౫. సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదములు వాస్తవముగా లేనందున నొక్కఁడైనవాఁడు (ఏకుఁడు). ౭౩౬. మాయచేఁ బెక్కురూపములు గలవాఁడుగాన నొక్కఁడుకానివాఁడు (అనేకుఁడు.) ౭౩౭. సోమరస మెచ్చటఁ బిండఁబడునో యట్టియజ్ఞరూపుఁడు కావున (సవుఁడు.) ౭౩౮. సుఖరూపుఁ డని స్తోత్రముచేయఁబడు వాఁడు (క్తుః.) ౭౩౯. సర్వపురుషార్థరూపుఁ డగుటవలన బ్రహ్మమే విచార్యమైనందున 'కిం' అనఁగా బ్రహ్మము (కిం). ౭౪౦. స్వతస్సిద్ధములైన వస్తువులఁజెప్పి యచ్ఛబ్దముచే పరమాత్మఁజెప్పఁబడును. కావున (యత్). ౭౪౧.వ్యాపించియుండునది. (తత్). ౭౪౨. మోహముఁ గోరువారిచేఁ బొందఁబడినది, అన్నిటికంటె మేలయినది. అన్నిటికంటె మేలయిన పరబ్రహ్మము. (పదమనుత్తమము.) ౭౪౩. 1. ఆధారమైన వీనియందు జనులు కట్టఁబడుదురు. 2.లేక లోకములకు బంధువు. 3. లేక లోకమునకుఁ జుట్టమువలె శ్రుతిస్మృతిరూపమైన మేలుకోళ్లనుదెలుపు హితోపదేశముచేయువాఁడు (లోకబంధువు.) ౭౪౪. లోకములచే యాచింపఁబడువాఁడు (లోకనాథుఁడు). ౭౪౫. మధువంశమునఁ బుట్టినవాఁడు (మాధవుఁడు.) ౭౪౬. భక్తులుఁడుఁ బ్రీతిగలవాఁడు (భక్తవత్సలుఁడు).

సువర్ణవర్ణో హేమాఙ్గో వరాఙ్గ శ్చన్దనాఙ్గదీ,
వీరహా విషమ శ్శూన్యో ఘృతాశీ రచల శ్చలః. ౯౨

శం. భా. ౭౪౭. సువర్ణస్యవర్ణ ఇవవర్ణో ఽస్యసువర్ణవర్ణః 'యదాపశ్యః పశ్య లేరుక్మవర్ణమ్' * ఇతిశ్రుతేః. ౭౪౮. హేమేవాఙ్గం వపురస్యేతిహేమాఙ్గః 'యఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషః' యాజ్ఞికీ ఉపనిషత్. ౯౦ * ఇతిశ్రుతేః. ౭౪౯. 'వరాణి శోభనాన్యఙ్గాన్యస్యేతి వరాఙ్గః. ౭౫౦. చన్దనై రాహ్లాదనైరఙ్గదైశ్చ యోయూ రూఙ్గీసఇతి చన్దనాఙ్గదీ. ౭౫౧. ధర్మత్రాణాయ వీరాన్ అసురముఖ్యాన్ హన్తీతి

వీరహా. ౭౪౨. సమో నాస్య విద్యతే సర్వవిలక్షణత్వా దితి విషమః. 'న త్వత్సమోఽ స్త్యభ్యధికః కుతోఽన్యః * ఇతి భగవద్వచనాత్. (భగ ౧౧-౪౩). ౭౪౩. సర్వవిశే షరహితత్వాత్ శూన్యవత్ శూన్యః. ౭౪౪. శ్రుతాః విగళితాః ఆశిషః ప్రార్థనాః అస్యేతి శ్రుతాశీః. ౭౪౫. నస్వరూపా న్న సామర్థ్యా న్నజ్ఞానాదికార్దుణాత్ చలనం విద్యతేఽస్యేతి అచలః. ౭౪౬. వాయురూపేణ చలతీతి చలః. ౯౩.

టీ. ౭౩౭. బంగారువంటి వన్నెవంటి వన్నెగలవాఁడు (సువర్ణవర్ణుఁడు). ౭౩౮. బంగారువంటిమేనిచాయగలవాఁడు (హేమాంగుఁడు). ౭౩౯. మేటియంగ ములుగలవాఁడు (వరాంగుఁడు). ౭౪౦. ఆహ్లాదమునొసఁగు భుజకీర్తులచే భూషింపఁబడిన వాఁడు (చందనాంగది). ౭౪౧. ధర్మమును సంరక్షించునిమిత్తము శూరులైనయసుర ముఖ్యులనుజంపినవాఁడు (వీరఘ్నుఁడు). ౭౪౨. అందఱికంటెవింతవాఁడుగనుకసాటిలేని వాఁడు (విషముఁడు). ౭౪౩. భేదము లన్నియు లేనివాఁడు గాన ఆకాశమువలె లేని వాఁడు (శూన్యుఁడు). ౭౪౪. కోర్కులు లేనివాఁడు (శ్రుతాశి). ౭౪౫. స్వరూపము నుండియు, నేర్పునుండియు, జ్ఞానము మొదలగు గుణములనుండియు కదలికలేనివాఁడు (అచలుఁడు). ౭౪౬. వాయురూపముతో చలించుచున్న వాఁడు కావున (చలుఁడు).

అమానీ మానదో మాన్యో లోకస్వామీ త్రిలోకధృక్,
సుమేధా మేధజో ధన్య స్సత్యమేధా ధరాధరః. ౯౩

శం. భా. ౭౪౭. ఆనాత్మవస్తు ష్వాత్మాభిమానో నాస్యస్య స్వచ్ఛసువేదనా కృతేతి అమానీ ౭౪౮. 1. స్వమాయయా సర్వేషామనాత్మస్వాత్మాభిమానం దదాతి. 2. భక్తానాం సత్కారం మానం దదాతీతి. 3. కత్వవిదామనాత్మనిస్వాత్మాభిమానం ఖణ్డయతీతి వా మానదః. ౭౪౯. సర్వైర్మానసీయః పూజసీయః సర్వేశ్వరత్వాత్ ఇతిమాన్యః. ౭౫౦. చతుర్దశానాం లోకానా మీశ్వరత్వాత్ లోకస్వామీ. ౭౫౧. త్రీన్ లోకాన్ ధారయతీతి త్రిలోకధృక్. ౭౫౨. శోభనా మేధా ప్రజ్ఞాఽస్యేతి సుమేధాః. 'నిత్యమసిచ్ ప్రజా మేధయోః' ఇతి సమాసాన్తోఽసిచ్. ౭౫౩. మేధేఽ ధ్వరే జాయత ఇతిమేధజః. ౭౫౪. కృతార్థోధన్యః. ౭౫౫. సత్యా అవికథా మేధా అస్యేతి సత్యమేధాః. ౭౫౬. అంశై రశేషై శేషాద్యైరశేషాం ధరాం ధారయన్ ధరాధరః ౯౩.

టీ. ౭౪౭. ఆత్మకానివస్తువులందు స్వచ్ఛజ్ఞానరూపుఁడగు నితనికిఁ దనవను నభి మానములేనివాఁడు (అమాని). ౭౪౮. స్వమాయచే నందఱకు నాత్మగాని దానియం దాత్మాభిమానము గలిగించువాఁడు. 2. లేక భక్తులకు గౌరవము నొసఁగువాఁడు. 3. లేక కత్వజ్ఞానులకు నాత్మకాని వస్తువులం దాత్మాభిమానమును ఖండించువాఁడు. (మాన

దుఁడు). ౭౯౯. ఆందఱిచేఁ బూజింపఁదగినవాఁడు (మాన్యుఁడు). ౭౫౦. పదునాలుగు లోకములకుఁ బ్రభువు (లోకస్వామి). ౭౫౧. ముజ్జగములను ధరించువాఁడు. (త్రిలోకధృత్తు). ౭౫౭. మంచిబుద్ధిగలవాఁడు (సుమేధసుఁడు). ౭౫౩. యాగము నందుఁ బుట్టినవాఁడు (మేధజుఁడు). ౭౫౪. కార్యమును నెఱవేర్చినవాఁడు (ధన్యుఁడు). ౭౫౫. వ్యర్థమగాని బుద్ధిగలవాఁడు (సత్యమేధుఁడు). ౭౫౬. శేషుఁడు మొదలగు సకలాంశములచేతను భూమిని ధరించినవాఁడు (ధరాధరుఁడు). ౯౩.

తేజోవృషో ద్యుతిధరః సర్వశస్త్రభృతాంవరః,
ప్రగ్రహో నిగ్రహో వ్యగ్రో నైకశృఙ్గో గదాగ్రజః. ౯౪

శం. భా. ౭౫౭. తేజసామంభసాం సర్వదా ద్వాదశాదిత్యరూపేణవర్షణాత్ తేజోవృషః. ౭౫౮. ద్యుతి మబ్జగతాం కాన్తిం ధారయన్ ద్యుతిధరః. ౭౫౯. సర్వ శస్త్రభృతాం శ్రేష్ఠః ఇతి సర్వశస్త్రభృతాం వరః. ౭౬౦. 1. భక్తైరుపహృతం పత్ర పుష్పాదికం ప్రగృహ్ణాతీతి ప్రగ్రహః. 2. ధావతో విషయారణ్యే దుర్దాన్తేంద్రియ వాజినః తత్ప్రసాదేన రశ్మినేవ లఘ్నాతీతివా ప్రగ్రహవత్ ప్రగ్రహః. 'రశ్మౌచ' ఇతి పాణిని వచనాత్ ప్రగ్రహశబ్దస్య సాధుత్వమ్. ౭౬౧. స్వవశేన సర్వం నిగృహ్ణా తీతి నిగ్రహః. ౭౬౨. 1. విగతో మగ్ర మస్తో నాశోఽస్యేతి వ్యగ్రః. 2. భక్తా నామభీష్టప్రదానేషు వ్యగ్ర ఇతివా. ౭౬౩. చతుశ్శృఙ్గో నైకశృఙ్గః. 'చత్వారి శృఙ్గా' యాఙ్ని. 12. ఇతి శ్రుతేః. ౭౬౪. 1. నిగదేన మంత్రేణాగ్రే జాయత ఇతి నిశబ్దలోపం కృత్వా గదాగ్రజః. 2. యద్వా గదో నామ శ్రీవాసుదేవావరజః. తస్యా దగ్రేజాయత ఇతి గదాగ్రజః. ౯౪.

టీ. ౭౫౭. తేజస్సులను, నీటిని నెల్లప్పుడు ద్వాదశాదిత్యులరూపమున వర్షించుట వలన (తేజోవృషుఁడు). ౭౫౮. అంగమునందలి కాంతిని ధరించినవాఁడు (ద్యుతి ధరుఁడు). ౭౫౯. విలుకాండ్రందఱిలో మేటియైనవాఁడు (సర్వశస్త్రభృతాంవరుఁడు). ౭౬౦. 1. భక్తులచేఁ దేఁబడిన పత్రపుష్పాదులను గ్రహించువాఁడు. 2. లేక విషయ ములనెడి యరణ్యమునందుఁ బరుగెత్తునట్టి యణఁపరాని యింద్రియములను గుఱ్ఱములను నాతని యనుగ్రహమునఁ బ్రాతితోఁ గట్టినట్లు గట్టినవాఁడు (ప్రగ్రహుఁడు). ౭౬౧. తనయాజ్ఞచే నంతటిని నిగ్రహించువాఁడు (నిగ్రహుఁడు). ౭౬౨. 1. నాశములేని వాఁడు. 2. లేక భక్తులకు కోర్కెలొసఁగుటయం దాసక్తుఁడు (వ్యగ్రుఁడు). ౭౬౩. నాలుగు శృంగములుగలవాఁడు(నైకశృంగుఁడు). ౭౬౪. 1.నిగదమనఁగా మంత్రముచే ముందుగఁ బుట్టినవాఁడు. 2 లేక గదుఁనికి నన్నయైనవాఁడు (గదాగ్రజుఁడు). ౯౪.

చతుర్మూర్తి శ్చతుర్బాహు శ్చతుర్వ్యూహ శ్చతుర్గతిః,
చతురాత్మా చతుర్భావ శ్చతుర్వేదవిదేకపాత్. ౯౫

శం. భా. ౭౬౫. 1. చత్వారో మూర్తయో విరాట్ సూత్ర అవ్యాకృత తురీయాత్మానోఽస్యేతి చతుర్మూర్తిః. 2. సితా, రక్తా, పీతా, కృష్ణాచేతి చత్వారో మూర్తయోఽస్యేతివా. ౭౬౬. చత్వారో బాహవోఽస్యేతి చతుర్బాహుః. ఇతి నామ వాసుదేవేరూఢమ్. ౭౬౭. 'శరీరపురుష శ్చన్దఃపురుషః వేదపురుషో మహాపురుషః' * ఇతి బహ్వృచోపనిషదుక్తా శ్చత్వారః పురుషా వ్యూహా అస్యేతి చతుర్వ్యూహః. ౭౬౮. ఆశ్రమాణాం వర్ణానాం చతుర్ణాం యద్గోక్తకారిణాం గతి శ్చతుర్గతిః. ౭౬౯. రాగద్వేషాది రహితత్వాత్ చతురః ఆత్మా మనోఽస్యేతి, మనోబుద్ధ్యహంకారచిత్తాఖ్యాన్తఃకరణచతుష్టయాత్మకత్వాద్వా చతురాత్మా. ౭౭౦. ధర్మార్థకామమోక్షాఖ్య చతుష్టయం భవత్యుత్పద్యతే యస్తా దితి చతుర్భావః ౭౭౧. యథావద్వేత్తి చతుర్ణాం వేదానాం అర్థమితి చతుర్వేదవిత్. ౭౭౨. ఏకః పాదోఽస్యేతి ఏకపాత్. 'పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని' * ఇతి శ్రుతేః. * తై ఆరణ్య. 'విష్టభ్యాహ మిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగత్.' భగవ. ౧౦-౪౨. * ఇతి స్మృతేశ్చ. ౯౫.

టీ. ౭౬౫. 1. విరాట్టు, సూత్రుడు, అవ్యాకృతుడు, తురీయుడునను నాలుగాత్మలు గలవాడు. 2. తెల్లని, ఎఱ్ఱని, పచ్చని, నల్లనివి యను నాలుగురూపములు గలవాడు (చతుర్మూర్తి). ౭౬౬. నాలుగుభుజములుగలవాడు (చతుర్బాహువు) ఇది వెన్నునికి రూఢినామము. ౭౬౭. శరీరము, ఛందస్సు, వేదము, మహత్తు అను నాలుగు తెగలగు వ్యూహములు గలవాడు (చతుర్వ్యూహుడు). ౭౬౮. స్వధర్మపరులగు నాలుగువర్ణములవారికి గతియగువాడు (చతుర్గతి). ౭౬౯. 1. రాగద్వేషాదులులేమిచే నేర్పుగల మనస్సుగలవాడు. 2. మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారము లనెడి నాలుగుతెగలయినరూపముగలవాడు (చతురాత్ముడు). ౭౭౦. ధర్మము, అర్థము, కామము, మోక్షము అను నాలుగుతెగల పురుషార్థములకును జన్మస్థానమయినవాడు (చతుర్భావుడు). ౭౭౧. నాలుగువేదముల యర్థమును జక్కగ నెఱిగినవాడు(చతుర్వేదుడు). ౭౭౨. ప్రపంచమంతయు ఇతనియొక్క ఒకపాదభాగ మనియు; ఈప్రపంచము నంతయు ఒకపాదాంశములో వ్యాపించియున్నాడనను శ్రుతి స్మృతుల ననుసరించి (ఏకపాదుడు) అనంబడును. ౯౫

సమావర్తోఽనివృత్తాత్మా దుర్జయో దురతిక్రమః,
దుర్లభో దుర్గమో దుర్గో దురావాసో దురారిహా. ౯౬

శం. భా. ౨౨౩. సంసారచక్రస్య సమ్యగావర్తక ఇతి సమావర్తః. ౨౨౪. సర్వత్ర వర్తమానత్వాత్ న నివర్తతే అత్రా విషయేభ్యోఽన్యేతి అనివృత్తాత్మా (ఽని వృత్త అత్రా మనో విషయేభ్యోఽన్యేతి నివృత్తాత్మా). ౨౨౫. జేతుం నశక్యత ఇతి దుర్జయః. ౨౨౬. భయహేతుత్వా దస్యాశ్చాం సూర్యాదయో నాతిక్రామన్తీతి దురతిక్రమః. "భయాదస్యాగ్ని స్తపతి భయాత్తపతిసూర్యః. భయాదిన్ద్రశ్చవాయుశ్చ మృత్యుర్ధావతిపఞ్చమః. (*కఠో. ఒ-౩ం) ఇతిమన్త్రవర్ణాత్. 'మహద్భయం వజ్ర ముద్యతం' *ఇతి చ (కఠో. ఒ-౨). ౨౨౭. దుర్లభయాభక్త్యా లభ్యత్వాత్ దుర్లభః.' జన్మాన్తరసహస్రేషు తపోజ్ఞానసమాధిభిః, నరాణాం క్షీణపాపానాం కృష్ణేభక్తిః ప్రజాయతే, ఇతి వ్యాసవచనాత్. 'భక్త్యాలభ్యస్త్వనన్యయా' *ఇతి (*భగ. ర-౫౫.) భగవద్వచనాచ్చ. ౨౨౮. దుఃఖేన గమ్యతేఽజ్ఞాయత. ఇతి దుర్గమః. ౨౨౯. అన్తరాయప్రతిహతైర్దుఃఖా దవాప్యత ఇతి దుర్గః. ౨౩౦. దుఃఖేనావాస్యతే చిత్తే యోగిభిః సమాధావితి దురావాసః. ౨౩౧. దురారిణో దానవాదయ స్తాన్ హన్తీతి దురారిహా. ౯౬.

టీ. ౨౨౩. సంసారచక్రమును లెస్సగాఁద్రిప్పినవాఁడు (సమావర్తుడు). ౨౨౪. ఆంతట నుండువాఁడు కావున విషయములనుండి మఱలనియాత్మ గలవాఁడు (నివృత్తాత్ముఁడు.) ౨౨౫. గెల్చుటకునలవికానివాఁడు (దుర్జయుఁడు) ౨౨౬. భయమునొసఁగు వాఁడు గావున ఇతనియాజ్ఞను సూర్యాదులుకూడ మించనివాఁడు (దురతిక్రమఁడు). ౨౨౭. దుర్లభమయిన భక్తిచేత పొందఁబడువాఁడు కనుక (దుర్లభుఁడు). ౨౨౮. యోగి జనులకు సమాధియందు గమ్యముచే బొందఁబడువాఁడు. కమ్యముచే నెఱుఁగదగినవాఁడు (దుర్గముఁడు). ౨౨౯. విఘ్నము లుండుటంబట్టి కష్టముచే బొందఁబడువాఁడు (దుర్గుఁడు) ౨౩౦. సమాధియందు మనంబునఁ గష్టముచే నెఱుఁగఁదగినవాఁడు (దురావాసుఁడు). ౨౩౧. దురారులగు రక్కసులు మున్నగువారలను జంపినవాఁడు (దురారిహన్తుఁడు). ౯౬౮

శుభఙ్గో లోకసారఙ్గ స్సుతన్తు స్తన్తువర్ధనః,
ఇన్ద్రకర్మా మహాకర్మా కృతకర్మా కృతాగమః. ౯౭

శం. భా. ౨౩౨. శోభనైరఙ్గైర్జ్ఞేయత్వా చ్ఛుభాఙ్గః. ౨౩౩. 1. లోకానాం సారః సారంగవత్ = భృంగవత్ (యత్తద్) గృహ్ణాతీతి లోకసారఙ్గః. * 'ప్రజాపతి ర్లోకా నభ్యతపత్' ఇతి శ్రుతేః. 2. లోకసారః ప్రణవః. తేన ప్రతిపత్తవ్య ఇతి వా లోకసారంగః. కృషోదరాదిత్వా త్సాధుత్వమ్. ౨౩౪. శోభన స్తన్తుః విస్తీర్ణః. ప్రప ఞ్చోఽన్యేతి సుతన్తుః. ౨౩౫. తమేవ తన్తుం వర్ధయతి చేదయతీతి వా తన్తువర్ధనః.

౭౯౬. ఇన్ద్రస్య కర్మేవ కర్మాస్యేతీన్ద్రకర్మా. విశ్వకర్మకర్మేశ్వర్యర్థః. ౭౯౭. మహాన్తి వియదాదీని భూతాని కర్మాణి కార్యాణ్యస్యేతి మహాకర్మా. ౭౯౮. 1.కృతమేవ సర్వం కృతార్థత్వాత్ న కర్తవ్యం కిఞ్చిదపి కర్మాస్య విద్యత ఇతి కృతకర్మా. 2. ధర్మాత్మకం కర్మ కృతవానితి వా. ౭౯౯. కృతః వేదాత్మకః అగమో యేనేతి కృతాగమః, "అస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసిత మేత దృగ్వేదః" ఇత్యాది శ్రుతేః ౯౭.

టీ. ౭౯౬. మేటియంగములతో గూడినందున ధ్యానింపదగినవాడు.(శుభాంగుడు) ౭౯౩. 1. లోకముల సారమును గ్రహించువాడు. 2. లేక లోకసారంబయిన యోంకారముచే దెలియఁదగినవాడు (లోకసారంగుడు). ౭౯౪. విస్తీర్ణమైన ప్రపంచముగలవాడు (సుతంతువు). ౭౯౫. ఆ విస్తీర్ణ ప్రపంచరూప మగు తంతువును వృద్ధిని పొందించువాడు లేక ఛేదించువాడు (తంతువర్ధనుడు). ౭౯౬. ఇన్ద్రనికర్మ వంటి కర్మ (ఐశ్వర్యము) గలవాడు (ఇన్ద్రకర్ముడు). ౭౯౭. ఆకాశాదులగు గొప్ప కార్యములుగలవాడు (మహాకర్ముడు). ౭౯౮. 1. చేసినవేకాని చేయఁదగిన కార్యములులేనివాడు. 2. లేక ధర్మరూపమైన కార్యము నొనర్చినవాడు. (కృతకర్ముడు). ౭౯౯. వేదరూపమైన యాగమమును జేసినవాడు (కృతాగముడు). ౯౭.

ఉద్భవ స్సున్దర స్సున్దో రత్ననాభ స్సులోచనః,
అరోగో వాజసన శ్శృఙ్గీ జయన్త స్సర్వవిజ్జయీ. ౯౮

శం. భా. ౭౯౦. ఉత్కృష్టం భవం జన్మ స్వేచ్ఛయా భజత ఇత్యుద్భవః. 2. ఉద్గతమపగతం జన్మాస్య సర్వకారణత్వాదితివా ఉద్భవః. ౭౯౧. విశ్వాతిశాయి సౌభాగ్యశాలిత్వా త్సున్దరః. ౭౯౨. సుష్ఠుఉన్దతీతి సున్దః. ఉన్దిక్లేదనే ఇతి ధాతోః పచాద్యచ్. ఆర్ద్రీభావస్యవాచకః. కరుణాకరఇశ్వర్యః. పృషోదరాదిత్వాత్సవరరూపమ్. ౭౯౩. రత్నశబ్దేన శోభా లక్ష్యతే రత్నవత్ సుందరా నాభిరస్యేతి రత్ననాభః.౭౯౪. శోభనం లోచనం నయనం జ్ఞానం వాఽస్యేతి సులోచనః. ౭౯౫. బ్రహ్మాదిభిః పూజ్యత్వైరప్యర్చనీయత్వాదర్కః. ౭౯౬. వాజమన్న మర్థినాం సనోతి దదాతీతి వాజసనః. ౭౯౭. ప్రలయాంభసి శృంగవన్తక్స్న్య విశేషరూపః శృఙ్గీ. మత్వర్థీయోఽతిశాయనే. ఇసిప్రత్యయః. ౭౯౮. ఆరీక్ అతిశయేన జయతి, జయహేతుర్వా జయన్తః. ౭౯౯. సర్వవిషయ జ్ఞానమస్యేతి సర్వవిత్. ఆభ్యస్తరాక్ రాగాదీన్ బాహ్యాక్ హిరణ్యాక్షదీంశ్చ దుర్జయాన్ జేతుం శీలమస్యేతి జయీ. కర్మీలాధికారే 'జిదృక్షీ' ఇత్యాది పాణినీయవచనాదినిప్రత్యయః. సర్వవిచ్ఛాసౌ జయీచేతి సర్వవిజ్జయీత్యేకం నామ. ౯౮.

టీ. ౭౯౦. 1.మేలైన పుట్టుకను స్వేచ్ఛచే బొందువాడు.2.లేక సర్వకారణం డగుటవలన జన్మ మేలేనివాడు. (ఉద్భవుడు) ౭౯౧. ప్రపంచమును మించిన యందము

గలవాడు (సుందరుడు). 27వ. చక్కఁగా స్రవించువాడు = దయారసమును జిలుకువాడు (సుందుడు). 273. శాంతిగలవై చక్కనైన బొడ్డుగలవాడు. (రత్న నాభుడు). 274. చక్కని చూడ్కిగాని శాస్త్రజ్ఞానముగాని గలవాడు (సులోచనుడు). 275. పూజ్యతములయిన బ్రహ్మాదులచేతనైతము పూజింపఁబడినవాడు అర్కుడు). 276. యాచకులకు విస్తారధనంబు నొసఁగువాడు (వాజసనుడు). 277. కల్పాంతమందుఁ బ్రలయజలంబునందుఁ గొమ్మగల మత్స్యవిశేషరూపము దాల్చినవాడు (శృంగి). 278. శత్రువులను విస్తారముగా జయించువాడు లేక జయకారణమైనవాడు (జయంతుడు). 279. సర్వవిషయజ్ఞానముగలవాడు, లోపలి శత్రువులగు రాగము మున్నగువానిని, హిరణ్యాక్షుడు మున్నగు వెలుపలి శత్రువులను గెలిచినవాడు (సర్వవిజయి). 280.

సువర్ణబిన్దు రక్షోభ్య స్సర్వవాగీశ్వరేశ్వరః,
మహాహ్రదో మహాగర్తో మహాభూతో మహానిధిః. 280

శం. భా. 200. 1. బిన్దవోఽవయవాః సువర్ణసదృశాః అస్యేతి సువర్ణబిన్దుః. 'అప్రణఖా త్సర్వపీన సువర్ణ'ఇతి శ్రుతేః. 2. శోభనో పర్ణోఽక్షరం బిన్దుశ్చ యస్మిన్నక్షే కనక్షత్రే వా సువర్ణబిన్దుః.

ఇత్యష్టమశతకం సమాప్తమ్.

201. రాగద్వేషాదిభిః శబ్దాదివిషయైశ్చ త్రిదశారిభిశ్చ న క్షోభ్యత ఇత్య క్షోభ్యః. 202. సర్వేషాం వాగీశ్వరాణాం బ్రహ్మాదీనా మనీశ్వరః సర్వవాగీశ్వరేశ్వరః. 203. అవగాహ్య తదానన్దం విశ్రమ్య సుఖమాసతే యోగినఇతి. మహాహ్రద ఇవ మహాహ్రదః.204.మహాగర్తవ దస్య మాయా మహతీ దురత్యయా ఇతి మహాగర్తః. "మమ మాయా దురత్యయా" ఇతి భగవద్వచనాత్. 2. యద్వా గర్తశబ్దో రథపర్యాయ ఇతి నైరుక్తై రుక్తస్తస్మాన్మహారథో మహాగర్తః. మహారథత్వ మస్య ప్రసిద్ధం భారతాదిషు. 205. కాలత్రయావచ్ఛిన్నస్వరూపత్వాన్మహా భూతః. 206. సర్వభూతాని యస్మిన్నీయన్తే, మహాంశ్చాసౌ నిధిశ్చేతి మహానిధిః 280.

టీ. 200. 1. బంగారుమయంబులయిన యవయవములు గలవాడు. 2. లేక శ్రేయస్కరమైన మంత్రరూపమైనవాడు. (సువర్ణ బిందువు)

ఎనిమిదవనూఱు ముగిసినది.

తొమ్మిదవనూఱు ప్రారంభము.

౯౦౧. రాగము ద్వేషము మొదలగువానిచేతను, శబ్దస్పర్శాదులచేతను, వేల్పుల శత్రువు లగు రక్కసులు మొదలగువారిచేతను గలవరపెట్టఁబడనివాఁడు(అక్షోభ్యుఁడు). ౯౦౨. వాగధీశ్వరులు మొదలగు బ్రహ్మాదులకు నీశ్వరుఁడు (సర్వవాగీశ్వరేశ్వరుఁడు) ౯౦3. సముద్రమందువలె నితనియందుఁజొచ్చి యోగులు బ్రహ్మానంద మనుభవింతురుగాన గొప్పమడుగువలె నుండువాఁడు (మహాహ్రదుఁడు) ౯౦౪. 1. గొప్పమడుగువలె నీతనిమాయ యెవరిచేతను దాఁటరానిది. 2. లేక మహాగర్త మనఁగా గొప్పరథము. మహారథముగలవాఁడు. మహారథికుఁడనుట (మహాగర్తుఁడు). ౯౦౫. కాలత్రయముచే నపరిచ్ఛిన్నుఁడు (మహాభూతుఁడు). ౯౦౬. జీవరాసులన్నియు ఇతనియం దున్నవి కాన (మహానిధి.) ౯౯.

కుముదః కుందరః కుందః పర్జన్యః పావనోఽనిలః,
అమృతాశో ఽమృతవపు స్సర్వజ్ఞ స్సర్వతోముఖః. ౧౦౦

శం. భా. ౯౦౭. కుం ధరణిం భారావతారణం కుర్వ్ మోదయతీతి కుముదః. ముదిరశ్రాంతకర్మాదివితణిజర్థః. ౯౦౮. 1. కుందపుష్పతుల్యాని శుద్ధాని ధర్మాణుబద్ధాని ఫలాని రాతి దదాతీతి కుందరః. 2. కుందపుష్పతుల్యాని శుద్ధాని ఫలాన్యాదత్త ఇతివా కున్దరః. రలయో ర్వృత్తైక్యకత్వ స్మరణాత్. 3. కుం ధరాం దారయామాస హిరణ్యాక్ష జిఘాంసయా, వారాహం రూపమాస్థాయ ఇతివా కున్దరః. ౯౦౯. 1. కున్దోపమసుద్ధ రాద్ధత్వాత్ స్వచ్ఛస్ఫటికవ న్నిర్మలః కున్దః. 2. కుం భూమిం కశ్యపాయాదాదితివా కున్దః. 'సర్వపాపవిశుద్ధ్యర్థం వాజిమేధేనచేష్ట్వా, తస్మిన్ యజ్ఞే మహాదానే దక్షిణాం భృగువన్దనః. మారీచాయ దదౌ ప్రీతః కాశ్యపాయ వసున్ధరామ్ ఇతిహరివంశే. 3. కుం పృథ్వీం ద్యతిఖండయతీతివా కున్దః. 4. కుశబ్దేన పృథ్వీశ్వరాలక్ష్యన్తే. 'నిఃక్షత్రియం యశ్చ చకారమేదినీ మనేకశో బాహువనం తథాఽచ్ఛినత్, యః కార్తవీర్యస్యసభార్గవోత్తమోమమాస్తుమాఙ్గల్యవివర్ధనో వనిః, ఇతి విష్ణుధర్మే. ౯౧౦. పర్జన్యవదాధ్యాత్మికాదితాపత్రయం శమయతి. సర్వాన్కామా నభివర్షతీతి వా పర్జన్యః. ౯౧౧. స్మృతిమాత్రేణ పునాతీతి పావనః. ౯౧౨. 1. ఇలతిప్రేరణం కరోతీతి ఇలః. తద్రహితత్వాదనిలః. 2. ఇలతి స్వపితీత్యఙ్ఞ ఇలస్తద్విపరీతః నిత్యప్రబుద్ధ స్వరూపత్వా దితివాఽనిలః. 3. ఆశ్వనిలతేర్గమనార్థా త్క్రప్రత్యయాన్తరూపం. ఆగమనోఽనిలః భక్తేభ్యస్సులభ ఇతి ఇతివా. ౯౧3. 1. స్వాత్తానన్దామృతమశ్నాతీత్యమృతాశః. 2. మథిత మమృతం సురాన్ పాయయిత్వా స్వయం చాశ్నాతీతివా ఽమృతాశః. 3. అమృతా

అనశ్వరా అవినశ్వరఫలత్వా దాళా వాఞ్ఛఽస్యేతివా అమృతాశః. ౧౧౪. మృతం మరణం తద్రహితం వపు రస్యేత్యమృతవపుః. ౧౧౫. సర్వం జానాతీతిసర్వజ్ఞః. 'యః సర్వజ్ఞః ససర్వవిత్' ఇతిశ్రుతేః. ౧౧౬. 'సర్వతో ఽక్షిశిరోముఖమ్' ఇతి భగవద్వచనాత్ సర్వతోముఖః. ౧౦౦.

టీ. ౧౦౭. భాగముదొలగించి భూమిని సంతోషపెట్టువాడు (కుముదుడు) ౧౦౮. 1. మల్లెపూవులతో సమానములైన ధర్మసంబంధము గలిగిన పుష్పములనొసగు వాడు. 2. మల్లెపూవులవంటి శుద్ధఫలములను గ్రహించువాడు (కుందరుడు) (రలల ఱనభేదము.) 3. హిరణ్యాక్షుని జంపుటకై భూమినిఁబగిల్చినవాడు. ౧౦౯. 1. మల్లె పువ్వులవలె నందగాడు. 2. లేక మల్లెపువ్వువలెఁ జక్కనియంగములుగలవాడు గాన స్వచ్ఛస్ఫటికమువలె నిర్మలుడు (కుందుడు.) 3. లేక భూమినికాశ్యపునకుఁ బరశు రామావతారమున నొసఁగినవాడు. 4. లేక భూమినిబ్రద్దలు చేసినవాడు. 5. లేక కు అనఁగారాజులు. వారిని నిరువదియొక్కమాఱు దండెత్తి నాశముచేసినవాడు(కుందుడు) ౧౧౦. 1. మేఘమువలెఁ దాపత్రయమును నణఁచినవాడు. 2. లేక కోరికలన్నిటిని వర్షించినవాడు (పర్జన్యుడు). ౧౧౧. తలఁచినమాత్రమునఁ దాపములఁ బోగొట్టు వాఁడు (పావనుఁడు). ౧౧౨. 1. ప్రేరణసేయనివాఁడు. 2. లేక జాగరూకుఁడయిన వాఁడు. 3. లేక భక్తులకు సులభుఁడు (అనిలుఁడు) ౧౧౩. 1. స్వాత్మానందామృతమును ద్రాగువాఁడు. 2. అమృతమును దేవతలకు నొసఁగి, తానును ద్రాగినవాఁడు. 3. నళించని ఫలముగల యాశగలవాఁడు. (అమృతాంశువు). ౧౧౪. మరణములేనిశరీరముగలవాఁడు (అమృతవపువు). ౧౧౫. అన్నిటినెఱిఁగినవాఁడు (సర్వజ్ఞుఁడు.) ౧౧౬. వెక్కు మోములు గలవాఁడు (సర్వతోముఖుఁడు). ౧౦౦.

సులభ స్సువ్రత స్సిద్ధ శ్శత్రుజి చ్ఛత్రుతాపనః,
న్యగ్రోధో దుమ్బరోఽశ్వత్థ శ్చాణూరాన్ధ్ర నిషూదనః. ౧౦౧

శం. భా. ౧౧౭. పత్రపుష్పఫలాదిభిర్భక్తిమాత్రసమన్వితైః సుఖేన లభ్యత ఇతి సులభః "పత్రేషు పుష్పేషు ఫలేషు తోయేష్వక్లేశవతాం సతాం, భక్త్యైకలభ్యే పురుషేపురాణే ముక్త్యై కథం న క్రియతే ప్రయత్నః" ఇతిమహాభారతే. ౧౧౮. శోభనం వ్రతం నియతో భుంక్తే భోజనా న్నివర్తతే ఇతివా సువ్రతః. ౧౧౯. అనన్యాధీన సిద్ధిత్వాత్సిద్ధః. ౧౨౦. సురశత్రవ ఏవాస్యశత్రవః. తాన్‌జయతీతి శత్రుజిత్. ౧౨౧. సురశత్రూణాం తాపనః శత్రుతాపనః.౧౨౨.1.న్యక్ అవాక్ రోహతి సర్వేషా ముపరి వర్తతఇతిన్యగ్రోధః పృషోదరాదిత్వాత్ వకారస్య ధకారాదేశః.2.సర్వాణిభూతాని న్యక్కృత్య నిజమాయయా ఆవృణోతి నిరుణద్ధీతివా. ౧౨౩. 1.అంబరాదుద్గతః కారణ త్వేనేత్యుదుంబరః పృషోదరాదిత్వా దేపోకారాదేశః. 2. యద్వోదుంబరమన్నా

ద్యంతేన తదాత్మనా విశ్వం పోషయ న్నుదుంబరః 'ఊర్జ్వా అన్నాద్య ముదుంబరమ్' ఇతి శ్రుతేః. న్యగ్రోధోదుంబర ఇత్యత్ర విసర్గలోపే సంధిరార్షః. ౮౫౪. శ్వోఽపిన స్థాతేత్యశ్వత్థః. పృషోదరాదిత్వాదేవ సకారస్య తకారాదేశః. 'ఊర్ధ్వమూలోఽవాక్శాఖ ఏషోఽశ్వత్థః సనాతనః' ఇతి శ్రుతేః.'ఊర్ధ్వమూల మధశ్శాఖమశ్వత్థం ప్రాహు రవ్యయమ్' ఇతిస్మృతేశ్చ. ౮౫౫. చాణూరనామాన మన్ధ్రం నిషూదితవానితి చాణూరాన్ధ్ర నిషూదనః. ౧౦౧.

టీ. ౮౧౭. భక్తితోనర్పితములగు పత్రపుష్ప ఫలాదులచే సులభముగాఁ బొందఁ దగినవాఁడు. (సులభుఁడు). ౮౧౮. మేటి నియతవ్రతముగలవాఁడు (సువ్రతుఁడు). ౮౧౯. తనకే యధీనమైనసిద్ధిగలవాఁడు (సిద్ధుఁడు). ౮౨౦. వేల్పులపగతురే తనపగ తురు. వారిని గెల్చినవాఁడు (శత్రుజిత్తు). ౮౨౧. సురశత్రువులను తపింపఁజేయు వాఁడు (శత్రుతాపనుఁడు). ౮౨౨. 1. అడ్డముగా పైపైకి వ్యాపించువాఁడు (కాన న్యగ్రోధుఁడు). 2. సర్వభూతములను స్వమాయచేత ఆవరించి యుండువాఁడు గనుక (న్యగ్రోధుఁడు). ౮౨౩. 1. ఆకసమునుండి కారణముగా వెలువడినవాఁడు. 2. లేక అన్నాదులచేఁగాని యన్నరూపముతోఁగాని విశ్వమును బోషించువాఁడు(ఉదుంబరుఁడు) ౮౨౪. మఱుచటినాటికి నుండని యశ్వత్థరూపుఁడు (అశ్వత్థుఁడు). ౮౨౫. చాణూరుఁ డను నంధ్రనిసంహరించినవాఁడు (చాణూరాంధ్రనిషూదనుఁడు). ౧౦౧.

సహస్రార్చి స్సప్తజిహ్వ స్సప్తైధా స్సప్తవాహనః,
అమూర్తి రనఘోఽచిన్త్యో భయకృద్భయనాశనః. ౧౦౨

శం. భా. ౮౨౬. సహస్రాణి=అనన్తాని అర్చీంషి యస్య స సహస్రార్చిః. 'దివి సూర్యసహస్రస్య భవే ద్యుగపదుత్థితా, యది భాః సదృశీ సాస్యా ద్భాసస్తస్య మహాత్మనః' ఇతి గీతావచనాత్. ౮౨౭. సప్త జిహ్వా అస్య సన్తీతి సప్తజిహ్వాః. అగ్నిరూపీ. 'కాలీకరాళీ చ మనోజవా చ సులోహితాయాచ సుధూమ్రవర్ణా, స్ఫులింగినీ విశ్వ రుచీచ దేవీ లేలాయమానా ఇతి సప్తజిహ్వాః' ఇతిశ్రుతేః. ౮౨౮. సప్త ఏధాంసి దీప్త యోఽస్యేతి సప్తైధాః. అగ్నిః. 'సప్తతేఅగ్నే సమిధః సప్తజిహ్వాః' ఇతిమన్త్రవర్ణాత్. ౮౨౯. 1. సప్తాశ్వావాహనాన్యస్యేతి సప్తవాహనః. 2. సప్తనామా ఏషోఽశ్వో వాహనమస్యేతి వా సప్తవాహనః. 'ఏషో అశ్వో వహతి సప్తనామా.' ఇతిశ్రుతేః.౮౩౦. 1. మూర్తిః ఘనరూప ధారణసమర్థం చరాచరలక్షణం "తాభ్యోఽభితప్తాభ్యో మూర్తిరజాయత" ఇతిశ్రుతేః. తద్రహితత్వమూర్తిః. 2. అథవా, దేవసంస్థానలక్షణా మూర్ఛితాంగావయవా మూర్తిస్తద్రహిత ఇత్యమూర్తిః. ౮౩౧. అఘం = దుఃఖం పాపంచయస్య నవిద్యత ఇత్యనఘః. ౮౩౨. 1. ప్రమాత్రాదిసాక్షిత్వేన సర్వప్రమా ణగోచరత్వాదచిన్త్యః. 2. అయమీదృశఇతి విశ్వప్రపంచ విలక్షణత్వేన చిన్తయితు

మశక్యత్వాద్వాఽచింత్యః.౮౩౩.1.అసన్వార్గవర్తినాంభయంకరోతి.2.భక్తానాంభయం కృన్తతీతివా భయకృత్. ౮౩౪. వర్ణాశ్రమాచారవతాం భయంనాశయతీతి భయ నాశనః. తైరారాధితత్వాత్. "వర్ణాశ్రమాచారవతా పురుషేణ పరః పుమాన్, విష్ణు రారాధ్యతేపన్థా నాన్యస్తత్తోషకారకః." ఇతి పరాశరవచనాత్. ౧౦౨.

టీ. ౮౨౪. తుదిలేనిమాటలుగలవాఁడు (సహస్రార్చిస్సు). ౮౨౫. ఏడునాలుకలు గల యగ్నిరూపుఁడు (సప్తజిహ్వుఁడు). ౮౨౬. ఏడుసమిధలు గలవాఁడు. (సప్తైధ సుఁడు) ౮౨౭. 1. ఏడువాహనములుగలవాఁడు. 2. లేక సప్త యను పేరుగలగుఱ్ఱము వాహనముగఁ గలవాఁడు. (సప్తవాహనుఁడు) ౮౨౮. 1. గొప్పరూపము గలిగి చరా చరరూపమైన మూర్తిలేనివాఁడు. 2. లేక ఆకారములేనివాఁడు కావున (అమూర్తి) ౮౩౦. అఘమనఁగా దుఃఖము, పాపము, ఈరెండును లేనివాఁడు (అనఘుఁడు) ౮౩౧. 1. కొలుచువాఁడు మొదలగువానికికూడ సాక్షియయినన్నిప్రమాణములకు గోచరుండు గానివాఁడు. 2. లేకయికఁడిట్టివాఁడని యొంచనలవిగానివాఁడు. (అచింత్యుఁడు) ౮౩౩. 1. చెడుమార్గమునఁ బోవువారికి భీతిపుట్టించువాఁడు. 2. లేక భక్తులకు భీతిని దొలఁ గించువాఁడు. (భయకృత్తు) ౮౩౪. వర్ణాశ్రమాచారములు గలవారికి భీతిని బోఁగొట్టు వాఁడు. (భయనాశనుఁడు.) ౧౦౨.

అణు ర్బృహ త్కృశః స్థూలో గుణభృన్నిర్గుణో మహాన్,
అధృత స్స్వధృత సాస్యస్యః ప్రాగ్వంశో వంశవర్ధనః. ౧౦౩

శం. భా. ౮౩౫. సౌక్ష్మ్యాతిశయశాలిత్వాదణుః. "ఏషోఽణురాత్మా చేతసా వేదితవ్యః" ఇతిశ్రుతేః. ౮౩౬. బృహత్త్వాద్బృంహణత్వాచ్చ బ్రహ్మ బృహత్.'మహతోమహీయా' నితి శ్రుతేః. ౮౩౭. అస్థూలమిత్యాదినా ద్రవ్యప్రతిషేధాత్కృశః. ౮౩౮. స్థూలఇత్యుపచర్యతే సర్వాత్మత్వాత్. ౮౩౯. సత్త్వరజస్తమసాం సృష్టిస్థితి లయకర్మస్వధిష్ఠాతృ త్వాద్గుణభృత్. ౮౪౦. పరమార్థతో గుణాభావాత్ నిర్గుణః 'కేవలోనిర్గుణశ్చ' ఇతిశ్రుతేః. ౮౪౧. 1. శబ్దాదిగుణరహితత్వా న్నిరతిశయసూక్ష్మ త్వాన్నిత్యశుద్ధసర్వగతత్వాది ప్రతిబంధకం కర్మజాతం తర్కతోఽపి యతో వక్తుం నశక్య మతఏవమహాన్.''అనంగోఽశబ్దోఽశరీరోఽస్పర్శోమహాన్చ్చుచి.''రిత్యాప సంలస్మరణాత్. ౮౪౨. పృథివ్యాదీనాం ధారకాణామపి ధారకత్వాన్న కేనచి ద్ధృయత ఇతి అధృతః. ౮౪౩. యద్యేవం కేనధార్యత ఇత్యాశఙ్క్యాహ— స్వేనైవాత్మనా ధృతః స్వధృతః "సఘగవి కస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి స్వేమహిమ్ని" ఇతిశ్రుతేః. ౮౪౪. 1.శోభనం పద్మోదరదలాస్రమభీరూపమ మస్యాస్యమితిస్వాస్యః.2.వేదాత్మకోమహాన్ శబ్దరాశిః కస్యముఖాన్నిర్గతః పురుషార్థోపదేశార్థమితివా స్వాస్యః. 'అస్య మహతో భూతస్య' ఇత్యాదిశ్రుతేః. ౮౪౫. అన్యస్యవంశినో వంశః 'పాశ్చాత్యః' పాశ్చాత్యో

మూలపురుషాదర్వాగ్వంశఇతి సూచితమ్. అస్యవంశః ప్రపంచఃస పర్వవంశాత్పాగేవ నపాశ్చాత్య ఇతి ప్రాగ్వంశః. ౧౪౬. వంశం ప్రపంచం వర్ధయత్ ఛేదయత్ వా వంశ వర్ధనః. పృధుచ్ఛేదనపూరణయోరితి ధాతుః. ౧౦౩.

టీ. ౧౩౫. మిక్కిలి సూక్ష్మరూపుడు గాన (అణువు.) ౧౩౬. గొప్పవాడును పెరుగువాడునుగాన (బృహత్తు) ౧౩౭. చిక్కనివాడు (కృశుడు) ౧౩౮. సర్వాత్ముడు. కావున (స్థూలుడు) ౧౩౯. సత్త్వరజస్తమోగుణములకు సృష్టిస్థితిలయములం దధిష్ఠాతగాన (గుణభృత్తు) ౧౪౦. వాస్తవముగా గుణములతోడిసంబంధములేనివాడు. (నిర్గుణుడు) ౧౪౧. శబ్దాదిగుణము లేనందునను, మిక్కిలి సూక్ష్ముడును గానసెల్లప్పుడు పరిశుద్ధుడగుట, సర్వవ్యాపిగ నుండుట వానికి నడ్డుగానుండుకర్మసమూహములూహచే గూడఁజెప్ప నశక్యముగాన (మహత్తు). ౧౪౨. ధరించియుండునవియగు పృథివ్యాదులకు కూడ తానే ధారకుఁడై తా నెవ్వరిచేతను ధరింపఁబడువాడుకాడు కావున (అధృతుడు) ౧౪౩. తనచేతనే ధరింపఁబడువాఁడు. (స్వధృతుడు) ౧౪౪. తామరరేకువలె నెఱ్ఱనై చక్కనైన మోముగలవాఁడు. (స్వాస్యుడు). ౧౪౫. లోకమునందు వంశముకలవాని మూలపురుషుడు వంశాదియం దుండును. అతనిపిదప వంశము ప్రవర్తించును. ఇతని వంశమను ప్రపంచము సర్వవంశములకంటె ముందుగనయినదే కాని వెనుకవచ్చినది కాదు కావున (ప్రాగ్వంశుడు) ౧౪౬. వంశ మనఁగా ప్రపంచము. ఆప్రపంచమును వృద్ధిసేయువాడు లేక సంహరించువాడు. (వంశవర్ధనుడు.) ౧౦౩.

భారభృత్కథితో యోగీ యోగీశ స్సర్వకామదః,
ఆశ్రమః శ్రమణః క్షామ స్సుపర్ణో వాయువాహనః. ౧౦౪

శం. భా. ౧౪౭. అనన్తాదిరూపేణ భువో భారం బిభర్తీతి భారభృత్. ౧౪౮. 1. వేదాదిభిరయమేకపి పరత్వేన కథితః. 2. ససర్వైర్వేదైః కథిత ఇతి వా కథితః. 'సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి; వేదైశ్చ సర్వైరహ మేవ వేద్యః' 'వేదే రామాయణేచైవ పురాణే భారతే తథా, ఆదౌ మధ్యే తథా చాన్తే విష్ణుః సర్వత్ర గీయతే' ఇతి శ్రుతిస్మృత్యాదివచనేభ్యః. "సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్" ఇత్యాద్యుక్తం కిం తదధ్వనో విష్ణోర్వ్యాపనశీలస్య పారం కథితం పరమం పదం తత్త్వమిత్యాకాంక్షాయా మిన్ద్రియాదిభ్యః సర్వేభ్యః పరత్వేన ప్రతిపాద్యతే. "ఇన్ద్రియేభ్యః పరాహ్యర్థాః" ఇత్యారభ్య "పురుషా న్న పరం కించిత్సాకాష్ఠా సా పరా గతిః" ఇత్యన్తేన యః కథితః సః. ౧౪౯. 1. యోగో జ్ఞానం తేనైవ గమ్యత్వాద్యోగీ. 2. యోగఃసమాధిః. స హి స్వాత్మని సర్వదా సమధత్తే స్వాత్మానం లేన వా యోగీ. ౧౫౦. అన్యే యోగినో యోగాన్తరాయైర్న వ్యన్తే. లేన స్వరూపాత్పామాద్యన్తి. అయంతు తద్రహితత్వాత్తేషా మీశ ఇతి యోగీశః. ౧౫౧. సర్వాకామాన్

సర్వదా దదాతీతి సర్వకామదః. "ఫలమత ఉపపత్తేః" ఇతి భగవతా వ్యాసేనాభిహితత్వాత్. 102. ఆశ్రమవత్ సర్వేషాం సంసారారణ్యే శ్రమతాం విశ్రామస్థానత్వా దాశ్రమః. 103. అవివేకినః సర్వాన్ సంతాపయతీతి శ్రమణః. 104. శ్రామాః క్షీణాః సర్వాః ప్రజాః కరోతీతి శ్రామః. తత్కరోతి తదాచష్ట ఇతి ణిచి పచాద్యచి కృతే సంపన్నః శ్రామ ఇతి. 105. శోభనాని పర్ణాని ఛందాంసి సంసార తరురూపేణాస్యేతి సుపర్ణః. "ఛందాంసి యస్యపర్ణాని" ఇతి భగవద్వచనాత్. 106. వాయుర్వవతి యద్భీత్యా స భూతానీతి వాయువాహనః. "భీషాస్మా ద్వాతః పవతే" ఇతి శ్రుతేః. ౧౦౪.

టీ. 102. అనంతు మున్నగు రూపములతో భూభారమును భరించు వాడు (భారభృత్తు) 102. 1. వేల్పులచేతనుగూడ గొప్పవాడని చెప్పబడిన వాడు. 2. లేక వేదము లన్నిటిచేతను చెప్పబడినవాడు. (కథితుడు) 102. 1. యోగముచే బొందదగినవాడు. 2. లేక తనయందే తానే స్వాత్మను సమాధానపఱచు వాడు (యోగి). 103. ఇతరులగుయోగులు విష్ణుమూలచే బీడింపబడుదురు. కావున యోగభ్రష్టులగుదురు. ఇతడు డట్లు యోగభ్రంశములేనివాడు కావున (యోగీశుడు) 103. అన్నికోరికలను నెల్లప్పు డొసగువాడు (సర్వకామదుడు). 104. ఆశ్రమములగల్గిన సంసారారణ్యమందుఁ దిరుగువారికందఱకు విశ్రమస్థానమగువాడు (ఆశ్రముడు). 103. అజ్ఞానుల నందఱను దపింపఁజేయువాడు (శ్రమణుడు). 104. ప్రజలనందఱను నళింపఁజేయువాడు (శ్రాముడు). 105. మేలయిన వేదము లనెడి యాకులు గలిగిన సంసారవృక్షరూపుడగువాడు (సుపర్ణుడు). 106. తనవలని భీతి వలనవాయువును వీచునట్లు చేయువాడు (వాయువాహనుడు). ౧౦౪.

ధనుర్ధరో ధనుర్వేదో దణ్డో దమయితా దమః,
అపరాజిత స్సర్వసహో నియన్తాఽనియమోఽయమః. ౧౦౫

శం. భా. 102. శ్రీమాన్ రామో మహత్ ధనుర్ధారయామాసేతి ధనుర్ధరః. 102. సవిత్రా శారథి ర్ధనుర్వేదం వేత్తీతి ధనుర్వేదః. 103. దమనం దమయతాం దణ్డః. 'దణ్డోదమయతామస్మి' ఇతి భగవద్వచనాత్. 104. వైవస్వత నరేన్ద్రాది రూపేణ ప్రజా దమయతీతి దమయితా. 104. దమః దమ్యేషు దండకార్యం ఫలం కర్తృ సవిత్రేతిదమః 104. శత్రుభి ర్న పరాజిత ఇత్యపరాజితః. 103. సర్వకర్మసు సమర్థఇతి, సర్వాన్ శత్రూన్ సహత ఇతివా సర్వసహః. 104. సర్వాన్ స్వేషుస్వేషు కృత్యేషు వ్యవస్థాపయతీతి నియన్తా. 104. న నియమో నియతి స్తస్య విద్యత ఇతి అనియమః. సర్వనియన్తృ నియన్త్రన్తరాభావాత్. 104. నాస్యవిద్యతే యమో

మృత్యురితి ఆయమనుః. ఆథవా యమనియమా యోగాఙ్గే; తద్గమ్యత్వాత్సఏవ నియమనుః యమనుః. ౧౦౫.

టీ. ౧౫౭. శ్రీరామరూపమున విల్లు చేపట్టినవాఁడు (ధనుర్ధరుఁడు). ౧౫౮. ఆదాశరథిరూపమునఁనే విలువిద్ద నేర్చినవాఁడు (ధనుర్వేదుఁడు). ౧౫౯. శిక్షనేయు వారి శిక్షారూపమైనవాఁడు (దండుఁడు). ౧౬౦. యముఁడు రాజు మొదలగురూపము లచేఁ బ్రజలనుశిక్షించువాఁడు (దమయిత). ౧౬౧. దండింపఁదగిన వారియందు శిక్షా రూపమైనవాఁడు (దమఁడు). ౧౬౨. శత్రువులచే నోడింపఁబడనివాఁడు. (అపరా జితుఁడు). ౧౬౩. 1. దనులన్నిటినిజేయ సమర్థుఁడు. 2. లేక శత్రువులనందఱ నోర్చువాఁడు (సర్వసహుఁడు). ౧౬౪. ఆందఱను దమతమపనులలోఁ బురికొలుపఁగల వాఁడు (నియత). ౧౬౫. ఆందఱను నియమించు నితనికిఁ బైవేలొకనియత (నియా మకుఁడు) లేనందున నియమములేనివాఁడు (అనియముఁడు). ౧౬౬. మృత్యువులేని వాఁడు, (అయముఁడు) లేక యోగమున కంగములగు యమనియమము లయినవాఁడు. (౧౬౫. నియముఁడు. ౧౬౬. యముఁడు). ౧౦౫.

సత్త్వవాఁ సాత్త్వికస్సత్య స్సత్యధర్మపరాయణుఃు,
అభిప్రాయుఃు ప్రియార్హోఽర్హుఃు ప్రియకృత్ప్రీతివర్ధనుఃు. ౧౦౬

శం. భా. ౧౬౭. శౌర్యాదికం సత్త్వమస్యేతివా సత్త్వవాన్. ౧౬౮. సత్వే గుణే ప్రాధాన్యేన స్థితఇతి సాత్త్వికుఃు. ౧౬౯. సత్సు సాధుశాస్త్రేషు తథుఃు ౧౭౦ సత్యే యథాభూతార్థకథనే ధర్మే చ చోదనాలక్షణే ప్రకర్షేణ నియత ఇతి సత్యధర్మ పరా యణుఃు. ౧౭౧. అభిప్రేయతే పురుషార్థకామీక్షిభిరభిముఖ్యేన ప్రలయేఽప్యస్మిన్ ప్రేతి జగదితివాఽభిప్రాయుఃు. ౧౭౨. ప్రియాణీప్సాని అర్హతీతి ప్రియార్హుఃు. "యద్యదిష్ట తమం లోకే యచ్చాప్యస్య దయితం గృహే, తత్తద్గుణవతే దేయం తదేవాక్షయ మిచ్ఛతా." ఇతి స్మరణాత్. ౧౭౩. స్వాగతాసన ప్రశంసార్ఘ్య పాద్యస్తుతి నమ స్కారాదిభిుఃు పూజాసాధనైుఃు పూజనీయ ఇత్యర్హుఃు. న కేవలం ప్రీయూర్హ ఏవ. ౧౭౪. స్తుత్యాదిభి ర్భజతాం ప్రియం కరోతీతి ప్రియకృత్. ౧౭౫. తేషా మేవ ప్రీతిం వర్ధయతీతి ప్రీతివర్ధనుఃు. ౧౦౬.

టీ. ౧౬౭. శౌర్యము మున్నగు బలముగలవాఁడు (సత్త్వవంతుఁడు). ౧౬౮. ముఖ్యముగా సత్త్వగుణమునఁనేయుండువాఁడు (సాత్త్వికుఁడు). ౧౬౯. సజ్జనులకు మంచి వాఁడు గాన (సత్యుఁడు). ౧౭౦. సత్యము పలుకుటయందును, ధర్మమును దెలుపుట యందును నిలుకడగనుండువాఁడు (సత్యధర్మ పరాయణుఁడు). ౧౭౧. 1. పురుషార్థ ములఁగోరువారిచే నపేక్షింపఁబడువాఁడు. 2. లేక ప్రలయకాలమున నన్నిటిని నశింప

చేయువాడు (అభిప్రాయుడు). ౮౭౨. ప్రియవస్తువులను పొందదగినవాడు (ప్రియార్హుడు). ౮౭౩. స్వాగతము, ఆసనము, పాద్య, అర్ఘ్యము, పాద్యము, స్తోత్రము, నమస్కారము మొదలగు పూజాసాధనములచే బూజింపదగినవాడు (అర్హుడు). ౮౭౪. తన్ను గొల్చువారికి నిష్టములుచేయువాడు (ప్రియకృత్తు). ౮౭౫. వారికే ప్రీతిని సలుపువాడు, (ప్రీతివర్ధనుడు). ౧౦౬

విహాయసగతి ర్జ్యోతి స్సురుచి ర్హుతభు గ్విభుః,
రవి ర్విరోచన స్సూర్య స్సవితా రవిలోచనః. ౧౦౭

శం. భా. ౮౭౬. విహాయసం ఆకాశం గతిరాశ్రయోఽస్యేతి విహాయసగతిః; విష్ణుపద మాదిత్యోవా. ౮౭౭. స్వయమేవ ద్యోతత ఇతి జ్యోతిః. "నారాయణః పరంజ్యోతిః"ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౮౭౮. శోభనా రుచి ర్దీప్తిరిచ్ఛావాఽస్యేతి సురుచిః. ౮౭౯. సమస్తదేవతోద్దేశేన ప్రవృత్తేష్వపి కర్మసు హుతం భుంక్తే, భునక్తీతి వాహుత భుక్. ౮౮౦. సర్వత్రవర్తమానత్వాత్ త్రయాణాం లోకానాం విభుత్వాద్వావిభుః. ౮౮౧. రసా నాదత్తే ఇతి రవి రాదిత్యాత్తా. ౮౮౨. వివిధం రోచత ఇతి విరోచనః. ౮౮౩. 1. సూతే శ్రియమితి సూర్యోఽగ్నిర్వా. 2. సూతేః సువతేర్వా సూర్య శబ్దో నిపాత్యతే. "రాజసూయ సూర్య" ఇతిపాణినివచనాత్ సూర్యః. ౮౮౪. సర్వస్య జగతః ప్రసవితా సవితా. "రసానాం చ తథాఽఽదానా ద్రవిరిత్యభిధీయతే, ప్రజానాం తు ప్రసవనాత్ సవితేతి నిగద్యతే" ఇతి విష్ణుధర్మోత్తరే. ౮౮౫. రవి ర్లోచనం చక్షు రస్యేతి రవిలోచనః. "అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషీ చన్ద్రసూర్యౌ" ఇతి శ్రుతేః. ౧౦౭.

టీ. ౮౭౬. 1. ఆకాశమున సంచరించువాడు. 2. లేక ఆకాశము ఆశ్రయ ముగాగల సూర్యుడు (విహాయసగతి). ౮౭౭. తనంతటదానే వెలుగువాడు. (జ్యోతిస్సు). ౮౭౮. మేలైన కాంతిగాని యిచ్ఛగాని గలవాడు (సురుచి). ౮౭౯. సకలదేవతల నుద్దేశించిచేయునట్టి సర్వకర్మలయందుగూడ హవిస్సును భక్షించువాడు, లేక, పాలించువాడు (హుతభుక్కు). ౮౮౦. ఆంకట ముండుటవలనగాని, ముజ్జగంబు లందు వ్యాపించుటవలనగాని (విభువు). ౮౮౧. ఆదిత్యరూపుడై రసములను గ్రహించు వాడు (రవి). ౮౮౨. వివిధరూపంబులతో వెలుగువాడు (విరోచనుడు). ౮౮౩. సంపదనొసగువాడు (సూర్యుడు). ౮౮౪. సకలజనులను బుట్టించువాడు (సవిత). ౮౮౫. సూర్యుడు కన్నుగాగలవాడు (రవిలోచనుడు). ౧౦౭.

అనన్తో హుతభు గ్భోక్తా సుఖదో నైకజోఽగ్రజః,

అనిర్విణ్ణ స్సదామర్షీ లోకాధిష్ఠాన మద్భుతః. ౧౦౮

శం. భా. ౮౮౬. 1. నిత్యశ్చాత్యర్వగతత్వాత్ దేశకాలపరిచ్ఛేదాభావాత్ అనన్తః. 2. శేషరూపోవా. ౮౮౭. హుతం భునక్తీతి హుతభుక్. ౮౮౮. ప్రకృతిం భోగ్యాం అచేతనాం భుఙ్క్తే-ఇతి, జగత్పాలయతీతివా భోక్తా. ౮౮౯. భక్తానాం సుఖం మోక్షలక్షణం దదాతీతి సుఖదః; ఆసుఖం ద్యతి ఖాండయతీతివా అసుఖదః. ౮౯౦. ధర్మగుప్తయే ఽసకృజ్జాయమానత్వాన్నైకజః. ౮౯౧. అగ్రే జాయత ఇత్యగ్రజః. హిరణ్యగర్భః. "హిరణ్యగర్భః సమవర్తతాగ్రే" ఇత్యాదిశ్రుతేః. ౮౯౨. అవాప్తసర్వకామత్వాదప్రాప్తిహేత్వభావాన్నిత్యోఽస్య నాస్తీతి అనిర్విణ్ణః. ౮౯౩. సతః సాధూన్ అభిముఖ్యేన మృన్యతే జ్ఞాయత ఇతి సదామర్షీ. ౮౯౪. కమనాధార మాధార మధిష్ఠాయ త్రయోలోకాస్తిష్ఠన్తీతి లోకాధిష్ఠానం బ్రహ్మ. ౮౯౫. అద్భుత త్వాదద్భుతః. 'శ్రవణాయాపి బహుభి ర్యో న లభ్యః. శృణ్వన్తోఽపి బహవో యం న విద్యుః. ఆశ్చర్యో వక్తా కుశలోఽస్య లబ్ధా ఆశ్చర్యోజ్ఞాతా కుశలానుశిష్టః' ఇతి శ్రుతేః. ఆశ్చర్యవ త్పశ్యతి కశ్చిదేవం ఇతి భగవద్వచనాచ్చ స్వరూపశక్తివ్యాపార కార్యే అద్భుతత్వాద్వా అద్భుతః." ౧౦౮.

టీ. ౮౮౬. 1. నిత్యుడును, అంతటనుండువాడును, దేశకాలపరిచ్ఛేదములేనందు నను అనంతుడు. 2. లేక శేషరూపుడు (అనంతుడు). ౮౮౭. హవిస్సును భక్షించు వాడు (హుతభుక్కు). ౮౮౮. 1. భోగ్యమై యచేతనమైన ప్రకృతిని ననుభవించు వాడు. 2. జగత్తును పాలించువాడు, (భోక్త). ౮౮౯. 1. భక్తులకు మోక్షరూప మైన సుఖమునిచ్చువాడు (సుఖదుడు). 2. లేక భక్తులగు వారిదుఃఖమును బోగొట్టు వాడు. (అసుఖదుడు). ౮౯౦. ధర్మసంరక్షణమునకై పలుమాఱు పుట్టువాడు, (నైక జుడు). ౮౯౧. హిరణ్యగర్భరూపముతో ఱుట్టినవాడు (అగ్రజుడు). ౮౯౨. అతం డన్నికోర్కలు లొందినవాడు. వానికోర్కల యప్రాప్తికి, కారణములేనందునను విచా రములేనివాడు (అనిర్విణ్ణుడు). ౮౯౩. సజ్జనుల నెల్లప్పుడు తలఁచువాడు, (సదామర్షి). ౮౯౪. అనాధారమయిన పరబ్రహ్మము నాధారముచేసికొని ముజ్జగములు వసించుచున్నవి కావున లోకాధిష్ఠానమైనవాడు (లోకాధిష్ఠానుడు) పరబ్రహ్మస్వ రూపుడు. ౮౯౫. ఆశ్చర్యరూపుడయినవాడు (అద్భుతుడు). ౧౦౮.

సనా త్సనాతనతమః కపిలః కపి రవ్యయః,

స్వస్తిదః స్వస్తికృ త్స్వస్తి స్వస్తిభుక్ స్వస్తిదక్షిణః. ౧౦౯

శం. భా. ౮౯౬. సనాత్ ఇతి నిపాతశ్చిరార్థనచనః కాలశ్చ పరస్యైవ వికల్పనా కాపి 'పరస్య బ్రహ్మణో రూపం పురుషః ప్రథమం ద్విజాః, వ్యక్తావ్యక్తే తథై

వాన్యే రూపే కాలస్థా పరమ్' ఇతి విష్ణుపురాణే. ౯౯౭. సర్వకారణత్వాత్ విరిఞ్చ్యాదీనామపి సనాతనానా మతిశయేన సనాతనత్వాత్ సనాతనతమః. ౯౯౮. బడబానలస్య కపిలో వర్ణ ఇతి తద్రూపీ కపిలః. ౯౯౯. కం జలం రశ్మిభిః పిబ్‌తి కపిః సూర్యః. 2. కపి ర్వరాహోవా కపిర్వరాహశ్శ్రేష్ఠశ్చ, ఇతి వచనాత్. ౧౦౦. ప్రలయే అస్మిన్నపియన్తి జగన్తీతి అవ్యయః.

ఇతి నామ్నాం నవమం శతం వివృతమ్.

౧౦౧. భక్తానాం స్వస్తి మఙ్గలం దదాతీతి స్వస్తిదః. ౧౦౨. తదేవ కరోతీతి స్వస్తిక్రిత్. ౧౦౩. మఙ్గలం స్వరూపమాత్మీయం పరమానన్దలక్షణం స్వస్తి. ౧౦౪. 1. తదేవ భుఙ్క్తే ఇతి స్వస్తిభుక్. 2. భక్తానాం మఙ్గలం స్వస్తి భుఙ్క్తేవా స్వస్తి భుక్. ౧౦౫. స్వస్తి రూపేణ దక్షతే వర్ధతే; స్వస్తి దాతుం విధాతుం సమర్థ ఇతివా స్వస్తిదక్షిణః. అథవా, దక్షిణశబ్దః అశుకారిణి వర్తతే, శిఖ్యిః; స్వస్తి దాతుం అయమేవ సమర్థ ఇతి, యస్య స్మరణాదేవ సిధ్యన్తి సర్వసిద్ధయః, 'స్మృతే సకలకల్యాణ భాజనం యత్ర జాయతే, పురుషస్తమజం నిత్యం వ్రజామి శరణం హరిమ్. స్మరణాదేవ కృష్ణస్య పాపసఙ్ఘాతపఞ్జరమ్. శతధా భేద మాయాతి గిరిర్వజ్రహతో యథా' ఇత్యాదివచనేభ్యః. ౧౦౬.

టీ. ౯౯౬. పరమాత్మయొక్కవికల్పమే కాల మని స్మృతి గలదు కావున కాల రూపుఁడగుటచేత. ౯౯౭. అందఱికుఁ గారణుఁడు కావున సనాతనతములైన బ్రహ్మాదుల కంటె సనాతనుఁ డగుటవలన (సనాతనతముఁడు). ౯౯౮. బడబానలముయొక్క వన్నె వంటి కపిలవర్ణము గలవాఁడు (కపిలుఁడు). ౯౯౯. 1. నీటినిఁ దనకిరణంబులచేఁ బానము చేయుసూర్యరూపుఁడు. 2. లేక వరాహరూపుఁడు కావున (కపి). ౧౦౦. ప్రలయ కాలమునందు వీనియందు జగంబు లెల్లలయించుచున్నవి కావున (అవ్యయుఁడు).

తొమ్మిదవనూఱు ముగిసినది.

౧౦౧. భక్తులకు శుభము నొసఁగువాఁడు. (స్వస్తిదుఁడు). ౧౦౨. ఆశుభమునే చేయువాఁడు (స్వస్తిక్రృత్తు). ౧౦౩. పరమానంద మను మంగళరూపముగలవాఁడు (స్వస్తి). ౧౦౪. 1. అట్టి శుభము ననుభవించువాఁడు. 2. లేక భక్తులశుభమును బాలించువాఁడు (స్వస్తిభుక్కు). ౧౦౫. 1.మంగళరూపముతో వృద్ధి నొందువాఁడు. 2. లేక శుభము నొసఁగుటయందు నేర్పరియైనవాఁడు. 3. లేక శిఖ్యిముగా శుభము లొడఁగూర్చువాఁడు. (స్వస్తిదక్షిణుఁడు). ౧౦౬.

అరౌద్రః కుణ్డలీ చక్రీ విక్రమ్యూర్జితశాసనః,
శబ్దాతిగ శ్శబ్దసహ శ్శిశిర శ్శర్వరీకరః. ౧౧౦

శం. భా. ౯౦౬. కర్మ కౌద్రమ్, రాగశ్చ కౌద్రమ్-తోషశ్చ కౌద్రమ్; యస్య కౌద్రత్రయం నాస్తి అవాప్తసర్వకామత్వేన రాగద్వేషాదే రభావాత్ అకౌద్రమ్. ౯౦౭. శేషరూపభాక్ కుండలీ, సహస్రాంశుమండలోపమకుండలధారణా ద్వా; యద్వా, సాంఖ్యయోగాత్మకే కుండలే మకరాకారే అస్య స్త ఇతి కుండలీ. ౯౦౮. సమస్తలోకరక్షణార్థం మనస్తత్త్వాత్మకం సుదర్శనాఖ్యం చక్రం ధత్త ఇతి చక్రీ, 'చలస్వరూప మత్యన్తం జవేనాన్తరితానిలమ్, చక్రస్వరూపం చ మనో ధత్తే విష్ణు కరే స్థితమ్. ఇతి విష్ణుపురాణవచనాత్. ౯౦౯. విక్రమః పాదవిక్షేపః. శౌర్యం వా; ద్వయం చాశేషపురుషేభ్యో విలక్షణమస్యేతి విక్రమీ. ౯౧౦. శ్రుతిస్మృతిలక్షణ మూర్జితం శాసన మస్యేతి ఊర్జితశాసనః. 'శ్రుతిస్మృతీ మమైవాజ్ఞే యస్తే ఉల్లఙ్ఘ్య వర్తతే, ఆజ్ఞాచ్ఛేదీ మమ ద్వేషీ మద్భక్తోఽపి న వైష్ణవ' ఇతి భగవద్వచనాత్. ౯౧౧. శబ్దప్రవృత్తిహేతూనాం జాత్యాదీనా మసంభవాత్, శబ్దేన వక్తు మశక్య త్వాత్ శబ్దాతిగః, 'యతో వాచో నివర్తన్తే అప్రాప్య మనసా సహ' 'న శబ్దగోచరే యస్య యోగిధ్యేయం పరం పదమ్' ఇత్యాది 'శ్రుతిస్మృతిభ్యః. ౯౧౨. సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి' ఇతి శ్రుతేః. 'వేదైశ్చ సర్వై రహ మేవ వేద్యః' ఇతి స్మృతేశ్చ. ౯౧౩. తాపత్రయాభితప్తానాం విశ్రమస్థానత్వాచ్ఛిరః. ౯౧౪. సంసారిణా మాత్మా శర్వరీవ. శర్వరీ. జ్ఞానినాం పునః సంసారః శర్వరీ, తాముభయేషాం కరోతీతి శర్వరీకరః. 'యా నిశా సర్వభూతానాం తస్యాం జాగర్తి సంయమీ. యస్యాం జాగ్రతి భూతాని సా నిశా పశ్యతో మునేః. ఇతి భగవద్వచనాత్. ౯౧౫.

టీ. ౯౦౬. అవాప్తసర్వకాముడు గాని కౌద్రము లగు కర్మలు కామక్రోధాదులు లేనివాడు (అకౌద్రుడు.) ౯౦౭. 1. ఆదిశేషునిరూపముం దాల్చినవాడు. 2. లేక సూర్యమండలముంబోలె నిగనిగమెఱయు కుండలములు గలవాడు. 3. లేకసాంఖ్య యోగ స్వరూపమైన మకర (మొసళ్లు చిత్రించిన) కుండలములు గలవాడు (కుండలి.) ౯౦౮. సమస్తలోకరక్షణమునకై సుదర్శన మను చక్రముగలవాడు (చక్రి.) ౯౦౯. సకలలోకముల కంటెమించిన శక్తిపరాక్రమములు గలవాడు (విక్రమి.) ౯౧౦. శ్రుతిస్మృతిరూపమైన బలిష్ఠమగు నాజ్ఞగలవాడు (ఊర్జితశాసనుడు.) ౯౧౧. శబ్దప్రవృత్తికిఁ గారణము లగు జాత్యాదులు లేనందున, శబ్దముచేఁ జెప్ప నలవికానివాడు గాన (శబ్దాతిగుడు.) ౯౧౨. సకలవేదములచేతను ముఖ్యముగా బొగడఁబడువాడు (శబ్దసహుడు.) ౯౧౩. తాపత్రయముచే మాడినవారికి విశ్రమించు చోటుగావున జల్లని చోటయినవాడు (శిరుడు.) ౯౧౪. సంసారులయినవారికి నాత్మను జీకటివంటివాని

వలె తోపించువాఁడు. జ్ఞానము గలవారికి సంసారము చీఁకటివంటిదిగా తోపింపఁజేయు వాఁడు. వారిద్దఱకు నట్టి చీఁకటిని గలిగించువాఁడు (శర్వరీకరుఁడు.) ౧౧౦.

అక్రూరః పేశలో దక్షో దక్షిణః క్షమిణాంవరః,
విద్వత్తమో వీతభయః పుణ్యశ్రవణకీర్తనః. ౧౧౧

శం. భా. ౯౧౫. క్రౌర్యం నామ మనోధర్మ ప్రకోపజం. అన్తరః సన్తాపః సాభినివేశః. అవాప్తసమస్తకామత్వా త్క్రామాభావాదేవ క్రౌర్యాభావః. తస్మా త్క్రౌర్య మస్య నాస్తీత్యక్రూరః. ౯౧౬. కర్మణా మనసా వాచా వపుషా చ శోభ నత్వాల్పేశలత్వాల్పేశలః. ౯౧౭. ప్రవృద్ధః శక్తః క్షిప్రకారీ చ దక్షః, క్రయంచై తత్ పరస్మి న్నియత మితిదక్షః. ౯౧౮. దక్షిణశబ్దస్యాపి దక్ష ఏవార్థః. పునరుక్తి దోషో నాస్తి; శబ్దభేదాత్. అథవా, దక్షతే గచ్ఛతి, హినస్తీతివా దక్షిణః, 'దక్ష గతి హింసనయోః' ఇతి ధాతుపాఠాత్. ౯౧౯. క్షమావతాం యోగినాంచ పృథివ్యా దీనాం భారధారకాణాం చ శ్రేష్ఠఇతి క్షమిణాంవరః. 'క్షమయా పృథివీసమః' ఇతి వాల్మీకివచనాత్. బ్రహ్మాండ మఖిలం వహన్ పృథివీవ భారేణ నార్దిత ఇతి పృథివ్యా అపి వరో వా; క్షమిణాః శక్తాః, అయం తు సర్వశక్తిమత్త్వాత్సకలాః క్రియాః కర్తుం క్షమత ఇతి వా క్షమిణాంపరః. ౯౨౦. నిరస్తాతిశయం జ్ఞానం సర్వదా సర్వగోచర మస్యాస్తి నేతరేషా మితి విద్వత్తమః. ౯౨౧. వీతంవిగతం భయం సాంసారికం సంసార లక్షణం వా అస్యేతి వీతభయః. సర్వేశ్వరత్వా న్నిత్యముక్తత్వాచ్చ. ౯౨౨. పుణ్యం పుణ్యకరం శ్రవణం కీర్తనం చాస్యేతి పుణ్యశ్రవణకీర్తనః, 'య ఇదం శృణుయా న్నిత్యం యశ్చాపి పరికీర్తయేత్, నాశుభం ప్రాప్నుయాత్కించిత్సోఽముత్రేహ చ మానవః' ఇతి శ్రవణాదిఫలవచనాత్. ౧౧౧.

టీ. ౯౧౫. అన్నికోర్కులు నిండినవాఁడుగాన, కోరికలులేవు గానను కామము వలనఁ బుట్టిన మనోధర్మమగు క్రౌర్యములేనివాఁడు కాన (అక్రూరుఁడు.) ౯౧౬. మనస్సు, వాక్కు, కాయము, శరీరము నీనిచేమె త్తనివాఁడు కాన (పేశలుఁడు.) ౯౧౭. పెంపు, బలిమి, నేర్పు నను ముత్తెఱఁగులయిన గుణములు గలవాఁడు (దక్షుఁడు.) ౯౧౮. 1. దక్షుఁడే (దక్షిణుఁడు.) 2. పెంపొందువాఁడు, దుష్టుల హింసించువాఁడు (దక్షిణుఁడు.) ౯౧౯. 1. యోగులలోను, బరువు మోయు పుడమి మున్నగువానిలోను మేటి యైనవాఁడు. 2. లేక బ్రహ్మాండమెల్లను మోచువాఁడుగానఁ బుడమికంటె మేలయిన వాఁడు (క్షమిణాంవరుఁడు.) ౯౨౦. అన్నిటిని దెలిసికొనఁగలిగి, అన్నిటికంటె మించిన జ్ఞానము గలవాఁడు (విద్వత్తముఁడు.) ౯౨౧. సర్వేశ్వరుఁడును నిత్యుఁడును గాన నశిం

చిన సంసారసంబంధ మగు, లేక సంసారరూపమైన జ్ఞానము గలవాఁడు (వీరభయుఁడు.) ౯౨౯. పవిత్రమైన వినికియుఁ గీర్తనమును గలవాఁడు (పుణ్యశ్రవణకీర్తనుఁడు.)

ఉత్తారణో దుష్కృతిహా పుణ్యో దుస్స్వప్ననాశనః,
వీరహా రక్షణ స్సన్తో జీవనః పర్యవస్థితః. ౧౧౨

శం. భా. ౯౨౩. సంసారసాగరాదుత్తారయతీతి ఉత్తారణః. ౯౨౪. 1. దుష్కృతిః పాపసంజ్ఞితాః హన్తీతి దుష్కృతిహా. 2. పాపకారిణ స్తాన్ హన్తీతి వా దుష్కృతిహా. ౯౨౫. స్మరణాది కుర్వతాం సర్వేషాం పుణ్యం కరోతీతి, సర్వేషాం శ్రుతిస్మృతిలక్షణయా వాచా పుణ్య మాచష్ట ఇతి వా పుణ్యః. ౯౨౬. భావినోఽనర్థస్య సూచకాన్ దుస్స్వప్నాన్ నాశయతి ధ్యాతః, స్తుతః, కీర్తితః, పూజితశ్చేతి దుఃస్వప్ననాశనః. ౯౨౭. వివిధాః సంసారిణాం గతీః ముక్తిప్రదానేన హన్తీతి వీరహా. ౯౨౮. సత్త్వం గుణ మధిష్ఠాయ జగత్త్రయం రక్షన్ రక్షణః. నంద్యాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః. ౯౨౯. సన్మార్గవర్తినః సన్తః తద్రూపేణ విద్యావినయవృద్ధయే స ఏవ వర్తత ఇతి సన్తః. ౯౩౦ సర్వాః ప్రకాశప్రాణరూపేణ జీవయన్ జీవనః. ౯౩౧. పరితః సర్వతః విశ్వం వ్యాప్య ఆవస్థిత ఇతి పర్యవస్థితః. ౧౧౨.

టీ. ౯౨౩. సంసారసాగరముండి యుద్ధరించువాఁడు (ఉత్తారణుఁడు). ౯౨౪. 1. పాపములను బోఁగొట్టువాఁడు. 2. లేక పాపముల నొనర్చువారిని సంహరించువాఁడు. (దుష్కృతిహన్నుఁడు) ౯౨౫. 1. తన్ను స్మరించుట మున్నగునవి చేయువారికిఁ బుణ్యము చేయువాఁడు. 2. లేక అందఱకును శ్రుతిస్మృతిరూపమైనవాక్కుచేఁ బుణ్యమును జెప్పువాఁడు (పుణ్యుఁడు). ౯౨౬. రాఁబోవుచెడుగులను దెలుపు చెడుకలలను ధ్యానింపఁబడి, పొగడఁబడి, కీర్తింపఁబడి, పూజింపఁబడి పోఁగొట్టువాఁడు (దుస్స్వప్ననాశనుఁడు) ౯౨౭. సంసారులకు ముక్తి నొసఁగి చెడుగతులను బోఁగొట్టువాఁడు (వీరఘ్నుఁడు). ౯౨౮. సత్త్వగుణము నవలంబించి జగంబును గాపాడువాఁడు (రక్షణుఁడు). ౯౨౯. విద్య' వినయము వీనివృద్ధికై సన్మార్గవర్తులగుసజ్జనులరూపముతో నుండువాఁడు (సంతుఁడు). ౯౩౦. సకలజనులను ప్రాణరూపముతో బ్రదికించువాఁడు (జీవనుఁడు). ౯౩౧. అంతటఁ బ్రపంచమున వ్యాపించియుండువాఁడు (పర్యవస్థితుఁడు). ౧౧౨.

అనన్తరూపోఽ నంతశ్రీ ర్జితమన్యు ర్భయాపహా,
చతురశ్రో గభీరాత్మా విదిశో వ్యాదిశో దిశః. ౧౧౩

శం. భా. ౯౩౨. అనన్తాని రూపాణ్యస్య విశ్వప్రపఞ్చరూపేణ స్థితస్యేతి అనన్తరూపః. ౯౩౩. అసక్తా అపరిమితా శ్రీః పరశక్తి రస్యేతి అనన్తశ్రీః, 'పరాఽస్య

శక్తిర్విధైవ శ్రూయతే' ఇతి శ్రుతేః. ౯౩౪. మన్యుః క్రోధో జితో యేన సః జితమన్యుః. ౯౩౫. భయం సంసారజం పుంసాం మహత్మన్ భయాపహః. ౯౩౬. న్యాయసమవేతః చతుర్భద్రః, పుంసాం కర్మానురూపం ఫలం ప్రయచ్ఛతీతి. ౯౩౭. ఆత్మా స్వరూపం చిత్తం వా గభీరం పరిచ్ఛేత్తు మశక్య మస్యేతి గభీరాత్మా. ౯౩౮. వివిధాని ఫలాని అధికారిభ్యో విశేషేణ దిశతీతి విదిశః. ౯౩౯. వివిధా మాజ్ఞాం శక్రాదీనాం తుర్వన్ వ్యాదిశః. ౯౪౦. సమస్తానాం కర్మణాం ఫలాని దిశన్ వేదాత్మ నేతిదిశః. ౯౧౩.

టీ. ౯౩౩. ప్రపంచరూపుఁ డయిన యితనికిఁ బెక్కురూపములు గలవు గాన ననంతరూపుఁడు, (అనంతరూపుఁడు). ౯౩౩. అపరిమితమైన శక్తి గలవాఁడు, (అనంతశ్రీ). ౯౩౪. క్రోపమును జయించినవాఁడు, (జితమన్యువు). ౯౩౫. సంసారమువలని భయమును మానవులకుఁ బోఁగొట్టువాఁడు, (భయాపహుఁడు). ౯౩౬. న్యాయముతోఁ గూడినవాఁడు (చతుర్భద్రుఁడు). ౯౩౭. ఇది యాత్మ, ఇది స్వరూపము, ఇది చిత్తము అని వేఱుచేయ వీలుగాని యాత్మ గలవాఁడు (గభీరాత్ముఁడు). ౯౩౮. వివిధములు ఫలములను నధికారులకుఁ దగినట్లొసఁగువాఁడు (విదిశుఁడు). ౯౩౯. ఇంద్రాదిదేవతలకు పలుతెఱఁగుల యాజ్ఞ నొసఁగువాఁడు (వ్యాదిశుఁడు). ౯౪౦. సకలకర్మలకు ఫలము లను వేదరూపమున నొసఁగువాఁడు (దిశుఁడు). ౯౧౩.

అనాది ర్భూర్భువో లక్ష్మీ సువీరో రుచిరాఙ్గదః,
జననో జనజన్మాది ర్భీమో భీమపరాక్రమః. ౯౧౪

శం. భా ౯౪౧. ఆదిః కారణ మస్య న విద్యత ఇతి అనాదిః, సర్వకారణ త్వాత్. ౯౪౨. భూ రాధారః, భువః సర్వభూతాశ్రయత్వేన ప్రసిద్ధాయా భూమ్యాః, భువోఽపి భూరితి భూర్భువః. 2. అథవా. ౯౪౩. న కేవలమసౌ భూః భువః, లక్ష్మీ శోభా చేతి భువోలక్ష్మీః, అథవా, భూ భూలోకః, భువః భువర్లోకః; లక్ష్మీ ఆత్మవిద్యా, 'ఆత్మవిద్యా చ దేవి త్వమ్' ఇతి శ్రీస్తుతేః. భూర్భువ్యన్తర్నిష్ఠయోః శోభేతి వా భూర్భువోలక్ష్మీః. ౯౪౪. 1. శోభనా వివిధా ఈరా గతయో యస్య సః సువీరః. 2. శోభనం వివిధం ఈర్తే ఇతి వా సువీరః. ౯౪౫. రుచిరే కల్యాణే అఙ్గదే అస్యేతి రుచిరాఙ్గదః. ౯౪౬. జనయతి జాయతే జనయతి; ల్యుడ్విధా బహులగ్రహణాత్ కర్తరి ల్యుట్ ప్రత్యయః. ప్రయోగవచనాదివత్. ౯౪౭. జనస్య జనిమతోజన్మ ఉద్భవః. తస్య ఆదిః మూలకారణమితి జనజన్మాదిః. ౯౪౮. భయహేతుత్వాత్ భీమః. 'భీమాదయోఽపాదానే' ఇతి నిపాతనాత్, 'మహద్భయం వజ్రముద్యతం' ఇతి

శ్లో॥ ౯౪౯. అనుశాదీనాం భయహేతుః పరాక్రమోఽస్యావతారేష్వితి భీమ పరాక్రమః. ౧౧౪.

టీ. ౯౪౯. కారణము లేనివాఁడు (అనాది). ౯౪౭. భూమికి నాధారుఁడు (భూర్భువుఁడు). ౯౪౩. అత్మవిద్యా స్వరూపుఁడు కావున (లక్ష్మీ). ౯౪౪. 1. మేలయిన మిక్కిగతులు గలవాఁడు; 2 మంచిమార్గమునఁ బ్రేరేపించువాఁడు (సువీరుఁడు). ౯౪౫. మంగళకరము లైన భూజోక్తులు గలవాఁడు (రుచిరాంగదుఁడు). ౯౪౬ జంతువులను సృజించువాఁడు (జననుఁడు). ౯౪౭. పుట్టుక గలవారి కాదికారణమైనవాఁడు (జనజన్మాదుఁడు). ౯౪౮. భయహేతువయినవాఁడు కావున (భీముఁడు). ౯౪౯. ఆసురులు మున్నగువారికి భయంకరమైన పరాక్రమము గలవాఁడు (భీమపరాక్రముఁడు).౧౧౪.

ఆధారనిలయోఽధాతా పుష్పహాసః ప్రజాగరః,
ఊర్ధ్వగ స్సత్పథాచారః ప్రాణదః ప్రణవః పణః. ౧౧౫

శం. భా. ౯౫౦. పృథివ్యాదీనాం పఞ్చభూతానా మాధారాణా మాధారత్వాత్ ఆధారనిలయః. ౯౫౧. స్వాత్మనా ధృతస్యాన్యో ధాతా నాస్తీతి అధాతా. 'నద్యృతశ్చ' ఇతి 'సయూసాన్తవిధిరనిత్యః' ఇతి కప్ప్రత్యయాభావః. సంహారసమయే సర్వాః ప్రజాః ధయతి పిబతీతి వా ధాతా; ధేట్ పానే, ఇతి ధాతుః. ౯౫౨. ముకులాత్మనా స్థితానాం పుష్పాణాం హాసవత్ ప్రపఞ్చరూపేణ వికాసోఽస్యేతి పుష్పహాసః. ౯౫౩. నిత్యప్రబుద్ధస్వరూపత్వాత్ ప్రకర్షేణ జాగర్తీతి ప్రజాగరః. ౯౫౪. సర్వేషా ముపరి తిష్ఠన్ ఊర్ధ్వగః. ౯౫౫. సతాం కర్మాణి సత్పథాః తా నాచరత్యేష ఇతి సత్పథాచారః. ౯౫౬. మృతాన్ పరీక్షిత్ప్రభృతీన్ జీవయన్ ప్రాణదః. ౯౫౭. ప్రణవో నామ పరమాత్మనో వాచక ఓంకారః. తదభేదోపచారేణాయం ప్రణవః. ౯౫౮. 1. పణతి ర్వ్యవహారార్థకః. తం కుర్వన్ పణః. పణవ్యవహారేఇతిధాతుః. 'సర్వాణి రూపాణి విచిత్య ధీరో నామాని కృత్వాఽభివదన్యదాస్తే' ఇతి శ్రుతేః. 2. పుణ్యాని సర్వాణి కర్మాణి పణా సంగృహ్యాధికారిభ్యః తత్ఫలం ప్రయచ్ఛతీతి వా లక్షణయా పణః. ౧౧౫.

టీ. ౯౫౦. ఆధారము లగు పృథివ్యాదిపంచభూతములకు నాధారుఁడు (ఆధారనిలయుఁడు). ౯౫౧. 1. తన్నుఁ దానే ధరించినవాఁడు గాన, ధారకుఁడు లేని వాఁడు. 2. లేక సంహారసమయంబునఁ బ్రజలను పానముచేయువాఁడు, (అధాత). ౯౫౨. మొగ్గలయి యున్న పువ్వులు వికసించునట్లు ప్రపంచరూపంబున వికాసముగల వాఁడు (పుష్పహాసుఁడు). ౯౫౩. ఎల్లప్పుడు జ్ఞానముతో నుండువాఁడుగాన మిక్కిలి

మొలకువతో నుండువాడు (ప్రజాగరుడు). ౯౫౪. అందఱకుఁ బై నుండువాఁడు (ఊర్ధ్వగుడు). ౯౫౫. సజ్జనులాచరించుకర్మలు సత్ఫలమనంబడును. అట్టికర్మముల నాచరించువాడు (సత్పథాచారుడు). ౯౫౬. మృతు లగు పరిత్తు మొదలగువారిని బ్రదికించినవాఁడు గాన ప్రాణదుడు (ప్రాణదుడు). ౯౫౭. ప్రణవస్వరూపుడు కావున (ప్రణవుడు). ౯౫౮. 1.సకలవిషయములను విచారించువాడు. 2. లేక సకలపుణ్యములను గొని యాపుణ్యాధికారులకుఁ దగినఫలంబుల నొసఁగువాడు (పణుడు). ౯౫౯.

ప్రమాణం ప్రాణనిలయః ప్రాణభృ త్ప్రాణజీవనః,
తత్త్వం తత్త్వవిదేకాత్మా జన్మమృత్యుజరాతిగః. ౧౧౬

శం. భా. ౯౫౯. ప్రమితిః సంవిత్స్వయంప్రభా ప్రమాణం, 'ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ' ఇతి శ్రుతేః. 'జ్ఞానస్వరూప మత్యన్త నిర్మలం పరమార్థకం, తమేవార్థస్వరూపేణ భ్రాన్తిదర్శనతః స్థితమ్' ఇతి విష్ణుపురాణే. ౯౬౦. 1.ప్రాణా ఇంద్రియాణి యత్ర జీవే నిలీయన్తే తత్పరతన్త్రత్వాత్. 2.దేహస్య ధారకాః ప్రాణాపానాదయో వా తస్మిన్నిలీయన్తే. 3.ప్రాణితీతిప్రాణో జీవః పరే పుంసి నిలీయక ఇతి వా. 4.ప్రాణాశ్చేష్టాంశ్చ సంహర న్నితివా ప్రాణనిలయః. ౯౬౧. పోషయ న్సన్నరూపేణ ప్రాణాన్ ప్రాణభృత్. ౯౬౨. ప్రాణినో జీవయన్ ప్రాణాఖ్యైః పవనైః ప్రాణజీవనః. 'న ప్రాణేన నాపానేన మర్త్యో జీవతి కశ్చన. ఇతరేణ తు జీవన్తి యస్మిన్నేతావుపాశ్రితౌ'. ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౯౬౩. తత్త్వం తస్య మమృతం సత్యం పరమార్థః స తత్త్వమిత్యేతే ఏకార్థవాచినః పరమార్థసతో బ్రహ్మణో వాచకాః శబ్దాః. ౯౬౪. తత్త్వం స్వరూపం యథావద్వేత్తీతి తత్త్వవిత్. ౯౬౫. ఏకశ్చాసావాత్మా చేతి ఏకాత్మా 'ఆత్మా వా ఇద మేకఏవాగ్ర ఆసీత్' ఇతి శ్రుతేః. 'యచ్చాప్నోతి యదాదత్తే యచ్చాత్తి విషయానిహ, యచ్చాస్య సంతతో భావ స్తస్మా దాత్మేతి గీయతే' ఇతి స్మృతేశ్చ. ౯౬౬. జాయతే అస్తి వర్ధతే విపరిణమతే అపక్షీయతే నశ్యతి' ఇతి షడ్భావవికారా నతీత్య గచ్ఛతీతి జన్మమృత్యుజరాతిగః, 'న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిత్' ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. ౧౧౬.

టీ. ౯౫౯. స్వయముగా వెలుఁగునట్టి జ్ఞానరూపుడు (ప్రమాణుఁడు). ౯౬౦. 1. తత్పరతంత్రములు ఇంద్రియము లితనియందు లయించియుండును కాన (ప్రాణనిలయుఁడు). 2. ఇతనియందే ప్రాణాపానాదులు లయించుచున్నవి కాన (ప్రాణనిలయుఁడు). 3. ప్రాణమనఁగా జీవుఁడు, ఆజీవుఁడు పరబ్రహ్మమందు లయించుచున్నాఁడు గాన (ప్రాణనిలయుఁడు). 4. లేకజీవులను సంహరించువాఁడు (ప్రాణనిలయుఁడు). ౯౬౧. జీవుల నన్నముచే పోషించుచుఁ బ్రాణముల ధరింపించువాఁడు (ప్రాణభృత్తు). ౯౬౨.

ప్రాణము లను వాయువులచే ప్రాణులను జీవింపఁ జేయువాఁడు(ప్రాణజీవనుఁడు).౯౬౩. తత్త్వస్వరూపుఁడు(తత్త్వుఁడు). ౯౬౪.తత్త్వమును జక్కఁగా నెఱిఁగినవాఁడు (తత్త్వవిత్తు). ౯౬౫. ఒకటేయాత్మయైనవాఁడు (ఏకాత్ముఁడు). ౯౬౬. పుట్టుట, ఁడుట, వెరుఁగుట, మాఱుట, సన్నగిలుట, నళించుట యను నాఱుమార్పులులేని వాఁడు గాన జన్మమృత్యుజరలను మీఱినవాఁడు (జన్మమృత్యుజరాతిగుఁడు). ౯౬౬.

భూర్భువస్స్వ స్తరు స్తార స్సవితా ప్రపితామహాః,
యజ్ఞో యజ్ఞపతి ర్యజ్వా యజ్ఞాఙ్గో యజ్ఞవాహనః. ౧౧౨

శం. భా. ౯౬౭. 1. భూర్భువఃస్వఃసమాఖ్యాని త్రీణి వ్యాహృతిరూపాణి శుక్రాణి త్రయీసారాణి బహ్వృచా ఆహుఃతై ర్హోమాదినా జగత్త్రయం కరతి, ప్లవతే వేతి భూర్భువస్స్వస్తరుఃఁ. 'అగ్నౌ ప్రాస్తాహుతిఃసమ్యగాదిత్య ముపతిష్ఠతే, ఆదిత్యా ద్జాయతే వృష్టి ర్వృష్టే రన్నం తతఃప్రజాఃఇతి మనువచనాత్; 2.ఆథవా భూర్భువస్స్వస్సమాఖ్య లోకత్రయసంసారవృక్షఃభూర్భువస్స్వస్తరుఃఁ. 3. భూర్భువస్స్వరాఖ్యం లోకత్రయం వృక్షవద్వ్యాప్య తిష్ఠతీతి వా భూర్భువస్స్వస్తరుఃఁ. ౯౬౮. 1. సంసారసాగరం తారయత్ తారఃఁ. 2. ప్రణవోవా. ౯౬౯. సర్వస్య లోకస్య జనక ఇతి సవితా. ౯౭౦. పితామహస్య బ్రహ్మణోఽపి పితేతి ప్రపితామహఃఁ. ౯౭౧. యజ్ఞాత్మనా సంగస్తా యజ్ఞఃఁ. ౯౭౨. యజ్ఞానాం పాతా, స్వామీ వా యజ్ఞపతిఃఁ. 'అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవచ,' ఇతి భగవద్వచనాత్. ౯౭౩. యజమానాత్మనా తిష్ఠత్ యజ్వా. ౯౭౪. యజ్ఞా అఙ్గా న్యస్యేతి వరాహమూర్తిఃయజ్ఞాఙ్గఃఁ.

వేదపాదో యూపదంష్ట్రఃక్రతుహస్త శ్చితీముఖఃఁ,
అగ్నిజిహ్వో దర్భరోమా బ్రహ్మశీర్షో మహాతపాఃఁ.
అహోరాత్రేక్షణో దివ్యో వేదాఙ్గస్రుతిభూషణఃఁ,
ఆజ్యనాసఃస్రువస్తుండఃసామఘోషస్వనో మహాఁ.
ధర్మసత్యమయఃశ్రీమాఁ క్రమవిక్రమసత్క్రియఃఁ,
ప్రాయశ్చిత్తనఖోఘోరఃపశుదన్తో వ్యయోజటఃఁ.
ఉద్గాత్రన్త్రో వహోమలిఙ్గఃఫలబీజమహౌషధిఃఁ,
బాహ్యాన్తరాత్మా మన్త్రస్ఫిగ్విక్రియఃసోమశోణితఃఁ.
వేదస్కన్ధో హవిర్గన్ధో హవ్యకవ్యాతివేగవాఁ,
ప్రాగ్వంశకాయో ద్యుతిమాఁ నానాదీక్షాభిరర్చితఃఁ.
దక్షిణాహృదయో యోగీ మహాసత్రమయో మహాఁ,

ఉపాకర్మోష్మరుచకః ప్రవర్గ్యావర్తభూషణః.
నానాచ్ఛన్దోగతిపథో గురవ్యోపనిషదాసనః,
ఛాయాపత్నీసహాయో వై మేరుశృఙ్గ ఇవోచ్చ్రితః. ఇతి వారివంశే.

౯౭౫. ఫలహేతుభూతాన్ యజ్ఞాన్ వాహయతీతి యజ్ఞవాహనః. ౧౧౭.

టీ. ౯౬౭. 1. భూర్భువస్స్వములు మూఁడును ఓంకారరూపములు; వానిచే హోమముచేయుటచేత ముజ్జగంబును దరింపఁ జేయువాఁడు. 2. లేక భూర్భువస్స్వము లనెడి లోకములుమూఁడను సంసారవృక్షరూపుఁడు. 3. లేకభూర్భువస్స్వమ లనెడి ముల్లోకంబులను వృక్షమువలె వ్యాపించియుండువాఁడు (భూర్భువస్స్వస్తరువు). ౯౬౮. 1. సంసారసాగరమునుండి తరింపఁజేయువాఁడు. 2. లేక ఓంకారరూపుఁడు(తారుఁడు). ౯౬౯. లోకమున కెల్లఁదండ్రియైనవాఁడు (సవిత). ౯౭౦. పితామహుఁ డగుబ్రహ్మ కును దండ్రి గాన (ప్రపితామహుఁడు). ౯౭౧. యజ్ఞరూపుఁడు (యజ్ఞుఁడు). ౯౭౨. యజ్ఞములకు పాలకుఁడు (యజ్ఞపతి). ౯౭౩. యజమానస్వరూపుఁడు (యజ్వ). ౯౭౪. యజ్ఞములే యంగములుగఁ గలవాఁడు (యజ్ఞాంగుఁడు). ౯౭౫. ఫలహేతువు లయిన యజ్ఞములను నడిపించువాఁడు (యజ్ఞవాహనుఁడు). ౧౧౭.

యజ్ఞభృ ద్యజ్ఞకృ ద్యజ్ఞీ యజ్ఞభు గ్యజ్ఞసాధనః,
యజ్ఞాన్తకృ ద్యజ్ఞగుహ్య మన్న మన్నాద ఏవ చ. ౧౧౮

శం. భా. ౯౭౬. యజ్ఞం బిభర్తి పాతీతి వా యజ్ఞభృత్. ౯౭౭. జగదాదౌ శదస్తే చ యజ్ఞం కరోతి కృన్తతీతి వా యజ్ఞకృత్. ౯౭౮. యజ్ఞానాం తత్సమారాధనాత్మనాం శేషీతి యజ్ఞీ. ౯౭౯. యజ్ఞం భుఙ్క్తే, భునక్తీతివా యజ్ఞభుక్. ౯౮౦. యజ్ఞాః సాధనం తత్ప్రాప్తావితి యజ్ఞసాధనః. ౯౮౧. యజ్ఞస్యాన్తం ఫలప్రాప్తిం కుర్వన్ యజ్ఞాన్తకృత్; వైష్ణవీబుద్ధిశంసనేన పూర్ణాహుత్యాపూర్ణం హుత్వా యజ్ఞసమాప్తిం కరోతీతి వా యజ్ఞాన్తకృత్. ౯౮౨. యజ్ఞానాం గుహ్యం జ్ఞానయజ్ఞః. ఫలాభిసంధిరహితో వా యజ్ఞః, తదధీతోపచారాత్ బ్రహ్మ యజ్ఞగుహ్యమ్. ౯౮౩. అద్యతేఽత్తి చ భూతానీతి అన్నమ్. ౯౮౪. అన్నమత్తీతి అన్నాదః. సర్వం జగదన్నాదిరూపేణ భోక్తృభోగ్యాత్మకమేవేతి దర్శయితుం మేవకారః, చశబ్దః సర్వనామ్నా మేకస్మిన్ పరస్మిన్ పుంసి సముచ్చిత్య వృత్తిం దర్శయితుమ్. ౧౧౮.

టీ. ౯౭౬. యజ్ఞమును పోషించువాఁడు లేక రక్షించువాఁడు యజ్ఞభృత్తు. ౯౭౭. జగదాదియందును దానియంతమునందును యజ్ఞమునుచేయువాఁడు, లేక నశింపఁజేయువాఁడు (యజ్ఞకృత్తు). ౯౭౮. తన్నుఁ బూజించువారికి శేషియైనవాఁడు

(యజ్ఞి). ౯౭౯. యజ్ఞమును భుజించువాఁడు లేక పాలించువాఁడు (యజ్ఞభుక్కు). ౯౮౦. ఆతనిప్రాప్తికి యజ్ఞములు సాధనములు గాన (యజ్ఞసాధనుఁడు). ౯౮౧. 1. ఫలమును గలిగించుటచే యజ్ఞమును బూర్తిచేయువాఁడు. 2. లేక విష్ణుదేవతాకమైన ఋక్కు చెప్పి పూర్ణాహుతి నొసఁగుటచేఁ బూర్ణము గావించి యజ్ఞపరిసమాప్తిని జేయువాఁడు (యజ్ఞాంతకృత్తు). ౯౮౨. 1. జ్ఞానయజ్ఞమయినవాఁడు. 2. బ్రహ్మము. (యజ్ఞగుహ్యుఁడు). ౯౮౩. 1. భూతములను దినువాఁడు. 2. లేక భూతములచేఁ దినఁబడు నన్నమైనవాఁడు (అన్నము). ౯౮౪. అన్నమును జీవరూపమున భక్షించువాఁడు (అన్నాదుఁడు). (ఇందు ఏవకారము సర్వజగత్తును భోక్తృభోగ్యములరూపమైన దని తెలుపుటకును, చశబ్దము సర్వనామములు ముఖ్యుఁ డయినపరమాత్మయందే యన్వయించు ననుటను తెలుపుచున్నది). ౧౦౮.

ఆత్మయోని స్స్వయంజాతో వైఖాన స్సామగాయనః,
దేవకీనన్దన స్స్రష్టా క్షితీశః పాపనాశనః. ౧౦౯

శం. భా. ౯౭౫. ఆత్మైవ యోని ర్యస్యాదానకారణం నాన్యదితి ఆత్మయోనిః ౯౭౬. నిమిత్తకారణమపి న ఏవేతి దర్శయితుం స్వయంజాత ఇతి; 'ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞా దృష్టాంతానుపరోధాత్.' (బ్రహ్మసూత్ర.) ౧-౪-౨౩. ఇత్యత్ర స్థాపితముభయకారణత్వం హరేః. ౯౭౭. విశేషేణ ఖననాత్ వైఖానః; ధరణీం విశేషేణ ఖనిత్వా పాతాళవాసినం హిరణ్యాక్షం వారాహం రూపమాస్థాయ జఘానేతి పురాణే ప్రసిద్ధమ్. ౯౭౮. సామాని గాయతీతి సామగాయనః. ౯౭౯. దేవక్యాః సుతో దేవకీనందనః. 'జ్యోతీంషి శుక్రాణి చ యాని లోకే త్రయో లోకా లోకపాలాస్త్రయీ చ, త్రయోఽగ్నయశ్చాహుతయశ్చ పఞ్చ సర్వే దేవా దేవకీపుత్ర ఏవ.' ఇతి మహాభారతే. ౯౮౦. స్రష్టా సర్వలోకస్య. ౯౮౧. క్షీతే ర్భూమేరీశః క్షితీశః. దశరథాత్మజః. ౯౮౨. కీర్తితః పూజితో ధ్యాతః స్మృతః పాపరాశిం నాశయన్ పాపనాశనః 'పక్షోపవాస్యాద్యత్పాపం పురుషస్య ప్రణశ్యతి, ప్రాణాయామశతేనైవ తత్పాపం నశ్యతే నృణామ్'. 'ప్రాణాయామసహస్రేణ యత్పాపం నశ్యతే నృణామ్, క్షణమాత్రేణ తత్పాపం హరేర్ధ్యానా త్ప్రణశ్యతి' ఇతి వృద్ధశాతాతపే. ౧౦౯.

టీ. ౯౭౫. తానే జగత్తునకు నుపాదానకారణమైనవాఁడు కాన (ఆత్మయోని). ౯౭౬. నిమిత్తకారణము సైతము తానే యయినవాఁడు (స్వయంజాతుఁడు). ౯౭౭. హిరణ్యాక్షుని సంహరించుటకై వరాహరూపమెత్తి భూమిని మిక్కిలిగ గుద్దలించినవాఁడు (వైఖానసుఁడు). ౯౭౮. సామగానము చేయువాఁడు (సామగాయనుఁడు).

౯౦౯. దేవకీదేవికినందనుఁడు (దేవకీనందనుఁడు). ౯౯౦. సకలజగంబును సృజించిన వాఁడు (స్రష్ట). ౯౯౧. రామావతారమున సకలభూమికిఁ బ్రభువు (క్షితీశుఁడు). ౯౯౨. పాపములను నశింపఁజేయువాఁడు (పాపనాశనుఁడు). ౧౧౯.

శఙ్ఖభృన్నన్దకీ చక్రీ శార్ఙ్గధన్వా గదాధరః,
రథాఙ్గపాణి రక్షోభ్య స్సర్వప్రహరణాయుధః. ౧౨౦
సర్వప్రహరణాయుధోంనమఇతి.

శం. భా.౯౯3. పాఞ్చజన్యాఖ్యం భూతాద్యహంకారాత్మకం శఙ్ఖం బిభ్రత్ శఙ్ఖభృత్. ౯౯౪. విద్యామయో నన్దకాఖ్యోఽసి రస్యేతి నన్దకీ. ౯౯౫. 1. మనస్తత్త్వాత్మకం సుదర్శనాఖ్యం చక్రమస్యాస్తీతి. 2. సంసారచక్ర మస్యాజ్ఞయా పరివర్తత ఇతి వా చక్రీ. ౯౯౬. ఇన్ద్రియాద్యహఙ్కారాత్మకం శార్ఙ్గనామ ధను రస్యాస్తీతి శార్ఙ్గ ధన్వా. 'ధనుషశ్చ' ఇతి అనఙ్ సమాసాన్తః. ౯౯౭. బుద్ధితత్త్వాత్మికాం కౌమోదకీం వామగదాం వహన్ గదాధరః. ౯౯౮. రథాఙ్గం చక్రమస్య పాణౌ స్థితమితి రథాఙ్గ పాణిః. ౯౯౯. అతఏవ అశక్యక్షోభణ ఇతి అక్షోభ్యః. ౧౦౦౦. కేవలం ఏతావ న్యాయుధాన్యస్యేతి న నియమ్యతే. అపితు సర్వాణ్యేవ ప్రహరణాన్యాయుధాన్య స్యేతి సర్వప్రహరణాయుధః. ఆయుధత్వేనాప్రసిద్ధాన్యపి కరజాదీన్యాయుధాన్యస్య భవన్తీతి. అన్తే సర్వప్రహరణాయుధ ఇతి వచనం సత్యసంకల్పత్వేన సర్వేశ్వరత్వం దర్శయితుమ్, 'ఏష సర్వేశ్వరః' ఇతి శ్రుతేః. ద్విర్వచనం సమాప్తిం ద్యోతయతి. ఓం కారశ్చ మఙ్గలార్థః, 'ఓఙ్కార శ్చాపశబ్దశ్చ ద్వావేతౌ బ్రహ్మణః పురా, కణ్ఠం భిత్త్వా వినిర్యాతౌ తస్మా న్మాఙ్గలికావుభౌ.' ఇతి వచనాత్. అన్తే నమ ఇత్యుక్త్వా పరి చరణం కృతవాన్. 'భూయిష్ఠాంతే నమ ఉక్తిం విధేమ' ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. 'ధన్యం కదేవ లగ్నం తన్నక్షత్రం తదేవ పుణ్యమహ, కరణస్య చ సా సిద్ధిర్యత్ర వారిః ప్రాజ్ నమస్క్రియతే' ఇతి చ ప్రాగి త్యుపలక్షణమ్. అన్తేఽపి నమస్కారస్య శిష్టై రాచరణాత్. నమస్కారఫలం ప్రాగేవ దర్శితమ్.—

ఏకోఽపి కృష్ణే సుకృతః ప్రణామో
దశాశ్వమేధావభృథేన తుల్యః,
దశాశ్వమేధీ పునరేతి జన్మ
కృష్ణప్రణామీ న పునర్భవాయ.
అతసీపుష్పసంకాశం పీతవాససమచ్యుతమ్,
యే నమస్యన్తి గోవిన్దం న తేషాం విద్యతే భయమ్.

లోకత్రయాధిపతి మప్రతిమప్రభావ
మీవ త్పణామ్య శిరసా ప్రభవిష్ణు మీశమ్,
జన్మాన్తరప్రలయకల్పసహస్రజాత
మాశు ప్రణాన్తి మపయాతి నరస్య పాపమ్. ౧౨౦.

ఇతినామ్నాం దశమం శతకం వివృతమ్.

టీ. ౯౯3. భూతాదుల యహంకారరూపమైన పాంచజన్యమును శంఖమును ధరించువాఁడు (శంఖభృత్తు). ౯౯౪. విద్యామయమయిననందక మను ఖడ్గమునుధరించిన వాఁడు (నందకి). ౬౬౫. 1. మనస్తత్వ మనెడి సుదర్శనం బను చక్రమును దాల్చిన వాఁడు. 2. లేక ఇతని యాజ్ఞచే సంసారచక్రము తిరుగుచున్నది గావున (చక్రి). ౯౯౬. ఇంద్రియాదులయహంకారాత్మకమైన శార్ఙ్గ మను ధనుస్సుగలవాఁడు (శార్ఙ్గధన్వుఁడు). ౯౯౭. బుద్ధితత్త్వరూపమైన కౌమోదకి యను గదను ధరించినవాఁడు (గదాధరుఁడు). ౯౯౮. చక్రము హస్తమునందు ధరించినవాఁడు (రథాఙ్గపాణి). ౯౯౯. కలఁతపెట్టుటకు శక్యముకానివాఁడు (ఆక్షోభ్యుఁడు). ౧౦౦౦. సకలవిధములైన యస్త్రము లాయుధములుగాఁ గలవాఁడు. ఆయుధములకు ప్రసిద్ధిలేనిగోళ్లు మొదలగునవికూడ ఆయుధములుగా వెలసినవాఁడు కావున (సర్వప్రహరణాయుధుఁడు.) ౧౨౦.

పదియవనూఱు సంపూర్ణము.

ఇతీదం కీర్తనీయస్య కేశవస్య మహాత్మనః,
నామ్నాం సహస్రం దివ్యానా మశేషేణ ప్రకీర్తితమ్. ౧౨౧

శం. భా. ఇతీదం ఇత్యనేన నామసహస్రమన్యానానతిరిక్త ముక్తమితిదర్శయతి దివ్యానా మప్రాకృతానాం నామ్నాం సహస్రం కీర్తిత మితి వదతాప్రకారాన్తరేణాపి సంఖ్యోపపత్తి ర్దర్శితా. ౧౨౧.

తా. కొనియాడఁదగినవాఁడును మహానుభావుఁడును అగు శ్రీమహావిష్ణువుయొక్క దివ్యములగు వేయినామములు చెప్పఁబడినవి. 'నామ్నాం సహస్రం' అని చెప్పుటచేత మాచ్చుతగ్గులు లేక సరిగా వేయినామములు చెప్పఁబడిన వని సిద్ధించుచున్నది. ౧౨౧.

యఇదం శృణుయా న్నిత్యం యశ్చాపి పరికీర్తయేత్,
నా శుభంప్రాప్నుయా త్కించిత్సోఽముత్రేహచమానవః. ౧౨౨

శం. భా. ప్రక్రమే కింజపన్ముచ్యతే జంతుః ఇతిజపశబ్దోపాదానాత్ కీర్తయేత్ ఇత్యనేనాపిత్రిధజపో లక్ష్యతే ఉచ్చోపాంశు మానసలక్షణ స్త్రివిధోజపః,

యఇదం శృణుయాత్ ఇత్యాదిః స్పష్టార్థః పరలోకప్రాప్తస్యాపి యయాతినహు షాది వదశుభప్రాప్త్యభావం సూచయితుం అముత్ర ఇత్యుక్తమ్. ౧౨౨.

తా. ఎవఁడీవిష్ణుసహస్రనామములను ఎల్లప్పుడు పఠించునో వాఁడు ఇహపర లోకములం దెట్టి యశుభములను కూడ పొందఁజాలఁడు. ఈగ్రంథాదియందు 'కింజపన్ ముచ్యతే జంతుః' అని ప్రశ్నించియుండుటచేత 'కీర్తయేత్' అనుచోటకూడ ఉచ్చైః ఉపాంశు, మానసములను త్రివిధజపములు గ్రహింపఁబడుచున్నవి. పరలోకమునుపొందిన వారికికూడ యయాతినహుషులకువలె అశుభప్రాప్తి కలుగనేరదని భావము. ౧౨౨.

వేదాన్తగో బ్రాహ్మణ స్స్యాత్క్షత్రియో విజయీ భవేత్,
వైశ్యో ధనసమృద్ధ స్స్యాచ్ఛూద్ర స్సుఖ మవాప్నుయాత్.

శం. భా. వేదాన్తానా ముపనిషదా మర్థం బ్రహ్మ గచ్ఛన్తిఅవగచ్ఛన్తీతి వేదా న్తగః. 'కింజపన్ముచ్యతే జన్తు ర్జన్మసంసారబన్ధనా' దితివచనాత్; జపకర్మణా సాక్షాత్ ముక్తి శఙ్కాయాం కర్మణాం సాక్షాన్మోక్షహేతుత్వం నాస్తి జ్ఞానేనైవ మోక్ష ఇతి దర్శయితుం వేదాన్తగో బ్రాహ్మణః స్యా దిత్యుక్తమ్, కర్మణాం త్వంతఃకరణశుద్ధిద్వారేణ మోక్షహేతుత్వమ్.

"కషాయపక్తిః కర్మాణి జ్ఞానం తు పరమా గతిః,
కషాయే కర్మభిః పక్వే తతో జ్ఞానం ప్రవర్తతే.
నిత్యం జ్ఞానం సమాసాద్య నరో బన్ధా త్ప్రముచ్యతే,
ధర్మాత్సుఖం చ జ్ఞానం చ జ్ఞానా న్మోక్షోఽధిగమ్యతే
యోగినః కర్మ కుర్వన్తి సఙ్గం త్యక్త్వాఽఽత్మశుద్ధయే,
కర్మణా బధ్యతే జన్తు ర్విద్యయైవ విముచ్యతే.
తస్మాత్కర్మ న కుర్వన్తి యతయః పారదర్శినః,
యథోక్తాన్యపి కర్మాణి పరిహాయ ద్విజోత్తమః.
ఆత్మజ్ఞానే శమే చ స్యా ద్వేదాభ్యాసే చ యత్నవాన్."

ఇతి మానవం వచనమ్.

"తపసా కిల్బిషం హన్తి విద్యయాఽమృత మశ్నుతే" ఇతి
"జ్ఞాన ముత్పద్యతే పుంసాం క్షయా త్పాపస్య కర్మణః,
యథాఽఽదర్శతలే ప్రఖ్యే పశ్యత్యాత్మాన మాత్మని."

ఇత్యాదిస్మృతిభ్యశ్చ.

"త మేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి యజ్ఞేన దానేన తపసాఽనా శకేన" "యేనకేనచ యజేతాపి వా దర్వీహోమేనానుపహతమనా ఏవ భవతి."ఇత్యా

దిశ్రుతిభ్యః జ్ఞానాదేవ మోక్షః భవతి, జ్ఞానాదేవతుకైవల్యం ప్రాప్యతే లేనముచ్యతే. 'బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్' "తరతి శోకమాత్మవిత్" "బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతి" "బ్రహ్మైవ సన్ బ్రహ్మాప్యేతి" "తమేవం విదిత్వా ఽతిమృత్యుమేతి నాన్యః పన్థా విద్యతే ఽయనాయ" ఇతి, "ఆనందో బ్రహ్మణో విద్వాన్ న బిభేతి కుతశ్చన" ఇతి. "ఇహ చేదవేదీదథ సత్య మస్తి న చేదిహావేదీన్మహతీ వినష్టిః" "యదా చర్మవదాకాశం వేష్టయిష్యన్తి మానవాః, తదా శివమవిజ్ఞాయ దుఃఖస్యాన్తో భవిష్యతి" "న కర్మణా న ప్రజయా ధనేన త్యాగేనైకే అమృతత్వ మానశుః" "వేదాన్తవిజ్ఞాన సునిశ్చితార్థాః సన్న్యాసయోగాద్యతయః శుద్ధసత్త్వాః, తే బ్రహ్మలోకేషు పరాన్తకాలే పరామృతాత్పరిముచ్యన్తి సర్వే" ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యః. ఈ బ్ర స్సుఖ మవాప్నుయా దితి శ్రవణేనైవ; న తు జపయజ్ఞేన "శ్రేయాన్ద్రవ్యమయాద్యజ్ఞాజ్ఞానయజ్ఞఃపరన్తప" ఇతి స్మృతేః. "శ్రావయే చ్చతురో వర్ణాన్ కృత్వా బ్రాహ్మణ మగ్రతః" ఇత్యాదినా మహాభారతాది శ్రవణ మనుజ్ఞాయతే "సుగతి మియా చ్ఛ్రవణాచ్చ శూద్రయోనిః" ఇతి హరివంశే. యః శూద్రః శృణుయాత్ స సుఖ మవాప్నుయాదితి వ్యవహితేన సంబంధః త్రైవర్ణికాన్ కీర్తయే దిత్యస్తేన. ౧౭౩.

టీ. ఈవిష్ణుసహస్రనామజపమువలన బ్రాహ్మణుడు వేదాంతములయర్థ మగు బ్రహ్మము నెఱుఁగును. క్షత్రియుఁడు శత్రుజయము నొందును. వైశ్యుఁడు ధనసమృద్ధి గలవాఁ డగును. శూద్రుఁడు శ్రవణమాత్రముననే సుఖము నొందును. (విశేషవిషయము—జపమువలననే మోక్షము గలుగునా యనిన, జపముచేతనే సాక్షాత్తుగా మోక్షము గలుగదు. అయినను, జపముచేఁ జిత్తశుద్ధియుఁ దద్ద్వారా జ్ఞానమును, జ్ఞానముచే మోక్షమును గలుగును. ఈవిషయమునే యనేక శ్రుతిస్మృతు లుద్ఘోషించుచున్నవి.

ధర్మార్థీ ప్రాప్నుయా ద్ధర్మ మర్థార్థీ చార్థ మాప్నుయాత్,
కామా నవాప్నుయా త్కామీ ప్రజార్థీ చాప్నుయా త్ప్రజామ్.

శం. భా. చతురాదీనా మాత్మయుక్తేన మనసా ఽధిష్ఠితానాం స్వేషు స్వేషు విషయే వ్యనురూపతః ప్రవృత్తిః కామః ప్రజాయత ఇతి ప్రజా సంతతిః. ౧౭౪.

టీ. ధర్మముగోరువాఁడు ధర్మమును, ధనము గోరువాఁడు ధనమును, కామములు గోరువాఁడు కామములను, సంతతిఁ గోరువాఁడు సంతతిని బడయును. ౧౭౪.

భక్తిమాన్ యస్సదోత్థాయ శుచి స్తద్గతమానసః,
సహస్రం వాసుదేవస్య నామ్నా మేత త్ప్రకీర్తయేత్. ౧౭౫

యశః ప్రాప్నోతి విపులం జ్ఞాతిప్రాధాన్య మేవ చ,
అచలాం శ్రియ మాప్నోతి శ్రేయః ప్రాప్నో త్యనుత్తమమ్.
న భయం క్వచి దాప్నోతి వీర్యం తేజశ్చ విన్దతి,
భవత్యరోగో ధృతిమాఁ బలరూపసమన్వితః. ౧౨౭
రోగార్తో ముచ్యతే రోగా ద్బద్ధో ముచ్యేత బన్ధనాత్.
భయా న్ముచ్యేత భీతస్తు ముచ్యేతాపన్న ఆపదః. ౧౨౮
దుర్గాణ్యతితరత్యాశు పురుషః పురుషోత్తమమ్,
స్తువ న్నామసహస్రేణ నిత్యం భక్తిసమన్వితః. ౧౨౯
వాసుదేవాశ్రయో మర్త్యో వాసుదేవపరాయణః,
సర్వపాపవిశుద్ధాత్మా యాతి బ్రహ్మ సనాతనమ్. ౧౩౦
న వాసుదేవభక్తానా మశుభం విద్యతే క్వచిత్,
జన్మమృత్యుజరావ్యాధిభయం నైవోపజాయతే. ౧౩౧

శం. భా. భక్తిమా నిత్యాదినా భక్తిమతః శుచేః సతతమేవ నుద్యుక్తస్యై కాగ్రచిత్తస్య శ్రద్ధాళో ర్విశిష్టఫలాధికారిణః ఫలవిశేషం దర్శయతి.

తా. 'భక్తిమాన్' మొదలగుశ్లోకములచేత, భక్తిగలవాడును, పరిశుద్ధుడును, ఎల్లప్పుడు ప్రయత్నము గలవాడును, తదేకాగ్రచిత్తుడును, శ్రద్ధగలవాడును, వేఱు వేఱుఫలములఁ గోరువాడును నగువానికి వెవ్వేఱుఫలములు గలుగుచున్నవి.— ఆ వె ట్లనఁగా:—

తా. ౧౨౫. ఎవఁ డుదయమునఁ జేచి యావిష్ణువునందే మన సుంచినవాఁడై, భగ వన్నామములు వేయింటిని బఠించునో ౧౨౬. వానిలోఁ గీర్తిగోరువాఁడు గీర్తి నొం దును. దాయాదులలో మేటి యగును. తఱుగని కలిమి నొందును. ౧౨౭. ఎప్పుడు సుభ యము నొందఁడు. బలపరాక్రమములఁ బొందగలవాఁడయి కాంతిమంతుఁ డగును. ౧౨౮. రోగపీడితుఁడు నీరోగుఁ డగును. చెఱ నొందినవాఁడు చెఱనుండి విడుదల నొందును. భీతుఁడు భయమునుండి తొలఁగును. ఇడుములనొందినవాఁ డిడుములనుండి విడి పించుకొనును. మానవుఁడు సతతము భక్తితోఁ గూడి విష్ణుసహస్రమును స్తుతిం చుచుఁ గష్టములన్నిటినుండి తొలఁగును. ౧౩౧. వాసుదేవునిధ్యానమే ముఖ్యముగఁ

గలవాఁడు, వాసుదేవుని సేవించువాఁడు సకలపాపములనుండి విడువడి పరిశుద్ధుఁడై, నిత్యుఁడగు పరబ్రహ్మ మగుచున్నాఁడు. ౧౩౦. వాసుదేవభక్తుల కెన్నఁడు నీడు గలుగదు. జన్మము జర మృత్యువు రోగములు వీనివలని భయంబు వారికి లేనేలేదు. ౧౩౧.

ఇమం స్తవ మధీయానః శ్రద్ధాభక్తిసమన్వితః,
యుజ్యేతాత్మసుఖంతొంతి శ్రీధృతిస్మృతికీర్తిభిః. ౧౩౨

శం. భా. శ్రద్ధా ఆస్తిక్యబుద్ధిః భక్తి ర్భజనతాత్పర్యం ఆత్మనః సుఖం ఆత్మ సుఖం లేన చ, క్షాన్త్యాదిభిశ్చ యుజ్యతే.౧౩౨.

తా. ఈవిష్ణునామస్తోత్రమును శ్రద్ధాభక్తులతోఁ బఠించువాఁడు మనస్సుఖము, ఓర్పు, కల్మి, సంతోషము, బుద్ధి, కీర్తి యను సుగుణములతోఁ గూడినవాఁ డగును.

న క్రోధో న చ మాత్సర్యం న లోభో నాశుభా మతిః,
భవన్తి కృతపుణ్యానాం భక్తానాం పురుషోత్తమే. ౧౩౩

శం. భా. న చ క్రోధో న మాత్సర్యం న లోభో నాశుభా మతి రితి ఇకా రాను బంధరహితేన నకారేణ సమస్తపదత్రయం. క్రోధాదయో న భవన్తి. మాత్సర్యం చ న భవతీత్యర్థః. ౧౩౩.

తా. పురుషోత్తమునియందు భక్తు లగు పుణ్యాత్ములకు కోపము, ద్వేషము, లోభము (పేరాస) చెడుగతి యివి కలుగనేరవు. ౧౩౩.

ద్యౌస్సచన్ద్రార్కనక్షత్రా ఖం దిశో భూర్మహోదధిః,
వాసుదేవస్య వీర్యేణ విధృతాని మహాత్మనః. ౧౩౪

తా. మహాత్ముఁడగు వాసుదేవుని ప్రభావముచేతనే చంద్రుఁడు, సూర్యుఁడు, నక్షత్రములు వీనితోఁ గూడిన స్వర్గము, ఆకాశము, దిక్కులు, భూమి, మహాసముద్ర ములు ధరింపఁబడియున్నవి. ౧౩౪.

ససురాసురగంధర్వంసయక్షోరగరాక్షసమ్,
జగద్వశే వర్తతేదం కృష్ణస్య సచరాచరమ్. ౧౩౫

తా. దేవతలు, అసురులు, గంధర్వులు, యక్షులును, పన్నగములు, రక్కసు లును, స్థావరజంగమరూపంబగు జగత్తును శ్రీకృష్ణుని యధీనమం దున్నది. ౧౩౫.

ఇంద్రియాణి మనో బుద్ధి స్సత్త్వం తేజో బలం ధృతిః,
వాసుదేవాత్మకా న్యాహుః క్షేత్రం క్షేత్రజ్ఞ ఏవచ. ౧౩౬

తా. జ్ఞానకర్మేంద్రియములు మనస్సు, బుద్ధి, సత్త్వము, తేజస్సు, బలము, ధైర్యము, శరీరము, జీవుడు ఇది యెల్లవాసుదేవస్వరూపము అనియే చెప్పబడియున్నది.

శం. భా. ద్యౌః సచన్ద్రార్కనక్షత్రేత్యాదినాస్తుత్యస్య వాసుదేవస్య మాహాత్మ్యకథనేనోక్తానాం ఫలానాం ప్రాప్తివచనం యథార్థికథనం నార్థవాద ఇతి దర్శయతి.

టీ. 'ద్యౌః సచన్ద్రార్కనక్షత్ర' అను నీమొదలగుశ్లోకములచేఁ జెప్పినవిషయము స్తోత్రములకు నర్హుఁడగువాసుదేవుని మాహాత్మ్యముచెప్పుటచే నీయాఫలములు గలుగు నని చెప్పుట యథార్థము చెప్పుటయే కాని యర్థవాదము (స్తుతివాక్యము) మాత్రము కా దని తెలుపుచున్నది.

సర్వాగమానా మాచారః ప్రథమం పరికల్పతే,
ఆచారప్రభవో ధర్మః ధర్మస్య ప్రభురచ్యుతః. ౧౩౭
ఋషయః పితరో దేవా మహాభూతాని ధాతవః,
జఙ్గమాజఙ్గమం చేదం జగన్నారాయణోద్భవమ్. ౧౩౮
యోగో జ్ఞానం తథా సాంఖ్యం విద్యా శిల్పాదికర్మ చ,
వేదా శాస్త్రాణి విజ్ఞానమేతత్సర్వం జనార్దనాత్. ౧౩౯
ఏకో విష్ణు ర్మహదూభూతం పృథగూభూతాన్యనేకశః,
త్రీఁ లోకాఁ వ్యాప్యభూతాత్మా భుంక్తే విశ్వభుగవ్యయః.

శం. భా. 'సర్వాగమానా మాచారః ప్రథమం పరికల్పతే, 'ఆచారప్రభవో ధర్మో ధర్మస్య ప్రభు రచ్యుతః' ఇత్యనేనావాన్తరవాక్యేన సర్వధర్మాణా మాచారవత ఏవాధికార ఇతి దర్శయతి.

టీ. "సర్వాగమానా మాచార." అను నీయవాంతరవాక్యముచేత ధర్మముల కన్నిటికిని నాచారవంతునకే యర్హత కాని యితరులకు లే దని సూచింపఁబడినది.

తా. ఆన్ని వేదములకు నాచారము ముఖ్యముగా మొదటఁ జెప్పఁబడుచున్నది. ధర్మ మాచారమునుండి పుట్టుచున్నది. ధర్మమునకు నచ్యుతుఁడే ప్రభువు. ౧౩౮. ఋషులు, పితృదేవతలు, దేవతలు, పంచమహాభూతములు, సప్తధాతువులు, స్థావరజంగ

మాత్మకమైన యాజగము ఇది యెల్ల శ్రీమన్నారాయణునివలనఁ బుట్టినది. ౧౩ఠ. యోగము, జ్ఞానము, సాంఖ్యము, సకలవిద్యలు, శిల్పములు మొదలగు కర్మలు, వేదములు, శాస్త్రములు, సకలశాస్త్ర జ్ఞానము ఇవి యెల్లను జనార్దనుని మూలమునసే కలుగుచున్నవి. ౧౩౯. విష్ణు వొక్కఁడే మహాభూతము. ఆకాశాదులు అనేకభూతములు. ఆభూతాత్మయగు ఆద్యుఁడయిన విష్ణు వొక్కఁడే ముజ్జగములను వ్యాపించి యనుభవించుచున్నాఁడు.

ఇతి శ్రీమహాభారతే అనుశాసనికపర్వణి భీష్మయుధిష్ఠిరసంవాదే
విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రం సంపూర్ణమ్.

ఇమం స్తవం భగవతో విష్ణోర్వ్యాసేన కీర్తితమ్,
పఠేద్య ఇచ్ఛే త్పురుషః శ్రేయః ప్రాప్తుం శుభాని చ. ౧౪౧
విశ్వేశ్వర మజం దేవం జగతః ప్రభుమవ్యయమ్,
భజన్తి యే పుష్కరాక్షం న తే యాన్తి పరాభవమ్. ౧౪౨

శం. భా. ఇమం స్తవ మిత్యాదినా సహస్రనామ్నా భగవతా కృష్ణద్వైపాయనేన సాక్షా న్నారాయణేన కృత మితి సర్వైరేవార్థిభిః సాదరం పఠితవ్యం.

సర్వఫలసిద్ధయ ఇతి దర్శయతి విశ్వేశ్వర మిత్యాదినా, విశ్వేశ్వరోపాసనా దేవస్తోత్తార స్తే ధన్యాః కృతార్థాః కృతకృత్యా ఇతి. 'ఆదరేణ యథా స్తౌతి ధనవన్తం ధనేచ్ఛయా, కథాచే ద్విశ్వకర్తారం కో న ముచ్యేత బన్ధనాత్' ఇతి వ్యాసవచనాత్. ప్రమాదా త్కుర్వతాం కర్మ ప్రచ్యవేతాధ్వరేషు యత్, స్మరణా దేవ తద్విష్ణోః సంపూర్ణం స్యా దితి శ్రుతేః.

సహస్రనామసంబంధివ్యాఖ్యా సర్వసుఖావహా,
శ్రుతిస్మృతిన్యాయమూలా రచితా హరిపాదయోః.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య శ్రీశంకరాచార్యవిరచితం
విష్ణోర్నామసహస్రభాష్యం సమాప్తమ్.

టీ. సహస్రనామస్తోత్రము సర్వజ్ఞుఁ డయిన భగవంతుఁడగు శ్రీవేదవ్యాస మునీంద్రునిచేత రచియింపఁబఁడినది కావున నీస్తోత్రము నాదరంబుతో భక్తులు పఠింప వలయును. వారికి సర్వసిద్ధులును గలుగును.

తా. జగదుత్పత్తిలయకారణభూతుఁ డయిన విశ్వేశ్వరుఁ డగు మహావిష్ణువును నెవరు సహస్రనామములచే స్తోత్రము చేయుచున్నారో వా రోటమి నొందరు.

ఇది శంకరభాష్యాంధ్రవ్యాఖ్యానము సమాప్తము.

శ్రీ విష్ణు సహస్రనామ స్తోత్రమ్

శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్,
ప్రసన్నవదనం ధ్యాయే త్సర్వవిఘ్నోపశాన్తయే.

గురు ధ్యానాదికమ్

హరిః ఓమ్.

వ్యాసం వసిష్ఠనప్తారం శక్తేః పౌత్ర మకల్మషమ్,
పరాశరాత్మజం వన్దే శుకతాతం తపోనిధిమ్. ౧

వ్యాసాయ విష్ణురూపాయ వ్యాసరూపాయ విష్ణవే,
నమో వై బ్రహ్మనిధయే వాసిష్ఠాయ నమోనమః. ౨

అవికారాయ శుద్ధాయ నిత్యాయ పరమాత్మనే,
సదైకరూపరూపాయ విష్ణవే సర్వజిష్ణవే. 3

యస్య స్మరణమాత్రేణ జన్మసంసారబన్ధనాత్,
విముచ్యతే నమస్తస్మై విష్ణవే ప్రభవిష్ణవే. ౪

ఓం నమో విష్ణవే ప్రభవిష్ణవే.

[సచ్చిదానన్దరూపాయ కృష్ణాయాక్లిష్టకారిణే,
నమోవేదాన్తవేద్యాయ గురవే బుద్ధిసాక్షిణే.
కృష్ణద్వైపాయనం వ్యాసం సర్వలోకహితే రతమ్,
వేదాబ్జభాస్కరం వన్దే శమాదినిలయం మునిమ్.
సహస్రమూర్తేః పురుషోత్తమస్య సహస్ర నేత్రాననపాదబాహోః,
సహస్రనామ్నాం స్తవనం ప్రశస్తంనిరుచ్యతేజన్మ జరాదిశాన్త్యై.]

పూర్వపీఠికా

వైశంపాయన ఉవాచ.—

శ్రుత్వా ధర్మాన్యశేషేణ పావనాని చ సర్వశః,
యుధిష్ఠిర శ్శాన్తనవం పునరేవాభ్యభాషత. ౧

యుధిష్ఠిర ఉవాచ.—

కిమేకం దైవతం లోకే కిం వాఽప్యేకం పరాయణమ్,
స్తువన్తః కం కమర్చన్తః ప్రాప్నుయు ర్మానవా శ్శుభమ్. ౨
కో ధర్మస్సర్వధర్మాణాం భవతః పరమో మతః,
కిం జపన్ముచ్యతే జన్తు ర్జన్మసంసారబన్ధనాత్ 3

భీష్మ ఉవాచ.—

జగత్ప్రభుం దేవ దేవమనన్తం పురుషోత్తమమ్,
స్తువన్నామసహస్రేణ పురుష స్సతతోత్థితః. ౪
తమేవార్చ్యార్చయ న్నిత్యం భక్త్యా పురుష మవ్యయమ్,
ధ్యాయం స్తువన్నమస్యం శ్చ యజమాన స్తమేవచ. ౫
అనాదినిధనం విష్ణుం సర్వలోకమహేశ్వరమ్,
లోకాధ్యక్షం స్తువ న్నిత్యం సర్వదుఃఖాతిగో భవేత్ ౬
బ్రహ్మణ్యం సర్వధర్మజ్ఞం లోకానాం కీర్తివర్ధనమ్,
లోకనాథం మహద్భూతం సర్వభూతభవోద్భవమ్. ౭
ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మో ఽధికతమో మతః,
యద్భక్త్యా పుణ్డరీకాక్షం స్తవై ర్చే న్నర స్సదా. ౮
పరమం యో మహత్తేజః పరమం యో మహత్తపః,
పరమం యో మహద్బ్రహ్మ పరమం యః పరాయణమ్. ౯
పవిత్రాణాం పవిత్రం యో మఙ్గళానాం చ మఙ్గళమ్,
దైవతం దేవతానాంచ భూతానాం యో ఽవ్యయః పితా. ౧౦
యత స్సర్వాణి భూతాని భవన్త్యాదియుగాగమే,
యస్మిం శ్చ ప్రళయం యాన్తి పున రేవ యుగక్షయే. ౧౧
తస్య లోకప్రధానస్య జగన్నాథస్య భూపతే,

విష్ణో ర్నామసహస్రం మే శృణు పాపభయాపహమ్. ౧౨
యాని నామాని గౌణాని విఖ్యాతాని మహాత్మనః,
ఋషిభిః పరిగీతాని తాని వక్ష్యామి భూతయే. ౧౩
ఋషిర్నామ్నాం(విష్ణోర్నామ)సహస్రస్య వేదవ్యాసోమహామునిః
ఛన్దో ఽనుష్టుప్తథా దేవో భగవాన్ దేవకీసుతః.
అమృతాంశూద్భవో బీజం శక్తి ర్దేవకినందనః,
త్రిసామా హృదయం తస్య శాన్త్యర్థే వినియుజ్యతే.
విష్ణుం జిష్ణుం మహావిష్ణుం ప్రభవిష్ణుం మహేశ్వరమ్,
అనేకరూపదైత్యాన్తం నమామి పురుషోత్తమమ్.)

అంగన్యాసకరన్యాసౌ

అస్య శ్రీవిష్ణో ర్దివ్యసహస్రనామస్తోత్రమహామన్త్రస్య శ్రీవేద వ్యాసో భగవానృషిః, అనుష్టుప్ఛన్దః, శ్రీమహావిష్ణుః పరమాత్మా శ్రీమన్నారాయణో దేవతా, అమృతాంశూద్భవో భాను రితి బీజమ్, దేవకీనన్దన స్స్రష్టేతి శక్తిః, ఉద్భవక్షోభణో దేవ ఇతి పరమో మన్త్రః, శఙ్ఖభృన్నన్దకీ చక్రీతి కీలకమ్, శార్ఙ్గధన్వా గదాధర ఇత్యస్త్రమ్, రథాఙ్గపాణి రక్షోభ్య ఇతి నేత్రమ్, త్రిసామా సామగస్సామేతి కవచమ్, ఆనన్దం పరబ్రహ్మేతి యోనిః, ఋతుస్సుదర్శనః కాల ఇతి దిగ్బన్ధః, విశ్వరూప ఇతి ధ్యానమ్, శ్రీమహావిష్ణు (ప్రీత్యర్థే) కైంకర్య రూపే శ్రీసహస్రనామజపే వినియోగః.

ధ్యానమ్

క్షీరోదన్వత్ప్రదేశే శుచిమణివిలసత్సైకతే మౌక్తికానాం
మాలాక్లప్తాసనస్థః స్ఫటికమణినిభై ర్మౌక్తికై ర్మణ్డితాఙ్గైః,
శుభ్రై ర్భ్రైరభ్రైరదభ్రై రుపరివిరచితై ర్ముక్తపీయూషవర్షై
రానన్దీ నః పునీయా దరినలినగదాశఙ్ఖపాణి ర్ముకున్దః.
భూఃపాదౌ యస్య నాభి ర్వియదసు రనిల శ్చన్ద్రసూర్యౌచనేత్రే

కర్ణావాశాశ్శిరోచ్యోర్ముఖమపి దహనోయస్యవాసోఽయమబ్ధిః.
అన్తస్థం యస్య విశ్వం సురనరఖగగోభోగిగన్ధర్వదైత్యై
శ్చిత్రం రంరమ్యతే తం త్రిభువనవపుషం విష్ణు మీశం నమామి.
శాన్తాకారం భుజగశయనం పద్మనాభం సురేశం
విశ్వాకారం గగనసదృశం మేఘవర్ణం శుభాఙ్గమ్,
లక్ష్మీకాన్తం కమలనయనం యోగిహృద్ధ్యానగమ్యం
వన్దే విష్ణుం భవభయహరం సర్వలోకైకనాథమ్. [సితాఙ్గమ్,
మేఘశ్యామం పీతకౌశేయవాసం శ్రీవత్సాఙ్కం కౌస్తుభోద్భా
పుణ్యోపేతం పుణ్డరీకాయతాక్షం విష్ణుం వన్దేసర్వలోకైకనాథమ్.
సశఙ్ఖచక్రం సకిరీటకుణ్డలం సపీతవస్త్రం ససరోరుహేక్షణమ్,
సహారవక్షఃస్థలశోభికౌస్తుభం నమామి విష్ణుం శిరసా చతుర్భుజమ్.

ఇతి పూర్వపీఠికా.

హరిః ఓమ్.

విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రప్రారంభః.

విశ్వం విష్ణుర్వషట్కారో భూతభవ్యభవత్ప్రభుః,
భూతకృద్భూతభృద్భావో భూతాత్మా భూతభావనః. ౧౪
పూతాత్మా పరమాత్మా చ ముక్తానాం పరమా గతిః,
అవ్యయః పురుషస్సాక్షీ క్షేత్రజ్ఞో ఽక్షరఏవచ. ౧౫
యోగోయోగవిదాం నేతా ప్రధానపురుషేశ్వరః,
నారసింహవపు శ్శ్రీమాన్ కేశవః పురుషోత్తమః. ౧౬
సర్వశ్శర్వశ్శివస్థాణు ర్భూతాది ర్నిధిరవ్యయః,
సమ్భవో భావనో భర్తా ప్రభవఃప్రభురీశ్వరః. ౧౭
స్వయమ్భూశ్శమ్భురాదిత్యః పుష్కరాక్షో మహాస్వనః,
అనాదినిధనో ధాతా విధాతా ధాతురుత్తమః. ౧౮
అప్రమేయో హృషీకేశః పద్మనాభోఽమరప్రభుః,

విశ్వకర్మా మను స్త్వష్టా స్థవిష్ఠ స్థవిరో ధ్రువః. ౧౯
అగ్రాహ్య శ్శాశ్వతః కృష్ణో లోహితాక్షః ప్రతర్దనః,
ప్రభూత స్త్రికకుద్ధామ పవిత్రం మఙ్గళం పరమ్. ౨౦
ఈశానః ప్రాణదః ప్రాణో జ్యేష్ఠః శ్రేష్ఠః ప్రజాపతిః,
హిరణ్యగర్భో భూగర్భో మాధవో మధుసూదనః. ౨౧
ఈశ్వరో విక్రమీ ధన్వీ మేధావీ విక్రమః క్రమః,
అనుత్తమో దురాధర్షః కృతజ్ఞః కృతి రాత్మవాన్. ౨౨
సురేశ శ్శరణం శర్మ విశ్వరేతాః ప్రజాభవః,
అహ స్సంవత్సరో వ్యాళః ప్రత్యయ స్సర్వదర్శనః. ౨౩
అజ స్సర్వేశ్వర సిద్ధ సిద్ధి స్సర్వాది రచ్యుతః,
వృషాకపి రమేయాత్మా సర్వయోగవినిస్సృతః. ౨౪
వసు ర్వసుమనా స్సత్య స్సమాత్మా సమ్మిత స్సమః,
అమోఘః పుణ్డరీకాక్షో వృషకర్మా వృషాకృతిః. ౨౫
రుద్రో బహుశిరా బభ్రు ర్విశ్వయోని శ్శుచిశ్రవాః,
అమృత శ్శాశ్వతస్థాణు ర్వరారోహో మహాతపాః. ౨౬
సర్వగ స్సర్వవిద్భాను ర్విష్వక్సేనో జనార్దనః,
వేదో వేదవిదవ్యంగో వేదాంగో వేదవిత్కవిః. ౨౭
లోకాధ్యక్ష స్సురాధ్యక్షో ధర్మాధ్యక్షః కృతాకృతః,
చతురాత్మా చతుర్వ్యూహ శ్చతుర్దంష్ట్ర శ్చతుర్భుజః. ౨౮
భ్రాజిష్ణు ర్భోజనం భోక్తా సహిష్ణు ర్జగదాదిజః,
అనఘో విజయో జేతా విశ్వయోనిః పునర్వసుః. ౨౯
ఉపేన్ద్రో వామనః ప్రాంశు రమోఘ శ్శుచిరూర్జితః,
అతీన్ద్ర స్సంగ్రహ స్సర్గో ధృతాత్మా నియమో యమః. ౩౦
వేద్యో వైద్య స్సదాయోగీ వీరహా మాధవో మధుః,
అతీన్ద్రియో మహామాయో మహోత్సాహో మహాబలః. ౩౧
మహాబుద్ధి ర్మహావీర్యో మహాశక్తి ర్మహాద్యుతిః,

అనిర్దేశ్యవపు శ్శ్రీమా నమేయాత్మా మహాద్రిధృత్. 31
మహేష్వాసో మహీభర్తా శ్రీనివాస స్సతాంగతిః,
అనిరుద్ధ స్సురానన్దో గోవిన్దో గోవిదాం పతిః. 33
మరీచి ర్దమనో హంస స్సుపర్ణో భుజగో త్తమః,
హిరణ్యనాభ స్సుతపాః పద్మనాభః ప్రజాపతిః, 35
అమృత్యు స్సర్వదృ స్సింహ స్సన్ధాతా సన్ధిమా స్థిరః,
అజోదుర్మర్షణ శ్శాస్తా విశ్రుతాత్మా సురారిహా. 37
గురు ర్గురుతమో ధామ సత్య స్సత్యపరాక్రమః,
నిమిషో ఽనిమిష స్స్రగ్వీ వాచస్పతిరుదారధీః. 39
అగ్రణీ ర్గ్రామణీ శ్శ్రీమా న్న్యాయో నేతా సమీరణః,
సహస్రమూర్ధా విశ్వాత్మా సహస్రాక్ష స్సహస్రపాత్. 32
ఆవర్తనో నివృత్తాత్మా సంవృత స్సంప్రమర్దనః,
అహస్సంవర్తకో వహ్ని రనిలో ధరణీధరః. 34
సుప్రసాదః ప్రసన్నాత్మా విశ్వసృ గ్విశ్వభు గ్విభుః,
సత్కర్తా సత్కృత స్సాధు ర్జహ్ను ర్నారాయణో నరః. 36
అసంఖ్యే యో ఽప్రమేయాత్మా విశిష్ట శ్శిష్టకృచ్ఛుచిః,
సిద్ధార్థ స్సిద్ధసఙ్కల్ప స్సిద్ధిద స్సిద్ధిసాధనః. ౪౦
వృషాహీ వృషభో విష్ణు ర్వృషపర్వా వృషోదరః,
వర్ధనో వర్ధమానశ్చ వివిక్తశ్శ్రుతిసాగరః. ౪౧
సుభుజో దుర్ధరో వాగ్మీ మహేన్ద్రో వసుదో వసుః,
నైకరూపో బృహద్రూపః శిపివిష్టః ప్రకాశనః. ౪౩
ఓజస్తేజోద్యుతిధరః ప్రకాశాత్మా ప్రతాపనః,
ఋద్ధ స్స్పష్టాక్షరో మన్త్ర శ్చన్ద్రాంశు ర్భాస్కరద్యుతిః. ౪3
అమృతాంశూద్భవో భాను శ్శశబిన్దు స్సురేశ్వరః,
ఔషధం జగత స్సేతు స్సత్యధర్మపరాక్రమః. ౪౪
భూతభవ్యభవన్నాథః పవనః పావనో ఽనలః,

కామహా కామకృత్కాన్తః కామః కామప్రదః ప్రభుః. ౪౫
యుగాదికృద్యుగావర్తో నైకమాయో మహాశనః,
అదృశ్యో వ్యక్తరూపశ్చ సహస్రజిదనన్తజిత్. ౪౬
ఇష్టో విశిష్టశ్శిష్టేష్టః శిఖండీ నహుషో వృషః,
క్రోధహా క్రోధకృత్కర్తా విశ్వబాహుర్మహీధరః. ౪౭
అచ్యుతః ప్రథితః ప్రాణః ప్రాణదో వాసవానుజః,
అపాంనిధి రధిష్ఠాన మప్రమత్తః ప్రతిష్ఠితః. ౪౮
స్కన్దః స్కన్దధరోధుర్యో వరదో వాయువాహనః,
వాసుదేవో బృహద్భాను రాదిదేవః పురన్దరః. ౪౯
అశోక స్తారణ స్తార శ్శూర శ్శౌరి ర్జనేశ్వరః,
అనుకూల శ్శతావర్తః పద్మీ పద్మనిభేక్షణః. ౫౦
పద్మనాభో ఽరవిన్దాక్షః పద్మగర్భ శ్శరీరభృత్,
మహర్ధి ర్ఋద్ధోవృద్ధాత్మా మహాక్షో గరుడధ్వజః. ౫౧
అతుల శ్శరభో భీమ స్సమయజ్ఞో హవిర్హరిః,
సర్వలక్షణలక్షణ్యో లక్ష్మీవాన్ సమితింజయః. ౫౨
విక్షరో రోహితో మార్గో హేతు ర్దామోదర స్సహాః,
మహీధరో మహాభాగో వేగవా నమితాశనః. ౫3
ఉద్భవః క్షోభణో దేవః శ్రీగర్భః పరమేశ్వరః,
కరణం కారణం కర్తా వికర్తా గహనో గుహః. ౫౪
వ్యవసాయో వ్యవస్థానః సంస్థానస్థానదో ధ్రువః,
పరర్ధిః పరమస్పష్ట స్తుష్టః పుష్ట శ్శుభేక్షణః. ౫౫
రామో విరామో విరత(తో) మార్గో నేయోనయోఽనయః,
వీర శ్శక్తిమతాంశ్రేష్ఠో ధర్మో ధర్మవిదుత్తమః. ౫౬
వైకుణ్ఠః పురుషః ప్రాణః ప్రాణదః ప్రణవః పృథుః,
హిరణ్యగర్భ శ్శత్రుఘ్నో వ్యాప్తో వాయు రధోక్షజః. ౫౭
ఋతు స్సుదర్శనః కాలః పరమేష్ఠీ పరిగ్రహః,

ఉగ్ర స్సంవత్సరో దక్షో విశ్రామో విశ్వదక్షిణః. ౫౮
విస్తారః స్థావరః స్థాణుః ప్రమాణం బీజమవ్యయమ్,
అర్థోఽ నర్థో మహాకోశో మహాభాగో మహాధనః. ౫౯
అనిర్విణ్ణ స్థవిష్ఠో భూ ర్ధర్మయూపో మహామఖః,
నక్షత్ర నేమి ర్నక్షత్రీ క్షమః క్షామ స్సమీహనః. ౬౦
యజ్ఞ ఇజ్యో మహేజ్యశ్చక్రతు స్సత్రం సతాంగతిః,
సర్వదర్శీ విముక్తాత్మా సర్వజ్ఞో జ్ఞాన ముత్తమమ్. ౬౧
సువ్రత స్సుముఖ స్సూక్ష్మ స్సుఘోష స్సుఖద స్సుహృత్,
మనోహరో జితక్రోధో వీరబాహు ర్విదారణః. ౬౨
స్వాపన స్స్వవశో వ్యాపీ నైకాత్మానైకకర్మకృత్,
వత్సరో వత్సలో వత్సీ రత్నగర్భో ధనేశ్వరః. ౬౩
ధర్మకృ ద్ధర్మగు ద్ధర్మీ సదసత్క్షర మక్షరమ్,
అవిజ్ఞాతా సహస్రాంశు ర్విధాతా కృతలక్షణః. ౬౪
గభస్తినేమి స్సత్త్వస్థ స్సింహో భూతమహేశ్వరః,
ఆదిదేవో మహాదేవో దేవేశో దేవభృద్గురుః. ౬౫
ఉత్తరో గోపతి ర్గోప్తా జ్ఞానగమ్యః పురాతనః,
శరీరభూతభృ ద్భోక్తా కపీన్ద్రో భూరిదక్షిణః. ౬౬
సోమపోఽమృతప స్సోమః పురుజి త్పురుసత్తమః,
వినయో జయస్సత్యసంధో దాశార్హ స్సాత్త్వతాంపతిః. ౬౭
జీవో వినయితాసాక్షీ ముకున్దోఽమితవిక్రమః,
అమ్భోనిధి రనన్తాత్మా మహోదధిశయోఽన్తకః. ౬౮
అజో మహార్హ స్సాభావ్యో జితామిత్రః ప్రమోదనః,
ఆనన్దో నన్దనో నన్ద స్సత్యధర్మా త్రివిక్రమః. ౬౯
మహర్షిః కపిలాచార్యః కృతజ్ఞో మేదినీపతిః,
త్రిపద స్త్రిదశాధ్యక్షో మహాశృంగః కృతాన్తకృత్. ౭౦
మహావరాహో గోవిన్ద స్సుషేణః కనకాంగదీ,

గుహ్యో గభీరో గహనో గుప్తశ్చక్రగదాధరః. ౭౧
వేధా స్వాంగోఽజితః కృష్ణో దృఢ స్సంకర్షణోఽచ్యుతః,
వరుణో వారుణో వృక్షః పుష్కరాక్షో మహామనాః. ౭౨
భగవాన్ భగహా నన్దీ వనమాలీ హలాయుధః,
ఆదిత్యో జ్యోతి రాదిత్య స్సహిష్ణు ర్గతిసత్తమః. ౭౩
సుధన్వా ఖణ్డపరశు ర్దారుణో ద్రవిణప్రదః,
దివిస్పృ క్సర్వదృ గ్వ్యాసో వాచస్పతి రయోనిజః. ౭౪
త్రిసామా సామగ స్సామ నిర్వాణం భేషజం భిషక్,
సన్న్యాసకృ చ్ఛమ శ్శాన్తో నిష్ఠా శాన్తిః పరాయణమ్. ౭౫
శుభాంగ శ్శాన్తిద స్స్రష్టా కుముదః కువలేశయః,
గోహితో గోపతి ర్గోప్తా వృషభాక్షో వృషప్రియః. ౭౬
అనివర్తీ నివృత్తాత్మా సంక్షేప్తా క్షేమకృ చ్ఛివః,
శ్రీవత్సవక్షా శ్శ్రీవాస శ్శ్రీపతి శ్శ్రీమతాం వరః. ౭౭
శ్రీద శ్శ్రీశ శ్శ్రీనివాసః శ్రీనిధిః శ్రీవిభావనః,
శ్రీధరః శ్రీకర శ్శ్రేయః శ్రీమాన్ లోకత్రయాశ్రయః. ౭౮
స్వక్ష స్స్వఙ్గ శ్శతానన్దో నన్ది ర్జ్యోతిర్గణేశ్వరః,
విజితాత్మా విధేయాత్మా సత్కీర్తి శ్ఛిన్నసంశయః. ౭౯
ఉదీర్ణ స్సర్వతశ్చక్షు రనీశ శ్శాశ్వత స్థిరః,
భూశయో భూషణో భూతి ర్విశోక శ్శోకనాశనః. ౮౦
అర్చిష్మా నర్చితః కుమ్భో విశుద్ధాత్మావిశోధనః,
అనిరుద్ధోఽప్రతిరథః ప్రద్యుమ్నోఽమితవిక్రమః. ౮౧
కాలనేమినిహా వీరి శ్శూర శ్శూరజనేశ్వరః,
త్రిలోకాత్మా త్రిలోకేశః కేశవః కేశిహా హరిః. ౮౨
కామదేవః కామపాలః కామీ కాన్తః కృతాగమః,
అనిర్దేశ్యవపు ర్విష్ణు ర్వీరో ఽనన్తో ధనఞ్జయః. ౮౩
బ్రహ్మణ్యో బ్రహ్మకృ ద్బ్రహ్మ బ్రహ్మ బ్రహ్మవివర్ధనః,

బ్రహ్మవి ద్బ్రాహ్మణో బ్రహ్మీ బ్రహ్మజ్ఞో బ్రాహ్మణప్రియః. ౮౪
మహాక్రమో మహాకర్మా మహాతేజా మహోరగః,
మహాక్రతు ర్మహాయజ్వా మహాయజ్ఞో మహాహవిః. ౮౫
స్తవ్యస్తవప్రియ స్తోత్రం స్తుత స్తోతా రణప్రియః,
పూర్ణః పూరయితా పుణ్యః పుణ్యకీర్తి రనామయః. ౮౬
మనోజవ స్తీర్థకరో వసురేతా వసుప్రదః,
వసుప్రదో వాసుదేవో వసు ర్వసుమనా హవిః. ౮౭
సద్గతి స్సత్కృతి స్సత్తా సద్భూతి స్సత్పరాయణమ్,
శూరసేనో యదుశ్రేష్ఠ స్సన్నివాస స్సుయామునః. ౮౮
భూతావాసో వాసుదేవః సర్వాసునిలయోఽనలః,
దర్పహా దర్పదోఽదృప్తో దుర్ధరో ఽథాపరాజితః. ౮౯
విశ్వమూర్తి ర్మహామూర్తి ర్దీప్తమూర్తి రమూర్తిమాన్,
అనేకమూర్తి రవ్యక్త శ్శతమూర్తి శ్శతాననః. ౯౦
ఏకోనైక స్సవనః కః కిం యత్తత్పదమనుత్తమమ్,
లోకబన్ధు ర్లోకనాథో మాధవో భక్తవత్సలః. ౯౧
సువర్ణవర్ణో హేమాఙ్గో వరాంగ శ్చన్దనాఙ్గదీ,
నీరహా విషమ శ్శూన్యో ఘృతాశీ రచల శ్చలః. ౯౨
అమానీ మానదో మాన్యో లోకస్వామీ త్రిలోకధృత్,
సుమేధా మేధజో ధన్య స్సత్యమేధా ధరాధరః. ౯౩
తేజోవృషో ద్యుతిధర స్సర్వశస్త్రభృతాం వరః,
ప్రగ్రహో నిగ్రహో వ్యగ్రో నైకశృఙ్గో గదాగ్రజః. ౯౪
చతుర్మూర్తి శ్చతుర్బాహు శ్చతుర్వ్యూహ శ్చతుర్గతిః,
చతురాత్మా చతుర్భావ శ్చతుర్వేదవిదేకపాత్. ౯౫
సమావర్తో నివృత్తాత్మా దుర్జయో దురతిక్రమః,
దుర్లభో దుర్గమో దుర్గో దురావాసో దురారిహా. ౯౬
శుభాఙ్గో లోకసారంగ స్సుతంతు స్తన్తువర్ధనః,

ఇంద్రకర్మా మహాకర్మా కృతకర్మా కృతాగమః. ౯౭
ఉద్భవ స్సున్దర స్సున్దో రత్ననాభ స్సులోచనః,
అర్కో వాజసని శ్శృఙ్గీ జయన్త స్సర్వవిజ్జయీ. ౯౮
సువర్ణబిందు రక్షోభ్య స్సర్వవాగీశ్వరేశ్వరః,
మహాహ్రదో మహాగర్తో మహాభూతో మహానిధిః. ౯౯
కుముదః కున్దరః కున్దః పర్జన్యః పావనో ఽనిలః,
అమృతాంశో ఽమృతవపు స్సర్వజ్ఞ స్సర్వతోముఖః. ౧౦౦
సులభ స్సువ్రత స్సిద్ధ శ్శత్రుజి చ్ఛత్రుతాపనః,
న్యగ్రోధోదుంబరో ఽశ్వత్థశ్చాణూరాన్ధ్రనిషూదనః. ౧౦౧
సహస్రార్చిస్సప్తజిహ్వస్సప్తైధాస్సప్తవాహనః,
అమూర్తి రనఘో ఽచిన్త్యో భయకృద్భయనాశనః. ౧౦౨
అణు ర్బృహ త్కృశః స్థూలో గుణభృ న్నిర్గుణో మహాన్,
అధృతః స్వధృత స్సాస్య(స్యః)స్థ్యః ప్రాగ్వంశో వంశవర్ధనః. ౧౦౩
భారభృత్కథితో యోగీ యోగీశః సర్వకామదః,
ఆశ్రమః శ్రమణః క్షామః సుపర్ణో వాయువాహనః. ౧౦౪
ధనుర్ధరో ధనుర్వేదో దణ్డో దమయితా దమః,
అపరాజిత స్సర్వసహో నియన్తా నియమో యమః. ౧౦౫
సత్త్వవాన్ సాత్త్విక స్సత్య స్సత్యధర్మపరాయణః,
అభిప్రాయః ప్రియార్హో ఽర్హః ప్రియకృ త్ప్రీతివర్ధనః. ౧౦౬
విహాయసగతి ర్జ్యోతి స్సురుచి ర్హుతభు గ్విభుః,
రవి ర్విలోచన స్సూర్యః సవితా రవిలోచనః. ౧౦౭
అనన్తహుతభు గ్భోక్తా సుఖదో నైకదో ఽగ్రజః,
అనిర్విణ్ణ స్సదామర్షీ లోకాధిష్ఠానమద్భుతమ్. ౧౦౮
సనాత్సనాతనతమః కపిలః కపి రవ్యయః,
స్వస్తిద స్స్వస్తికృత్ స్వస్తి స్స్వస్తిభుక్ స్వస్తిదక్షిణః. ౧౦౯
అరౌద్రః కుణ్డలీ చక్రీ విక్రమ్యూర్జితశాసనః

శబ్దాతిగ శ్శబ్దసహ శ్శిశిర శ్శర్వరీకరః. ౧౧౦
అక్రూరః పేశలో దక్షో దక్షిణః క్షమిణాంవరః,
విద్వత్తమో వీతభయః పుణ్యశ్రవణకీర్తనః. ౧౧౧
ఉత్తారణో దుష్కృతిహా పుణ్యో దుస్స్వప్ననాశనః,
వీరహా రక్షణ స్సన్తో జీవనం పర్యవస్థితః. ౧౧౨
అనన్తరూపో ఒనన్తశ్రీ ర్జితమన్యు ర్భయాపహః,
చతురశ్రో గభీరాత్మా విదిశో వ్యాదిశో దిశః. ౧౧3
అనాది ర్భూర్భువో లక్ష్మీ స్సువీరో రుచిరాంగదః,
జననో జనజన్మాది ర్భీమో భీమపరాక్రమః. ౧౧౪
ఆధారనిలయో ధాతా పుష్పహాసః ప్రజాగరః,
ఊర్ధ్వగ స్సత్పథాచారః ప్రాణదః ప్రణవః పణః. ౧౧౫
ప్రమాణం ప్రాణనిలయః ప్రాణభృత్ప్రాణజీవనః,
తత్త్వం తత్త్వవిదేకాత్మా జన్మమృత్యుజరాతిగః. ౧౧౬
భూర్భువస్స్వస్తరు స్తార స్సవితా ప్రపితామహః,
యజ్ఞో యజ్ఞపతి ర్యజ్వా యజ్ఞాంగో యజ్ఞ వాహనః. ౧౧౭
యజ్ఞభృద్యజ్ఞకృద్యజ్ఞీ యజ్ఞభు గ్యజ్ఞసాధనః,
యజ్ఞాన్తకృ ద్యజ్ఞగుహ్య మన్న మన్నాద ఏవచ. ౧౧౮
ఆత్మయోని స్స్వయంజాతో వైఖాన స్సామగాయనః,
దేవకీనన్దన స్స్రష్టా క్షితీశః పాపనాశనః. ౧౧౯
శఙ్ఖభృ న్నన్దకీ చక్రీ శార్ఙ్గధన్వా గదాధరః,
రథాంగపాణి రక్షోభ్య స్సర్వప్రహరణాయుధః. ౧౨౦

(శ్రీసర్వప్రహరణాయుధోన్నమఇతి)

(వనమాలీ గదీ శార్ఙ్గీ శంఖీ చక్రీ చ నన్దకీ,
శ్రీమాన్నారాయణో విష్ణు ర్వాసుదేవోఒభిరక్షతు.)

ఉత్తరపీఠికా.

ఇతీదం కీర్తనీయస్య కేశవస్య మహాత్మనః,
నామ్నాం సహస్రం దివ్యానామశేషేణ ప్రకీర్తితమ్. ౧౨౧
య ఇదం శృణుయా న్నిత్యం యశ్చాపి పరికీర్తయేత్,
నాశుభం ప్రాప్నుయా ల్కించి త్సోఽముత్రేహచ మానవః.
వేదా న్తగో బ్రాహ్మణస్యాత్ క్షత్రియో విజయీ భవేత్,
వైశ్యో ధనసమృద్ధస్యాచ్ఛూద్ర సుఖ మవాప్నుయాత్.
ధర్మార్థీ ప్రాప్నుయా ద్ధర్మ మర్థార్థీ చార్థ మాప్నుయాత్,
కామా నవాప్నుయా త్కామీ ప్రజార్థీ చాప్నుయా త్ప్రజాః.
భక్తిమాన్ య స్సదోత్థాయ శుచి స్తద్గతమానసః,
సహస్రం వాసుదేవస్య నామ్నా మేత త్ప్రకీర్తయేత్. ౧౨౫
యశః ప్రాప్నోతి విపులం యాతి ప్రాధాన్య మేవచ,
అచలాం శ్రియ మాప్నోతి శ్రేయః ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్.
న భయం క్వచి దాప్నోతి వీర్యం తేజశ్చ విన్దతి,
భవ త్యరోగో ద్యుతిమా న్బలరూపగుణాన్వితః. ౧౨౭
రోగార్తో ముచ్యతే రోగా ద్బద్ధో ముచ్యేత బన్ధనాత్,
భయా న్ముచ్యేత భీత స్తు ముచ్యేతాపన్న ఆపదః. ౧౨౮
దుర్గాణ్యతితరత్యాశు పురుషః పురుషో త్తమమ్,
స్తువన్నామసహస్రేణ నిత్యం భక్తిసమన్వితః. ౧౨౯
వాసుదేవాశ్రయో మర్త్యో వాసుదేవపరాయణః,
సర్వపాపవిశుద్ధాత్మా యాతి బ్రహ్మ సనాతనమ్. ౧౩౦
న వాసుదేవభక్తానా మశుభం విద్యతే క్వచిత్,
జన్మమృత్యుజరావ్యాధిభయం నా ప్యుపజాయతే. ౧౩౧
ఇమం స్తవ మధీయాన శ్శ్రద్ధాభక్తిసమన్వితః,
యుజ్యేతాత్మా సుఖక్షాన్తి శ్రీధృతిస్మృతికీర్తిభిః. ౧౩౨
న క్రోధో న చ మాత్సర్యం న లోభో నాశుభా మతిః,

భవన్తి కృతపుణ్యానాం భక్తానాం పురుషోత్తమే. ౧౩౩
ద్యౌస్సచన్ద్రార్కనక్షత్రా ఖం దిశో భూర్మహోదధిః,
వాసుదేవస్య వీర్యేణ విధృతాని మహాత్మనః. ౧౩౪
ససురాసురగన్ధర్వం సయక్షోరగరాక్షసం,
జగద్వశే వర్తతేఽదః కృష్ణస్య సచరాచరమ్. ౧౩౫
ఇన్ద్రియాణి మనో బుద్ధిస్సత్త్వం తేజో బలం ధృతిః,
వాసుదేవాత్మకాన్యాహుఃక్షేత్రం క్షేత్రజ్ఞ ఏవ చ. ౧౩౬
సర్వాగమానా మాచారః ప్రథమం పరికల్పితః,
ఆచారప్రభవో ధర్మో ధర్మస్య ప్రభు రచ్యుతః. ౧౩౭
ఋషయః పితరో దేవా మహాభూతాని ధాతవః,
జఙ్గమాజఙ్గమం చేదం జగన్నారాయణోద్భవమ్. ౧౩౮
యోగో జ్ఞానం తథా సాఙ్ఖ్యం విద్యా శిల్పాదికర్మ చ,
వేదా శ్శాస్త్రాణి విజ్ఞాన మేత త్సర్వం జనార్దనాత్. ౧౩౯
ఏకో విష్ణు ర్మహదూభూతం పృథగూభూతా న్యనేకశః,
త్రీఁల్లోకాఁన్వ్యాప్య భూతాత్మా భుఙ్క్తే విశ్వభుగవ్యయః.
ఇమం స్తవం భగవతో విష్ణో ర్వ్యాసేన కీర్తితమ్,
పఠేద్య ఇచ్ఛే త్పురుషః శ్రేయః ప్రాప్తుం సుఖానిచ. ౧౪౧
విశ్వేశ్వర మజం దేవం జగతః ప్రభు మవ్యయమ్,
భజన్తి యే పుష్కరాక్షం న తే యాన్తి పరాభవమ్. ౧౪౨
నతే యాన్తి పరాభవ మోన్నమ ఇతి.

అర్జున ఉవాచ.—

పద్మపత్రవిశాలాక్ష పద్మనాభ సురోత్తమ,
భక్తానా మనురక్తానాం త్రాతా భవ జనార్దన,

శ్రీభగవా నువాచ.—

యో మాం నామసహస్రేణ స్తోతు మిచ్ఛతి పాణ్డవ,
సోఽహ మేకేన శ్లోకేన స్తుత ఏవ న సంశయః.

స్తుత ఏవ న సంశయ ఓన్నమ ఇతి.

వ్యాస ఉవాచ.—

వాసనా ద్వాసుదేవస్య వాసితం తే జగత్త్రయమ్,
సర్వభూతనివాసోఽసి వాసుదేవ నమోఽస్తుతే.
శ్రీవాసుదేవ నమోస్తుత ఓన్నమ ఇతి.

పార్వత్యువాచ.—

కేనోపాయేన లఘునా విష్ణోర్నామసహస్రకమ్,
పఠ్యతే పణ్డితై ర్నిత్యం శ్రోతు మిచ్ఛా మ్యహం ప్రభో.

ఈశ్వర ఉవాచ.—

శ్రీరామరామరామేతి రమేరామే మనోరమే,
సహస్రనామత స్తుల్యం రామనామ వరాననే.

బ్రహ్మోవాచ.—

నమోఽస్త్వనంతాయ సహస్రమూర్తయే
సహస్రపాదాక్షిశిరోరుబాహవే,
సహస్రనామ్నే పురుషాయ శాశ్వతే
సహస్రకోటీయుగధారిణే నమః.

సఞ్జయ ఉవాచ.—

యత్ర యోగేశ్వరః కృష్ణో యత్ర పార్థో ధనుర్ధరః,
తత్ర శ్రీ ర్విజయో భూతి ర్ధ్రువా నీతిర్మతి ర్మమ.

శ్రీభగవానువాచ.—

అనన్యా శ్చిన్తయన్తో మాం యే జనాః పర్యుపాసతే,
తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహమ్.
పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్,
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సమ్భవామి యుగేయుగే.
ఆర్తా విషణ్ణా శ్శిథిలాశ్చ భీతా
ఘోరేషు చ వ్యాధిషు వర్తమానాః,

సఙ్కీర్త్య నారాయణ శబ్దమాత్రం
విముక్తదుఃఖాః సుఖినోభవన్తి.

ఇతి శ్రీమహాభారతే శతసాహస్ర్యాం సంహితాయాం వైయాసిక్యాం మనుశాసనపర్వాంతర్గత—ఆనుశాసనికపర్వణి మోక్షధర్మే భీష్మయుధిష్ఠిరసంవాదే శ్రీవిష్ణో ర్దివ్యసహస్రనామస్తోత్రం నామ ఏకోనషష్ట్యాధికశతతమోఽధ్యాయః.

శ్రీవిష్ణుసహస్రనామస్తోత్రమ్
సమాప్తమ్.

శ్రీ గ స్తు.

శ్రీ విష్ణు సహ స్ర నా మా వ ళిః

ఓం విశ్వస్మై (విశ్వాయ) నమః
విష్ణవే
వషట్కారాయ
భూతభవ్యభవత్ప్రభవే
భూతకృతే
భూతభృతే
భావాయ
భూతాత్మనే
భూతభావనాయ
పూతాత్మనే ౧౦
పరమాత్మనే
ముక్తానాంపరమాగతయే
అవ్యయాయ
పురుషాయ
సాక్షిణే
క్షేత్రజ్ఞాయ
అక్షరాయ
యోగాయ
యోగవిదాంనేత్రే
ప్రధానపురుషేశ్వరాయ ౨౦
నారసింహవపుషే
శ్రీమతే
కేశవాయ

ఓం పురుషోత్తమాయ నమః
సర్వస్మై (సర్వాయ)
శర్వాయ
శివాయ
స్థాణవే
భూతాదయే
నిధయే ౩౦
అవ్యయాయ
సంభవాయ
భావనాయ
భర్త్రే
ప్రభవాయ
ప్రభవే
ఈశ్వరాయ
స్వయమ్భువే
శమ్భవే
ఆదిత్యాయ ౪౦
పుష్కరాక్షాయ
మహాస్వనాయ
అనాదినిధనాయ
ధాత్రే
విధాత్రే
ధాతురుత్తమాయ

ఓం అప్రమేయాయ నమః
హృషీకేశాయ
పద్మనాభాయ
అమరప్రభవే ౫౦
విశ్వకర్మణే
మనవే
త్వష్ట్రే
స్థవిష్ఠాయ
స్థవిరాయ ధ్రువాయ
అగ్రాహ్యాయ
శాశ్వతాయ
కృష్ణాయ
లోహితాక్షాయ
ప్రతర్దనాయ ౬౦
ప్రభూతాయ
త్రికకుద్ధా(ద్ధా)మ్నే
పవిత్రాయ
పరస్మై మంగళాయ
ఈశానాయ
ప్రాణదాయ
ప్రాణాయ
జ్యేష్ఠాయ
శ్రేష్ఠాయ
ప్రజాపతయే ౭౦
హిరణ్యగర్భాయ
భూగర్భాయ
మాధవాయ
మధుసూదనాయ
ఈశ్వరాయ

ఓం విక్రమిణే నమః
ధన్వినే
మేధావినే
విక్రమాయ
క్రమాయ ౮౦
అనుత్తమాయ
దురాధర్షాయ
కృతజ్ఞాయ
కృతయే
ఆత్మవతే
సురేశాయ
శరణాయ
శర్మణే
విశ్వరేతసే
ప్రజాభవాయ ౯౦
అహ్నే
సంవత్సరాయ
వ్యాళాయ
ప్రత్యయాయ
సర్వదర్శనాయ
అజాయ
సర్వేశ్వరాయ
సిద్ధాయ
సిద్ధయే
సర్వాదయే ౧౦౦
అచ్యుతాయ
వృషాకపయే
అమేయాత్మనే
సర్వయోగవినిస్సృతాయ
వసవే

ఓం వసుమనసే నమః
సత్యాయ
సమాత్మనే
అసమ్మితాయ
సమాయ
అమోఘాయ
పుణ్డరీకాక్షాయ
వృషకర్మణే
వృషాకృతయే
రుద్రాయ
బహుశిరసే
బభ్రవే
విశ్వయోనయే
శుచిశ్రవసే
అమృతాయ
శాశ్వతస్థాణవే
వరారోహాయ
మహాతపసే
సర్వగాయ
సర్వవిదే భానవే
విష్వక్సేనాయ
జనార్దనాయ
వేదాయ
వేదవిదే
అవ్యఙ్గాయ
వేదాఙ్గాయ
వేదవిదే
కవయే
లోకాధ్యక్షాయ
సురాధ్యక్షాయ

ఓం ధర్మాధ్యక్షాయ నమః
కృతాకృతాయ
చతురాత్మనే
చతుర్వ్యూహాయ
చతుర్దంష్ట్రాయ
చతుర్భుజాయ
భ్రాజిష్ణవే
భోజనాయ
భోక్త్రే
సహిష్ణవే
జగదాదిజాయ
అనఘాయ
విజయాయ
జేత్రే
విశ్వయోనయే
పునర్వసవే
ఉపేన్ద్రాయ
వామనాయ
ప్రాంశవే
అమోఘాయ
శుచయే
ఊర్జితాయ
అతీన్ద్రాయ
సంగ్రహాయ
సర్గాయ
ధృతాత్మనే
నియమాయ
యమాయ
వేద్యాయ
వైద్యాయ

ఓం సదాయోగినే నమః
వీరఘ్నే
మాధవాయ
మధవే
అతీన్ద్రియాయ
మహామాయాయ ౧౬౦
మహోత్సాహాయ
మహాబలాయ
మహాబుద్ధయే
మహావీర్యాయ
మహాశక్తయే
మహాద్యుతయే
అనిర్దేశ్యవపుషే
శ్రీమతే
అమేయాత్మనే
మహాద్రిధృతే ౧౭౦
మహేష్వాసాయ
మహీభర్త్రే
శ్రీనివాసాయ
సతాంగతయే
అనిరుద్ధాయ
సురానన్దాయ
గోవిన్దాయ
గోవిదాంపతయే
మరీచయే
దమనాయ ౧౮౦
హంసాయ
సుపర్ణాయ
భుజగోత్తమాయ
హిరణ్యనాభాయ

ఓం సుతపసే నమః
పద్మనాభాయ
ప్రజాపతయే
అమృత్యవే
సర్వదృశే
సింహాయ ౧౯౦
సన్ధాత్రే
సన్ధిమతే
స్థిరాయ
అజాయ
దుర్మర్షణాయ
శాస్త్రే
విశ్రుతాత్మనే
సురారిఘ్నే
గురవే
గురుతమాయ ౨౦౦
ధామ్నే
సత్యాయ
సత్యపరాక్రమాయ
నిమిషాయ
అనిమిషాయ
స్రగ్వినే
వాచస్పతయే ఉదారధియే
అగ్రణ్యే
గ్రామణ్యే
శ్రీమతే ౨౧౦
న్యాయాయ
నేత్రే
సమీరణాయ

ఓం సహస్రమూర్ధ్నే నమః
విశ్వాత్మనే
సహస్రాక్షాయ
సహస్రపదే
ఆవర్తనాయ
నివృత్తాత్మనే
సంవృతాయ
సంప్రమర్దనాయ
అహస్సంవర్తకాయ
వహ్నయే
అనిలాయ
ధరణీధరాయ
సుప్రసాదాయ
ప్రసన్నాత్మనే
విశ్వధృజే
విశ్వభుజే
విభవే
సత్కర్త్రే
సత్కృతాయ
సాధవే
జహ్నవే
నారాయణాయ
నరాయ
అసంఖ్యేయాయ
అప్రమేయాత్మనే
విశిష్టాయ
శిష్టకృతే
శుచయే
సిద్ధార్థాయ

ఓం సిద్ధసఙ్కల్పాయ నమః
సిద్ధిదాయ
సిద్ధిసాధనాయ
వృషాహిణే
వృషభాయ
విష్ణవే
వృషపర్వణే
వృషోదరాయ
వర్ధనాయ
వర్ధమానాయ
వివిక్తాయ
శ్రుతిసాగరాయ
సుభుజాయ
దుర్ధరాయ
వాగ్మినే
మహేంద్రాయ
వసుదాయ
వసవే
నైకరూపాయ
బృహద్రూపాయ
శిపివిష్టాయ
ప్రకాశనాయ
ఓజస్తేజోద్యుతిధరాయ
ప్రకాశాత్మనే
ప్రతాపనాయ
ఋద్ధాయ
స్పష్టాక్షరాయ
మన్త్రాయ

ఓం చన్ద్రాంశవే నమః
భాస్కరద్యుతయే
అమృతాంశూద్భవాయ
భానవే
శశిబిన్దవే
సురేశ్వరాయ
ఔషధాయ
జగతస్సేతవే
సత్యధర్మపరాక్రమాయ
భూతభవ్యభవన్నాథాయ
పవనాయ
పావనాయ
అనలాయ
కామహ్నే
కామకృతే
కాన్తాయ
కామాయ
కామప్రదాయ
ప్రభవే
యుగాదికృతే 300
యుగావర్తాయ
నైకమాయాయ
మహాశనాయ
అదృశ్యాయ
వ్యక్తరూపాయ
సహస్రజితే
అనన్తజితే
ఇష్టాయ
విశిష్టాయ

ఓం శిష్టేష్టాయ నమః 310
శిఖణ్డినే
నహుషాయ
వృషాయ
క్రోధహ్నే
క్రోధకృతే కర్త్రే
విశ్వబాహవే
మహీధరాయ
అచ్యుతాయ
ప్రథితాయ
ప్రాణాయ 320
ప్రాణదాయ
వాసవానుజాయ
అపాంనిధయే
అధిష్ఠానాయ
అప్రమత్తాయ
ప్రతిష్ఠితాయ
స్కన్దాయ
స్కన్దధరాయ
ధుర్యాయ
వరదాయ 330
వాయువాహనాయ
వాసుదేవాయ
బృహద్భానవే
ఆదిదేవాయ
పురన్దరాయ
అశోకాయ
తారణాయ
తారాయ

ఓం శూరాయ నమః
శౌరయే
జనేశ్వరాయ
అనుకూలాయ
శతావర్తాయ
పద్మినే
పద్మనిభేక్షణాయ
పద్మనాభాయ
అరవిన్దాక్షాయ
పద్మగర్భాయ
శరీరభృతే
మహర్ధయే 310
ఋద్ధాయ
వృద్ధాత్మనే
మహాక్షాయ
గరుడధ్వజాయ
అతులాయ
శరభాయ
భీమాయ
సమయజ్ఞాయ
హవిర్హరయే
సర్వలక్షణలక్షణ్యాయ 315
లక్ష్మీవతే
సమితింజయాయ
విక్షరాయ
రోహితాయ
మార్గాయ
హేతవే
దామోదరాయ

ఓం సహాయ నమః
మహీధరాయ
మహాభాగాయ 320
వేగవతే
అమితాశనాయ
ఉద్భవాయ
క్షోభణాయ
దేవాయ
శ్రీగర్భాయ
పరమేశ్వరాయ
కరణాయ
కారణాయ
కర్త్రే 325
వికర్త్రే
గహనాయ
గుహాయ
వ్యవసాయాయ
వ్యవస్థానాయ
సంస్థానాయ
స్థానదాయ
ధ్రువాయ
పరర్ధయే
పరమస్పష్టాయ 330
తుష్టాయ
పుష్టాయ
శుభేక్షణాయ
రామాయ
విరామాయ
విరజాయ

ఓం మార్గాయ నమః
నేయాయ
నయాయ
అనయాయ ౪౦౦
వీరాయ
శక్తిమతాంశ్రేష్ఠాయ
ధర్మాయ
ధర్మవిదుత్తమాయ
వైకుణ్ఠాయ
పురుషాయ
ప్రాణాయ
ప్రాణదాయ
ప్రణ(వా)మాయ
పృథవే ౪౧౦
హిరణ్యగర్భాయ
శత్రుఘ్నాయ
వ్యాప్తాయ
వాయవే
అధోక్షజాయ
ఋతవే
సుదర్శనాయ
కాలాయ
పరమేష్ఠినే
పరిగ్రహాయ ౪౨౦
ఉగ్రాయ
సంవత్సరాయ
దక్షాయ
విశ్రామాయ
విశ్వదక్షిణాయ

ఓం విస్తారాయ నమః
స్థావరాయస్థాణవే
ప్రమాణాయ
బీజాయ అవ్యయాయ
అర్థాయ ౪౩౦
అనర్థాయ
మహాకోశాయ
మహాభోగాయ
మహాధనాయ
అనిర్విణ్ణాయ
స్థవిష్ఠాయ
అభువే
ధర్మయూపాయ
మహామఖాయ
నక్షత్రనేమయే ౪౪౦
నక్షత్రిణే
క్షమాయ
క్షామాయ
సమీహనాయ
యజ్ఞాయ
ఇజ్యాయ
మహేజ్యాయ
క్రతవే
సత్రాయ
సతాంగతయే ౪౫౦
సర్వదర్శినే
విముక్తాత్మనే
సర్వజ్ఞాయ
జ్ఞానముత్తమాయ

ఓం సువ్రతాయ నమః
సుముఖాయ
సూక్ష్మాయ
సుఘోషాయ
సుఖదాయ
సుహృదే ౪౬౦
మనోహరాయ
జితక్రోధాయ
వీరబాహవే
విదారణాయ
స్వాపనాయ
స్వవశాయ
వ్యాపినే
నైకాత్మనే
నైకకర్మకృతే
వత్సరాయ ౪౭౦
వత్సలాయ
వత్సినే
రత్నగర్భాయ
ధనేశ్వరాయ
ధర్మకృతే
ధర్మగుపే
ధర్మిణే
సతే
అసతే
క్షరాయ ౪౮౦
అక్షరాయ
అవిజ్ఞాత్రే
సహస్రాంశవే

ఓం విధాత్రే నమః
కృతలక్షణాయ
గభస్తినేమయే
సత్త్వస్థాయ
సింహాయ
భూతమహేశ్వరాయ
ఆదిదేవాయ ౪౯౦
మహాదేవాయ
దేవేశాయ
దేవభృద్గురవే
ఉత్తరాయ
గోపతయే
గోప్త్రే
జ్ఞానగమ్యాయ
పురాతనాయ
శరీరభూతభృతే
భోక్త్రే ౫౦౦
కపీన్ద్రాయ
భూరిదక్షిణాయ
సోమపాయ
అమృతపాయ
సోమాయ
పురుజితే
పురుసత్తమాయ
వినయాయ
జయాయ
సత్యసన్ధాయ ౫౧౦
దాశార్హాయ
సాత్వతాంపతయే

ఓం జీవాయ నమః
వినయిత్రేసాక్షిణే
ముకున్దాయ
అమితవిక్రమాయ
అమ్భోనిధయే
అనంతాత్మనే
మహోదధిశయాయ
అన్తకాయ ౫౯౦
అజాయ
మహార్హాయ
స్వాభావ్యాయ
జితామిత్రాయ
ప్రమోదనాయ
ఆనన్దాయ
నన్దనాయ
ఆనన్దాయ
సత్యధర్మిణే
త్రివిక్రమాయ ౫౩౦
మహర్షయే కపిలాచార్యాయ
కృతజ్ఞాయ
మేదినీపతయే
త్రిపదాయ
త్రిదశాధ్యక్షాయ
మహాశృంగాయ
కృతాన్తకృతే
మహావరాహాయ
గోవిన్దాయ
సుషేణాయ ౫౪౦
కనకాఙ్గదినే

ఓం గుహ్యాయ నమః
గభీరాయ
గహనాయ
గుప్తాయ
చక్రగదాధరాయ
వేధసే
స్వాంగాయ
అజితాయ
కృష్ణాయ ౫౫౦
దృఢాయ
సఙ్కర్షణాయ అచ్యుతాయ
వరుణాయ
వారుణాయ
వృక్షాయ
పుష్కరాక్షాయ
మహామనసే
భగవతే
భగహ్నే
ఆనన్దినే ౫౬౦
వనమాలినే
హలాయుధాయ
ఆదిత్యాయ
జ్యోతిరాదిత్యాయ
సహిష్ణవే
గతిసత్తమాయ
సుధన్వినే
ఖణ్డపరశవే
దారుణాయ
ద్రవిణప్రదాయ ౫౭౦

ఓం దివిస్పృశే నమః
సర్వదృశేవ్యాసాయ
వాచస్పతయే అయోనిజాయ
త్రిసామ్నే
సామగాయ
సామ్నే
నిర్వాణాయ
భేషజాయ
భిషజే
సన్న్యాసకృతే ౫౫౦
శమాయ
శాన్తాయ
నిష్ఠాయై
శాన్తయే
పరాయణాయ
శుభాంగాయ
శాన్తిదాయ
స్రష్ట్రే
కుముదాయ
కువలేశయాయ ౫౬౦
గోహితాయ
గోపతయే
గోప్త్రే
వృషభాక్షాయ
వృషప్రియాయ
అనివర్తినే
నివృత్తాత్మనే
సంక్షేప్త్రే
క్షేమకృతే

ఓం శివాయ నమః ౬౦౦
శ్రీవత్సవక్షసే
శ్రీవాసాయ
శ్రీపతయే
శ్రీమతాంవరాయ
శ్రీదాయ
శ్రీశాయ
శ్రీనివాసాయ
శ్రీనిధయే
శ్రీవిభావనాయ
శ్రీధరాయ ౬౫౦
శ్రీకరాయ
శ్రేయసే
శ్రీమతే
లోకత్రయాశ్రయాయ
స్వక్షాయ
స్వంగాయ
శతానన్దాయ
నన్దయే
జ్యోతిర్గణేశ్వరాయ
విజితాత్మనే ౭౦౦
విధేయాత్మనే
సత్కీర్తయే
ఛిన్నసంశయాయ
ఉదీర్ణాయ
సర్వతశ్చక్షుషే
అనీశాయ
శాశ్వతస్థిరాయ

ఓం భూశయాయ నమః
భూషణాయ
భూతయే ౬౩౦
విశోకాయ
శోకనాశనాయ
అర్చిష్మతే
అర్చితాయ
కుమ్భాయ
విశుద్ధాత్మనే
విశోధనాయ
అనిరుద్ధాయ
అప్రతిరథాయ
ప్రద్యుమ్నాయ ౬౪౦
అమితవిక్రమాయ
కాలనేమినిఘ్నే
వీరాయ
శౌరయే
శూరజనేశ్వరాయ
త్రిలోకాత్మనే
త్రిలోకేశాయ
కేశవాయ
కేశిఘ్నే
హరయే ౬౫౦
కామదేవాయ
కామపాలాయ
కామినే
కాన్తాయ
కృతాగమాయ
అనిర్దేశ్యవపుషే

ఓం విష్ణవే నమః
వీరాయ
అనన్తాయ
ధనంజయాయ ౬౬౦
బ్రహ్మణ్యాయ
బ్రహ్మకృతే
బ్రహ్మణే
బ్రహ్మణే
బ్రహ్మవివర్ధనాయ
బ్రహ్మవిదే
బ్రాహ్మణాయ
బ్రహ్మిణే
బ్రహ్మజ్ఞాయ
బ్రాహ్మణప్రియాయ ౬౭౦
మహాక్రమాయ
మహాకర్మణే
మహాతేజసే
మహోరగాయ
మహాక్రతవే
మహాయజ్వనే
మహాయజ్ఞాయ
మహాహవిషే
స్తవ్యాయ
స్తవప్రియాయ ౬౮౦
స్తోత్రాయ
స్తుతయే
స్తోత్రే
రణప్రియాయ

ఓం పూర్ణాయ నమః
పూరయిత్రే
పుణ్యాయ
పుణ్యకీర్తయే
అనామయాయ
మనోజవాయ ౬౯౦
తీర్థకరాయ
వసురేతసే
వసుప్రదాయ
వసుప్రదాయ
వాసుదేవాయ
వసవే
వసుమనసే
హవిషే
సద్గతయే
సత్కృతయే ౭౦౦
సత్తాయై
సద్భూతయే
సత్పరాయణాయ
శూరసేనాయ
యదుశ్రేష్ఠాయ
సన్నివాసాయ
సుయామునాయ
భూతావాసాయ
వాసుదేవాయ
సర్వాసునిలయాయ ౭౧౦
అనలాయ
దర్పఘ్నే
దర్పదాయ

ఓం దృప్తాయ నమః
దుర్ధరాయ
అపరాజితాయ
విశ్వమూర్తయే
మహామూర్తయే
దీప్తమూర్తయే
అమూర్తిమతే ౭౨౦
అనేకమూర్తయే
అవ్యక్తాయ
శతమూర్తయే
శతాననాయ
ఏకస్మై (ఏకాయ)
నైకస్మై (నైకాయ)
సవాయ
కాయ
కస్మై (కిమై)
యస్మై (యతే) ౭౩౦
తస్మై (తతే)
పదాయానుత్తమాయ
లోకబన్ధవే
లోకనాథాయ
మాధవాయ
భక్తవత్సలాయ
సువర్ణవర్ణాయ
హేమాంగాయ
వరాంగాయ
చందనాంగదినే
వీరఘ్నే ౭౪౦
విషమాయ

ఓం శూన్యాయ నమః
ఘృతాశిషే
అచలాయ
చలాయ
అమానినే
మానదాయ
మాన్యాయ
లోకస్వామినే ౨౫౦
త్రిలోకధృతే
సుమేధసే
మేధజాయ
ధన్యాయ
సత్యమేధసే
ధరాధరాయ
తేజోవృషాయ
ద్యుతిధరాయ
సర్వశస్త్రభృతాంవరాయ
ప్రగ్రహాయ ౨౬౦
నిగ్రహాయ
వ్యగ్రాయ
నైకశృంగాయ
గదాగ్రజాయ
చతుర్మూర్తయే
చతుర్బాహవే
చతురాత్మ్యవ్యూహాయ
చతుర్గతయే
చతురాత్మనే
చతుర్భావాయ ౨౭౦
చతుర్వేదవిదే

ఓం ఏకపాదే నమః
సమావర్తాయ
అనివృత్తాత్మనే
దుర్జయాయ
దురతిక్రమాయ
దుర్లభాయ
దుర్గమాయ
దుర్గాయ
దురావాసాయ ౨౮౦
దురారిఘ్నే
శుభాంగాయ
లోకసారంగాయ
సుతన్తవే
తన్తువర్ధనాయ
ఇన్ద్రకర్మణే
మహాకర్మణే
కృతకర్మణే
కృతాగమాయ
ఉద్భవాయ ౨౯౦
సున్దరాయ
సున్దాయ
రత్ననాభాయ
సులోచనాయ
అర్కాయ
వాజసనాయ
శృఙ్గిణే
జయన్తాయ
సర్వవిజ్జయినే
సువర్ణబిన్దవే ౩౦౦

ఓం అక్షోభ్యాయ నమః
సర్వవాగీశ్వరేశ్వరాయ
మహాహ్రదాయ
మహాగర్తాయ
మహాభూతాయ
మహానిధయే
కుముదాయ
కుందరాయ
కుందాయ
పర్జన్యాయ ౮౧౦
పావనాయ
అనిలాయ
అమృతాశాయ
అమృతవపుషే
సర్వజ్ఞాయ
సర్వతోముఖాయ
సులభాయ
సువ్రతాయ
సిద్ధాయ
శత్రుజితే ౮౨౦
శత్రుతాపనాయ
న్యగ్రోధాయ
ఉదుంబరాయ
అశ్వత్థాయ
చాణూరాంధ్రనిషూదనాయ
సహస్రార్చిషే
సప్తజిహ్వాయ
సప్తైధసే
సప్తవాహనాయ

ఓం అమూర్తయే నమః ౮౩౦
అనఘాయ
అచింత్యాయ
భయకృతే
భయనాశనాయ
అణవే
బృహతే
కృశాయ
స్థూలాయ
గుణభృతే
నిర్గుణాయ ౮౪౦
మహతే
అధృతాయ
స్వధృతాయ
స్వాస్థ్యాయ
ప్రాగ్వంశాయ
వంశవర్ధనాయ
భారభృతే
కథితాయ
యోగినే
యోగీశాయ ౮౫౦
సర్వకామదాయ
ఆశ్రమాయ
శ్రమణాయ
క్షామాయ
సుపర్ణాయ
వాయువాహనాయ
ధనుర్ధరాయ
ధనుర్వేదాయ

ఓం దణ్డాయ నమః
దమయిత్రే
దమాయ
అపరాజితాయ
సర్వసహాయ
నియన్త్రే
అనియమాయ
అయమాయ
సత్త్వవతే
సాత్త్వికాయ
సత్యాయ
సత్యధర్మపరాయణాయ
అభిప్రాయాయ
ప్రియార్హాయ
అర్హాయ
ప్రియకృతే
ప్రీతివర్ధనాయ
విహాయసగతయే
జ్యోతిషే
సురుచయే
హుతభుజే
విభవే
రవయే
విరోచనాయ
సూర్యాయ
సవిత్రే
రవిలోచనాయ
అనన్తాయ
హుతభుజే

ఓం భోక్త్రే నమః
సుఖదాయ
నైకజాయ
అగ్రజాయ
అనిర్విణ్ణాయ
సదామర్షిణే
లోకాధిష్ఠానాయ
అద్భుతాయ
సనాత్రే
సనాతనతమాయ
కపిలాయ
కపయే
అప్యవ్యయాయ
స్వస్తిదాయ
స్వస్తికృతే
స్వస్తినే
స్వస్తిభుజే
స్వస్తిదక్షిణాయ
అరౌద్రాయ
కుణ్డలినే
చక్రిణే
విక్రమిణే
ఊర్జితశాసనాయ
శబ్దాతిగాయ
శబ్దసహాయ
శిశిరాయ
శర్వరీకరాయ
అక్రూరాయ
పేశలాయ

ఓం దశార్హాయ నమః
రక్షణాయ
రుమిణాంవరాయ
విద్వత్తమాయ
వీతభయాయ
పుణ్యశ్రవణకీర్తనాయ
ఉత్తారణాయ
దుష్కృతిఘ్నే
పుణ్యాయ
దుస్స్వప్ననాశనాయ
వీరఘ్నే
రక్షణాయ
సన్తాయ
జీవనాయ
పర్యవస్థితాయ
అనన్తరూపాయ
అనన్తశ్రియే
జితమన్యవే
భయాపహాయ
చతుశ్రాయ
గభీరాత్మనే
విదిశాయ
వ్యాదిశాయ
దిశాయ
అనాదయే
భూర్భువాయ
లక్ష్మ్యై
సువీరాయ

ఓం రుచిరాఙ్గదాయ నమః
జననాయ
జనజన్మాదయే
భీమాయ
భీమపరాక్రమాయ
ఆధారనిలయాయ
ధాత్రే
పుష్పహాసాయ
ప్రజాగరాయ
ఊర్ధ్వగాయ
సత్పథాచారాయ
ప్రాణదాయ
ప్రణవాయ
పణాయ
ప్రమాణాయ
ప్రాణనిలయాయ
ప్రాణభృతే
ప్రాణజీవనాయ
తత్త్వాయ
తత్త్వవిదే
ఏకాత్మనే
జన్మమృత్యుజరాతిగాయ
భూర్భువస్స్వస్తరవే
తారాయ
సవిత్రే
ప్రపితామహాయ

ఓం యజ్ఞాయ నమః
యజ్ఞపతయే
యజ్వనే
యజ్ఞాఙ్గాయ
యజ్ఞవాహనాయ
యజ్ఞభృతే
యజ్ఞకృతే
యజ్ఞినే
యజ్ఞభుజే
యజ్ఞసాధనాయ ౯౮౦
యజ్ఞాన్తకృతే
యజ్ఞగుహ్యాయ
అన్నాయ
అన్నాదాయ
ఆత్మయోనయే

ఓం స్వయంజాతాయ నమః
వైఖానాయ
సామగాయనాయ
దేవకీనందనాయ
స్రష్ట్రే ౯౯౦
క్షితీశాయ
పాపనాశనాయ
శఙ్ఖభృతే
నన్దకినే
చక్రిణే
శార్ఙ్గధన్వనే
గదాధరాయ
రథాఙ్గపాణయే
అక్షోభ్యాయ
సర్వప్రహరణాయుధాయ నమః

చెన్నపురి : వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్‌వారి
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము.— 1999 Copies 1500